

**M. TALAT UZUNYAYLALI'NIN
HAYATI VE ESERLERİ
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Ebru SANCAR

**Yüksek Lisans Tezi
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
2019**

Her Hakkı Saklıdır.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

Ebru SANCAR

M. TALAT UZUNYAYLALI'NIN
HAYATI VE ESERLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

YÜKSEKLİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. MEHMET TÖRENEK

ERZURUM - 2019

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "M. Talat Uzunyaylalı'nın Hayatı ve Sanatı Üzerine Bir İnceleme" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.

25/12/2019

Ebru SANCAR

İSTİSNAİ DURUMLAR

Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin* lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin* lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre teze yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar) *

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan *Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin* gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Mehmet Törenek danışmanlığında, Ebru SANCAR tarafından hazırlanan bu çalışma 20/12/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Mustafa AYDEMİR
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Servet TİKEN

İmza :

İmza

İmza

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. **24/12/2019**

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Rifat KÜTÜK

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖN SÖZ	V

**BİRİNCİ BÖLÜM
HAYATI ve SANATI**

1.1. HAYATI	1
1.2. SANATI	4

**İKİNCİ BÖLÜM
ROMANLARIN İNCELENMESİ**

2.1. SENATÖRÜN KIZI	6
2.1.1. Romanın Tanıtımı	6
2.1.2. Kişiler.....	11
2.1.3. Anlatıcı ve Bakış Açısı	16
2.1.4. Mekân	20
2.1.5. Zaman	23
2.2. AYDINLIĞI BULAN ADAM	24
2.2.1. Romanın Tanıtımı	24
2.2.2. Kişiler.....	30
2.2.3. Anlatıcı ve Bakış Açısı	33
2.2.4. Mekân	39
2.2.5. Zaman	41
2.3. SABRIN SUSKUN SESİ	43
2.3.1. Roman Tanıtımı	43
2.3.2. Kişiler.....	49
2.3.3. Anlatıcı ve Bakış Açısı	53
2.3.4. Mekân	56
2.3.5. Zaman	59
2.4. TAHT VE BAHT	63
2.4.1. Romanın Tanıtımı	63
2.4.2. Kişiler.....	85

2.4.3. Anlatıcı ve Bakış Açısı	93
2.4.4. Mekân	95
2.4.5. Zaman	98
2.5. EFSANE KADIN NENE HATUN	102
2.5.1. Romanın Tanıtımı	102
2.5.2. Kişiler.....	105
2.5.3. Anlatıcı ve Bakış Açısı	108
2.5.4. Mekân	111
2.5.5. Zaman	115
2.6. PAYLAŞILAMAYAN TOPRAKLAR	117
2.6.1. Roman Tanıtımı	117
2.6.2. Kişiler.....	121
2.6.3. Anlatıcı ve Bakış Açısı	129
2.6.4. Mekân	131
2.6.5. Zaman	136

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİKÂYELERİN İNCELENMESİ

3.1. ALDATILAN LEYLEKLER VE KARGALARIN ZOR GÜNÜ	140
3.2. NAR BAĞÇESİ	141
3.3. MELEKLER ARAMIZDA	145
SONUÇ.....	147
KAYNAKLAR	1483
ÖZGEÇMİŞ.....	150

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

M. TALAT UZUNYAYLALI'NIN HAYATI VE ESERLERİ ÜZERİNE

BİR İNCELEME

Ebru SANCAR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

2019, 149 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

Doç. Dr. Servet TİKEN

Doç. Dr. Mustafa AYDEMİR

Bu tez, M. Talat Uzunyaylalı'nın 1986 yılından günümüze kadar kaleme aldığı romanlarını zaman, mekân, kişiler ve anlatıcı yönlerinden incelemek amacıyla yapıldı. Çalışmada her roman tek tek incelendi. Yazıldığı devrin, sosyolojik yapısı hakkında da bilgi veren romanların ilk önce tanıtımı verildi ve daha sonra romanların kurgusal yapısı ele alındı. Başlıca iki bölümden oluşan çalışmanın ilk bölümünde yazarın hayatı ve sanatı, ikinci bölümde ise sırasıyla Senatörün Kızı, Aydınlığı Bulan Adam, Sabrın Suskun Sesi, Taht ve Baht, Paylaşılamayan Topraklar ve Efsane Kadın Nene Hatun adlı romanları incelendi.

Romanlarda özellikle edebiyat sanatıyla ilgili noktalara dikkat çekildi. Mekân olarak romanlarında Erzurum'a tüm ayrıntılarıyla yer veren yazarın bu konudaki hassasiyetini de dikkate alarak biz de çalışmamızda Erzurum'un mekân ayrıntıları noktasında hassasiyet gösterdik. Romanların bir olayı temel alarak kurgulanması sebebiyle özellikle tarihî olaylarla ilgili araştırmalar yaparak, yazarın tarafsızlığıyla ilgili durumları da dile getirdik. Çalışmamızda yazarın hikâyelerine de yer verdik. Çocukların eğitimiyle ilgili mesajlar taşıyan hikâyelerini, ele aldığı konular açısından ve kurgusal açıdan inceledik.

Anahtar Kelimeler: M. Talat Uzunyaylalı, roman, tarihî roman, köy romanı, hikâye, fabl

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

LIFE AND WORKS OF M. TALAT UZUNYAYLALI

AN OVERVIEW

EBRU SANCAR

Thesis Advisor: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

2019, 165 page

Jury: Prof. Dr. Mehmet TÖRENEK

Doç. Dr. Servet TİKEN

Doç. Dr. Mustafa AYDEMİR

This thesis was conducted in order to examine the novels of *M. Talat Uzunyaylalı*, from 1986 to the present, in terms of time, place, people and narrator. Each novel was examined one by one. The novels that gave information about the sociological structure of the era were first introduced and then the fictional structure of the novels were discussed. In the first part of the study, which consists of two chapters, the life and art of the author and in the second part, the novels of *Senatör'ün Kızı*, *Aydınlığı Bulan Adam*, *Paylaşılamayan Topraklar*, *Sabrın Suskun Sesi*, *Taht ve Baht*, *Efsane Kadın Nene Hatun* were examined.

In the novels, particular attention was paid to points related to the art of literature. Taking into consideration the sensitivity of the author, who included Erzurum in all his details in his novels as a space, we showed sensitivity in the details of Erzurum in our study. Because of the fact that the Roma are constructed on the basis of an event, we have done researches about historical events and expressed the situations regarding the impartiality of the author. In our study, we included the stories of the author. We have examined the stories of children's education in terms of their fictional and fictional aspects.

Key words: M. Talat Uzunyaylalı, novel, historical novel, village novel, story, fable

ÖN SÖZ

Edebiyatımızda roman sanatı önemli bir yer tutmaktadır. Gerek yazıldığı dönemin sosyolojik yapısına, gerek de tarihsel dokusuna yer veren romanlarımız bizlere geçmişten haber veren tarihî birer vesika hükmündedir. İncelemeye aldığımız yazar M. Talat Uzunyaylalı'nın romanlarında özellikle tarihsel doku önemli bir yer tutar. Yazarın bir üslup özelliği olarak romanlarında zaman kavramı bütün ayrıntılarıyla yer alır. Örneğin “*Paylaşılamayan Topraklar*” romanı edebiyatımızda tarihî roman türüne güzel bir örnek teşkil eder. Roman, “Ermeni Tehcirini” ele alan romanların da ilklerindedir. Ayrıca yazarın romanlarında mekân olarak, aynı zamanda memleketi olan Erzurum geniş bir yer tutar. Okur, romanlarda Erzurum'un her köşesinden haberdar olur.

Bu çalışma Erzurumlu bir yazarın öncelikle hayatı ve sanatı, sonrasında ise romanları hakkında ayrıntılı bilgi verir. Yazarın ilk olarak yazdığı roman *Senatör'ün Kızı* adını taşır. 1986 yılında ilk baskısı yapılan roman, son zamanlara damgasını vuran hidayet romanlarından biridir. Romanda Ebru'nun Rabbini bulma noktasındaki yolculuğu anlatılır. Yazarın ikinci romanı 1992 yılında kaleme aldığı *Sabrın Suskun Sesi*'dir. Bu romanda ise mekân köydür. Kemâl'in ve Asım'ın namus mücadelesi ile tecelli eden ilahî adalet anlatılır. Yazar bu romanında bir ders vermeyi amaçlar. Yazarın 1993 yılında yayınlanan üçüncü romanı *Aydınlığı Bulan Adam*'dir. Yazar bu romanında ülkenin batılılaşma etkisindeki dönemlerine değinmiş, dinsel öğretilere yer vermiştir. Roman, hidayet romanı olmaktan ziyade felsefî bir yapıya sahiptir. 1995 yılında ise *Taht ve Baht* adında bir roman kaleme alan yazar, bu romanında da tarihî bir olayı ele alır. Vatanın kurtuluş mücadelesi verdiği sırada Sultan Vahdettin ve Mustafa Kemal Paşa arasında yaşananları tarafsız bir gözle anlatmaya çalışır. Daha sonra yazarın, 2006 yılında kaleme aldığı *Efsane Kadın Nene Hatun* adlı romanı incelenmiştir. Roman, 93 Harbi olarak adlandırılan Osmanlı- Rus Savaşının Erzurum'daki yankıları ve Aziziye Tabyası'nın savunulması üzerine kurulmuştur. *Paylaşılamayan Topraklar* ise yazarın 2009 yılında yazdığı son romanıdır. Canlı ve geniş mekân tasvirleri, karakter ve olay çerçevesi, Ermeni kıyımlarını bütün gerçekliğiyle aktarması açısından yazarın en başarılı eseridir. Bu çalışma yazarın eserlerine birçok yönden yaklaşmayı ve edebiyatımızda Erzurum şehriyle ilgili bir farkındalık oluşturmayı amaçlar.

Çıktığım bu yolda bana her zaman güvenen, her türlü yardımı ve bilimsel kaynağı sağlayan, değerli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Törenek'e anlayışı ve sabrı için teşekkür ederim. Ayrıca merhamet dolu yüreğiyle hep yanımda olan anneme ve bana güvenmekten hiç vazgeçmeyen babama teşekkürü bir borç bilir, saygılarımı sunarım. İyi ki varsınız, daim olun.. (ve canım dedem duaların hep benimle.)

Ebru SANCAR

BİRİNCİ BÖLÜM

HAYATI ve SANATI

1.1. HAYATI

Talat Geyik olan ismini resmi olarak değiştirip kitaplarında kullandığı M. Talât Uzunyaylalı adını alan yazarımız, 1 Ocak 1953 yılında, Erzurum merkeze bağlı, şu an mahalle olan, Uzunyayla (Ortuzu) köyünde dünyaya geldi. Babası Muhyettin Geyik'in (Ölümü, 2016) 'Efendî' mahlasıyla şiirler yazan bir halk şairi olduğunu söyleyen Uzunyaylalı, bazı şiirlerinin Kültür Bakanlığı'nın yayımladığı *Yaşayan Halk Ozanları* adlı antolojide ve *Erzurum Şairleri* adlı kitap çalışmalarında yer aldığını belirtir.¹ Dokuz çocuğu olan Muhyettin Geyik, köyde tarım, hayvancılık, arıcılıkla uğraştığı gibi bir de bakkal işletmektedir. Uzunyaylalı, yazma arzusunu, her fırsatını, şiir yazmak ve şiir okumakla geçiren babasından aldığını ifade etmektedir.

Uzunyaylalı, ilkokul üçüncü sınıfa kadar, köyünde okur. Ailesinin Erzurum'a taşınmasının ardından, ilkokul eğitimini, Yukarı Mumcu mahallesindeki Kurtuluş İlkokulu'nda tamamlar (1967). Erzurum'da, Gazi Ahmet Muhtar Paşa Ortaokulu'nu (1970) ve Ticaret Lisesi'ni bitiren Uzunyaylalı (1974), mezun olduğu yıl, Pasinler ilçesine bağlı Toparlık Köyü'nde bir yıl vekil öğretmenlik yapar (1974-75).

Ortaokulda, Türkçe öğretmenin yazdırdığı bir köy kompozisyonunun beğenilmesi ve öğretmenin yazarımızı yanına çağırıp, elini havaya kaldırarak, '*bu arkadaşınıza iyi bakın, gelecekte öyküler ve romanlar yazacak!*' şeklindeki motive edici sözleri, Uzunyaylalı'da edebiyat tutkusunu tetiklemiştir.

İlk basılı yazı ve şiir örneklerini Ticaret Lisesi'nde öğrenciyken, o dönem Erzurum'da etkili mahalli bir gazete olan Ahmet Polat'ın çıkardığı *Hür Söz* gazetesi'nde yayımlayan Uzunyaylalı, Polat'ın teşvikleri ve yönlendirmesiyle gazeteciliğe karşı da içinde bir ilgi uyanmaya başlar.

İstanbul'dan önce Ankara'da, Ticaret ve Turizm Yüksek Öğretmen Okulunda bir yıl okuyan Uzunyaylalı (1976), o yıllarda havası çok kirli olan başkente bir türlü alışamaz ve tekrar girdiği Üniversite yerleştirme sınavında başarılı olarak, İstanbul Gazetecilik ve Halkla İlişkiler

¹ Biyografinin ayrıntılarını yazarın kendisinden aldığımız bilgilerle oluşturduk.

Yüksek Okulu'na kaydını yaptırır ve bu okuldan 1982 yılında mezun olur. Gazetecilik okumak için İstanbul'a gideceği zaman, gazeteci Ahmet Polat kendisine bir mektup vererek İstanbul'da Yeni Asya gazetesine bunu götürmesini ister. Böylece uzun yıllar sürdüreceği gazetecilik mesleğine, Cağaloğlu'nda *Yeni Asya* gazetesinde başlamış olur. Uzunyaylalı, bir yandan eğitimini sürdürürken, bir yandan da Yeni Aysa gazetesinde düzeltmen, daha sonra *Milli Gazete* ve *Yeni Devir* gibi gazetelerde muhabir ve sayfa sekreteri sıfatlarıyla çalışmış olur (1977-1982). Uzunyaylalı, ayrıca, kısa süreli olarak, *Sebil* ve *İslam* dergilerinde görevler yapar.

Aynı yıl başladığı askerlik görevini İstanbul Topkule 3. Top Taburunda Yedek Subay olarak tamamlar (1983). Askerlik dönüşü ailevi nedenlerle, memleketi Erzurum'a döner.

Erzurum'da doğup büyüyen ve Erzurum'a olan hayranlığını romanlarına da yansıtan Uzunyaylalı, gazetecilik hayatına 1984 yılından itibaren Anadolu Ajansı Erzurum Bölge Müdürlüğü'nde devam ederek, 1999 yılında bu kuruluştan emekli olur. Atatürk Üniversitesi'nde, o yıllarda yeni kurulan ve kadro ihtiyacı bulunan İletişim Fakültesi'ne okutman olarak giren Uzunyaylalı, Gazetecilik Bölümü'nde zaman içinde *'Haber Yazma Teknikleri, Baskı Teknikleri, Haber Yazma ve Değerlendirme, Masaüstü Yayıncılık, Röportaj Teknikleri, Sayfa Tasarımı ve İletişim Bilimine Giriş'* adlı dersleri okutur.

Uzunyaylalı, İletişim Fakültesi'nde, *Ata İletişim* adı altında bir uygulama gazetesi çıkardığı gibi, fakültenin kurduğu uygulama radyosu ve televizyonunda da öğrencilerle programlar yaparak eğitimlerine katkı sağlar. İletişim Fakültesi'ndeki görevlerini sürdürürken, 2008 yılında Rektörlük Basın Yayın Müşavirliği görevine getirilen Uzunyaylalı, bu görev sürecinde de, Üniversite tarihinde ilk kez, *'Atatürk Üniversitesi Gazetesi'* ve yıllık şeklinde yayımlanan *'Atatürk Üniversitesi Haber Bülteni'* adlı nitelikli yayınların çıkışına öncülük eder. Ayrıca kurduğu *'Atatürk Üniversitesi Haber Ajansı'* ile Üniversite'nin, haber değeri taşıyan, başta Araştırma Hastanesi'ndeki bilimsel ve tıbbi uygulamalar olmak üzere, diğer fakültelerin düzenlediği bilgi şöleni, panel, konferans, kültürel faaliyet ile yurt içi ve yurt dışı faaliyetleri haber yapılarak, yerel ve ulusal medyaya servis edilir.

Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanı Ahmet Küçükler'in daveti üzerine Atatürk Üniversitesi'ndeki görevlerinden ayrılan Uzunyaylalı, 2012 tarihinde Erzurum Büyükşehir Belediye Başkanlığı'na *'Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanı'* olarak geçer ve belediye bünyesinde bu daireyi teşkilatlandırır. Uzunyaylalı, burada da, *Erzurum İl Bülteni* adı altında üç aylık dönemler halinde çıkan dergi başta olmak üzere, etkili bir haber sistemi ve sosyal ağ kurarak, belediyenin kamuoyu ile iletişimini güçlendirmesine destek olur. İnternet üzerinden belediye Web TV'yi kurarak hizmet kataloglarının yayını gibi çeşitli çalışmalar

gerçekleştirir. Diğer taraftan bir tarih ve kültür geçmişine sahip Erzurum'un ünlü kişilerini, ölüm yıldönümlerinde, ilan tahtası başlığıyla duyuru tahtalarına taşıdığı gibi, konferans ve panel türü faaliyetlerle, şehrin hafızasını tazelemeyi amaç edinir.

Uzunyaylalı, Erzurum'da bulunduğu bu zaman diliminde, 1984 yılından başlayarak, *Milletin Sesi*, *Erzurum*, *Palandöken* ve bir bölge gazetesi olan *Pusulula* gazetelerinde, ülke, şehir ve bölge sorunlarıyla ilgili yazılar kaleme alır. Bunların iki binden fazla makale toplamına eriştiğini kendisi belirtir. Uzunyaylalı yazılarına, *Pusulula* gazetesinde devam etmektedir.

Uzunyaylalı ayrıca, Erzurum'da yayınlanan; *Kalem ve Onur*, *Mina*, *Tarih Yolunda Erzurum* (Bu derginin bir dönem Yazı İşleri Müdürlüğünü de yürütmüştür), *Çizgi*, *Karçıçeği*, *Yeni Şehir*, *Palandöken*, *Aziziye* gibi dergilerde de tarih, toplum, din, edebiyat, biyografi vb. konularda makaleler ve şiirler yayınlamıştır. Ayrıca Erzurum'da yayın yapan Kanal 25, Doğu TV ve Kardelen TV'de yapımcı ve konuk olarak yer almış, çok sayıda program gerçekleştirmiştir.

2016 yılında kamudaki görevlerinden ayrılan Uzunyaylalı, 'asıl ilgi alanım ve işim!' dediği edebiyat çalışmalarına yönelir. Halen roman ve araştırma-inceleme dallarında eserler vermeye devam etmektedir. 2006 yılında yazdığı ve bugüne kadar on dokuz baskı yapan *Efsane Kadın Nene Hatun* romanı ülke genelinde büyük ilgi görmüş ve yazarının ifadesiyle bu roman sayesinde Nene Hatun'u Türkiye daha yakından tanıdığı gibi, pek çok belediye kültür merkezlerine, park ve bahçelere Nene Hatun ismini koymuştur. Yine bu romanın ortaya çıkardığı etki sayesinde unutulmuş olan Erzurum Aziziye Tabyası Savaşı ve halk kahramanlığı yeniden hatırlanmış, zaferin 9 Kasım'da anılan yıl dönümünde, on binlerce insanın katılımıyla, Top Dağı'na gidilerek, törenler düzenlenmesine neden olmuştur. Yine Hükümet tarafından Nene Hatun'un çarpıştığı Aziziye ve Mecidiye tabyası bölgesi 'milli park' ilan edilerek çevresinde düzenlemeler yapılmıştır.

Yazarın Ermeni meselesini ve Ermeni Tehciri olayının arka planını anlattığı *Paylaşılamayan Topraklar* romanı da Ermeni meselesini ele alan ilk eserlerdendir.

Sürekli basın kartı sahibi olan Uzunyaylalı, Doğu Anadolu Gazeteciler Cemiyeti, Basın Konseyi ve Türkiye Yazarlar Birliği üyesidir.

Roman: *Senatörün Kızı* (1. Baskı 1986), *Taht ve Baht* (1. Baskı 1995, BEKA), *Sabrın Suskun Sesi* (1. Baskı 1992, BEKA), *Aydınlığı Bulan Adam* (1993, 2. Baskı, BEKA), *Efsane Kadın Nene Hatun* (1. Baskı: 2006) *Paylaşılamayan Topraklar*. (İlk baskı 2009, BKY)

Öykü: Aldatılan Leylekler (1. Baskı 2014), Melekler Aramızda (1. Baskı 2015, BKY), Nar Bahçesi (1. Baskı 2015, BKY)

Biyografi: *Nene Hatun*, Atatürk Üniversitesi Yayını, 2016

Araştırma-İnceleme: *Alevilere Göre Alevi İnanışı ve Siyasi Alevilik* (1. Baskı 1999, Beka), *Avrupa Topluluğu İslam ve Türkiye* (1 Baskı 1990, Doğu Ajans Yayınları), *Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Basının İslam'a Bakışı* (1. Baskı 1986, AHD)

Uzunyaylalı'nın 'Allah'ın Sevdiği İnsanlar' ve 'İnsan Varoluşunun Tevhidî Temelleri / Birlik Yasası' adlı deneme çalışmaları ise henüz yayımlanmamıştır.

Uzunyaylalı, 2013 yılından beri (<http://www.kuranufku.com>) sitesinde özgün Kuran yazıları yazmaktadır. Tefsir iddiası taşımayan bu çalışmaları, Fatiha suresinden başlamış ve şu ana kadar (Ekim 2019) 543 fikir yazısına ulaşmıştır. Aynı sitede yazarın kaleme aldığı 'Hadis Işığında İslam', 'Esmâ-i Hüsnâ' ve diğer başlıklar altında dini, ilmi, edebi yazılar yer almaktadır.

Uzunyaylalı'nın şiir ve bazı düz yazı çalışmaları ise (<https://www.edebiyatdefteri.com>) sitesinde yayınlanmaktadır.

1.2. SANATI

Üslup dediğimiz şey her şahsın efkâr ve mülâhazatını tabirdeki tarz-ı mahsûsudur. Herkesin üslûbu ifadesi ise efkâr ve mülâhazatının kalıbıdır. Söylediği yazdığı şeyler o kalıba girdikçe sahibini teşhis edecek kadar başka bir sûret ve şekil iktisâb eyler.² Bu ifadeler Recaizade Mahmut Ekrem'in *Talim-i Edebiyat*'ında yer alır. M. Talat Uzunyaylalı'nın romanlarında da belirli bir üslubun özellikleri görülür. Örneğin romanlarının çoğunda mekân bir şekilde Erzurum'dur. Mekân tasvirleri oldukça güçlü ve canlı olan yazar, başarılı tasvirleri sayesinde okuru romana dâhil etmeyi başarır. Hemen bütün romanlarında anlatıcı olarak yazar anlatıcıyı seçer ve olaylara ilahî bir bakış açısıyla yaklaşır. Böylece kahramanını istediği şekilde yönetebilir. Bu durum yazarın romanlarının idealist bir ülküyle yazılmasından da kaynaklanır. Roman kahramanlarından herhangi biri yazarın sözcüsü hükmündedir. Yazar okura vermek istediği iletiyi bu kahraman aracılığıyla verir. Roman karakterleri noktasında ise yazar, bir ana karakter seçmez ya da ana karakteri silik çizerek romandaki bütün karakterlere ana karakter

² 74 Recâizâde Mahmud Ekrem (1299). Ta'lim-i Edebiyat, stanbul: Mihrân Matba'ası, s. 61. [Günümüz Türkçesiyle yayıma hazırlanan bu eser için bkz. Recâizâde Mahmud Ekrem (2011). Ta'lim-i Edebiyat [Haz. Murat Kacıroğlu], Sivas: Asitan Yayıncılık, 366 s.]

gibi yaklaşır. Bu durum, yazarın romanlarını bir karakter ve onun başından geçenlere göre değil de, bir olay ve bu olayı yaşayan insanlar şeklinde kurgulamasından ileri gelir. Bir diğer özelliği ise romanlarında okura nasihat vermek niteliği taşıyan dinsel öğretileridir. Bu öğretiler yazarın muhafazakâr bir yazar olduğunu gösterir. Yazarın üslubunun bir diğer belirgin özelliği de zaman noktasındadır. Romanlarında zaman ifadeleri oldukça ayrıntılıdır. Okur, romandaki olayları günü gününe, hatta saati saatine takip eder. Yazarın bu tekniği kullanmasında başlıca amaç, romanlarındaki gerçeklik algısını artırmaktır.

“Yaratıcı yazının iç eylemine; imgelerin, eğretilmelerin yazının yarattığı dünyayı anlatmak için yüklendiği işleve; yazının yerin yedi kat altında kaynayan gizil gücüne bir de okurun katılarak çetin ve çekici bir yeniden yaratma, anlamlandırma eylemi. Yazının cehennemi budur.”³ diyen Semih Gümüş, yazının ve yazmanın derinliğinden bahseder. Özellikle kurgusal metinlerde yazarın kaleminden çıkan metin yalnızca yazarın hükmü altında değildir. Yazarla birlikte okur ve hatta roman karakterleri de olaylara hükmedebilir ve olayların akışını değiştirebilir. Üstelik kelimeler her okurun zihninde farklı yansımalar bularak roman defalarca yeniden yazılmış olur. Bu durumda romanın bir değil, birden çok yazarı olmuş olur. Ancak tarihî romanlarda bu pek de mümkün değildir. M. Talat Uzunyaylalı Erzurum tarihini ele aldığı romanlarında, söz ne kendisinin ne de okurundur; söz yalnızca tarihî vesikalarıdır. Yazara ise hali hazırda yaşanmış olan olayları kurgulamak düşer. Özellikle *Paylaşılamayan Topraklar* romanı bunun en güzel örneğidir.

³ Semih Gümüş, *Yazının Sarkacı Roman*, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 2006, s. 171

İKİNCİ BÖLÜM

ROMANLARIN İNCELENMESİ

2.1. SENATÖRÜN KIZI

2.1.1. Romanın Tanıtımı

Yazar'ın ilk romanıdır.⁴ Roman, insanları iyiye, doğruya ve Allah inancına yöneltmeyi amaç edinmiş 'hidayet romanları' başlığı altında değerlendirilen romanlardan biridir. Edebiyatımızda muhafazakâr romanlar ya da diğer bir deyişle hidayet romanları 1970'li yıllarda toplumcu gerçekçi edebiyatın ivme kazanmasından sonra karşı tepki olarak yazılmaya başlamıştır. Tabii bu durum daha çok toplumsal yapının siyasî ayağıyla ilgilidir. Batı etkisinde gelişen modern ve çağdaş toplumda kendine yer bulamayan İslamcı edebiyat ve muhafazakâr yazarlar, toplumun inancını diri tutmak, geleneklerine ve kültürel değerlerine geri dönmesini sağlamak ve ilgisini çekmek amacıyla romana başvurmuştur. Hidayet romanları da bu çabanın bir ürünü olarak ortaya çıkmış ve 1980'lerde yükselişe geçmiştir. Hekimoğlu İsmail'in *Minyeli Abdullah*'ı ve Şule Yüksel Şenler'in *Huzur Sokağı* bu türün öncüleri sayılır. Dinî duyarlılıkları okura iletme amacı taşıyan bu romanların sanatsal değeri ise ikinci planda kalmıştır. Ata'nın yol göstericiliğiyle bir senatörün kızı olan Ebru'nun hidayete ermesini konu alan roman, kendi içinde 31 bölüme ayrılır. Bu bölümler ve içerikleri sırasıyla şöyledir. Birinci bölüm, "Bana ne oluyor?" başlığını taşır. Bu bölümde okur, romanın ana karakterlerinden biri olan Ebru'nun Londra'daki arkadaşı Melike'ye yazdığı mektuplardan Ata diye birine âşık olduğunu, Ata'nın kişiliğini ve Ebru'nun yaşayış tarzını öğrenir. Romanın bir sonraki bölümü "Tanrı bir öcü kelime mi?" başlığını taşır. Bu bölümde ise romanın bir diğer ana kahramanı olan Ata ile muhabbet kurmayı başaran Ebru'nun, onun din ve inanç hakkındaki düşüncelerini sorgulaması, kendisiyle karşılaştırması ve ailesinin bu konudaki yaklaşımı ele alınır. Romanın üçüncü bölümü ise "Dinlerin sonu mu?" başlığını taşır. Bu bölümde de Ata'nın Ebru'ya vermeye başladığı din hakkındaki dersler, didaktik öğretiler yer alır. Romanın hemen her bölümünde din, inanış ve medeniyet hakkındaki bu öğretiler geniş yer tutar. Bu bölümde Ata'nın Allah inancı ve diğer dinlerle bir karşılaştırması da yer alır. Bir sonraki bölümün adı "Mutluluk nerede?"dir. Bu bölümde Ata'nın arkadaşı Halim ve ikisinin birlikte yaşadığı evin tasviri yer alır. Buradaki öğreti ise Allah'a her hâlükârda şükretmektir. Romanın bir sonraki bölümü

⁴ M.Talat Uzunyaylalı, *Senatörün Kızı*, AHD Yayınları, Erzurum, 1986, 283 s.(Çalışmamızdaki alıntılar eserin bu baskısındadır.)

“Kararsızım” başlığıyla verilir. Bu bölümde Ebru’nun kafası iyice karışmış ve üstelik kendi yaşadığı modern hayat ise kendisine yabancı gelmeye başlamıştır. Roman “iyi ve kötü” başlığıyla devam eder. Bu bölümde de insanın özgürlüğünün sınırlarından ve Allah’ın insan için belirlediği kurallardan bahsedilir. Bir sonraki bölüm de “Dünya barışabilir mi?” başlığındadır. Bu bölümde Ata daha küresel bir konudan, dünya güçlerinin savaşından ve İslamiyet’in yayılışından bahseder. Bu bölümde Ebru’nun hızlı değişimi de gözler önüne serilir. Devamında okur, “Hisar’da” başlıklı bölümle karşılaşır. Burada ise yazar yine Ebru’nun Allah’ı arayışlarına ve toplumsal yapıdaki ahlâkî bozukluğa dikkati çeker. Bir sonraki bölüm “Bitimsiz kin” başlığını taşır. Bu bölümde de yine Ebru, Ata’nın konuşmalarından tuttuğu notları okur. Ata bütün dünyadaki savaşların sebebinin batı ve onun şarkta ektiği fitne tohumları olduğunu ifade eder. Ebru yaşadığı hayattan iyice şüphe etmeye başlamıştır. Bir sonraki bölüm “Sisler arasında” başlığını taşır. Bu bölümde ise yazar metne biraz hareket katmak amacıyla mizah tekniğini kullanmış, Ebru ve Ata’yı Ebru’nun şakası sonucu sisler arasındaki denize düşürmüştür. Daha sonra “Hayvan ahır” başlıklı bölüm gelir. Bu bölümde ise Müslüman ibadethanelerinin hayvan ahır olarak veya farklı amaçlarla kullanıldığı dönemin eleştirisi yapılır. Bir sonraki bölüm ise “Bir sır” başlığını taşır. Bu bölümde okur Halim’in gizemli ve dramatik hayatını öğrenir. Romanın “Direnen Doğu’ya selâm” başlıklı bölümünde ise Ebru’nun Ata’dan bağımsız olarak bireysel, millî ve dinî kimliğini bulması anlatılır. Bir sonraki bölüm “Alabildiğine gerici!” başlıklı bölümdür. Bu bölümde Ebru içinde bulunduğu durumdan ve yol göstericisi Ata’dan ailesine bahseder. Ancak ailesinin ilgisizliğiyle karşılaşır. Romanın devamında “Bir kurs” başlıklı bölümle karşılaşırız. Bu bölümde Ebru, bir Kur’an kursuna girer. İnanmaya başladığı dini daha yakından tanımaya çalışır. Bu bölümde kadının toplumdaki yerine de geniş yer verilir. Bir sonraki bölüm, “Sürpriz” başlığıyla verilir. Bu bölümde Ebru’yla evlenmek isteyen Yusuf Zaza’nın Londra’dan dönüşü ve Ebru’nun inancı gereği mesafeli tavırları anlatılır. Romandaki birçok bölüm Ebru’nun dönüşümünü aşamalı olarak vermek için vardır. Bu bölüm de onlardan biridir. Bir diğer bölüm olan “Herkesin gittiği yer”de Ebru ve Ata’nın mezarlık ziyareti ve ölümün gerçekliği ele alınır. Bu bölümde Ebru’nun Ata’ya tam teslimiyeti ve söylediklerini koşulsuz kabulü dikkat çeker. Sonraki bölüm “Çocuğuma ne oldu?” başlığını taşır. Bu bölümde okur, Ebru’nun evinde yardımcı olarak çalışan Zehra Hanım’ın hayatı ve haber alamadığı oğlu hakkında bilgi sahibi olur. Bu bölümden sonra “Davet” başlıklı bölüm gelir. Bu bölümde ise Ata’nın düşüncelerinin Ebru’nun çevresinde de yankı bulması anlatılır. Bir sonraki bölüm “Fahişe” başlığını taşır. Bu bölümde okur, Ebru’nun ablası Tijen’in ahlak dışı hayatına şahit olur. Bir sonraki bölüm “Yeni ufuklar”dır. Bu bölümde Ebru’nun bir sonraki Kur’an kursu ziyareti anlatılır. Bu bölümün temel öğretisi ise çalışan

kadının iş ve aile hayatıdır. Belkıs Hoca ve öğrencileri Ebru'ya daha samimi davranırlar ve Ebru Arapça dersleri almak istediğini ifade eder. Sonraki bölüm “Bukalemun” adını almıştır. Bu bölümde ise Ebru'nun eski arkadaşlarına içinde buldukları yanlış hayatı ve artık eski Ebru olmadığını anlatması ele alınır. Buradan sonraki kısım on yedi sayfa eksiktir. Eksik olan kısımlarla ilgili bir tahmin yürütmek gerekirse; Ata ile arkadaşlığını ilerleten Gürkan Ata'nın yakın arkadaşı Halim ile de tanışmış ve onun, Zehra Hanım'ın izini kaybettiği oğlu olacağına hüküm vermiş olabilir. Çünkü bir sonraki bölümde Ebru, Halim ve Zehra Hanım'ı buluşturmayı planlamaktadır. “Hem sonra Halim'in Zehra Hanım'ın oğlu olması ihtimali vardı. Zaten kendisi de bir an önce onunla tanışmak istiyordu.”⁵ Bu kısımdan sonra yine “Davet” başlıklı bir bölüm gelir. Bu bölümde de Ebru Ata'yı ve Halim'i davet eder ancak Ata yalnız gelir. Ata, Ebru'nun ailesine karşı bir inanç mücadelesi verir. Bu bölümün öğretisi ise inançlı yaşamak, özgürlük, demokrasi ve insan haklarıdır. Bir sonraki bölüm “Yaz günleri” başlığını taşır. Bu bölümde Ebru İslamiyet'i en güzel şekilde yaşamayı öğrenmiş, üstelik diğer kadınlara da çağdaş toplumlar hakkında konferans vermeye başlamıştır. Bir sonraki bölüm yine “Yeni ufuklar” başlığını taşır. Bu bölümde ise romanda bir döngü halinde devam eden tebliğ sırası Ebru'ya geçmiştir. İstanbul'un çeşitli semtlerinde kadınlara konferanslar vermiş, İslam dininin bir nevi propagandasını yapmaya başlamıştır. “Büyükada” başlıklı bölümde ise Tijen ve Yusuf'un Ata'yı ortadan kaldırmak için yaptıkları plan anlatılır. Daha sonra “Çıkmaz” başlıklı bölüm gelir. Bu bölümde Ebru'nun yaşadığı eve ve ailesine olan yabancılığı ve ailesinin, onun inançlı haline gösterdiği tepki, Ebru'nun içine düştüğü çıkmaz anlatılır. “Rüya” başlıklı bölümde ise Ebru gördüğü rüyaya göre hareket eder ve Zehra Hanım'la birlikte hicret etmeye karar verir. Nitekim bir sonraki bölüm de “Hicret” başlığını taşır. Bu bölümde Ebru, rüyasındaki bir işarete dayanarak Firdevs Hanım ve Gürkan'ın evine hicret eder ve Gürkan'la evlenir. Romanın son bölümü ise “Ve cinayet” başlığını taşır. Bölüm, Ebru ve Gürkan'ın evlendiği haberini vererek başlar ve Halim'in Ata sanılarak öldürülmesiyle sona erer.

Hidayet romanları, dinle alakası olmayan dünyevi bir kız ve kızın dikkatini çekerek “hidayetine vesile olan” dindar bir erkek üzerinden kurgulanmaktadır. Bu genel çerçevede hidayet romanlarının olmazsa olmazıdır. Romanlardaki kadın figür günahla özdeşleştirilmiş, mahremiyet olgusuna önem vermeyen, her daim terbiye edilmesi gereken, heveslerinin, arzularının peşinden giden ve en önemlisi ‘kurtarılması’ gerektir. Erkek figür ise dindar, ağır başlı, az konuşan, bilgili, terbiyeli ve son derece nezaketlidir. Kadın her zaman cezbedici, dişil ve yoldan çıkarıcı, erkek her zaman düşünceli, yakışıklı ve takvalıdır. Ancak bu genel yargıyı

⁵ Senatörün Kızı, s.228

Uzunyaylalı'nın romanında göremeyiz. Yazar romanında aydınlanan özne olarak hem kadın hem de erkek karakterlere yer vermiştir. Örneğin Gürkan ve Ebru, Ata sayesinde hidayete ermişlerdir. Aynı şekilde özenilen tip olarak da hem kadın hem de erkek karakterler vardır. Ata, Halim ve Belkıs Hoca ise bu gruba örnektir. Ayrıca Ata, az konuşan ve sözünü sakınan bir tip de değildir. Karakteriyle ters düşecek kadar açık sözlü ve dinî öğretileri eksiksiz aktarmak için de oldukça konuşkandır. Yazarın muhafazakâr tipleri son derece özgüvenlidir. Çekingenlik ya da utangaçlık görülmez, tam tersi bir şekilde lüks bir hayatta oldukça rahat yetiştirilen Ebru, Kur'an kursundaki kızlardan çekinir. Bu durum yazarın romanını yazarken hidayet romanlarına yapılan eleştirileri dikkate aldığını gösterir. Örneğin genel bir tavır olan romanın sonunda aydınlanan ve özenilen tiplerin evlenmesi 'Senatörün Kızı' romanında görülmez. Yazar okuru şaşırtarak Ebru'yu Ata yerine Gürkan'la evlendirir; çünkü Ebru'nun duyguları İslamiyet'le tanıştıktan sonra yön değiştirir ve Ata'yı artık abisi olarak görmeye başlar. Ebru'nun başlarda aşk olarak adlandırdığı duygunun daha sonra kolayca kılıf değiştirebilmesi, modern toplumlarda aşkın ne kadar basit algılandığını da gözler önüne serer. Yazarın bir diğer amacı ise Gürkan'ın evine hicret eden Ebru'nun Gürkan'ın evinde kalmasını meşrulaştırmaktır. Sosyalist bir senatörün kızı olan Ebru'nun Ata sayesinde İslamiyet'le tanışması ve modern ve çağdaş olarak nitelendirilen lüks hayatına sırtını dönerek inançlı bir kadın haline gelmesini anlatan roman, Ebru'nun hidayet yolundaki mücadelesi üzerine kurulmuştur. Aslında Ebru yaşadığı bu lüks hayattan memnun sayılmaz. Bu yüzden İslamiyet'le tanıştığında duyarsız kalamamış ve onu araştırmayı yeğlemiştir. Ebru'nun Melike'ye yazdığı mektupta kullandığı şu ifadeler bu durumu örneklendirir: "Hey söylesene bana, bu ülkede herkes bizim gibi mi yaşıyor? Bak, eğer bizim gibi yaşıyorsa herkesin hayatına yazık oluyor demektir. Var olmaktan bir şey anlamıyorum. Hayat denilen şeye katlanmak zorunda mıyız?" Romanda Ebru ve Ata kültürel açıdan da oldukça farklıdır. Ebru batılı tarzda, modernizm ekseninde yetiştirilmiş, oldukça çağdaş ve kültürlü bir kadinken, Ata taşralı, geleneksel ve kültürel değerlere bağlı, inançlı ve aynı zamanda bilgili bir bireydir. Ata Osmanlı Türkçesi'ne hakimken Ebru, İngilizce konuşur. Şarkın ve garbın çatışmasını yansıtan bu iki karakter romanın sonunda ortak bir noktada buluşacaktır. Hidayet romanlarına yöneltilen eleştirilerden biri bu romanda da dikkati çeker. Ata konuşmak dahi istemediği Ebru'nun arabasına tebliğ vazifesi için biner. Bu amaçla bindiği romanda da nakledilir fakat bu ne kadar doğrudur? Bir erkek ve kadının aynı ortamda yalnız bulunması İslâm dini gereğince hoş karşılanmaz; ancak bu durum hidayet romanlarında oldukça sık kullanılır. Ata'nın Ebru'nun niyetini anladığını açık sözlülükle ifade etmesi ise Ata'nın karakter yapısıyla uyuşmayan bir konuşmadır. Yazar bunu bir iç monologla okura aktarabilirdi ve böylece örnek teşkil eden Ata karakterinin dokusuna da zarar vermemiş olurdu.

Romanda yazar Türkiye’de demokrasinin işleyişini de sorgulamıştır. Ebru’nun aile içinde giyim kuşamına karışılması yazara göre demokrasinin tam olarak ülkeye hâkim olmadığını gösterir. İnsanların açılmasının özgürlük, kendi isteği ile örtünmesinin ise yasak olması dönem Türkiye’sinin demokrasi zafiyetini gösterir. Toplumsal hayatta kadınların giyim kuşamı ve varlığını ispatlamaya çalışması durumu geniş yankı bulmuşken yazarın romanında kısaca değinmesi roman ve toplum çerçevesinde eksik kalmıştır. Oysaki romanın yazıldığı dönemin önemli problemlerinden biri de başörtüsü yasağı olmasına rağmen yazar buna romanda hiç yer vermemiştir. Ebru oldukça rahat bir şekilde başörtüsü ile eğitim hayatına devam edebilmektedir. Üstelik muhafazakâr kesimin yaşadıklarından haberdâr olmaması ise şaşırtıcıdır. Çünkü bu yıllarda, başörtülü öğrenciler okula giriş çıkışlarda problem yaşarlar ve inandıkları gibi yaşamaları engellenerek başlarını açmaları istenir. Yazar romanında kadını ahlaksız ve eğitilmesi gereken bir varlık olarak ele almış ancak, kadının toplumda karşılaştığı problemleri ve baskıları, şevkatini ve hassasiyetini görmezden gelmiştir. Oysa muhafazakâr kadının mücadelesi hidayet romanlarında var olan bir konudur. Romanda kadının işlenişi ise yalnızca kadının toplumsal hayata dâhil oluşuyla ilgilidir. Çalışan kadının sosyal hayata dâhil olması aile birliğinin bozulmasını da beraberinde getirdiğini düşünen yazar, modernizmin ve kapitalizmin bir sonucu olduğunu savunur. Kadının iş hayatına atılması toplumsal normlar açısından kolay kabullenilmemiş bir durumdur. Bu dışlanmanın sebebi ise yalnızca kadın değildir. Erkek egemen bir toplumda kadının söz hakkının olmasıdır. Dönem itibariyle kadının iş hayatında yer alması hem Müslüman kadının inancını yaşamasını zorlaştırmış, hem de genel olarak kadınların varlığını ve değerlerini koruyarak yaşamasını engellemiştir. Yazar bu duruma örnek olarak Tijen karakterini oluşturmuştur. Tijen, ahlakî zafiyetleri olan ünlü bir moda tasarımcısıdır. Ancak yazar bu konuda da bir çelişkiye düşer. Çalışan kadın genellemesini yaparken Kur’an kursu hocası Belkıs Bahadır’ı hesaba katmamış olmalıdır. Ancak o da çalışan bir kadındır ve onun çalıştığı kurumda da çalışanlar, kadınlardan ve erkeklerden oluşur. “İçeri girdiğinde herkes dersteydi. Orta yaşlı bir erkek kimi aradığını sordu. Belkıs Hoca’nın ismini duyunca biraz beklemesini söyledi ve hemen dönerek kütüphanede olduğunu bildirdi.” Dönem aynı zamanda sosyalizm, kapitalizm ve milliyetçilik gibi düşünce akımlarının da varlığını hissettirdiği bir dönemdir. Romanda Kemal Solak’ın hangi taraftan olduğunu sorması üzerine Ata, “ Bunun cevabını biliyorsunuz ama yine de söyleyeyim, katıksız İslâm’dan yanayım. Çünkü her şeye rağmen insandan yana bir tek o!” sözleriyle karşılık verir. Yazar romanında diğer ülkelerin anarşi ve terörizmle mücadelesi hakkında da birtakım bilgiler verir. Terörizmle ilgili alınan önlemler, kurulan örgütler ve rejimlerin tutumu Ata ve Halim’in de içinde bulunduğu bir arkadaş toplantısında tartışılır. “eğer rejimler, amaç olarak insanı ele almaz,

faaliyetlerini onun maddî manevî sağığına yöneltmez, tabii haklarına itibar etmezlerse insanın ilkelleşmesi hızlanacaktır. Ve eğer insanlar, bilhassa devrimciler, kendi şahıslarından başka her şeyi değıştireceklerini hâlâ iddia etmeye devam ederlerse, her rejim çıkmaza saplanacaktır ve tüm aşırılıklar daha da çeşitlenerek sosyal toplumları ele geçirecektir.”

Romanda fazlaca yer verilen bir başka konu ise toplumda modernizmin etkisiyle meydana gelen ahlâkî çöküntüdür. Örneğın Yusuf Zaza'nın Ebru'yla evlenmek istemesi ve aynı zamanda Melike ile de birlikte yaşaması üstelik Melike'nin, Yusuf'un Ebru'ya olan ilgisinden haberdar olması, bunu doğal karşılaması ve desteklemesi romandaki karmaşık ilişkiler ağının en güzel örneğidir. Ahlâkî çöküntünün bir başka örneğı ise bir moda tasarımcısı olan Tijen'dir. Tijen her gün başka bir adamla gezip dolaşmakta, gayrîmeşrû ilişkiler kurmaktadır. Yazar onun hayatını 'fahişe' başlıklı bölümde verir. Hidayet romanlarının genelinde kadın, günahkâr bir çerçevede çizilir. Mahremiyet duygusundan yoksun, baştan çıkarıcı bir portreye sahip olan kadın, İslamiyet ile tanıştıktan sonra kendi varlığının farkına varacaktır. Romanın aydınlanan kadını Ebru'nun güzelliğı romanda pek fazla yer etmez, fakat Ata oldukça yakışıklıdır ve yazar bunu romanın her köşesinde okura hissettirir. Ebru'nun güzelliğinin sönük kalması ise bir kusur sayılabilir. Güzelliğı ile övülen bir diğerkadın da Belkıs Hoca'dır. Romanda bir başka ahlâkî yoksunluk ise Ebru'yu kötü yola düşürmeye çalışan bir adam ve görevi başında içki içip turistleri sömürmeye çalışan hisar bekçisinin karakterinde belirir.

2.1.2. Kişiler

M. Talat Uzunyaylalı'nın bu romanında başkişiler bir karakterden çok tip özelliğı gösterirler. Hidayet romanlarının genel bir özelliğı olarak romanda bir aydınlanan tip bir de özenilen tip vardır. Ayrıca romanın akışında yer alan fon karakterler de tipik özellik gösterirler. Belirli özelliklere sahip olan, toplumun genel ve karakteristik yapısı hakkında bilgi veren tipler hakkında Mehmet Kaplan "...tip özleyişin ifadesidir. Fakat bu özleyiş toplumun içinde bulunduğu tarihî an, sosyal durum ve medeniyet şekliyle yakından ilgilidir.”⁶ der.

Ebru

Romanın başkişisi olan Ebru, Senatör Kemal Solak'ın en küçük çocuğudur ve on dokuz yaşındadır. Boğaziçi Üniversitesi'nde öğrencidir. Yaşadığı lüks ve modern hayat onu şımartmış her türlü sorumluluktan azade bir hale büründürmüştür. Esasen inançsız değildir; fakat inandığı

⁶ Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005,S.57-58

din hakkında bilgi sahibi olmamakta, inandığı gibi yaşamamaktadır. Onun için dinin yalnızca ismi vardır. Sosyetenin ve üniversitenin de en güzel kızı olan Ebru, güzelliği ve sosyal statüsüyle her şeyi ve herkesi elde edebileceğini düşünür, nitekim Ata'ya da bu amaçla yaklaşır. Roman Ebru'nun modern ve batı özentisi bir hayattan muhafazakâr bir hayata geçişini anlatır. Hem karakter hem de tip özelliği gösterir. Romanın başında zengin züppe tipini yansıtırken romanın sonunda aydınlanan tipe dönüşür. Aynı zamanda Berna Moran'ın tip tanımında yer alan sosyal tip özelliklerini de bünyesinde barındırdığını söylemek mümkündür. Zeki, kültürlü ve her konu hakkında bilgi sahibi olan Ebru, İslamiyet hakkında hiçbir şey bilmediği için Ata'nın Allah korkusuyla kendini sakınmasını anlamlandıramaz. Yazar ise roman kişisini 'şen, şakrak, deli kız' olarak niteler. Yazarın romanında yer verdiği cümleler bu durumu örnekler niteliktedir: "Melike Londra'ya gitmeden önce uslu bir kız olmam için çok şey söylemiştin ya bana, ne gezer, sözünü tutamadım, ipin ucunu yine kaçırdım. Akşam kulübe gittim. Gruptan hemen herkes ordaydı. Tanıdıklarla piste çıktım ve çılgınlar gibi dans ettim. Benden başka herkes yoruldu desem yanlış olmaz."⁷

Ata

Romanın bir diğer başkışisi olan Ata ise romanın hem entelektüel hem de özenilen muhafazakâr tipidir. Yazarın sözcüsü ve hidayet yolundaki Ebru'nun da rehberidir. Yazar kahramanını romanda bir erkek güzeli olarak çizmiştir: "Nefis bir başı var. Gür, kıvrıkcık saçlar. Ama hep düzgün ve kısa kesilmiş şekilde. Kalınla ince arası kaşlar ve bebekleri simsiyah büyükçe iki ceylan göz. Düzgün kemikli bir burun ve biraz tarih kokan bıyıklar. Kalın etli dudaklar ve buğday rengi bir ten. İşte, Ata'nın başı yaklaşık böyle."⁸ Bütün güzellikleri dış görünüşünde toplamış olan Ata aynı zamanda Allah inancının da gerektirdiği şekilde sınıfın en ağırbaşlı öğrencisidir. Aynı zamanda oldukça açık sözlü olması ve aklından geçenleri doğrudan söylemesi ise roman kişisinin genel yapısıyla çelişen bir özelliktir. Bu özelliğine daha çok Ebru'yla olan konuşmalarında rastlanmasına rağmen yine de kahramanın bünyesinde bir uyumsuzluğa sebep olmuştur denebilir. Boğaziçi Üniversitesi'nde öğrenim görmektedir ve aynı zamanda Ebru'nun da sınıf arkadaşısıdır. Taşralıdır ve romandaki bazı ipuçlarına göre muhtemelen Erzurumludur. Batılılaşma ve modernizmin getirdiği din ve gelenek düşmanlığıyla mücadele eden bir mücahittir. Romanda Ata'nın dinî duyarlılıklarına geniş yer verilir. Böylece okur da roman üzerinden bilgilendirilmiş olur. Nitekim hidayet romanlarının amacı da roman üzerinden bir okur kitlesi kazanarak İslam dinini tebliğ etmektir. Bu romandaki tebliğ görevini

⁷ Senatörün Kızı, s.7

⁸ Senatörün Kızı, s.9

de Ata üstlenmiştir. Ebru'nun gözünden ise Ata şöyle tasvir edilir: “ideal fiziği insanı kendine çeken ciddi bir görünümü var. Ondaki ciddilik benim için açıklanması güç bir duygu; insan hem yakın hem de uzak olmak istiyor. Boyu uzunca. Yürüyüşünden, oturup kalkmasından fazlaca ağırbaşlı biri olduğu anlaşılıyor.”⁹ Ata, Ebru'ya yol göstermesi ve onun kurtuluşuna vesile olması yönüyle ise ‘Matmazel Noraliya’nın Koltuğu’nda Ferit’in kurtuluşuna vesile olan Yahya Aziz ile benzerlik gösterir.

Halim

Ata'nın ev arkadaşı ve aynı zamanda en yakın arkadaşıdır. Boğaziçi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde son sınıf öğrencisidir. Son derece neşeli ve mutlu olmayı bilen şükür sahibi bir gençtir. Babası çocuk yaşta vefat edince, annesi, bir bahçıvanla evlenir. Onu da yanında götürmek ister fakat babaannesi izin vermez. Yıllar sonra babaanne ölünce komşular da onu Sinop Yetiştirme Yurdu'na verirler. Daha sonra bir aile onu evlatlık alarak Samsun'a yerleşir. Bu ailenin geçimsizlik yüzünden ayrılmasıyla tekrar yetiştirme yurduna dönen Halim, yurttan kaçır ve Necmettin Akince adında bir kitapçıya sığınır ve üniversite çağına kadar da o büyütür. Bütün bu hengâmede annesi, Halim'in izini kaybetmiştir. Romanın sonunda Halim'in, Zehra Hanım'ın oğlu olduğu ortaya çıkar fakat kavuşmadan Ata'yı öldürmeye gelen adamlar tarafından Ata sanılarak öldürülür.

Zehra Hanım

Senatör Kemal Solak'ın evinde hizmetçilik yapmaktadır. İnançlıdır; ancak bu bilinçli bir inanma biçimi değildir. İncancı ailesinden gördüğü şekliyle taklit ederek yaşar. Halim'in haber alamadığı annesidir. Kocasını öldükten sonra bir bahçıvanla evlenir. Bir süre sonra bahçıvan da ölür. Bu arada Zehra Hanım, oğlunun babaannesine oğlundan haber alabilmek için sürekli mektup gönderir fakat haber alamaz. Çalıştığı evin sahipleri ona gelen mektupları saklar ve eğer oğlunu yanına alırsa işini aksatır diye oğluna kavuşmasını engellerler. Zehra Hanım, bu kötülüğü kaldıramaz ve oradan ayrılarak Kemal Solak'ın evinde işe başlar. Ebru'yu, ablasını ve abisini o büyütür. Aile tarafından sevilen, cefakâr bir kadın olan Zehra Hanım romanın sonunda Ebru'nun hicretine ortak olarak incancı daha rahat yaşayacağı bir yere, Firdevs Hanımlara, taşınır. Romanda yazar karakteriyle ilgili “Ebru, onun kadar şefkatli, vefakâr, sadık ve iradeli bir kadın daha tanımamıştı. Ama kader onu villaya hizmetçi yapmıştı.”¹⁰ şeklinde bilgi verir.

⁹ Senatörün Kızı, s.8

¹⁰ Senatörün Kızı, s.158

Gürkan (Gemicioğlu)

Ebru'nun sosyete cemiyetinden arkadaşıdır. Babası bir armatör olan Gürkan Gemicioğlu annesini ve babasını bir gemi kazasında kaybetmiştir. Muhafazakâr bir insan olduğu için yüksek statülü bu çevrede çok fazla sevilmeyen babaannesi Firdevs Hanım'la birlikte yaşamaktadır. Arkadaş çevresinden ve modern hayatından dolayı pek fazla inançlı değildir; ancak Ebru'ya göre çevresindeki en iyi niyetli çocuktur. Yazarın deyimiyle az konuşup çok dinleyen, vefa ve emniyet telkin eden bir gençtir. Ebru aracılığıyla Ata'nın din hakkındaki düşüncelerinden haberdâr olur ve o da hidayete erer. Romanın sonunda ise Ebru ile evlenerek onun hicretini meşrulaştırır.

Firdevs Hanım (Gemicioğlu)

Gürkan'ın babaannesidir. Oldukça zengin ve muhafazakâr bir kadındır. Geleneksel değerlere çok önem verir. Köşkünü de bu değerler çerçevesinde döşediği için evi görenler camiye veya bir müzeye benzetmektedir. Romanda geleneksel bir tip olarak yer alır.

Belkıs Hoca

Ebru'nun sokakta dolaşırken denk geldiği Kur'an kursunun hocasıdır. Ebru Ata'dan sonra Belkıs hocanın rehberliğinde dinî yaşayışını devam ettirir. Böylece hidayete erme girişimi de meşrû bir hal almış olur. Hidayet romanlarında en çok eleştirilen durumlardan biri kadın ve erkeğin doğru yolu bulmak amacıyla bir arada olmasıyken bu yöntemle M.Talat Uzunyaylalı, bu eleştiriye kısmen ortadan kaldırmıştır. Belkıs Hoca güzelliğiyle de dikkat çeken genç bir kadındır. Ancak bu kadar güzel olduğu halde örtünmesine Ebru bir anlam veremez. Ebru'ya hidayet yolunda örnek teşkil eden bütün kadınlar ve erkekler, göz alıcı ve etkileyici bir güzelliğe sahiptir. Bu şekilde onların nefislerine hükmetmiş oldukları mesajı verilir.

Yusuf Zaza

Ebru'nun sosyete arkadaşlarından biri olan Yusuf Zaza, bağınaz bir sosyalizm savunucusudur. Yazarın deyimiyle hem Melike'yi hem Ebru'yu hem de Ebru'nun ablası Tijen'i bir arada idare etmeyi planlar. Ebru'yla evlenerek Senatör Kemal Bey'in servetine ortak olacak ve Melike'yle birlikte kozmetik sektörüne atılacaklardır. Romanın sonunda Tijen'le bir anlaşma yapıp para karşılığında Ata'ya bir suikast düzenler, fakat Ata yerine Halim öldürülür.

Melike

Ebru'nun en yakın arkadaşı gibi görünür ama arkasından iş çevirmektedir. Yusuf Zaza'nın Ebru'ya olan zaafından faydalanarak daha çok para kazanmanın hayalini kurmaktadır. Ata'nın ve Yusuf Zaza'nın düşüncelerini ise saçmalık olarak niteler. Züppe tipinin bir başka örneğidir.

Senatör Kemal Solak

Sosyalist bir senatör olan Kemal Solak, özellikle itibarını korumaya çalışır. Ebru'nun evrimine ehemmiyet vermemiş ve bunun bir gençlik hevesi olduğunu düşünmüş olsa da Ebru'nun kararlı duruşu ve örtünmesi sonucu bu düşüncesinden vazgeçmiştir. Ebru, muhafazakâr şekilde yaşamaya başladıktan sonra bu durumun duyulmasını engellemek için Ata'yı Ebru'dan uzaklaştırmaya çalışmıştır. Ebru babasını 'budala tonton' diye adlandırır. Ebru'yu mirasıyla tehdit eder ve romanın sonunda da mirasından men eder.

Gülhanım Solak

Ebru'nun annesidir. Sosyeteye sonradan dâhil olmuş, bir sonradan görmedir. İçki bağımlısıdır ve poker oyununa düşkündür. Gülhanım Solak, bu haliyle eski Yeşilçam filmlerindeki modern ev hanımlarını hatırlatır. İçkiye düşkünlüğü ve çirkinliği kocasının ondan uzaklaşmasının sebeplerinden sayılabilir. Çocuklarına annelik yapmayı üstlenememiş, bencil ve modern hayatta kendine yer bulmaya çalışan bir kadındır.

Tijen

Ebru'nun ablasıdır. Moda tasarımcısıdır. Şıpsevdi bir tip olan Tijen sürekli arkadaş değiştirmekte, gayrimeşrû arkadaşlıklar edinmektedir. Evlilik ve aile hayatının ise tam karşısında yer alır. Romanda kadının iş hayatına atılmasıyla karşılaştığı ahlaksızlıklar ve modernizmin kadınlar üzerindeki etkisi Tijen üzerinden aktarılır. Ebru'nun İslâm dinine yönelmesini ve Allah'ın koyduğu kurallara göre yaşamasına ise bir anlam verememekte ve zenginlerin Allah'a inanmaya ihtiyacı olmadığını, ona göre soyut bir varlık olan Tanrının koyduğu kurallarla yaşamının saçma olduğunu savunmaktadır.

Yavuz

Ebru'nun abisi olan Yavuz ise herhangi bir ideali olmayan ve baba parasıyla geçinen özgürlükçü bir gençtir. Teknik Üniversite'de son sınıf öğrencisidir. Modernizmin getirdiği

zevk, sefa ve eğlence hayatına düşkündür. Bu haliyle Tanzimat dönemi züppe tipi özelliklerini yansıtan bir diğer karakterdir.

Bu karakterlerle birlikte yazar, olayların akışında yer alan fon karakterlere de yer vermiştir. Örneğin Ebru'nun Kur'an kursunda karşılaştığı öğrencilerden Nesrin ve Müzeyyen, Senatör Kemal Solak'ın arkadaşı Doktor Kemal bu gruba örnektir.

2.1.3. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Roman anlatıcı ve bakış açısı yönünden değerlendirildiğinde yazarın üslup özelliklerinden biri olan yazar anlatıcı ve ilahî bakış açısı ikilisini kullandığı görülür. Ancak bazen yazar romanında Mithat Efendi gibi kendini gizlemeye lüzum görmemiş, birebir roman içerisinde yer almıştır. “Canımız kadar sevdiğimiz İstanbul’un güzelliğini sadece tarihî eserlerinde ve denizinde görmemek gerekir. İstanbul deyince aklımıza Boğaziçi, Boğaziçi deyince de tabiat, tarih ve deniz gelmez mi?”¹¹ ifadeleri yazara aittir. Roman kahramanı Ata, yazarın romandaki temsilcisidir. Din, inanç ve medeniyet hakkındaki görüşlerini Ata'nın ağzından okura aktarır. Ata'nın Ebru'ya anlattığı dinî öğretiler sonucunda Ebru, adını duyduğu ancak ne olduğunu bilmediği İslâm dinini yaşamaya başlar. Ata'nın ve Belkıs Hoca'nın yüklendiği tebliğ görevi daha sonra Ebru'ya geçer. Ebru, İstanbul'un birçok semtinde konferanslar verir. İnanan kadınları bilinçlendirir ve romanda geçtiği haliyle İslam dininin propagandasını yapar. Ebru'nun bakış açısının değişmesiyle birlikte yazarın sözcüsü Ebru olur. Yazar okura aktarmak istediklerini Ebru aracılığıyla nakleder. Ebru'nun bu hızlı değişimi bir yıllık bir zaman dilimini kapsar. Romanda hemen hemen bütün karakterlerin din ve modernizm hakkındaki bakış açılarına yer verilir. Bu durum bir gruplandırmayı da beraberinde getirir. Roman karakterlerini muhafazakâr grup, araftaki grup ve modern grup olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu durumda Ata, Halim, Firdevs Hanım, Belkıs Hoca ve Zehra Hanım muhafazakâr grupta yer alır. Ebru, Gürkan ve kısmen Yavuz ise araftadırlar. Ancak Gürkan ve Ebru daha sonra muhafazakârların safına geçer. Senatör Kemal Solak, Gülhanım Solak, Tijen, Melike ve Yusuf Zaza ise modernizm ve batılılaşmaya yönelen gruptur. Özellikle Ebru ve Ata'nın bakış açıları romandaki çatışmayı verir. Romanda karşımıza çıkan ilk çatışma ölüm hakkındadır. Ebru ölüme ‘kötü bir son’ gözüyle bakmakta ve ona verilen hayatı keyfince yaşaması gerektiğini düşünmekteyken Ata, ölümün ve mezarın ölümsüzlüğe açılan bir kapı olduğunu düşünmekte ve Allah'tan korkmakta ve utanmaktadır. Modernizm ve din ile ilgili sayılabilecek bir diğer çatışma ise sayfa kırk ikiden kırk beşe kadarki bölümde Ebru ve Ata'nın

¹¹ Senatörün Kızı, s.63

Allah'ın emirlerine göre yaşamakla ilgili bir fikir çatışmasıdır. Ebru Ata'nın inandığı dine göre kendini sınırlandırmasını din şoku olarak algılar. Çünkü ona göre diğer dinlerin, örneğin Hristiyanlığın, böyle kuralları yoktur. Onlar hem inanıp hem de istedikleri gibi yaşamaktayken İslamiyet'in bu şekilde kurallar koyması bir çelişkidir. Üstelik para ve güç olduktan sonra kimsenin dine de ihtiyacı kalmamakta, din ve inanç gibi kavramlar insan hafızasından silinmektedir. Ata ise Ebru'nun bu fikrine karşılık dinlerin hala yaşıyor olmasını örnek vererek insanların yalnızca paraya ihtiyaçları olmadığını, inanmaya da ihtiyaç duyduklarını ve herkesin Allah'ı unutacak kadar zengin olmadıklarını savunur. Yazar romanında birtakım iç monologlara yer verir. Örneğin Ebru'nun inanç mücadelesini iç monolog tekniğini kullanarak okura aktarır: "Para ve iktidar her kapıyı açan iki iyi Tanrı'ydı. Bunlar ailesinde ve kendisinde vardı. Ata ne derse desin yeryüzünün kuvvetleri bunlardı. Öyleyse kendisine boyun eğmeye mecburdu. Yoksa Tanrılık gururu ne olurdu?"¹²

Roman bir mektupla başlar. Ebru, Londra'daki yakın arkadaşı Melike'yle mektuplaşmaktadır. Mektuplarında Ata'dan bahseder. Genel itibarıyla romanlarda mektup tekniği, romanın akışında sıkıcı anlatımı hareketlendirmek için kullanılırken, bu romanın başında yer alarak farklı bir amaç için kullanılmıştır. Bu mektuplar sayesinde okur, hem Ebru'nun Ata'ya bakış açısını, hem Ebru ve ailesi hakkında birtakım bilgileri, hem de Melike ve Yusuf Zaza'nın kirli işbirliğini öğrenmiş olur. Romanın dikkati çeken bir diğer anlatım özelliği ise Ebru'yu hidayete sevk etmeye çalışan Ata'nın din hakkındaki öğretileridir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Ebru'nun hidayete ermesiyle birlikte öğretileri dile getirme sırası Ebru'ya geçer. Romanın ilk öğretisi akıl ve inançla ilgilidir. Ata, karşısındaki inançsız kişiyi hidayete sevk edebilmek için önce onun da aşına olduğu bilgi, bilim ve akıldan bahseder. Bu kavramların modernizmin de öne sürdüğü kavramlar olması Ebru'nun tanışacağı yeni anlayışa bigâne olmasını engeller. Bu, tebliğ görevini üstlenen mücahitlere gösterilen bir yöntemdir aynı zamanda. Ata, aklın insanları hayvanlardan ayıran bir özellik olduğunu ve bu şekilde nefsinin kontrol altında tuttuğunu, hiçbir kadına da meyletmediğini bildirir. "Bakın ben şöyle düşünüyorum, kendime diyorum ki, dikkat et, hayvanlar hisleriyle davranıyor. Akılları yok. İyiyi ve kötüyü ayıramıyorlar. Utanmak ve utanmamak konusunda akli bir davranışları ve ahlakî bir gelenekleri yok. Herhangi bir şeye inanç beslemiyorlar. Mesela bir köpek böyle yaşıyor. Peki ben köpek miyim? Eğer köpeksem hayvanlar gibi yaşamamda mahsur yok. Değilsen, insansam eğer o zaman insan gibi yaşamalıyım inanç ve akılla." Ebru ise Ata'nın bu

¹² Senatörün Kızı, s.50

sözlerine “ Akıl yetmiyor mu inanç dediğiniz de ne?” şeklinde karşılık verir.”¹³ Ata ile olan bu ilk konuşmadan sonra Ebru bir şeylerin farkına varmaya başlamış ve kendisini, Allah’ın varlığını ve ne olduğunu sorgularken bulmuştur. Bu, Ebru’nun hidayet yolundaki ilk adımıdır. Ebru içindeki bu karmaşayı ablası Tijen ile paylaşır. Tijen’in ise Allah’ın varlığı hakkındaki düşünceleri ilginçtir: “Halkın peşinden koştuğu parayı elinde tutan varlıklılar içinse Tanrı’nın fonksiyonu yok gibidir. Dikkat ettinse eğer fark etmişsindir, çevremizdeki insanlar samimi olarak tanrıya kesinlikle yönelmemektedirler. Çünkü O’na ihtiyaçları kalmıyor. Ellerindeki para, onun sağladığı kudret, arzu ettikleri şeyi ayaklarının altına sermektedir.”¹⁴ Bu ifadelerin sahibi Tijen, Tanrı kelimesini öcü bir kelime olarak niteler. Ebru’nun ailesinin diğer bireyleri ise inanmayı ve Allah’ın koyduğu kurallara göre yaşamayı gereksiz bulurlar. Yazar bu durumla ilgili romanda şu ifadelere yer verir: “Senatör elindeki ikinci kadehi doktora uzattı ve geçti koltuklardan birine oturdu, başını Ata’ya çevirdi: ‘Kızımdaki değişikliklerden onun adına üzüldüğümü söylemekten çekinmeyeceğim. Ebru artık dansa, kulübe gitmiyormuş. Bunları yeni öğrendim. Bu yaşta inancın kişinin sosyal yaşantısına bu boyutlarda etki etmesine izin verilmemelidir. Bir kez insan ne fizikî ne de ruhî gelişimini sağlayamaz.’” Ata ve Ebru tekrar karşılaştıklarında inanmaktan ve inanma ihtiyacından konuşmaya başlarlar. Yazara göre Ata hidayete erdirmeye çalıştığı öğrencisine öncelikle neden inandığını anlatmalıdır. Romanını da bu doğrultuda kurgulamıştır. Ata, bilimin ve batının doğadaki sanatı tesadüf kelimesiyle ifade etmesinin karşısında yer alır. İnsana sunulan bütün bu düzen ve ihtişamın eşsiz bir sanatkâra ait olduğuna Ebru’yu ikna etmeye çalışır. Türk toplumunun batı taklitçiliği yüzünden şahsiyetini ve kimliğini kaybettiğinden bahseder. Romandaki bir diğer öğreti ise insanın her haline şükretmesidir. Yazar bu öğretiyi oldukça eski bir evde yaşayan Halim ve Ata üzerinden verir. Halim dramatik geçmişine rağmen her hâlükârda şükreden ve mutlu olmaya çalışan bir bireydir. Romandaki bir diğer öğreti ise Allah’ın varlığının bir göstergesi olan doğadaki düzen ve ahenktir. Ata bu düzen içinde tesadüfe yer olmadığını bu uyumu sağlayan bir yaratıcının olduğundan bahseder. Ebru ise Ata’nın söylediklerine karşı çıkmayı bırakmış, verdiği bilgiler hakkında notlar tutmaya başlamıştır. Yazarın romanda dinsel öğretilere bu kadar fazla yer vermesi, romandaki olay örgüsünü zayıflatmıştır. Romanı bir hikâye metni olmaktan çıkarmış, deneme türüne dönüştürmüştür. Romandaki bir diğer öğreti ise tabiattaki ahenk ve düzenin mükemmelliğiyle ilgilidir. Ata doğadaki nesnelere insanın emrine verildiğinden bahseder. İnsanoğlunun bilimsel çalışmalarında da tabiatı örnek aldığını ifade eder. Romanın doksan ikinci sayfasında ise yazar, dini öğretilerin bir kısmını Ata’nın sözlerini not eden Ebru’nun

¹³ Senatörün Kızı, s.21

¹⁴ Senatörün Kızı, s.34

notları aracılığıyla okura nakleder. Bu notlarda batının doğuya hükmedebilme arzusu, İslamiyet’i yok etmeye çalışması ve bunu destekleyen bir takım ifadeler yer alır: “İslam gerçek bir dengeydi; onun pratik hayattan silinmesi dünyanın aklını kaybetmesi gibi bir şey oldu. Komünist ihtilali, ardından birinci ve ikinci dünya savaşları yüzbinlerce insanın öldürülmesine sebep olmuştu.”¹⁵ Yazar bu yöntem sayesinde dinsel öğretileri yoğunlaştırmış ve böylece okura iletilen mesaj miktarını da artmıştır. Ancak bu durum romanın sığ bir anlatıma bürünmesine sebep olmuştur. Ata ‘nın ölüm ve ötesi hakkındaki düşünceleri ise romanın bir diğer öğretisidir. Ata bu hayatın ölüm ve sonrasının varlığıyla anlam kazandığını ifade eder. Makam, mevki veya ihtişamın ölümün önüne geçemediğini ve herkesin bir gün ölümle yüzleşeceğini böylece hayatın herkes için eşit olacağını söyler: “ Allah ölümle hayatı eşitliyor, unvan dolu hayatı.”¹⁶ Romanda Ebru’nun hidayete erdikten sonra diğer kadınlara verdiği konferans ve söyleşiler de geniş yer tutar. Yazar, okura aktarmak istediği nasihatlerini Ebru’yu sözcüsü kılarak aktarmıştır. Ebru ilk konuşmasını devam ettiği Kur’an kursundaki kızlara vermiştir. Onlara eski yaşantısından, çağdaş medeniyet adı altında topluma dayatılan çarpık zihniyetten ve inançsızlıktan bahsederek aslında inananların üstünlüğünü ifade eder. Daha sonra İstanbul’un çeşitli semtlerinde modernizm ve medyanın, bozuk eğitim düzeninin kadına verdiği zararlardan, batının yok etmeye çalıştığı İslamî sorumluluklardan bahsederek İslam dininin propagandasını yapar.

Romanda bazı peygamberlerin kıssalarına da anıştırmalar vardır. Örneğin Güneşe âşık bir insan olan Gürkan’ın “Şuna bak n’olur, harika değil mi? Bana öyle geliyor ki onu her sabah karşımızda gördüğümüz için değerini pek anlamıyoruz. Eğer insan yeryüzünde bir şeye tapacaksa güneşe tapmalıdır.”¹⁷ ifadeleri Hz. İbrahim’in Rabb’ını arayışını, kendini sunan bir kadına karşı Ata’nın ben Allah’tan korkarım demesi Hz. Yusuf’un Züleyha’nın güzelliği karşısındaki duruşunu, yine Ebru’nun hidayete ermesine vesile olan Ata’nın modern ve sosyalist çevrelerce büyücü olarak tanımlanması ise Peygamberimiz Hz. Muhammed’e yapılan ithamları anıştırır. Yazar romanında alıntılara da yer vermiştir. Örneğin, altmış dokuzuncu sayfada Necip Fazıl Kısakürek’e ait “geçti geçti mevsimler” dizesiyle başlayan şiirine yer verilmişken sayfa yüz kırk dokuzda ise, Kıyamet Suresi’nde geçen “...insan başıboş bırakılacağını mı sanıyor” ayet-i kerimesi alıntılanmıştır. Romandaki bir başka alıntı ise sayfa iki yüz yetmiş dokuzda geçen Ra’d Sûresi’nin on birinci ayetidir.¹⁸ Romanda dikkati çeken bir

¹⁵ Senatörün Kızı, s.96

¹⁶ Senatörün Kızı, s.148

¹⁷ Senatörün Kızı, s154

¹⁸ Senatörün Kızı, s.69, 149, 279

başka unsur ise rüya kavramıdır. Ailesinin muhafazakâr bir yaşayışı benimsediği için maruz bıraktığı baskılara daha fazla dayanamayan Ebru Rabbinden bir çıkış kapısı dilenir. Bunun üzerine ilginç bir rüya görür. Rüyasında ondan hicret etmesi istenmektedir. Hicret edeceği yer ise Gürkan'ın evidir. Ebru rüyasıyla amel ederek Zehra Hanım'la birlikte Gürkan'ın evine hicret eder ve onunla evlenir. Yazar romanında bu anlatım tekniğini kullanarak aynı zamanda romanına uhrevî bir açı da kazandırmıştır.

Romanın yazıldığı döneme hakîm olan düşünce kalıplarının eleştirisi de romanda yer alır. Örneğin Melike, Yusuf Zaza'nın savunucusu olduğu sosyalizm hakkında şunları söyler: “Siz hepimiz manyaksınız be! Başımıza son yıllarda bir de bu çıktı. Sosyalist, komünist, faşist, gerici daha bilmem ne. Ne bunlar? İnsanın karnını doyuruyor mu? Yoksa bir çeşit iş mi? Menfaatlerine gelince sosyalist veya kapitalist diye ayırmıyorsun. Hele İngiliz kızlarını burjuva diye geri gönderdiğini hiç görmedim. Köpek gibi peşlerinden koşuyorsun.”¹⁹ Pozitivizm'in bir eleştirisini de yazar Ebru'ya yaptırır. Ebru, pozitivizm'in insanı insana yabancılaştırdığını ve aklî düşünceden ve inançtan soyutladığını düşünmektedir. “İnsanoğlu pozitivizmin zorlamasıyla Tanrıbilimi de çeşitlendirmiş, onu da güvenilir olmaktan çıkarmıştı. Tanrı'yı onun kendi kendisini kutsal kitaplardaki tanımlamasıyla değil, kendi akıllarıyla biçimlendirmişlerdi. Sonraları kutsal kitapları da tahrif ederek, insanileştirdikleri tanrıya, insanileşmiş birçok kitap da uydurmuşlardı.”²⁰ Bu düşüncelere sahip olan Ebru'nun doğuya ve doğululara bakış açısı da değişmeye başlamıştır. Eskiden dağ ayısı olarak nitelendirdiği Ata onun için artık Batı'nın soğukluğunu çözen, doğunun aydınlık yüzüdür.

2.1.4. Mekân

Romanda mekân İstanbul'dur. Yazar romanında İstanbul'un hemen her köşesini mekân olarak kullanmıştır: ancak mekânlar kişilerin statüsüne bağlı olarak değişir. Örneğin yazar Ata'dan bahsederken mekân bir apartman dairesinin çatı katıdır. Ata ve Halim, bu çatı katında birlikte yaşamaktadırlar. Romanda ise şöyle tasvir edilir: “Evin canı çıkmış iki odası, küçük bir holü vardı. Fayanslarının yarından çoğu kırılmış, su musluklarının metal kısımları pas tutmuş, dolaplarının ekserisinin menteşeleri çürümüştü. Ahşap yerler ve formikalarda sağlam yer yok gibiydi. Evin bir de döküntü mutfuğu vardı.”²¹ Ebru'dan bahsederken ise lüks villalar ve köşkler roman mekânı olarak kullanılır. Karakterler için ortak mekân ise daha çok açık mekânlar ve

¹⁹ Senatörün Kızı, s.24

²⁰ Senatörün Kızı, s.121

²¹ Senatörün Kızı, s.55

Boğaziçi Üniversitesi'dir. Çünkü roman karakterleri Boğaziçi Üniversitesi'nde öğrencidir. Romanda kullanılan bir başka mekân ise Melike ve Yusuf Zaza'nın bulunduğu Londra'dır. Burası romanda hem Avrupa'da bir şehir olması hem de zenginliğin göstergesi olması yönüyle kullanılmıştır. Romanda mekân olarak bir de mezarlık kullanılır. Ata ve Ebru'nun ilk konuşması mezarlıkta geçer. Ata Osmanlı Türkçesi'yle yazılan mezar taşlarını okumaktadır. Ölümü hiç hatırlamamış biri olan Ebru için burası oldukça ürkütücüdür. Yazar ikinci defa mezarlığı kullandığında ise artık İslâm dinini öğrenmeye çalışan Ebru'nun ölüm hakkında da bir şeyler öğrenmesi gerektiğini düşünür ve Ata ile Ebru'yu bir mezarlığa gönderir. Burada Ata Ebru'ya ölümün hak olduğundan ve insanın zamanı geldiğinde bu dünyada yaptıklarının hesabını vereceğinden bahseder. Romanda tasviri verilen bir diğer mekân ise Rumeli Hisarı'dır. “ Ta Üsküdar sırtlarından başlayarak, Kandilli'ye kadar uzanan bitki örtüsü, sarının, kahverenginin ve yeşilin en cansız tonlarıyla ölüyordu.”²² Yazar romanın ilerleyen kısımlarında Rumeli Hisarı'yla ilgili birtakım şaşırtıcı bilgilere de yer vermiştir: “Ebru, hisarı hayranlıkla geziyordu. Tek kelime ile şahane ve şaşırtıcıydı. Ebru, asıl şaşırtıcı olanın bu hisarın dört ay gibi inanılmaz bir süre içinde yapıldığını bilmemesiydi. Gerçekten bin usta ve iki bin işçi canla başla çalışmış ve bu inci güzelliği Boğaziçi'ne yerleştirmişti.”²³ Mekân tasviri yönünden oldukça başarılı olan romanda tasvir edilen bir diğer mekân ise Boğaziçi'dir: “Boğaziçi belki bir rüya belki de bir büyüdür!.. Çoğu kişiye göre Boğaziçi, cennetin yeryüzündeki timsallerindendir. Düşünüyorum da bunu kim yadırgayabilir ki?”²⁴ Romandaki güzel tasvirlerden biri de sayfa yüz yirmi beşte geçer: “Marmara'nın ihtiyar suları, küçük tepeler şeklinde yükselerek yüzbinlerce küçük top yuvarlakları şeklinde sahildeki taşlara çarpıp parçalanıyordu. Taşlarda parçalanan binlerce su küresi kristaller gibi güneşin ışıklarını yakalıyor ve sahili kabul edilmiş bir duâ sonrası gibi ışığa boğuyordu.”²⁵ Uzunyaylalı'nın mekân tasviri noktasındaki naifliğini gösteren bir başka tasvire ise romanın yüz kırk yedinci sayfasında rastlanır: “Masmavi gökle masmavi deniz arasında seyreden, elma yanaklı sınımsız Mayıs güneşinin peri maharetli ışıkları değdiği her köşe de soluk kesen bir bahar heyecanı yaşıyordu.”²⁶ Romandaki ilginç mekânlardan biri de ‘hayvan ahır’ başlıklı bölümde geçer. Ebru ve Ata bir zamanlar hayvan ahır olarak kullanılmış bir camiye giderler. Bu camide hayvanları bağlamak için duvarlara çakılmış halkalar dikkati çeker. Camii restore edilmiş fakat halkalar tarihî bir kanıt olsun diye çıkarılmamıştır. Ebru'nun muhafazakâr kesimin muhatap

²² Senatörün Kızı, s.41

²³ Senatörün Kızı, s.83

²⁴ Senatörün Kızı, s.63-64

²⁵ Senatörün Kızı, s.125

²⁶ Senatörün Kızı, s.147

olduğu zorluklardan habersiz olması şaşırtıcıdır. Çünkü dönemin genel sorunu inançlı insanların inandıkları gibi yaşamaya çalışırken karşılaştığı problemlerdir. Ebru ve Ata'nın bir sonraki durağı Süleymaniye Camii'dir. İslamiyet'in en görkemli eserlerinden biri olduğu için yazar özellikle bu camiyi seçmiştir. Ebru bu sayede İslamiyet'in bir başka güzelliğine şahit olmuştur. Yazar cami hakkında bir takım bilgilere de yer vermiştir. "İç avluya girdiler, yerler tümünden mermerdi, yirmi sekiz pembe mermer sütun yirmi sekiz sivri kemerli kubbeyi bir tüy rahatlığıyla havada tutuyordu."²⁷ Burada Ata aynı zamanda Osmanlı'nın hoşgörüsünden ve İslamiyet'i yok etmek isteyenlerin ibadethânelere verdiği zarardan da bahseder. Romanda sık kullanılan mekânlardan biri de Ebru'nun odasıdır. Oldukça zevkli döşenmiş bu odanın boğaza nazır bir de balkonu vardır. Hasır koltuklarla döşenmiş bu balkon Ebru'nun en çok vakit geçirdiği alandır. Romandaki kapalı mekânlardan biri de Kur'an Kursudur. Burası Ebru'nun dönüşümünde önemli bir role sahiptir. Ortasında şadırvan bulunan, bahçesi geniş taş bir bina olan bu kursu Ebru bir dergâh kabul etmiş ve kursun hocası Belkıs Hoca'nın yardımıyla kafasındaki soru işaretlerini gidermeye çalışmıştır. Ebru'da yeni ufuklara sebep olmuştur. Bir diğer kapalı mekân ise Gürkan'ın evidir. Burada babaanesi Firdevs Hanım'la yaşadığı için ev de onun zevkine göre düzenlenmiştir. Romanda bu ahşap köşkün yalnızca salonunun tasviri verilir. Bu mekân aynı zamanda Firdevs Hanım'ın kişiliğini yansıtır. "Burası geniş bir salondur. Kapıları, pencereleri ve tavanı ahşap oymalarla süslüydü. Ata bu gözalcı işlemleri hayranlıkla seyrediyordu. En az yüz elli yıl öncesine ait olduğu anlaşılan ceviz koltuklar Fransız usulü motif ve biçimleriyle salonun en gözde eşyası oldukları farkediliyordu."²⁸ Ancak yazar bu güzel mekân tasvirinde romanın tezine göre yine bir çelişkiye düşmüştür. Batı taklitçiliğinin her zaman karşısında duran yazar, burada Fransız motiflerinden övgüyle bahseder. Romanda Ebru'nun yaşadığı sahil kenarı ve sahilin arka sokakları arasındaki farka da yer verilmiştir. Seçkin bir zümreye ait olan Ebru'nun yaşadığı yerle arka sokaklar arasındaki statü farkı mekân üzerinden verilmiştir. Oysa Ebru buraları hiç görmemiş, modern hayatın içinde çevresine yabancılaşmış, duyarsız kalmıştır.

Romanda yer alan bir başka mekân ise Erzurum'dur; ancak bunu okura direkt bildirmez, tahmin etmesini sağlar. Romanlarında mekân olarak bir şekilde memleketi Erzurum'a yer vermek yazarın üslup özelliklerinden biri halini almıştır. Romanda yalnızca isim olarak yer alan mekânlar da vardır. Örneğin, Üsküdar, Fatih, Sultanahmet gibi semtler Ebru'nun kadınlara konferans verdiği alanlardır.

²⁷ Senatörün Kızı, s.106

²⁸ Senatörün Kızı, s.165

2.1.5. Zaman

Hidayet romanları özellikle edebiyatta Marksist duyarlılıkların öne çıktığı 1970'li yıllardan sonra yazılmaya başlanmıştır. Edebiyat araştırmacılarına göre muhafazakâr yazarlar, kabul edilmedikleri toplumsal yaşama bu şekilde dâhil olmaya çalışmışlardır. 1980'li ve 1990'lı yıllarda ise iyice yaygınlaşmış, kültürel yozlaşmanın ve modernitenin kölesi olan insanın özüne dönmesi için yazılmıştır. Edebiyat ve roman sanatı, o dönemin gençlerine yol gösterici bir unsur haline almıştır. Bu dönemde dinî açıdan basılan eserler yalnızca ilmihaller ve Kur'an-ı Kerim'lerdir. Ancak insanlar dini bu didaktik ve sıkıcı anlatımlı kitaplardan öğrenmeye yanaşmayınca İslamcı yazarlar, aslında İslam dinine aykırı görülen romanın kapılarını aralamaya karar vermişlerdir. Semih Gümüş bu noktaya şu şekilde yaklaşır: “İstenir ki romancılar, öykücüler, şairler yaşanan sıkıntıları, acıları, toplumun geçirdiği köktenci değişimleri gecikmeden yansıtınsınlar. Sanırım yaşanan siyasal ve toplumsal değişikliklerin, yıkımların yarattığı duyarlılığa edebiyatın bir karşılık vermesidir beklenen. Bir de kültürel değişimin hem toplumun bütünü, hem de bireyler üstündeki etkilerini işlevsel yazının düz anlatımından okumak yerine, edebiyatın yaratıcı yaklaşımı içinde bulmayı da bekliyor okurlar.”

²⁹ Romanın isminden hareketle Türk siyasi tarihinde senato sisteminin 1960 ve 1981 yılları arasında yürürlükte bulunması romanın bu yıllar arasında bir zaman dilimini kaleme aldığını gösterir. Romanın zamanı hakkında bilgi veren bir başka ipucu ise Ebru'nun dinlediği Sammye Davis'e ait müzikçalardır. Türkiye'de özellikle yetmişli yıllarda fazlaca dinlenmiştir. Bu durumda romanın vak'a zamanı bu yıllara rastlar. 1986 yılında okurla buluşan romanın anlatma zamanı ise yaklaşık bir yıldır. Romanda karşımıza çıkan ilk tarih 10 Kasım'dır. Roman Kasım ayında başlar ve bir yıl sonra 29 Ekim akşamı sona erer.

Romanlarındaki gerçeklik algısını diri tutmayı amaçlayan yazar, roman zamanını tarih belirterek kurgular. Diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında da Ebru'nun Müslümanlığa doğru olan evrimini verirken bir yılın her ayı romanda yer alır. Örneğin romanın üçüncü bölümünde 10 Kasım tarihi verilir. Mustafa Kemal Atatürk'ü anma töreni yapılır ve Ebru'nun Atatürk sevgisinden bahsedilir. Ebru, Atatürk hakkında her şeyi bilir ancak inandığı din hakkında hiçbir şey bilmemektedir. Çünkü batılılaşma ve çağdaş yaşam toplumunda Kemalizmle birlikte yer edinmiştir. Yazar burada Kemalizm ve din çatışmasını da verir. Romanda zaman ve mekân iç içe verilir. Zaman değiştikçe mekân da değişir. Ebru, evinin penceresinden yağmuru seyretmekte, Allah'ın varlığını sorgulamaktadır. Kasım ayının değişken özelliklerini kendisi ile

²⁹ Semih Gümüş, Yazının Sarkacı Roman, Doğan Kitapçılık A.Ş., İstanbul, 2006, s. 185

özdeşleştirir: “başı sonu belli olmayan düşünceler içerisinde kendisini kaybolmuş sanıyordu. Dışardaki hava da sanki içini taklit ediyordu: bazen açık, bazen sisli, bazen de soğuktu.”³⁰ Romandaki önemli tarihlerden biri 11 Aralık’tır. Bu tarihte Ebru’nun hayatı ve düşünceleri değişmeye başlamış, hidayet yoluna girmiştir. Ata’nın düşünceleriyle karşılaştıkça Allah’ın varlığını ve birliğini sorgulamaya ve ona yönelmeye başlamıştır. Romandaki bir diğer önemli tarih de 8 Mart tarihidir. Yazar bu tarihi hususî olarak seçmiş olmalıdır. Aynı zamanda kadınlar günü olan bu tarihte Ebru İslamî kimliğine ulaşmıştır. Bu tarihten sonra toplumda inançlı ve kendi değerinin farkına varan bir kadın olarak yaşayacaktır. Ata’ya karşı hissettiği duygulardan ve Ata’dan uzaklaşarak İslamiyet’i kendi imkânlarıyla araştırıp öğrenmiş ve eski hayatından nefret eder olmuştur.

Romanda olaylar kronolojik bir sırayı takip etse de yazar yer yer geri dönüşler de kullanmıştır. Örneğin sayfa yüz yirmi sekizde Ebru’nun zamanda geriye doğru yolculuğunda ailesi ile olan tartışması anlatılır. Ebru, Ata ile arasında geçenleri bir akşam yemeğinde ailesiyle paylaşmış ancak ailesi düşüncelerine karşı çıkmış ve bunun geçici bir heves olduğunu, taşralıların özenilecek bir yönlerinin olmadığını ifade etmişlerdir. “geçen akşam ender vukua gelen olaylardan biri olmuş, Senatör Solak’ın ailesi tam teknil sofrada hazır bulunmuşlardı. Ebru, bunu fırsat bilerek Ata’yla arasında geçenleri gayet açık sözlülükle anlatmıştı. Babası ve annesi, erkek kardeşinin ve ablasının umursamazlığına rağmen şüpheyile dinlemişlerdi... Ebru tüm bu olup bitenleri düşünerek sahilde yürüyordu.”³¹ Romanda yer alan bir diğer zamanda geriye dönüş ise Zehra Hanım’la ilgilidir. Zehra Hanım’ın dramatik hayatına okur, yine Ebru’nun bir geriye dönüşüyle şahit olur.³² Romanın bir diğer önemli tarihi ise Halim’in öldürüldüğü yirmi dokuz Ekim akşamıdır. Roman bu tarihle sona erer.

2.2. AYDINLIĞI BULAN ADAM

2.2.1. Romanın Tanıtımı

*Aydınlığı Bulan Adam*³³, yazarın ikinci romanıdır. 1987 yılında önce *Molla* adıyla yayımlanmış fakat 1993 yılında yapılan ikinci baskısında adı *Aydınlığı Bulan Adam* olarak değiştirilmiştir. Batılılaşma sevdasının toplumun hem sosyal hem dinî hem de siyasî hayatında

³⁰ Senatörün Kızı, s.58

³¹ Senatörün Kızı, s. 128-132

³² Senatörün Kızı, s. 160-162

³³ M. Talat Uzunyaylalı, *Aydınlığı Bulan Adam*, Beka Yayınları, İstanbul, 1993, 185 s.(Çalışmamızdaki alıntılar eserin bu baskısındadır.)

açtığı yaraları konu alan roman, Molla lakaplı roman başkişisinin anılarını içerir. Yazar, romanında 1991-1992 yılları arasındaki Türkiye'nin sosyal ve siyasal yapısı hakkında birtakım bilgileri kurgusal bir çerçevede okura aktarmayı amaçlar. Roman başkişisi, çeşitli toplumsal gruplara dâhil olarak insanların içinde buldukları çöküntüden ve bunun sonucunda sığındıkları çarelerden bahseder. Gelişen ve değişen bir batı toplumu karşısında millî ve dinî değerlerini nasıl muhafaza edeceğine dair çözüm yolları arayan siyasî ve dinî gruplara yer verir.

Yedi bölümden oluşan romanın ilk bölümünde roman başkişisi Molla, Beyoğlu Kültür Merkezi'ndedir. Burada gencinden yaşlısına, sosyalistinden muhafazakârına kadar halkın her kesiminden insan bir araya gelmiş, eğitim sistemini tartışmaktadır. Roman bir konuşmacının “Denetim dışı bir toplumda yaşamak istemiyorum. Bu demokrasi anlayışı bizi nereye götürecektir? Hepimiz taş yiyoruz!”³⁴ sözleriyle başlar. Kimi konuşmacılar, toplumu hızla etkisi altına alan sanayileşmeye ve makineleşmeye karşı savaşmanın saçma olduğunu ifade ederken kimileri de bilgisayarın ve teknolojinin eğitimin her alanında kullanılması gerektiğini savunur. Bu görüşler biraz da öngörüselsel bir nitelik taşımaktadır. Nitekim günümüzde sosyal hayatın her alanına dâhil olan bilişim teknolojileri eğitim alanında da oldukça etkin kullanılmaktadır. Kimileri ise makineleşmenin ve teknolojinin insanı bireyselleştirdiğini ve işsizlik sorununu ortaya çıkardığını savunur. Tartışmaya katılan insanların çoğu Molla'nın deyimiyle ‘sakalsız ve bıyiksız’ laik kesimden insanlardır. Bu insanların her biri toplumda belirli bir statüye ulaşmış kültürlü sayılabilecek insanlardır. Molla ise bu gürûhun aksine İslamiyetin toplumun her alanında yaygın olması gerektiğini savunur. Diğerleri ise Molla'yı ‘medeniyet törpüsü’ olarak nitelerler. Oysa yazar Molla'yı her alanda bilgi sahibi ve oldukça varlıklı bir karakter olarak çizmiştir. Molla'ya yüklediği bu özellikler ile yazar, dönem Türkiye'sinde genel bir kanı olan Müslümanların geri kafalı, cahil, bilgisiz ve yoksul olduğuyla ilgili yargıları yıkmayı amaçlar. Nitekim Molla, babasından kalan mirasıyla oldukça zengin ve birkaç dil bilecek kadar da kültürlüdür. Bu bölümde dikkati çeken bir diğer unsur ise ülkede batılı kültürün etkisiyle türeyen gösteriş merakıdır. İnsanlar, aynı zamanda bir zenginlik ve modernlik belirtisi olarak estetik ameliyatlar olmakta, apartmanlar yapmakta ve bunlara bir de kapıcı görevlendirmektedirler: “Burnunuzdan memnun musunuz? Yakışmış! Ben iki yıl önce yaptırmıştım ama modası geçti yeniden değiştirmek istiyorum.”³⁵

İkinci bölümde ise Kültür Merkezi'nden çıkan Molla, orta yaşlarda bir kadınla çarpışır. Kadın Molla'yı tanır ve aynı düşüncelere sahip olduklarını ifade eder. Oysa Molla'nın

³⁴Aydınlığı Bulan Adam, s.5

³⁵ Aydınlığı Bulan Adam, s.7

düşünceleri ile kadının düşünceleri arasında hiçbir benzerlik yoktur. Kadının ve Kutsal Ahır müdavimlerinin elektriği ve ışığı kullanmayacak kadar ilkel bir hayat tarzını benimsemesi, Molla'nın gericilik olarak kabul edilen İslamiyeti savunmasıyla bağdaştırılmıştır. Kadın Molla'nın koluna girip onu yaşadıkları yere götürür. Bu defaki mekân, müdavimlerinin Kutsal Ahır adını verdiği ve buraya gelen insanların insanî özelliklerinden tamamen sıyrılarak hayvanî duygularına ve bedensel arzulara teslim oldukları bir yerdir. Buradaki insanlar da yine kültürlü denebilecek insanlardır. Örneğin Molla'nın çarpıştığı kadın bir resim öğretmenidir. Bir matematik öğretmeni veya bir profesörle karşılaşmak da mümkündür. Gayr-ı meşru ve gayri ahlakî ilişkilerin kurulduğu bu yer, dönem Türkiye'sinin hem ahlakî hem de ruhsal çöküntüsünü yansıtır. İnsanların batılılık ve Türklük arasında kalmışlığı ve toplumsal baskılar onların bir takım uyuşturuculara (örneğin esrara) sığınmasına sebep olmuştur. Molla ise bir arayış içinde olan ve toplumun beklentilerinden kaçan bu insanlara karşı İslamiyeti savunur. Allah'a inancın en büyük kurtarıcı olduğunu ifade eder.

Üçüncü bölümde ise Molla, kendini Kutsal Ahır'ın boğucu ortamından kurtararak sokağa atar. Orman adıyla yeni açılan bir meyhanenin önünde durur. Meyhaneye giren bir grup insanla içeri sürüklenir. Burada da farklı düşünce yapılarına sahip insanlarla aynı ortamı paylaşan Molla, yine İslamiyet'in savunuculuğunu yapar. Sosyalist yazarların, gazetecilerin ve profesörlerin de bulunduğu bu ortamda Molla'nın anlatmaya çalıştıkları yanlış anlaşılır ve bir irticacı olarak değerlendirilir. Gecenin sonu karakolda biter. Dördüncü bölüm karakolun bir tasviriyle başlar. On yedi kişiden Molla ve meyhaneci dışındaki herkes sarhoş olmuştur. Molla'nın tasviriyle pos bıyıklı gazeteci Molla'nın bir irticacı olduğunu, Atatürk'e, ilke ve inkılaplarına hakaret ettiğini ifade etse de meyhaneci karşı çıkar ve Molla'yı savunur. Bunun üzerine komiser hepsini hapse atar. Ancak sosyalistlerin yazarın deyimiyle 'kelli felli adamları' araması üzerine hepsi serbest bırakılır. Bu bölümde dikkati çeken unsur, gözaltına alınan sosyalistlerin, ülkenin önde gelenlerini araması üzerine serbest bırakılmasıdır. Bu durum bir yandan yönetim hakkında bilgi verirken bir yandan da adam kayırmanın her devirde var olduğunu gösterir. Beşinci bölümde ise Molla sahilde, kapısı kilitli bir camiinin önündedir. Molla bu defa okurlarına İslamiyetin düştüğü durumdan ve imamların da bu durum karşısındaki kayıtsızlığından yakınır. Onlara daha fazla görev düştüğünü, cemaatini koruyup kollaması gerektiğini, bu şekilde kalpleri Allah'a ısındırmanın ve İslamiyetin hâkim olmasının mümkün olacağını savunur. Bu bölümde olaydan çok birtakım nasihatler yer alır.

Bir sonraki bölümde yazar dönemin siyasi yapısına da değinir. Doğru Yol Parti İlçe Başkanı Molla'nın arkadaşıdır. Fransızcadan Türkçeye çevirmesi gereken bir kitabı almak için

arkadaşına uğrar ancak kendini siyasal bir tartışmanın içinde bulur. Parti üyelerinin bir arada bulunduğu bu ortamda üyeler Molla'dan partiye üye olmasını isterler. Ancak o bunu kabul etmeyerek "Parti marti bana göre değil! Hayatımdan memnunum."³⁶ der. Bunu bir ciddiyetsizlik olarak algılayan sakalsız ve bıyiksız ihtiyar, Molla'ya çıkışmaya başlar. Bu durum bir tartışmaya sebep olur. Molla, Türkiye'de demokrasinin varlığını sorgularken ihtiyar üye, Batılı yaşam tarzını benimseyen Türkiye'nin gelişim noktasında gösterdiği başarıyı açıklamaya çalışır. Oysa Molla'ya göre ortada bir başarıdan çok, hezimet vardır. Molla ortamdan uzaklaşmayı uygun görerek gitmek için ayaklansa da bu defa da SHP'nin üyeleri odaya akın eder. Bu durumda Molla için tartışma kaçınılmazdır. Bu bölümde okur dönemin siyasî yapısına da şahit olur. Dikkati çeken bir diğer unsur ise çevrilecek eserin Fransızca olmasıdır. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkler, batılılaşma noktasında sosyal hayattan sanata kadar birçok alanda Fransa'dan ve Fransızcadan oldukça fazla etkilenmiştir. Bu eser de bunun bir örneğidir.

Romanın son bölümü olan yedinci bölümde ise Molla parti binasından çıkarak Çemberlitaş Kültür Merkezi'ne gider. Bütün İslamcı görüşe sahip insan gruplarının bir araya geldiği bu toplantıda salon tamamen doludur. Yazar burada biraz da taraflı davranarak romanın başında laik kesimin katıldığı toplantının aksine romanın sonunda İslamcılarının yaptığı bu toplantıda herkesin saygı içinde tartışmaya katıldığını göstermeye çalışır. Nitekim bunu organizatöre de söyler. "Kıymetli konuklar, toplantımız gayet verimli geçmektedir. Büyük bir sükûnet ve vakâr içinde meselelerimizi tartışmaya devam ediyoruz."³⁷ Bu tartışmada ise ülkede İslamiyetin geldiği son noktadan, onu korumak ve Müslüman bir ülkede inaçlı bir şekilde yaşayabilmek için neler yapmak gerektiğinden bahsedilir ve bu durumla ilgili birtakım çözüm önerileri sunulur. Bölümün sonunda Molla İslamiyetin geldiği noktadan umutludur ve bir gün İslamiyetin ülkede rahatça yaşanabileceğine inanır. Bölüm sonunda Molla bir de kendisiyle ilgili birtakım bilgiler de verir.

Romanda dikkati çeken bir başka unsur ise kuşak çatışmasıdır. Yazar bunu gençlerin ve yaşlıların bir arada bulunduğu Beyoğlu Kültür Merkezi'ndeki tartışma ortamında gösterir. Eğitim sisteminin değerlendirildiği bu toplantıya katılan gençlerden biri, yaşlılara hitaben "Evet, sizlerin benzeri olmamızı istiyorsunuz. Böylece yanlış yaşamadığınıza inanacaksınız,

³⁶ Aydınlığı Bulan Adam, s.125

³⁷ Aydınlığı Bulan Adam, s.170

geçmişinizden utanmayacaksınız. Ama yanılıyorsunuz, gençlik sizleri acımasızca yargılayacak!”³⁸

Yazar romanında alıntılara da yer vermiştir. Orman meyhanesi'nin üyelerini İslam'a davet ederken Kur'an'dan bir ayeti örnek verir: “Aklınızı başınıza alın; Kur'an, ‘her canlı ölümü tadacaktır’ buyuruyor. Hayatın üzerine vurulan bu mührü Allah'tan başka kimse kazıyıp atamaz.”³⁹

Romanda sosyalizmin yanında kapitalizm eleştirisi de yapılır. Yazarın deyimiyle ‘beyaz saçlı bir bayan’ reklamların insanları sömürdüğünü ifade eder: “Orta sıralarda oturan beyaz saçlı bir bayan kürsüdeki adamın yeniden konuşmasına fırsat vermedi: ‘Reklam şirketleri sizin piçleriniz değil mi? Bizleri çıldırtıyorsunuz! Reklâmlarınız ihtiyacımız olmayan şeyleri ihtiyaçmış gibi gösteriyor. Bütün çabanız bizleri biraz daha fazla sömürmek! Modern üçkağıtçılar!’”⁴⁰ Ancak bununla birlikte Molla kapitalizmin diğer ülkeler kadar olmadığından da yakınan ifadeler kullanır. Bu ifadelere bilimsel verileri de ekleyerek bu yaklaşımını dayanaklandırır: “Almanya yılda 300 milyar dolara yakın ihracat yapıyor, kendi iş gücü yetmiyor hâlâ dışardan işçi kabul ediyor, çünkü ekonomisi büyüyor. Bütün göstergeler Almanya'nın tam kapitalizmi uygulayan bir ülke olduğunu ortaya koyuyor. Türkiye yılda 14 milyar dolar ihracat yapıyor. Halkının yüzde 60 'ı köylerde yaşıyor ve büyük ölçüde yarı modernize, hatta ilkel teknoloji kullanan bir tarım ve hayvancılık sektörü içinde.”⁴¹

Yazarın bir yandan Batı'dan alınan fikir akımlarının karşısında bir tavır sergilemesi bir yandan da gelişmiş ülkelerdeki kapitalist yaklaşımların ülkemizin ilerisinde bir boyuta ulaştığı için yönetici sınıfı eleştirmesi bir çelişkiyi de beraberinde getirir. Batılı toplumlardan yalnızca bilim ve teknolojiyi bünyesine almayı amaçlayan sosyal hayat, bu gelişimin sonucunda ortaya çıkan birtakım kültürel unsurları da kabul etmek zorundadır. Çünkü sosyal yapı bir bütündür. Bu nedenle bir toplumun gelişmişlik düzeyini dikkate alarak aynı yöntemi uygulamak ve aynı refah seviyesine ulaşmaya çalışmak insanların yaşayış tarzlarında ve geleneksel kalıplarında da birtakım değişikliklere sebep olmuştur. Ancak bütün bunları hazırlayan sosyal nedenler olmaksızın gelişmiş bir toplumu yalnızca taklit etmek toplumsal bir bunalımı da beraberinde getirir. Nitekim öyle de olmuştur. *Aydınlığı Bulan Adam* romanı da bu arada kalmışlığı aktarmayı, basitleştirilerek gelenek diye adlandırılan dinî hayatın yok edilmesini anlatmayı amaç

³⁸ *Aydınlığı Bulan Adam*, s.23

³⁹ *Aydınlığı Bulan Adam*, s.88

⁴⁰ *Aydınlığı Bulan Adam*, s. 18

⁴¹ *Aydınlığı Bulan Adam*, s.142

edinir. İdris Küçükömer, Türkiye'nin Batılılaşmaması sorununa şu şekilde yaklaşır: “Batının çok uzun süren tarihî bir gelişim ile ancak vardığı kapitalist düzen gibi bir düzenin yaratılmasının iç ve dış olanağının kalmadığı bir ülkede, Jön Türklerin istedikleri gibi burjuva yaratılamayacaktı. Batı'nın ekonomik yapısına has, onun giderek ortaya çıkardığı kurumları taklit etme yoluna girilebilirdi ancak.”⁴²

Romanda çizilen kadın imajı da oldukça ilginçtir. Hayattaki amaçlarının ne olduğunu sorgulayan, kendilerine bir yer edinmeye çalışan kadınlar, bunun için meşrû veya gayrimeşrû birçok yolu mubah kabul etmek zorunda bırakılmışlardır. Üstelik kendileri de bu durumun farkındadırlar; ancak batılılaşan ve her yönüyle değişen bir toplumda kadınlar, arafta kalmışlığın ve erkek egemen bir toplumda toplumun istediği yöne sürüklenişin en önemli timsalleridir: “Aslında biz kadınlar için parolanın ‘her şey erkekler için’ olması zoruma gidiyor. Bazen düşününce bunun kendi kendime aşağılama gibi bir şey olduğunu fark ediyorum. Kendime soruyorum: Niçin erkeklerin hoşuna gitmek istiyorum? Dikkat çekmek için gösterdiğim çaba, kullandığım yapay malzeme, kozmetikler, tüm bunların erkekler için olması, oh, Tanrım!”⁴³

Yazar romanında birtakım benzetmelere ve kinayeli söylemlere de yer vermiştir. Örneğin Kutsal Ahır'dan çıktığında ortamın etkisiyle gözleri kararmış ve farkında olmadan bir kedinin kuyruğuna basmıştır. Kedinin irkilmesiyle kendine gelmiştir. Bu açıdan yaklaşıldığında tıpkı kedinin kuyruğuna bastığı gibi gerçek hayatta da birilerinin yolunda giden işlerine çomak sokmuş, bu yüzden toplum tarafından seilmeyen bir insan olmuştur. Kutsal Ahır da bu yerlerden biridir. İnsan ve hayvan arasındaki ince çizginin nasıl yok olduğunu yansıtan romandaki bir diğer benzetme ise arkadaşlarının ölümüne aldırmandan çöpleri karıştıran köpeklerin durumudur. Bu benzetmelerle yazar, hayvanî güdülere teslim olan insanları ve yaratılışlarına uygun olarak davranan hayvanları karşılaştırır. “Adımımın altında çığlık çığlığa bir ses, ödümü kopardı. Galiba sınırlarım tam anlamıyla çöküntü içindeydi. Ne oluyordu bana, önümü bile göremiyordum. Kuyruğuna bastığım kedi, birkaç metre ötede, sığındığı karanlıkta, gözlerini parlatıyordu.”⁴⁴

Yüzyıllardır Türk toplumunda varlığını sürdüren, bütün dünyaya hâkimiyet kurmuş Osmanlı devletinin de dini olan İslamiyet, tüm yıpratma çabalarına rağmen Türkiye’de de var olmaya devam etmiştir. Ancak bu dönemde İslamiyet de değişimden ve gelişimden nasibini

⁴² İdris Küçükömer, Batılılaşma&Düzenin Yabancılaşması, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2010, s.22

⁴³ Aydınlığı Bulan Adam, s.27

⁴⁴ Aydınlığı Bulan Adam, s.75

almış, içi boş bir din haline bürünmüştür. Bu durum romanda oldukça sık vurgulanan bir durumdur. Örneğin teknoloji ve modernizmin karşısında duramayacağını öne süren bir Bektaşî şeyhinin dergâhı kapatarak bir puro ve bir fötr şapkayla modernizme dâhil olması bu durumun ilginç bir örneğidir. Bu trajikomik durumla ilgili bir başka örnek ise Orman Meyhanesi'nin sahibi Müslüman meyhanecidir. Meyhaneci İslamiyetin bu halde olmasını güçsüzlüğüne bağlar ve şöyle der: “Molla, din de, dinsizlik de kuvvetle doğar, kuvvetle yaşar, kuvvetle ölür. İslâm'ın kuvveti Osmanlı'yla birlikte tarihe gömüldü. Bunun sonucu olarak, kuvvetini yitirdiği için, İslâm, bir yaşama şekli olmaktan çıktı. Çoğunluk için inanç olarak bile kalmayı başaramadı, fikre dönüştü. İnanç, insana amel yaptırır. Eninde sonunda tutum ve davranışını değiştirir... Mesela kuvvetin işine geliyorsa bir kadının kumsalda çıırılçıplak uzanmasına sesini çıkarmaz, ama işine gelmiyorsa; felsefesine ters ise, bir kız çocuğunu başındaki eşarbi yüzünden asmaya kalkar!”⁴⁵ Meyhanecinin cümlelerinde yer verilen başörtüsü yasağının ele alındığı bir diğer yaklaşım da Molla'ya aittir. Ülkede var olduğundan söz edilen demokrasiye karşılık Molla, şöyle der: “Namaz kılan, oruç tutan, başını örten Müslüman erkek ve kadınlara nasıl davranıldığını hepimiz biliyoruz. Namaz kılan memur terfi edemiyor! Başını örten talebe üniversiteye, ortaöğretim kuruluşlarına alınmıyor. Orduda dinî ibâdetlerini yerine getiren subaylar ve onların eşlerine yapılan muamele ortada.”⁴⁶

Yazar romanını oluştururken bir takım öngörüsül ifadeler de yer vermiştir. Örneğin bilimin ölüme çare bulduğunu ifade eden gazeteciye karşılık müteahhit, nüfusun artması sonucu uzaydan toprak satın almayı önerir. Nitekim günümüzde de bu tarz söylemler dünya gündeminde yer edinmektedir. İlk olarak 1940'lı yıllarda başlayan uzay araştırmaları 1990'lı yıllarda özellikle Amerika ve Rusya'da ileri bir seviyeye ulaşmıştır. “Müteahhit ellerini oğuşturdu: ‘Çaresi yok, fezaya yöneleceğiz. İlk aşamada Ay'da, daha sonra da yakın gezegenlerde yerleşim alanları kurmaya başlamalıyız.’”⁴⁷

2.2.2. Kişiler

Romanda, dışa açılan, Avrupaî bir eğitim sistemini Türkiye'de de uygulamaya çalışan ülke insanları yozlaşmış bir kültürle karşımıza çıkar. Tarihle, gelenekle ve inançla olan bağları koparmaya çalışan batılı yaşam tarzı, ülkemizde oldukça rağbet görmüş, insanları bir çıkmaza sürüklemiştir. Geleneksellikten batılılığa doğru olan bu hızlı geçiş insanları bir ikileme

⁴⁵ Aydınlığı Bulan Adam, s.91-92

⁴⁶ Aydınlığı Bulan Adam, s.131

⁴⁷ Aydınlığı Bulan Adam, s.86

sokmuştur. Bunun sonucunda ise toplumsal bunalımlar, çeşitli arayışlar başlamıştır. *Aydınlığı Bulan Adam* romanı ise kendini arayan insanların romanıdır. Aydınlığı bulan bir adam olarak Molla, diğerlerine de doğru yolu göstermeye çalışır. Roman, Molla'nın şahsında İslam'ın batıcılarla, inkârcılarla savaşını anlatır.

Roman, karakterin başından geçenleri okura anlatması şeklinde kurgulanması sebebiyle romanın tek kişisi vardır, o da Molla. Romanın diğer karakterleri tanıtılmaz, çünkü Molla hiçbirini tanımamaktadır. Bu sebeple romanda yer alan diğer kişiler Molla'nın tanımlamalarına göre var olurlar. Ancak Doğru Yol Partisi üyesi Meriç ve Sosyaldemokrat Halkçı Parti İlçe Belediye Başkanı Müfit, Molla'nın arkadaşları olduğu için romanda isimleriyle yer alırlar. Bununla birlikte mekânlara göre farklılık gösteren insan gruplarını romandaki mekânlarla bağlantılı olarak dört başlıkta toplamak mümkündür:

Molla

Romanın başkışisi olmanın yanında aynı zamanda romanın tek kişisidir. Yazarın sözcüsü konumunda olan Molla, babasından kalan yüklü bir mirasa sahip oldukça varlıklı bir İslam taraftarıdır. Altmış beş yaşındaki annesiyle birlikte yaşamaktadır. Oldukça kültürlü bir birey olan roman kahramanı, kendisini tanıyanların taktığı Molla lakabıyla anılır. Toplum tarafından 'bütün çağdaş atılımlara karşı çıkan Molla' olarak tanınır. Bu yönüyle kamuoyunun dikkatini çekmiş ve tanınmıştır. Çok varlıklı olmasına rağmen pazarlamacılık yapmaktadır. Bunu da insanlarla bir arada olmak için yaptığını ifade eder. " Üniversiteden mezun olduğum zaman ne iş yapacağıma daha karar vermemiştim! Dediğim gibi paraya ihtiyacım yoktu, ne yaparsam tatmin içindi. Bunun için uzun yıllar belli işlerde çalışmadım. Bir süre tiyatro ile uğraştım, bazı kuruluşlara çeviriler yaptım. Sonra daha çok insanla bir araya gelmek için pazarlamacılığı seçtim. Şu anda hâlâ bu işi sürdürüyorum."⁴⁸

Beyoğlu Kültür Sarayı Topluluğu

Her türlü görüşe sahip insanların bir araya geldiği bu mekânda eğitim sistemi ve gençlerin nasıl yetiştirilmesi gerektiğiyle ilgili bir takım tavsiyeler tartışılır. Ancak herkes aynı amaçla burada bulunmamaktadır. Kimileri laikliği ve sanayileşmeyi desteklerken, kimileri, estetikten, modadan bahseder. Kimi konuşmacılar çocukları bilgisayarlara, robotlara teslim etmeyi savunurken kimi konuşmacılar, İslamiyetin doğru yol olduğunu ve eğitimin İslamiyet üzerine kurulu olması gerektiğini anlatmaya çalışır. Bu bölümde yazarın kadın karakterleri de

⁴⁸ Aydınlığı Bulan Adam, s.185

oldukça dikkat çekicidir. Kadınlar modernliğin birer yansıtıcısı olarak yer alırlar. Örneğin, burnunu yeni yaptıran bir kadın toplantının amacından oldukça uzaktır. Kravatlı bir kadın, mavi gözlü bir kadın, kapıcı ve onun baskın karakterli karısı ise batılılaşmanın temsilcisidir. Bıyiksız ve sakalsız, ordu emeklisi, orta yaşlı ve yaşlı insanlar laik kesimi; makinalaşmayı, teknolojiyi ve sanayileşmeyi toplumun her alanında etkin kılmayı savunan, Marks, Maltus ve George Washington'u ise kendini insanları makinalaştırmaya adanmış masum insanlar olarak kabul edenler ise, sosyalistleri yansıtır niteliktedir.

Kutsal Ahır Topluluğu

Bu mekândaki insanları Molla vahşi olarak niteler. Kendilerini teknolojiden, zamanın akışından soyutlayıp bu mekâna kapatmış, ilkel bir yaşama tarzını seçmişlerdir. Bu grupta karşımıza çıkan ilk karakter, Güzel Sanatlar Akademisi'nde resim öğretmenliği yapan Molla'nın çarpıştığı kadındır. Kutsal Ahır'ın da müdürü gibidir. Mekândaki herkes ona saygı duyar. Kutsal Ahır'ın diğer üyeleri ise, Teknik Üniversite'de bir profesör aday ve bir asistan veya bir matematik öğretmeni gibi yüksek statülü insanlardır. Molla ise özelde bu insanların, genelde ise bütün insanlığın delirdiğini düşünür: "Bu aşağılık sürünün içinden ayrılmak için acele ediyorum. Kadını izledim. Uğuldayan toplumsal felaketi sanki sadece ben duyuyordum. Ademoğullarının bu kadar sorumsuz davranmasını soğukkanlılıkla karşılamak benim için mümkün değildi. Açıkça belliydi ki insanlık aklını yitiriyordu."⁴⁹

Orman Meyhanesi Topluluğu

Bu mekânın sahibi ise İslam taraftarı 'şişko' bir meyhanecidir. Romanda sık sık vurgulanan Müslüman'ın Müslüman gibi yaşamadığı olgusunun somutlaşmış halidir. Bir meyhanenin sahibi olması da bu durumu örnekler niteliktedir. Nitekim meyhanecinin kendisi de bu durumu onaylar. Bu grubun insanları yaşlı ve orta yaşlı insanlardır. Örneğin meyhaneci orta yaşlarda 'şişko' bir adamdır. Meyhanede çıkan kavgada Molla'yı destekleyenlerden biridir. Diğer karakterler ise Molla'nın tanımlamasıyla iyi giyimli ve tıraşlı adam, profesör, pos bıyıklı ve siyah gözlüklü gazeteci, banka müdürü, müteahhit, emekli Bektaşî, sosyalist kesimin tanınmış edebiyatçılarıdır.

DYP'liler ve SHP'liler

Bu karakter grubunda ise Doğru Yol Partisi ve Sosyaldemokrat Halkçı Partisi üyesi olan birtakım siyasetçiler yer alır. DYP başkanı Molla'nın arkadaşıdır. Ondan çevirmesi gereken bir

⁴⁹ Aydınlığı Bulan Adam, s.64

kitabı almak için parti binasına uğrar. Kimseyle bir kavgaya tutuşmadan ortamdaki hemen çıkmak ister, fakat yine de tartışmaların odağı olmaktan kurtulamaz. Parti üyelerinden Meriç ve SHP başkanı Müfit de Molla'yı tanımaktadır. Bu sebeple romanda yalnızca Molla'nın tanıdığı karakterlerin adı yer alır. Bununla birlikte sakalsız ve bıyiksız albay emeklisi bir parti üyesi, altın bileklikli ve altın çakmaklı genç bir politikacı da diğer karakterlerdir. Yazarın altın çakmaklı bu genci özellikle tasvir etmesi ülkedeki yönetim katının refah seviyesini gösterme amacını taşıyor olabilir.

Çemberlitaş Kültür Merkezi Topluluğu

Bu gruba dâhil edilen roman kahramanları ise İslamiyeti farklı şekillerde algılayan ve yaşayan Müslüman gruplarıdır. Bu karakterlerde yine Molla'nın bakış açısıyla verilir. Örneğin sunucuyu 'Klasik giyinmiş, uzunboylu, yaşlı, beyaz sakallı bir zât' olarak tanımlar. Sakalsız ve bıyiksız albay emeklisi bir adam, papyon kravatlı bir adam, otuz yaşlarında bir delikanlı, gür bıyıklı orta yaşlı bir adam, sakallı ve bereli bir adam, uçuk benizli elli yaşlarında bir bey, sakallı bir adam, Radikal İslamcı birkaç genç, bir şeyh ve müritleri de diğer karakterlerdir.

2.2.3. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Yazarın diğer romanlarından farklı olarak bu romanında anlatıcı, gözlemci bakış açısına sahip ben anlatıcıdır. Roman bir sohbet havası içinde yazılmıştır. Molla, yaşadığı trajikomik olayları okura aktarırken okurla konuşuyor gibidir. "Arkaya dönerek adamı ceketinden yakaladım. İyice sarstım. Yerine oturarak dilini tutmasını tavsiye ettim. Bunu size de öneririm, eğer birisi sırf inançlarınızdan dolayı size kaba davranıyorsa pısrıklaşarak hemen başınızı öne eğmeyin. Siz İsa'nın ümmeti değilsiniz; birisi yanağınıza vurunca diğerini çevirmeyin. Size bir tokat vurana aynısıyla mukabele edin."⁵⁰

Olaylar, Molla'nın başından geçenlerdir. Dolayısıyla Molla'nın bakış açısıyla okura aktarılır; ancak bununla birlikte birçok karakterin bakış açısına da yer verilmektedir. Molla, bir gözlemci olarak konuşmacıları izlemekte ve okura aktarmaktadır. İslamcı bir yazar olan Uzunyaylalı, karşı tarafın verebileceği cevapları da kestirerek romanındaki karşılıklı konuşmaları kurgulamıştır. Örneğin Beyoğlu Kültür Sarayı'ndaki tartışmada yazar, ihtiyar bir adamın gelecekle ve geçmişle ilgili düşüncelerine yer verir: " Yaşlılar olarak biz dünümüze 'kaka' diyerek onun hakkını inkâr etmek istemiyoruz. Fakat ulaştığımız çağ dünün bilgilerine artık gereksinme duymamaktadır. Sosyal alçalma veya çeşitlenme veya taşlaşma, adı her ne ise,

⁵⁰ Aydınlığı Bulan Adam, s.34

millet olarak daha fazla bunalımlı bir hale gelmemek için yeni kuşaklara dünün ve bugünün eğitimini vermekten vazgeçmeliyiz. Onlara geleceği öğretilim.”⁵¹ Başka bir ihtiyar ise gençlerin ve genel olarak toplumun makineleşmeye teslim olmasını önerir: “Çok kısa gelecekte fabrikalarda, madenlerin çıkartılmasında sadece makinalar kullanılacaktır. İnsanlarsa bilgi programlayıcısı olarak makinalara hizmetlerini sürdürecekler. Böylece makinalar kaba gücü, insanlarsa akılcı ve yaratıcı görevleri yükleneceklerdir. Burada bir incelik var, bilmem farkına varıyor musunuz: Makina sayesinde insan gittikçe daha bir Tanrılaşmaktadır! Köle insanlar yerine efendi insanlar! Olağanüstü değil mi?”⁵² Molla ise bu görüşe karşı çıkarak makineleşmenin çocukları kişiliksiz bir boyuta sürükleyeceğini ifade eder. Molla'nın batılı düşünceler karşısındaki savaşı aynı zamanda imanın küfür karşısındaki savaşıdır denebilir.

Bir diğer bakış açısı da İslamcı bir ihtiyara aittir: “Biraz da ben konuşmak istiyorum. Eğitim eğitim diyip duruyoruz, bu ister bugünün ister geleceğin eğitimi olsun, ister ülkemizde okuma-yazma bilenlerin sayısı yüzde yüze ulaşsın, tüm bunlar abarttığımız kadar önemli değil. Önemli olan insan yetiştirmektir. İnsan; ne olduğunu, ne olması gerektiğini, nereden gelip nereye gittiğini bilen, bu bilme ile iman ve ahlâka yükselen varlık...”⁵³ Molla ise bu konuyla ilgili şu ifadeleri kullanır: “Uzun söze ne hacet, makinaya kaptırdığımız insanlığımıza tekrar sahip olabilmek için, eğitimin bütün bölümlerine Allah inancını yerleştirmemiz kaçınılmaz. Ben şuna samimi olarak inanıyorum, eğer çocuklarımızın gönlüne İslamî inancı koyabilirsek eğitim sistemimiz ve makina hiçbir halt edemez.”⁵⁴ Dikkati çeken bir diğer bakış açısı ise Masonik din eğitimini salıklayan bakış açısıdır. Buradaki amaç, dini varmış gibi gösterip aslında içini boşaltarak yok etmektir. Konuşmacının ifadeleri ise yazarın devrin fikir hareketlerine ne kadar aşına olduğunu gösterir: “Şimdi bakınız, ben geleneksel eğitime karşı savaş açmak yolundaki önerileri akılcı bulmuyorum. Dünden öğreneceğimiz her zaman çok şey vardır. Yüzleri sadece Batı'ya yönelik bir iki kuşak yetiştirdik. Bu kuşakların hiç de sağlıklı olmadığı ortada. Yanlış ve eksik olan bir şey var eğitimimizde. Yapmamız gereken şudur: Çocuklarımıza dünü, bugünü ve geleceği hep birlikte öğretilim. Yıllardır pozitivizm adına nesillerin ruhlarını kuruttuk. Eskiden de din adına yapılırdı bu. Her ikisi de yanlıştı: Doğru olan itidaldir. Orta yoldur. Masonik ilâhiyatın ve pozitivizmin karışmasından doğan dengedir.

⁵¹ Aydınlığı Bulan Adam, s.8

⁵² Aydınlığı Bulan Adam, s.17

⁵³ Aydınlığı Bulan Adam, s.13

⁵⁴ Aydınlığı Bulan Adam, s.15

Baylar, eğitimimizin biraz maneviyata ihtiyacı vardır. Fakat bu klasik dinî inançlarla doldurulamaz. Böyle bir boşluğu masonik dinin evrensel ilkeleri karşılayacaktır!”⁵⁵

Romanda yazar, gençlere de söz hakkı vermiştir; ancak onları ne istediğini bilmeyen, heyecanlı tipler olarak çizmiştir: “Ne söz hakkı be! Hâlâ onların kurallarından söz ediyorsunuz. Konuşacağımız zaman konuşuruz. Eee, şeyy, Tamam, şimdi biz ne istiyoruz?”⁵⁶ Genç kesimin arzu ettiği eğitim sisteminin sloganı ise “Yaşasın eğitimsizliğin eğitimi!”dir. Romandaki bir diğer bakış açısı ise ‘çenesinde sakalı olan bir baya’ aittir: “Sizler gençlerin önüne bir tutam hayal otu sürerek tuzağa çekiyorsunuz. Tarihi, Biyolojiyi, Din Bilimlerini, Edebiyatı, Yabancı Dilleri vb. dersleri daha az öğretmek düpedüz basit bir nesil yetiştirmeyi arzulamaktır. Böyle bir eğitim sonunda insanımız arasındaki ayırım daha da artacak. Düşünceler, siyasal ve sosyal alt sistemler daha da çeşitlenecek. Yaşam renklerin gibi gözükecek ama bu doğru olandan kaynaklanan bir renklenme olmayacak, her türlü ölçsüzlüğün cirit attığı kentlerde her ev kendi başına güvensizliğin ve bireyselliğin timsali olacak. Kimse kendinden ve komşusundan emin yaşayamayacak.” Söz yeniden Molla’ya geçtiğinde ise son olarak şunları söyler: “Gelişmişlik için gelişmek yerine insana zarar vermeyecek ve kaynakları sadece insanın emrine tabi kılacak bir gelişmenin savunucusu olmalıyız. Bilimi ise kutsallıktan çıkarıp insanın altında bir yere yerleştirmeliyiz. Kapitalizm ve sosyalizm bugün dünyayı etkisinde tutuyor. İkisinin arkasında da büyük menfaat güçleri oluşmuştur. Bunlar, kendi konumlarını ve çıkarlarını korumak için medeniyetlerini ‘cennet’ olarak niteliyorlar. İslâm ise her ikisinin de karşısında ve üstündedir.”⁵⁷

Romanda karakterlerinin mekânlara bağlı olarak değişmesi dolayısıyla bakış açısı da değişir. Yazar Molla’nın karşısında yer alan Kültür Merkezi üyelerinin bakış açlarına bu şekilde yer verdikten sonra sıra bu defa da Kutsal Ahır üyelerinin bakış açlarına gelmiştir. İçinde buldukları durumdan hiç de memnun olmayan üyeler, mekân ve zaman tanımayan Molla’nın İslamiyeti haykırması üzerine kendilerini savunmaya başlamışlardır. Molla bir nevi toplumun vicdanıdır. Dolayısıyla romanda Molla’nın içmonologları fazlaca yer tutar. “Bir yandan da düşünüyordum:.. En zor mesele herkesin kendini kendine özgü bir yaşama şekli geliştirmeye yetkili saymasaydı. Her konuda herkes otorite gibiydi. Bu yüzden toplumda sosyal bütünlük gittikçe zayıflıyordu. Ülkede yaşayan insanların küçümsenmeyecek bir kısmı geleneklerinden ve inançlarından tamamen soyunmuş, tuhaf, ürkütücü bir çıplaklık

⁵⁵ Aydınlığı Bulan Adam, s.16-17

⁵⁶ Aydınlığı Bulan Adam, s.24

⁵⁷ Aydınlığı Bulan Adam, s.45

düşüncelerine ve davranışlarına yapışıp kalmıştı. Ne Şarklıydılar ne Garplı. Ne Müslüman'dılar ne Hıristiyan.”⁵⁸ Bir diğer içmonolog ise insanlıkla ilgilidir: “Düşünüyordum; günümüzde insanlık, mânen ve madden hızla geliyordu. Bunu inkâr etmek mümkün değildi. Ben bazılarının iddia bazılarının da sandığı gibi, gelişmenin sadece maddi değerler üzerinde olduğuna inanmıyorum. Bugün pozitif bilgiler olduğu kadar, din de büyük ilgi görüyor. Maneviyatın yaşantımız üzerinde etkili olamaması ise bu bilgileri taşıyan, temsil eden kişilerin ve teşkilatların dini hayat yaşamakta kararlılık göstermemelerinde yatıyordu.”⁵⁹

Romanda dikkati çeken bir diğer bakış açısı da Kutsal Ahır'da saygı gören resim öğretmenine aittir. “Ülkemiz insanlarına ne kadar acıyorum bilemezsiniz? Bir yandan sanayi toplumunun, diğer yandan geçmiş kültürün baskısı altında böcekler gibi yok olup gidiyorlar.”⁶⁰ Molla ise bu insanlara yine Allah'ın varlığından kurtuluşun ancak ona inanmakla mümkün olacağından bahsederek, girdikleri yanlış yoldan döndürmeye çalışır. “Baylar, bayanlar, sizler çılgınca kendinize tapıyorsunuz, ben de çılgınca Allah' a tapın diyorum! Çünkü, biz insanlar ebediyet için yaratıldık. Ölümle yok olmayacağız. Sürekli bir hayata geçeceğiz. Hazrlarınızın kölesi olmaktan sizleri kurtaracak bir tek dindir.. İslâm dini. Salt doğru ve salt hürriyet.”⁶¹ Buna karşılık yazar Molla'ya cevaben diğer insanların bakış açılarına da yer vererek bu toplumsal bunalımın sebebini ortaya çıkarmaya çalışır. “Bir bombom kurşununun bir insan beynini parça parça dağıttığı gibi çağdaş siyasa da bizleri öyle dağıttı. Şimdi her şey bir yanda, içine, yeraltına çekilmiş varlığını sürdürmeye çalışıyor.”⁶²

Molla'ya ait olan bir diğer bakış açısı ise insanlığın gidişatıyla ilgilidir. “ Yeni buluşlar birbirini kovalamakta, insanlık her gün biraz daha ekonomik refaha kavuşmaktadır. İyinin ve kötünün bilgisi ‘bilgi olarak’ devletin imkân ve kuruluşları aracılığıyla kitlelere aktarılıyor ama bu durum toplumun çehresinin iyileşmesine yetmiyor. Devlet; iyiyi koruyup yaymak gibi bir görev üstlenmediği için insanın sosyal yaşantısı gün geçtikçe daha bir çıkmaza ve karmaşıklığa gömülüyor. İşte bu sokaklar, caddeler bunun örneğini oluşturuyordu.”⁶³

Romanda Molla'ya dolayısıyla yazara ait olan bir diğer bakış açısı da bilim ile ilgilidir. Ölümsüzlüğün ilacının bulunduğunu ve bilimin her şeyden üstün olduğunu ifade eden meyhane halkına karşı Molla “Artık, göğü yumruklayan bilim adamlarının zavallı birer kâhin,

⁵⁸ Aydınlığı Bulan Adam, s.47

⁵⁹ Aydınlığı Bulan Adam, s.75

⁶⁰ Aydınlığı Bulan Adam, s.50

⁶¹ Aydınlığı Bulan Adam, s.57

⁶² Aydınlığı Bulan Adam, s.59

⁶³ Aydınlığı Bulan Adam, s.76

hokkabazlığı benimseyen birer palyaço oldukları, feraset sahibi insanlar tarafından şimdi daha iyi görülüyor. Bunu kısa zaman sonra sizler de göreceksiniz. Bilimselliğin kaba yorumu altında teröre ve aşırılıklara yönelen insanların bütün otoritelere başkaldıracağı günler çok uzakta değil. Kapitalizmi ve komünizmi tehdit eden üçüncü dünya değil, hele Müslüman insanlar hiç değil. Kendi insanları; içkiye, sapıklığa, kurallara, daha yüzlerce şeye şavaşı açan, boşveren kendi insanları! Siz, dünya insanının girdiği bunalımı görmüyorsunuz ve hâlâ hurafelerle uğraşıyorsunuz... ölümü öldürmek ha?!”⁶⁴ Romanda dikkati çeken bir başka unsur ise Molla'nın tartışmaya girdiği her ortamda kendisine destek çıkan birilerinin bulunmasıdır. Yazar bu bakış açılarına da yer vererek İslamiyet'in sanıldığı gibi aksine daima var olduğunu ve yok edilemeyeceğini bildirme amacını taşır. Örneğin meyhanede bir bey şu ifadeleri kullanır: “Baylar, biraz beni dinler misiniz? Teşekkür ederim. İsmim ve kim olduğum mühim değil. Kısa bir konuşma yapmak istiyorum: Ben, yıllardır Batılı insanlar gibi yaşamaya çalışan bir eski Müslüman olarak anladım ki; Batı Medeniyeti ve Ateizm midemden aşağıda kurulmuştur. İslâm Medeniyeti ise midemin üst tarafıdır. Batı için midenin üst tarafı, hiçbir şekilde ekonomik değildir. Marks'ın toplumsal üst yapısının insandaki uzantısı da bu noktalardır. Yani, kalptir, vicdandır, imandır, akıldır. Kapitalizm, örgütlenme biçimiyle Marksizme benzememesine rağmen uygulamada onunla özdeşleşmektedir. Her ikisi de açıkça veya dolaylı şekilde insanın üst tarafını yıkmıştır. Ekonomik ve siyasi felsefelerinin temeli olan bu inkârı, bütün insanlığı nükleer fırınlarda kavurmak pahasına da olsa kararlılıkla yaşatmaya çalışmaktadırlar.”⁶⁵

Molla'nın bakış açısına yer verilen bir başka nokta ise solcu yazarlarla ilgilidir: “Solcu bir yazarın amacı insanı insandan başka bir şey yapmaya çalışmaktır. Mesela, üyesi oldukları milleti, onun tarihi değerlerini kasıtlı olarak çarpıtmakta, çoğunlukla da görmezlikten gelmektedirler. Bu konuda bazen öyle ifrata kaçmaktadırlar ki, Yunus Emre ve Mevlânâ gibi iki ünlü İslâm büyüğünü, iki büyük devrimci ve hümanist olarak yorumlayabilmektedirler.”⁶⁶ Molla'nın bu yaklaşımına karşılık sosyalist yazarların da bakış açısı romanda yer alır: “Bizler, insanlık için yazıyoruz; halkların arınması, aydınlanması, yücelmesi, bağlardan kurtulması, özgürleşmesi, gerçek mutluluğa, dünya nimetlerine yönelmesi, yaşama sevincini tatması için yazıyoruz! Biz, çıkar peşinde değiliz...”⁶⁷ Romanda yer verilen bakış açılarından biri de profesöre aittir. Güneşin artık batıdan doğduğuna inanan profesör şu cümleleri sarf eder: “Hayır Molla hayır, dedi, profesör. ‘Yanıyorsun, senin gibi düşünenlerin sonu geldi! Memlekette

⁶⁴ Aydınlığı Bulan Adam, s.85

⁶⁵ Aydınlığı Bulan Adam, s. 94-95

⁶⁶ Aydınlığı Bulan Adam, s.97

⁶⁷ Aydınlığı Bulan Adam, s.103

Müslüman'lar artık Batılılar gibi düşünüyor ve yaşıyor! İnançlarının İslâm olması pek bir şey değiştirmiyor! Ülke gençliğine bak, onlar yarınlar bakıyor, düne değil. Güneş artık Doğu'dan değil Batı'dan doğuyor.”⁶⁸

Molla okura camiler ve din görevlileri hakkında da birtakım serzenişlerde bulunur. Müslümanların birbirine kenetlenmesi gereken bir dönemde imam ve müezzinlerin sorumsuz ve duyarsız davranmasına dikkat çeken Molla, şu ifadelere yer verir: “Ah din memurları ah; İslâm'ı temsil etmenin, onun adına görev yapmanın anlamını, büyük mesuliyetini ne zaman anlayacaksınız? Para, maaş, kadro, lojman bunların temini veya muhafazası için asıl görevinizi, hakkı emretmeyi ve kötülüklerden men'i nasıl da unuttunuz!”⁶⁹

Romanda Molla'nın bakış açısına yer verilen bir diğer konu ise demokrasidir. Molla, Türkiye'de gerçek bir demokrasinin olmadığını ve halkın taleplerinin önemsenmediğini savunur: “Meclisin, hükümetin, vekillerin üzerinde halkın yapmadığı bir Anayasa, Anayasayı denetleyen halkın seçmediği Anayasa Mahkemesi üyeleri ve bunların da üstünde yine halkın seçmediği üst düzey askerlerin oluşturduğu kuruluşlar var. Anayasanın yasakları halka konulmuyor mu? Yani, halk kendi kendine mi yasak koyuyor?! Yasalar, değişimler ya da değişmeyecek şeyler halkın istediği doğrultuda olursa belki o zaman halkın iktidarından ve demokrasiden söz edilebilir.”⁷⁰ Bakış açısına yer verilen bir diğer karakter ise SHP ilçe başkanı Müfit'tir. Ordu ve yönetim ilişkisi hakkında şöyle düşünür: “Avrupa ve Amerika, hatta Rusya gibi ülkeler de ilk başta bizim gibiydi; onları da önceleri askerleri yönetti. Daha sonra sanayinin gelişmesi üzerine müteşebbisler, aydınlar ve mühendisler siyasette belirleyici bir düzeye geldiler ve zamanla bugünkü çizgilerine ulaştılar.”⁷¹ Roman, muhafazakâr kesimin İslamiyeti yaşamak ve yaşatmak için aradığı çözüm yollarıyla son bulur. Çemberlitaş Kültür Merkezi'ndeki toplantıya Molla da dâhil olur. Muhafazakâr kesimin çeşitli gruplarının bakış açılarına da yer veren yazar, çok yönlü bir tartışmayı okura aktarır. Örneğin Radikal İslamcı bir genç İslamiyet'i korumak için şöyle bir öneride bulunur: “ Hakiki dindarlar canlarıyla cihat etmelidirler. İslâm'ın fikir düzeni yok mu? Ahlak nizâmı yok mu? Medeniyeti yok mu? Hukuk düzeni yok mu? Bunlar ancak İslâmî bir toplumda var olabilir. O toplumu kurmak da Müslüman'ın görevidir.”⁷² Toplantıya katılan bir şeyh ise İslamiyet'i yaşatabilmenin başlıca şartının kendini nefsin tuzaklarından korumak olduğunu savunur ve insanları tasavvufa davet

⁶⁸ Aydınlığı Bulan Adam, s.107-108

⁶⁹ Aydınlığı Bulan Adam, s. 119

⁷⁰ Aydınlığı Bulan Adam, s.135

⁷¹ Aydınlığı Bulan Adam, s.137

⁷² Aydınlığı Bulan Adam, s.173

eder: “Hayvanlarda da olan sıfatlarını terk eden Mü’minler çoğaldıkça toplum gerçek manada değişmeye başlayacaktır. Çöplükle gül bahçesi aynı mı? Müslümanlar gül bahçesi durumuna gelerek herkesi kendilerine hayran bırakmalı, iyi örnek olmalı! Bu nedenle yeniden tarikatları canlandırmalı.”⁷³ Bir diğer ilginç bakış açısı ise modern bir Müslüman’a aittir. İslamiyetin modernizme uyarlanarak daha çağdaş bir görünüme ulaştırılabileceğini savunur: “İbadet edenlere de kolaylıklar sağlamak gerekiyor. Kentin karmaşık yaşamı göz önüne alınarak gerekirse namaz üç vakte kadar indirilmelidir. Hürriyet gazetesinin aydın ve modern din âlimi Doç. Dr. Yaşar Nuri Öztürk, bir yazısında namaz vakitlerinin üçe indirilebileceğini, İslâm’ da bunun yeri olduğunu yazdı. Bu tür değişimleri de yapmak kaçınılmaz olmuştur!”⁷⁴

2.2.4. Mekân

Molla’nın farklı ideolojik fikirlere sahip insan gruplarıyla bir araya geldiği mekânlar roman kurgusunda önemli bir yere sahiptir. Çünkü roman karakterleri ve yaşanan olaylar mekânlara bağlı olarak değişir. Romandaki mekânların isimleri ise oldukça manidardır. Genel olarak mekân İstanbul’un Beyoğlu ilçesidir. Bu ilçedeki kültür sarayı romanda karşımıza çıkan ilk mekândır. Bu mekânın genel bir tasviri Molla’nın bakış açısıyla verilir: “İçerisi hem düğün evine hem de parlamentoya benziyordu; Politikaya ne kadar meraklı bir hale gelmiştik, doğrusu bunu yadırgamamak elde değildi; büyük-küçük, her sınıftan insan, işini-gücünü bırakıp memleket meselelerini konuşmak için Kültür Sarayı’nın büyük salonunu doldurmuşlardı. İçeride bunaltıcı bir sıcaklık vardı.”⁷⁵ Bir diğer mekân ise Kutsal Ahır’dır. Burası ilkel çağlara geri dönmek isteyen ve insanî özelliklerinden tamamen soyutlanan insanların toplandığı alandır. Buradaki insanlar, hayattan ve sorumluluklardan kaçarak, kendilerini bir nevi dış çevreden izole ederek birtakım bedensel arzulara teslim olmuş insanlardır. Molla bu grubu vahşiler olarak adlandırır. Birtakım uyuşturucu maddelerle akli devre dışı bırakıp yalnızca hayvanî güdülerle hareket eden bu insanlar nefsin kölesi olmuşlardır. Bununla birlikte içinde buldukları yanlışın da farkında olmaları ise ilginçtir. Kendilerini İslamiyete davet eden Molla’ya kulak verirler ancak girdikleri yanlış yoldan dönmeye de yanaşmazlar. Bu mekândan Molla şu şekilde bahseder: “Dar bir koridordan geçerek dikdörtgen şeklindeki bir salona girdik. Şaşkınlıktan sesim soluğum kesildi: Soldaki duvarın tavana yakın kısmında iri bir mum erotik çağrışımlar yapan bir kabın içerisinde titreyerek yanıyordu. Daha ilk anda buradaki eşyanın çok

⁷³ Aydınlığı Bulan Adam, s.172

⁷⁴ Aydınlığı Bulan Adam, s.154

⁷⁵ Aydınlığı Bulan Adam, s.5

eski olduğu ve yıllardır yeni bir şeyin alınmadığı belli oluyordu.”⁷⁶ Mekânın adı ise içindeki insan topluluğu hakkında bilgi verir niteliktedir.

Molla'nın inançsızlarla mücadele ettiği bir diğer mekân ise Orman adlı meyhanedir. Mekâna akın eden kalabalıkla birlikte içeri sürüklenen Molla, kendini asla ait olmadığı bir ortamın içinde bulur. Burası ise dönemin bir özelliği olarak video çılgınlığının hüküm sürdüğü, insanların uyuşturucu gibi sarhoş edici bir başka maddeye, içkiye, sığındığı alandır. Ancak akılları başlarında olmayan bu insanların politik söylemlerde bulunması ise dikkat çeken bir durumdur. Burada dikkati çeken bir diğer unsur ise mekânın müdavimlerinin genelde sosyalist ve din karşıtı insanlar olmasıdır. Burası da yine toplumdan kaçan, ülkede yaşananlara karşı kör ve sağır olmayı tercih eden insanların bir araya geldiği yerdir. Romanda mekânın genel bir tasvirine de yer verilir: “Oturduğum yerden Orman'ın en az dörtte üçünü görebiliyordum. Hemen bütün masalar doluydu. Sol tarafımdaki duvarın sonunda yüksekçe bir yerde video vardı. Kaset çılgınlığına yakalanmış budalalar gözlerini renkli camdan, dudaklarını da kadehlerinden hiç ayırmamaya çalışıyorlardı.”⁷⁷ Molla'nın bir sonraki mekânı meyhanedeki kavgadan sonra gittikleri karakoldur. Kavgaya katılan on yedi kişiyi komiser hapse atar. Mekânla ilgili herhangi bir tasvir verilmemekle beraber molla karakolun dikdörtgen şeklinde bir salonunda tek sıra halinde dizildiklerini ifade eder.

Bir sonraki mekân ise sahil camilerinden biridir. Karakoldan çıktıktan sonra sabah namazını kılmak üzere bir camiye yönelen Molla, caminin kapalı olması üzerine namazını caminin bahçesinde kılar. Bu mekân aynı zamanda bir ihmal edilmişliği de yansıtır. Müslüman bir ülkede bir ibadethanenin kapalı olması demek dinin bulunduğu konumu ele verir. Nitekim yazar da bu durumu şu cümlelerle eleştirir: “Camiler, İslâm'ın nabzıdır. İslâm'ın şerefidir. İslâm'ın kuvvetidir. Onları, gerekçe ne olursa olsun kapalı tutmayı cinayetle eş anlamda bir davranış saymak hiç de yanlış sayılmamalıdır.”⁷⁸ Bir sonraki mekân önce ev daha sonra ise, Doğru Yol Partisi Beyoğlu binasıdır. Romandaki mekânlar, görünüşünden çok ev sahipliği yaptığı olaylar çerçevesinde romanda yer alır. Parti binası da bu mekânlardan biridir. Molla buradaki siyasetçilere yine İslamiyet'i savunur ve bir iktidar ve demokrasi eleştirisi yapar.

Romanda yer alan bir diğer mekân da Çemberlitaş Kültür Merkezi'dir. Bu mekânda ise toplumun çeşitli İslamî kesimleri bir araya gelmiş Batılılaşmanın karşısında nasıl bir tavır takınacaklarını, İslamiyeti nasıl koruyacaklarını tartışırlar. Molla bu mekândan gece ikiye

⁷⁶ Aydınlığı Bulan Adam, s.50

⁷⁷ Aydınlığı Bulan Adam, s.80

⁷⁸ Aydınlığı Bulan Adam, s.119

doğru umutlu bir şekilde ayrılır. Mekânla ilgili olarak Molla'nın gözlemleri ise Şu şekildedir: “Bütün koltuklar doluydu. Yanımı dayayacağım bir koltuk kenarı bulunca durdum. Salon canlı bir şekilde aydınlatılmıştı. İçerde çok sayıda kelli-felli adamın yanısıra bazı ünlü Şeyh Efendiler de vardı.”⁷⁹ Romanın son mekânı ise Cağaloğlu yokuşudur. Açık bir mekân olarak seçilmesi Molla'nın ruh haliyle de ilgilidir. Molla, İslam'ın sesinin gür bir şekilde tekrar yükseleceğini umut ederek evinin yolunu tutar.

2.2.5. Zaman

Romanın vak'a zamanı yönetimin, DYP ve SHP'nin kurduğu koalisyon hükümetinin elinde olduğu 1991- 1992 yıllarına tekabül eder. Yazar, roman başkişisi Molla'nın bu yıllarda iki günlük bir zaman diliminde karşılaştığı olayları okurla paylaşır. Öyle ki sabah saatlerinde Beyoğlu Kültür Sarayı'na giren Molla, akşam dokuz sıralarında bu mekândan çıkar: “Kendimi dışarıya güçlkle atabildim. İçerdeki o korkunç kargaşada neredeyse ölüyordum. Akşam olmuş, ortalık iyice kararmıştı. Yorgun gözlerimle saatime baktım. Akşamın dokuzuydu. Ağırlaşmış başımla loş sokağın caddeye çıkan Rum kaldırımlarını tırmanmaya başladım.”⁸⁰ Bir kadınla çarpışır ve bu kadının yönlendirmesiyle Kutsal Ahır denen mekâna ilerler. Buradan çıkıncaya kadar vakit geceyi bulur: “Güzel bir yaz gecesi. Kaldırımların ve asfaltın bu kadar kalabalık olmasının nedeni bu güzel hava. Eğlence yerleri dolup taşıyor.”⁸¹ Dışardaki kalabalıkla birlikte Orman adlı meyhaneye sürüklenir. Burada bir kavgaya dâhil olur ve kendini karakolda bulur. Aynı gece saat dörtte karakoldan ayrılır ve sahildeki kapısı kilitli camilerden birinin önünde sabah ezanını okuyup namazını kılar ve evinin yolunu tutar: “ Saat dördü geçiyordu. Sabah namazına bir saat kadar kalmıştı. Eve gitmekten vazgeçtim. Etap Oteli'nin yanındaki aradan Fındıklı'ya inen loş sokağa daldım. Marmara'nın güney sularını yalayan tatlı, ılık bir rüzgar, ılımlı ruhuma ulu bir dervişin kutlu soluğu gibi Şifa verdi. Ne var ki buruk bir keder, garip bir duygusallık da kalbimin derinliklerine çörelendi. Bu duygular içinde sahile kadar yürüdüm... Yandaki camiye yöneldim. Henüz ne imam ne de müezzin gelmişti... Caminin bahçesindeki üstü kapalı mermer su deposundaki yosun kokulu su da başımı yıkadım ve abdest aldım. Sonra caminin sahile doğru olan duvarına çıkarak Şark'a doğru ezan okudum!.. Ezan okudum ve ağladım! Sonra loş karanlıkta, nemli çimenlerin üzerinde sabah namazımı kıldım...Yokuştaki evime yöneldim.”⁸²Ertesi günü ikinci vakti DP ilçe başkanlığı binasına giderek çevireceği

⁷⁹ Aydınliğı Bulan Adam, s.150

⁸⁰ Aydınliğı Bulan Adam, s.47

⁸¹ Aydınliğı Bulan Adam, s.78

⁸² Aydınliğı Bulan Adam, s.118

kitabı alır ancak burada da bir partililik kavgasına tutuşur. Mekândan ayrıldığında saat akşamın sekizidir. Eve gitmek için daha erken olduğunu düşünerek Çemberlitaş Kültür Merkezi'ne yönelir: “Birden aklıma geldi. Bir dostum Çemberlitaş'daki Kültür Merkezi'nde bu akşam geniş katılımlı bir tartışma yapılacağını söylemişti. Saatime baktım, sekize geliyordu. Geç kalmamıştım. Hemen bir taksiye bindim...”⁸³ Burada da yine hararetli bir tartışmaya dâhil olur. Umutlu bir şekilde mekândan ayrıldığında ise saat aynı gecenin ikisidir: “ O gün, gece saat ikiye kadar konuştuk. İnsanlar çok şeyi dile getirdiler. Dışarı çıktığımda çok mutlu ve huzurluydum. Türkiye'de artık İslam dışı çevrelerin sözü tükenmişti. Şimdi yaptıkları sadece saldırmaktı.”⁸⁴ Dolayısıyla romanın vak'a zamanı iki gündür. 1993 yılının Ağustos ayında da okurla buluşur. İki gün gibi kısa bir zaman dilimindeki olayların yoğunluğu ve tuhaflığı ise sosyal hayatın karmaşasını yansıtır. Bu durumda roman sohbet havasında yazılmış bir anılar toplamıdır.

Romanda olaylar birbiriyle bağlantılı ve kronolojik bir şekilde ilerler fakat tarihsel hatırlatmalar üzerinden geçmişte olmuş kimi gelişmeleri kahraman özetlerken bir kültürel birikim aksettirmek istenir. Roman başkışisi Molla, iki gününü zamanda geriye doğru ilerleyerek okurla paylaşır. Örneğin Molla, sosyalist yazarların karşısında dini savunurken şu cümleleri kullanır: “insanlık sizin özlediğiniz dünyayı, Sovyetleri yaşadı. Bir zamanlar Varşova halkları istediklerini yazamıyor, konuşamıyor, istediğine inanamıyor, yiyip içemiyor, gezip oynayamıyordu. İşte yıllardır ülkemize gelmesini istediğiniz rejim bu idi. İnsanı eşya ve hayvan yerine koyan böyle bir rejim, ancak baskı ve şiddet ile ayakta durabilirdi. Şimdi tarihe kara bir leke olarak geçti.”⁸⁵ Bir diğer zamanda geriye doğru yolculuk geçmişten günümüze ordunun yönetime olan etkisiyle ilgilidir. DP parti üyesi ihtiyar subayın Osmanlı Devleti'ni de ordunun yönettiğini ifade etmesi üzerine Molla şu cümlelere yer verir: “Birinci Dünya Savaşı'na Osmanlı'yı askerlerimiz soktu ve yıkılmasına sebep oldu. Kurtuluş Savaşı vatanı, İslâm'ı, hilâfeti, kurtarmak için binlerce subayın öncülüğünde gerçekleştirilen topyekün bir halk hareketidir... Cumhuriyetin kurulmasında, devrimlerin yapılmasında üst düzey bir asker olan Mustafa Kemal'in öncülüğünü kabul etmeyen biri var mı? 1960, 71, 80 darbelerini askerler yapmadı mı? İdamları kim yaptı? Halkın seçtiği partilerin kurduğu hükümetleri kim dağıttı, halkın seçtiği Başbakanı, Bakanları, milletvekillerini Yassıada'larda kim süründürdü ve astı!”⁸⁶

⁸³ Aydınlığı Bulan Adam, s.149

⁸⁴ Aydınlığı Bulan Adam, s.182-183

⁸⁵ Aydınlığı Bulan Adam, s.99

⁸⁶ Aydınlığı Bulan Adam, s.136-137

Romanda yer verdiği bu geriye dönüşlerle yazar, hem okura naklettiği dönem tartışmalarını dayanaklandırır hem de Molla'nın bir entelektüel olduğunu ifade etme amacı taşır.

2.3. SABRIN SUSKUN SESİ

2.3.1. Roman Tanıtımı

Yazarın üçüncü romanı olan Sabrın Suskun Sesi, Asım, İclal ve Kemal üçgeninde ilâhî adaletin eninde sonunda yerini bulacağı gerçeğini ve herkesin bir gün yaptıklarının bedelini ödeyeceği tezini savunur. Beş bölümden oluşan romanın ilk bölümü “Buruk Mutluluk” adını taşır. Bu bölümde İclal ve Asım'ın yöresel unsurları da barındıran köy düğünü, Kemal'in, sevdiğini elinden alan Asım'a ve kendisini terk eden İclal'e olan kını ve Asım'ın askere gitmesini fırsat bilen İclal'in Kemal'le buluşmaları anlatılır. İkinci bölüm “Torunla Gelen Bahar” adındadır. Bu bölümde ise Asım'ın askere gitmesinden sonra dünyaya gelen Refik'in aileye bir parça huzur getirmesi, İclal'in oğluna olan sevgisi ve Kemal'e olan tutkusu arasındaki gelgitleri ve tutku uğruna sevgiyi yani Refik'i öldürmesi anlatılır. Üçüncü bölüm “Erken Batan Güneş” adını taşır. Bu bölümde ise Refik'in ölmesiyle birlikte İclal ve Kemal'in birlikte kaçması ve bu durumun köy halkında, Asım'da ve Asım'ın ailesinde uyandırdığı yankılar ele alınır. Bu bölüm romandaki olayların en yoğun yaşandığı kısımdır.

Yazar romanın dördüncü bölümüne “Kışlaya Dönüş” başlığını vermiştir. Bölüm, askerden izne gelen Asım'ın kışlaya dönüşüyle başlar. Yazar bu bölümde zamanı yirmi yedi yıl ileri alarak Asım ve Kemal'in yirmi yedi yıl sonraki hayatlarını anlatır. Bölümün sonunda Kemal, İclal'le kaçtıklarında onlara kol kanat geren yakın arkadaşı Fehim'in oğlu Hayri ve İclal'in gayriahlakî ilişkisini öğrenir, İclal'i kamasıyla öldürür ve Hayri'yi yaralar. Bunun sonucunda ise namusunu temizlemiş bir şekilde hapse düşer. Bu bölümde dikkati çeken unsur, yıllarca Kemal'i dışlayan köy halkının onu bir anda sevip saymasıdır. Kemal'in namusunu temizlemesini takdire şayan gören köy halkı yıllar önce evli bir kadını kaçıran Kemal'i unutmuş gibidir. Bir diğer unsur ise İclal'i kaçırdığından beri Kemal'le konuşmayan Asım'ın ilk kez o gece konuşmasıdır. Ancak Asım yine Kemal'le konuşmayacaktır; ta ki Kemal ölünceye kadar. Yazar Asım'ın intikamını önce İclal'den sonra Kemal'den almıştır. “Sabır ya da Adaletin Sesi” adlı beşinci bölüm ise Kemal'in hapisten çıktıktan sonraki hayatını ele alır. Kemal'in attan düşüp parçalanarak ölmesi ve Asım'ın Kemal'in mezarına gidip ilahî adaletin yerini bulduğunu haykırmasıyla roman sona erer.

Romanda ele alınan başlıca unsur, insanın nefsiyle mücadelesidir. Kemal, Asım ile İclal'in evlenmesini bir türlü sindiremez ve yalnızca nefsine kulak verir. Öyle ki nefsinden başka hiçbir çağrıya kulak vermez. "İmam, ezanla kendisine sesleniyordu: Haydi kurtuluşa, namaza gel diyordu. Çağrıyı duydu ama hiçbir şey anlamadı. Karışık duygularla yerinden kalkarak evinin yolunu tuttu."⁸⁷ Kemal'in ve İclal'in nefsiyle olan savaşları üzerinden köyde namus meselesi, köylülerin sosyal hayatı, kadının ve erkeğin köylülerin gözündeki yeri, Allah inancı ve teslimiyet gibi konular sorgulanır.

Türk romancılığında, köyü ve köylüyü konu alan romanların ilk örneklerine Tanzimat döneminde rastlamakla birlikte 1950'li yılların sonunda köy romanları büyük bir ivme kazanmıştır. Aynı zamanda köylü olan köy enstitülü yazarların romanlarında köy hayatı bütün gerçekliğiyle yansıtılır. Ancak bu romanlarda genel olarak köy hayatıyla ilgili olumsuz bir tablo çizilir ve ezen-ezilen veya mazlum köylü-zalim ağa çatışmasına yer verilir. Bu romanlarda amaç, köy hayatını tanıtmak dışında bir sistem eleştirisidir. "İstanbul dışındaki kasabalar ve köyler olarak taşranın romana girişi neredeyse roman tarihimizle yaştaştır. Farklı şekillerde taşrayla ilişkisi olan Ahmet Mithat'ın *Bir Gerçek Hikâye*'si 1876, *Bahtiyarlık*'ı 1886, Nabizâde'nin *Karabibik*'i ve Ömer Ali Bey'in *Türkmen Kızı*'sı 1891, Mehmet Murat'ın *Turfanda mı Turfa mı*'sı 1892 tarihlidir. Yeni devletin merkezinden taşraya yönelik hareketlerinin, halkçılık ilkesinden geçerek Köy Enstitüleri'ni doğurduğu, onun da köy, kasaba edebiyatını beslediği söylenebilir. Köy Enstitüleri, taşrayı kalkındırma sevdasının çocuklarıdır."⁸⁸

Bu yıllarda kaleme alınan köy romanlarının aynı temel özellikleri gösterip, aynı karakter yapısına sahip olması romanların tek bir yazar elinden çıktığı izlenimi verir. Bu konuyla ilgili Ramazan Kaplan şu ifadeleri kullanır: "Köy romanlarının büyük bir kısmında, köylüler neredeyse aynı biçimde duyan, düşünen ve hareket eden varlıklardır. Köy romanı, köylü de olsa, onun başlı başına özel bir dünya olduğu, olması gerektiği gerçeğini göz ardı etmiştir. Hangi türden olursa olsun, romanda sözü edilen her şey yalnızca insan içindir. Roman, insanın evrensel kimliğini anlatması için vardır. Fakat köy romanlarının genele yakın bölümünde bunun tersi yapılmıştır. Köy ve köylünün, olabildiği ölçülerde ve kimi zaman abartılmış olarak, kendisini sarmalamış problemlerinin sergilenmesi roman adına yeterli görülmiştir. Oysa

⁸⁷M. Talat Uzunyaylalı, *Sabrın Suskun Sesi*, Beka Yayınları, İstanbul, 1992, s.11 (Çalışmamızdaki alıntılar eserin bu baskısındadır.)

⁸⁸Mehmet Narlı, *Romanlar ve Taşralar Türk Romanında Taşra Algıları Üzerine Bir Değerlendirme*, *Bilgi/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış-2013, S.64, s.285- 316

romanı ve en geniş anlamda bütün edebiyat ürünlerini evrensel alana taşıyan şey, sorunun kendisi değil, o sorun ya da toplumsal yapı içinde insanın kazandığı evrensel değerdir”⁸⁹ der.

Bu açıklamalar ışığında Uzunyaylalı'nın romanına yaklaşıldığında ise başlı başına bir köy romanı olarak adlandırmak güçtür. Örneğin Uzunyaylalı'nın romanında muhtar ve köylü çatışmasına yer verilmez. Muhtar köyde, olması gerektiği gibi yönetici olarak yer alır. Muhtarla ilgili olarak çizilen tek olumsuz durum itibarına önem vermesidir. Asım'ın amcası olan muhtar İsmail Efendi özellikle itibarını korumayı ön planda tutar. Seniye Hanım, İclal'in Refik'i öldürdüğünü haber verdiğinde İsmail Efendi, aile itibarlarını gözetmiş ve “köyün en itibarlı ailesi olduklarını, bugüne kadar namus ve şereflerine leke sürecek bir olayın sülalelerinde yaşanmadığını belirterek, İclal'in bu işi kasten yapmış olsa bile bunun ispatının zor olacağını, çocuğu şehre, doktora götürmek gerektiğini, orada da küçük yavruyu parçalayarak, neden öldüğünü anlamaya çalışacaklarını, köy halkının, çevre köylerin tüm bunları duyacaklarını ve itibarlarının beş paralık olacağını”⁹⁰ anlatarak olayın üstünü kapatmayı yeğlemiştir. Burada İsmail Efendi'nin otopsi şartlarını bilmesi ve bu konu hakkında bilgi vermesi onun cahil bir köylü olmadığını gösterir niteliktedir. Nitekim Asım askerden döndüğünde Kemal'i öldürmesi gerektiğini söyleyenlerin karşısında yer almış, köyün imamı, öğretmeni ve ihtiyar heyetiyle aynı düşünceleri paylaşmıştır. Köy romanlarında yer alan bu kişiler akliselim insanlardır ve genellikle köydeki düzeni sağlarlar. Bu kişilere bir de jandarma katılır ki köyün kolluk kuvveti ve devletin köylü üzerindeki elidir. Köy romanları İstanbul romanlarından bu yönüyle ayrılır. Örneğin bir İstanbul romanında polisler, iş adamları veya yöneticiler roman karakterleri olurken köy romanlarında çiftçiler, ağalar, muhtarlar roman kişileridir.

Romanda zenginlik figürü olarak ise İclal ve Kemal'in bostanında çalıştığı Fikret Bey ve Cemil Bey yer alırlar. Köylüler bu insanlara saygı duyar. Bununla birlikte köy romanlarının genel özelliklerinden bazılarının romanda tespit edilebildiğini söylemek de mümkündür. Bu özelliklerden en önemlisi ve başarılı bir şekilde işlenmiş olanı soylu eşkıya tipidir. Kavaklı köyünde tuzculuk yapan Fevzi Efendi'nin karşılaştığı Cellat Vehbi, kendisine yapılan ihaneti kaldıramamış ve Deveboynu yakınlarındaki dağlara çekilmiştir. Cellat Vehbi, kendisini aldatan karısını ve karısının aşığını öldürmüş ve ömrünü böyle ahlaksız insanları cezalandırmaya adanmıştır. Çevre köylerde bir düzen koyucu olarak ün salmış olan Vehbi, köylü tarafından çok sevilmeğe bu sayede de jandarmadan kaçabilmektedir. Bu yönüyle Cellat Vehbi, Yaşar

⁸⁹ Ramazan Kaplan, Cumhuriyet Dönem Türk Romanında Köy, Akçağ Yayınları, Ankara, 1997, s. 278

⁹⁰ Sabrın Suskun Sesi, s.47

Kemal'in İnce Memed'iyile benzerlik gösterir. Olumlu bir eşkıya tipi olarak çizilmiştir. Eşlerine ihanet eden kadınları veya erkekleri ve âşıkalarını öldürmeyi bir dava bellemiştir. Nitekim İclal ve Kemal'i de öldürmeyi aklına koyar fakat evde olmadıkları için öldüremez. Berna Moran, roman incelemelerini kitaplaştırdığı eserinin ikinci cildinde soylu eşkıya tipini ayrıntılı olarak ele alır ve Hobsbawm'ın görüşlerine yer verir: "Avrupa, Amerika ve Asya ülkelerindeki haydutluk kurumu üzerine bir araştırma yapmış olan İngiliz Tarihçisi E. J. Hobsbawm, Bandits adlı kitabında haydutları birkaç kategoriye ayırmış ve bu kategorilerin özelliklerini saptamıştır. Hobsbawm'u ilgilendiren, sıradan kanun kaçakları, katiller, hırsızlar değil, yasalara göre suçlu oldukları halde halkın gözünde suçsuz hatta kahraman sayılan, "toplumsal" dediği haydutlardır. Hobsbawm bu toplumsal haydutlar arasından ayırdığı ilk kategoriye "soylu eşkıya" adını verir. Bunlar, köylülerin baskı altında ezildiği, sömürüldüğü kırsal kesimde, zalim yöneticilere karşı başkaldırmış ve adalet istemiş haydutlardır."⁹¹

Romanın bir köy romanı olması oryantalist unsurların romana dâhil olmasını da beraberinde getirir. Romanlarında Erzurum yöresine ait kültürel unsurlara fazlaca yer vermek yazarın bir üslup özelliği olmakla birlikte, romanın aynı zamanda geleneklerine sıkıca bağlı olan insanların yaşadığı bir köyde geçmesi, bu unsurlara yer verilmesini zorunlu kılmıştır. Örneğin İclal ve Asım'ın düğünü anlatılırken Erzurum'a ait bir gelenekten de bahsedilir: "Yazlık oda davetlilerle iyice dolmuştu. Sağdıç ile kendisini odanın girişinde, ayakta bekletiyorlardı. Gelenek öyleydi. Eğer içerdeki yaşlılardan biri, sağdıç ve damat oturabilir, diye izin verirse, arkalarındaki sandalyelere oturabilirlerdi. Yoksa saatlerce de sürse ayakta, sağa sola eğilip bükülmeden, daha doğrusu kıpırdamamaya çalışarak, öylece durmak zorundaydılar."⁹² Romanda yer verilen bir diğer geleneksel unsur ise Erzurum yöresinde marifet sayılan iyi tırpan biçme becerisidir. Yazar bu niteliği Kemal'e yüklemiştir. "Tırpanı iyi kullanmak bir hünerdi. Daha doğrusu köy yerinde bir farktı, övgü kaynağıydı. İşte kendisi de köydeki birkaç iyi biçiciden biriydi. "⁹³ Romanda bahsedilen bir diğer geleneksel unsur ise tarlalardan biçilen otların toprak evlerin çatısına yığılmasıdır. Köylüler bu yöntemle zorlu kış şartlarına sahip olan Erzurum'da ve Kavaklı köyünde evlerin sıcak tutulmasını ve kış aylarında hayvanlara verilecek otun yakın olmasını amaçlar. Yazar bu durumla ilgili "..Eh bacaları ot, merikleri saman, ambarları un doluyorsa kendilerinin ve hayvanlarının yiyecekleri tamam

⁹¹ Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.104

⁹²Sabrın Suskun Sesi, s. 6

⁹³ Sabrın Suskun Sesi, s. 13

demektir ve doğu köylüsü de çetin kış günlerini göğüslemeye hazır sayılır.”⁹⁴ ifadelerine yer verir.

“Şark, Şarklılığı keşfedildiği için değil, Şark’ın Şarklı kılınabilmesi -yani Şarklı kılınmışlığa boyun eğmesi- için de Şarklılaştırıldı” der Edward Said. Romanın sonunda hapisten çıkıp önce Pasinler’deki şehirli hayatla ve köydeki hayatıyla yüzleşen Kemal için ise şarklılık, cahillikten bir uyanış vaktidir. Şehre göç etmeyi düşünen oğluna destek verirken bunları düşünür: “Hafızasından köyündeki insanları, diğer tanıdıklarını, ahbablarını geçirdi. Hapishanede hocanın anlattığı ve kendilerinin kabul ettiği türden bir adam yoktu. İyi insanlar çoktu ama bu insanlar fiske lambasına benziyordu. Kendi çevresini ancak aydınlatabiliyorlardı. İnsan o idi ki bütün köyü aydınlatabilsin, güneş gibi olsun! İşte bu böyle büyür giderdi. Daha büyük insan şehirleri aydınlatırdı: ilmiyle, irfanıyla, ahlakıyla! Köyün beyi de birdi, çobanı da!”⁹⁵ Romanda taşınma, köyden kente göç Kemal’in büyük oğlu Nadir’in yaptığı bir eylemdir. Bu yüzden roman en başında köyü mekan olarak alır ve bilinen köy romanlarının aksine şehirleşme romanda bir tema olarak kullanılmaz. Romanda köy kendi kapalı sınırları içinde gelişen olaylarla devam eder. Örneğin şehirden köye gelen bir aydın yoktur; ancak hapisten çıkıp köyüne dönen Kemal aydınlanmıştır. Yazar anlatıcı bu durumdan şöyle bahseder: “Kemal, hem okunanlardan hem de hocanın sohbetlerinden çok şeyler öğrenmişti. İyice anladığı konuların başında insanın dünyada büyük hatalar yapmadan ve çevresindeki insanlara zarar vermeden yaşayabilmesi için Allah’a düzgün bir itikat ile inanması konusu geliyordu. Gerçekten insan ancak böyle emin bir yaratık olabilirdi. Kendisinin, eşinin yaptığı, birini mezara diğerini hapse yollayan, arkalarında yetim ve karalanmış çocuklar, kendilerine ve olanlara şüpheli bakan bir çevre bırakmışlardı!”⁹⁶

Romanda köylüye göre kadının yeri de geniş bir yer tutar. Örneğin Kemal’in İclal ile ilgili düşünceleri bu durumu açıklar niteliktedir. “Gerçi İclal’le aralarında olup biten sadece birkaç kez konuşmak ve mektuplaşmaktan ibaretti. Ancak bu kadcılık bir yakınlık bile onu kendisine ait bir mal gibi görmesine yetip artıyordu. Evet evet İclal Asım’a ödünç olarak verdiği kendisine ait bir eşya gibiydi.”⁹⁷ Töre, feodal düzeni korumaya, ataerkil toplumda erkeğin hükümranlılık sürmesine sebebiyet vermeye, kadını yeri geldiğinde maldan ibaret saymaya, yeri geldiğinde erkeğe malını ortadan kaldırmaya imkân tanımayı sürdürecektir”⁹⁸ Köy ve töre

⁹⁴ Sabrın Suskun Sesi, s. 20

⁹⁵ Sabrın Suskun Sesi, s. 167

⁹⁶ Sabrın Suskun Sesi, s. 156

⁹⁷ Sabrın Suskun Sesi, s.17

⁹⁸ Alıntılan: Mustafa Yiğitoğlu, “Canan Tan’ın Töre Eksenli İki Romanında Düzenin Koruyucuları”, Edebi Eleştirii Dergisi, c. 3/1, 2019, s. 57-73.

romanlarındaki geleneksel düşünce kalıplarından biri de erkek çocuk hassasiyetidir. Soyun devam etmesi için erkek çocuk önemlidir. Yazar Kemal'in çocuklarından bahsederken "ikisi oğlan beş çocuğu vardı." der. Oysa Kemal'in iki oğlu üç kızı vardır. Buna rağmen romanda kız çocukları hor görülmez, en azından okur bunu hissetmez. Nitekim Kemal hapisten çıktıktan sonra da evi çekip çeviren, Kemal'in ihtiyaçlarını gideren de yine kız çocuklarıdır. Ancak yine de Kemal ve İclal'in birlikte işlediği bu günahın bütün sorumluluğunun İclal'e yüklenmesi kadının işlenişi açısından önemlidir. Örneğin, İclal'i kaçırdıktan sonra baba evine götüren Kemal babası Adil'in onayını alamaz. Halbuki Adil, İclal'in adını duymadan önce düğün masraflarından kurtulduğu için sevinmiştir. Bu olaydan İclal'i sorumlu tutan bir diğer isim ise Fehim'in karısı Deniz'dir. İclal ve Kemal'e evini açan Deniz, kocasını bırakıp geldiği için İclal'i kınamaktadır. Ancak Fehim, İclal'in suç ortağı Kemal'e hep destek çıkmıştır. Bu durumda toplumsal normlar olayın bütün günahını İclal'e yüklemektedir.

Romanın son bölümünde namus endişesi ve yaptırımı ele alınır. Namusun "sözde" kirletilmesi, bireyin ve ailenin sosyal imajını zedeler. Kadınların cezalandırılmasıyla toplum gözünde kaybedilen imaj yeniden kazanılabilir.⁹⁹ Nitekim Kemal de İclal'i öldürdükten sonra kaçıp saklanmaz, gelip elinde kamasıyla köy odasının başköşesine kurulur. Çünkü namusunu temizlemiş, zamanında kaybettiği itibarı geri kazanmıştır. Oysa İclal'i kaçırdığında köşe bucağın saklanmış, köylülerin arasına katılması yıllarını almıştır. Bu durum köylü hayatının yerleşmiş kalıplarını ve prensiplerini yansıtır. Yazar romanında Kemal'in de bu durumla ilgili düşüncelerine yer verir: "Kemal bu kadar çok seveni olduğunu bilmiyordu. İnsanların birisine saygı göstermesi için ille de karısını mı öldürmesi lazımdı. Başta muhtar olmak üzere, caminin imamı, köyün ileri gelenleri, zengini fakiri yarı geceye kadar gruplar halinde yanına gelerek hapisten kurtulduğu için sevinçlerini dile getirdiler."¹⁰⁰ Oysa bu köyün erdemli insanları Kemal İclal'i kaçırdığında Asım'ın ailesine engel olmuş, İclal ve Kemal'i ölmekten kurtarmışlardı. Yazar burada bir tutarsızlığa meydan vermiş, anakarakter Kemal'i muhafaza etmiştir denebilir.

Romanda dikkati çeken bir diğer unsur ise Kemal'in hapisanede karşılaştığı imam, Cabir'dir. Yazarın, bu karakterini oluştururken Hz. Yusuf'tan ilham aldığını söylemek mümkündür. Hz. Yusuf'un Mısır hapisanelerinde kurduğu medrese-i Yusufiyye gibi Cabir de hapisanedeki mahkûmlara yol göstermiş, onları doğru yola iletecek nasihatler vermiştir. Kemal'in ve birçok mahkûmun da hidâyetine vesile olmuştur.

⁹⁹Alıntılayan: Mustafa Yiğitoğlu, "Canan Tan'ın Töre Eksanlı İki Romanında Düzenin Koruyucuları", Edebî Eleştiri Dergisi, c. 3/1, 2019, s. 57-73.

¹⁰⁰ Sabrın Suskun Sesi, s.162

Yazar romanında köyün ve köylünün yoksulluğunu ise Kemal'in babası Adil Bey üzerinden verir. Adil o kadar yoksuldur ki Kemal'in düğününü yapamamakta ve onun İclal dışındaki herhangi bir kızı alıkoymasını hoş görmektedir: "Adil'in kalın kaşları alınına doğru kalkmıştı. Omuzundaki poturunu hatırlatan eski ceketinden tabakasını çıkartarak bir sigara sardı ve yaktı. Kemal hala bakışları yerde cevabı bekliyordu. Başını kaldırsa babasının yüzündeki yarı tebessümü görecekti. Bu işe Adil de sevinmişti. Çünkü Kemal'e masraf ederek bir eş bulması mümkün değildi. Köy yerinde fakirin yapacağı en iyi şey bir kız bulup kaçırmaktı."¹⁰¹

2.3.2. Kişiler

Romanda yazar, hem karakter hem de tip özelliği gösteren kişilere yer vermiştir. Örneğin İclal ahlakî zafiyetleri olan, tutkularının esiri bir kadın tipidir. Halit Ziya'nın Aşk-ı Memnû romanındaki Bihter karakteriyle benzerlik gösterir. Seniha Hanım bir kaynana modeliyken, Cellat Vehbi soylu eşkıya tipine örnektir. Romanda olayların merkezinde yer alan karakterlerle birlikte olayların akışını sağlayan fon karakterler de geniş yer tutar. Örneğin, Fevzi efendi'nin eşi ve çocukları, Kemal'in babası Adil, abisi Ali, çocukları Nadir, Raşide, Raşit, Sabiha, Nebile, gelini Fazilet ve Asım'ın aile büyükleri romanda yer alan diğer karakterlerdir.

Kemal

Romanın başkişisidir. Roman, ihtiraslarının kurbanı olan Kemal'in İclâl'e olan aşkı ve bu gayr-ı meşrû aşkın başına açtığı işleri konu alır. Kemal köyün çobanının oğludur. Köyde Palalar olarak anılırlar. İki ağabeyi ve üç kız kardeşi vardır. Köyün otuz iki yıllık çobanı olan babası Adil, saygı duyulan biridir. Kemal, İclal'in Asım'la evlenmesini sindiremez ve İclal'in de isteğiyle İclal'i kaçıır. Güçlü, heybetli bir delikanlıdır. Yazar Kemal'i bir yandan ahlak yönünden zaafına düşkün bir karakter olarak çizerken bir yandan da hassas yürekli bir adam olarak çizmiştir. Örneğin aradan yirmi yedi yıl geçtikten sonra baba mesleğini devam ettirip çoban olan Kemal'in gökyüzünü izlemesi, dağları ve hayvanlarını çok sevmesi aslında sanıldığı kadar kötü ve merhametsiz bir insan olmadığını gösterir. Romanda okur Asım'ın tarafında yer alırken, yazar ise Kemal'i okura karşı gözetir. Bu durumda romandaki gayr-ı ahlakî durumun sorumlusu yalnızca İclal'dir. Kemal, nefsiyle birlik olan İclal'in ısrarlarına dayanamamış ve yolunu şaşırmıştır. İclal'e göre ise Kemal, Asım'dan çok farklıdır. " Ne vardı şu Kemal'de? Açın tekiydi: Gerçi Asım da öyle varlıklı biri değildi, her şeyi kendisine yetecek. Ama Kemal'in

¹⁰¹ Sabrın Suskun Sesi, s.52

işî gücü onun bunun yanında gündelikçi olarak çalışmaktı. Ancak güçlü kuvvetli, yakışıklıydı. Gür bıyıklı, sıırım gibi bir delikanlıydı.”¹⁰² Yıllar sonra Kemal, babası gibi çoban olacak, ömrünün büyük bir kısmını dağlarda geçirecektir.

İclâl

Hafif meşrep bir kadın tipidir. Köyün en güzel kızıdır. Kemal’i sevdiği halde Asım’la evlenmiş, Asım askere gittikten sonra ise oğlu Refik’i öldürüp Kemal’e kaçırmıştır. Yıllar sonra karakterinin gereğini yapan İclâl, Kemal’i arkadaşı Fehim’in oğlu Hayri ile aldatır ve durumu öğrenen Kemal tarafından öldürülür. Kendisini cıvıl cıvıl bir kadın olarak niteler. Seniha Hanım ise İclâl ile ilgili şöyle düşünür: “Hafif meşrep bir kızdı. Düğünlerde, sair zamanlarda, kızlarla bir araya geldiklerinde en aşırı hareketleri o yapıyordu. Erkek kılığına girmek, yakası açılmamış şeyler söylemek genellikle onun başının altından çıkardı... Asım istemişti. Kendisine kalsa bu kızı asla gelin etmezdi. Onda bir hile seziyordu. Davranışlarında bir samimiyetsizlik vardı.”¹⁰³ İclâl’in bu kadar ahlaksız bir kadın olması yine de Kemal’i haklı çıkarmaz. Kemal de İclâl’den yüz çevirmemiş, daima ondan bir işaret beklemiştir. Bu durumda kocasının yokluğunu fırsat bilip evli bir kadına musallat olan Kemal de İclâl kadar ahlaksız ve kötü niyetli biridir.

Asım

Roman Asım ve İclâl’in düğünüyle başlar. Yazar ilk olarak Asım karakterini tanıtır. Babasını altı yaşında kaybetmiş olan Asım, yaşlı annesi Seniye Hanım’la yaşamaktadır. Sakin bir yapıya sahip, kendi halinde bir insan olan Asım, İclâl’in gözünden şöyle anlatılır: “Asım da kuvvetliydi ama gösterişli değildi. Patates çuvalına benziyordu. Biraz da saf gibiydi. Canım biraz değil düpedüz saftı işte!”¹⁰⁴ Romanın başında çok varlıklı olmadıklarından bahsedilse de romanın ilerleyen bölümlerinde köyün ileri gelen ailelerinden birine mensup olduğu belirtilir. “ Hem sonra Asım’ın akrabaları köyün ileri gelenleriydi. İclâl’e öyle ya da böyle göz dikmek çok su kaldırırdı. Belli mi olurdu, adamı bir kaşık suda boğarlardı. Kendisini, köyün en yiğit erkeklerinden birini de boğabilirler miydi? Boğarlardı boğarlardı!”¹⁰⁵ Asım’ın kendi karakteriyle ilgili bir analizi ise şu şekildedir: “ben fazla heyecanlı bir insanım, dıştan çok sakin görünüyorum ancak gururuma dokunan, inançlarımı rencide eden bir şey oldu mu anında karşımdakini öldürebilecek kadar sinirleniyorum.”¹⁰⁶ Asım nefisini ele geçirmiş, romanın iyi

¹⁰² Sabrın Suskun Sesi, S. 37

¹⁰³ Sabrın Suskun Sesi, S.34

¹⁰⁴ Sabrın Suskun Sesi, s.37

¹⁰⁵ Sabrın Suskun Sesi, s.18

¹⁰⁶ Sabrın Suskun Sesi, s.60

niyetli, temiz kalpli çocuğudur. Ailesinin selameti için onları Allah'a havale etmeyi uygun bulmuştur. Nitekim köy odasında bir toplantıda anlattıkları bunu gösterir. İclal ile ayrıldıktan sonra dayısı Nuh'un kızı Gülpaşa ile evlenecek, ömrünün geri kalanını ise köy bakkallığı yaparak geçirecektir.

Refik

Romanda Refik üzerinden evlat sevgisi ve sevgi ile tutkunun savaşı anlatılır. Daha iki aylık bir bebekken annesi İclal tarafından boğularak öldürülür. Çünkü İclal'e göre Refik, Kemal'e kavuşmasındaki tek engeldir. Seniha Hanım torunu Refik'i severken şunları düşünür: “ Seniha Hanım yüzünü güneşe doğru iyice kaldırarak gözlerini torunu gibi hafifçe yumdu. Sevgi, hayatın temeliydi. Bütün varlıklar kendi çocuklarını canlarını verecek kadar seviyorlardı. Her canlı için kendi çocuğu diğer her şeyden daha önemliydi. Yılan da, tavuk da, köpek de, kedi de, karga da, ayı da insan gibi, kendi çocuğuna bayılıyordu. İşte bu sevgiydi!..”¹⁰⁷

Seniha Hanım

Seniha Hanım, altmış yaşlarında, tecrübeli bir kadındır. İclal'in hareketlerinden onun yanlış bir yolda olduğunu anlamış, gözünü üzerinden ayırmamıştır. Ancak ne İclal'in Kemal'le kaçmasını ne de torununun ölmesini engelleyememiştir. Asım altı yaşındayken kocasını kaybetmiştir. Tek evladı Asım'dır. İnançlı ve soğukkanlı bir kadın olan Seniha Hanım, torununun ve oğlunun başına gelenlerle tek başına mücadele etmiştir. İclal açısından ise Seniha Hanım “soğuk, ölü yüzlü, atmaca bakışlı, baykuş gibi de sessiz biri”dir.¹⁰⁸

İsmail Efendi

Asım'ın amcasıdır ve aynı zamanda köyün muhtarıdır. Köyün imam ve öğretmeninden sonra en önemli kişisidir. Köy romanlarındaki genel kanının tersine bu romanda muhtar, bir zalim tipi değil bir yönetici tipindedir. Asım'ın babası vefat ettiğinden yıllarca ona babalık etmiş, eksikliğini göstermemiştir.

Fehim

Kemal'in Suönü köyündeki asker arkadaşıdır. Kemal, İclal'i kaçırdığında Fehim'e sığınmış, aylarca beraber yaşamışlardır. Deniz adında bir karısı ve Hayri adında bir oğlu vardır. Vefalı bir dost olan Fehim, Kemal'in en zor zamanlarında hep yanında olmuş, onu koruyup

¹⁰⁷ Sabrın Suskun Sesi, s.32

¹⁰⁸ Sabrın Suskun Sesi, s.38

kollamıştır. Yazar Fehim karakteriyle köy hayatının çıkarsız bir dünya olduğunu göstermek istemiştir. Ancak yıllar geçecek ve dışa açılan köy kendi değerlerini yitirmeye başlayacaktır. Nitekim Fehim'in vefasına karşı Hayri Kemal'i sırtından vuracaktır.

Hayri

Kemal'in asker arkadaşı Fehim'in oğludur. Fehim öldükten sonra Kemal Hayri'yi yalnız bırakmamış ona babalık etmiştir. Ancak Hayri, Kemal'in bu iyiliklerine karşı bir vefasızlık örneği göstermiş, İclal'le birlik olup Kemal'e ihanet etmiştir. Fazilet'in bakış açısıyla ise Hayri'nin "dışı alabildiğine güzel, içi de alabildiğine pis"tir. Yazar bu karakteriyle değişen köy hayatının bir tablosunu çizmiştir. Babası Fehim'in aksine yıllar sonra Hayri kendisine iyilik eden Kemal'e ihanet etmiştir. Hayri, köyün yıkılan değerlerinin Kemal'den sonra ikinci örneğidir.

Fevzi Efendi

Yazar romanında Fevzi Efendi'ye geniş yer vermiştir. Fevzi Efendi, Asım'ın uzaktan akrabasıdır. Fevzi Efendi, İclal'in Refik'i öldürüp Kemal ile kaçmasına Asım'ın sessiz kalmasını sindiremez ve onlardan bir intikam almak gerektiğini düşünür. Köyde otuz yıldır tuzculuk yapar. Kağnısıyla tuz taşır, ikinci vakti yola çıkıp ertesi günü kuşluk vakti köye döner. Yine böyle bir gün Cellat Vehbi'yle karşılaşır. Ona İclal ve Kemal'in yaptıklarını anlatır. Ancak daha sonra pişman olur ve Cellat Vehbi'yi onları öldürmekten vazgeçirmeye çalışır; ama ikna edemez. İclal ve Kemal'in öldürülmesine ortam hazırladığı için Müslümanlığını sorgulamaya ve Asım'a hak vermeye başlar. Yazar Fevzi Efendi'yi tanımlarken oldukça yöresel bir tabir kullanır: "Altmışına merdiven dayamış, saçlı sakallı bir ihtiyardı ama hala yetmiş kiloluk buğday çuvalını sırtına alıp, on basamak merdiven çıktuktan sonra ambara boşaltacak kadar güçlüydü."¹⁰⁹ Yazarın Fevzi Efendi'ye fazla yer vermesi ise, Asım'ın olaylara yaklaşımının doğru olduğunu gösterme amacını taşır.

Cellat Vehbi

Molla Mesud'un oğludur. Babasından ders okumuştur. Fakat ilmi onun dağlara çıkmasına engel olmamıştır. Çünkü o kendisini Allah'ın adaletinin sağlanmasına aracı olan bir elçi, cennetlik bir kul olarak addetmektedir. Romanda bir soylu eşkıya tipi olarak yer alan Cellat Vehbi, karısının kendisini aldatması üzerine ikisini de öldürüp dağa çıkar. Ömrünün geri kalanını böyle insanları cezalandırıp, adaleti kendi eliyle sağlamaya adanır. Kendisini aldatan

¹⁰⁹ Sabrın Suskun Sesi, s.69

eşini ve aldattığı adamı öldürerek dağlara çıkan Vehbi yakın köylerdeki ahlakî düzeni sağlamayı ve böyle ahlaksız işlere bulaşanları cezalandırmayı davası olarak görmüş, bu sayede de köylülerin sevgisini kazanmıştır. Köylüler tarafından çok sevilir. Bu sayede peşinde olan jandarmadan kaçmayı başarır. İclal ve Kemal'in de yaptığı hatadan Fevzi Efendi aracılığıyla haberdar olunca onların da cezasını vermeye and içer. Fakat Kemal ve İclal'i evde bulamayınca eşyalara zarar verip tekrar geldiği yere, dağlara kaçar. Romanda kendisinden bir daha bahsedilmez. Berna Moran, soylu eşkiya tipiyle ilgili şunları söyler: “Eşkiya kahraman ya halkına döner ve onlar da kahramana sahip çıkarlar ya da ortadan kaybolur. Bir rivayete göre tüfek icad olunca Köroğlu eşkiyalığı bırakmış kaybolmuştur ortadan. Yalnız Efe'nin cesedi ise hiçbir yerde bulunmaz. İnce Memed ise dağlara doğru uzaklaşır, haberi alınmaz bir daha...”¹¹⁰

Gazelhan Zülküf

Romanın manevi boyutudur. Asım ve İclal'in düğününe karşı köyden ısrarla getirilmiş, huşu ve samimiyetle Erzurumlu İbrahim Hakkı Hazretleri'nin Tevfizname'sini söylemeye başlamıştır. Dervişane bir hali vardır.

Fazilet

İclal ve Kemal'in oğulları Nadir'in karısıdır. Romandaki iyi niyetli ve ahlaklı bireylerden biridir. İclal ve Hayri'nin birlikteliğinden haberdardır fakat evin gelini olduğu için sesini çıkaramamakta yaşananlara göz yummaktadır. Fazilet aynı zamanda akıllı bir kadındır. Yazarın olumlu nitelikler yükleyerek çizdiği bu kadın, romanın yapıcı karakterlerindedir ve köyün koyduğu sınırları bilen kocasının ve kayınbabasının yanında pek konuşmayan biridir.

2.3.3. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Bir edebiyat metnini çözümlmek, onu belli bir bütünlük içinde ele almayı gerektirir. Bu bütünlük, gerek edebî metinlerde içkin; yapısal ve dilbilimsel dizgelerin anlaşılması, gerekse ona eklemlenen aşkın; toplumsal ve siyasal yapıların açıklanmasıyla sağlanabilir. Öyle ki, “bir çağın genel sorunsalını, metin içine yerleşmiş, yazınsallığa dönüştürülmüş, yani anlamlandırılarak yeniden üretilmiş biçimiyle kavrayabiliriz.”¹¹¹ Uzunyaylalı da romanında gerek geleneksel unsurların yer alması gerekse ele aldığı konu açısından 1940'lı yıllara ait bir köy tablosu çizmeyi amaçlamıştır. Bunu yaparken de romanda her şeyi bilici ve görücü, tanrısal

¹¹⁰ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 100-110

¹¹¹ Nedim Gürsel'den alıntılan: Servet Tiken, Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü Adlı Romanına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009, s.43-56

bir bakış açısına sahip yazar anlatıcılığı kullanmıştır. Bununla birlikte hemen her karakterin bakış açısına da yer verilerek çoklu bir bakış imkânı sağlanmıştır. Özellikle Kemal'in olaylara bakış açısı geniş yer tutar. Romanda anlatıcının tek bir sözcüsü yoktur. Birçok karakter yazarla ağız birliği edebilmektedir.

Romanda Kemal'in iç monologları geniş yer tutar. İclal'i elde etmeyi tek amacı olarak gören Kemal, nefsi ve aklı arasında kalmıştır. Bir taraftan Allah korkusuyla İclal ile ilgili düşüncelerinden vazgeçmekte, diğer taraftan İclal'le ilgili hayaller kurmaktadır. Kemal'in bu gelgitleri aynı zamanda onun bakış açısıdır. "İclal için düşündüklerinin, o bu düşünceleri benimsese de Allah'ın kitabına ters düştüğünün farkındaydı. Hele ortada teşekkül etmiş bir çocuk varsa, onu çeşitli yollarla düşürmek düpedüz cinayetti. Kullar bir şey yapmasa da Allah'ın gazabından nasıl kurtulurlardı? Akli karıştı. Allah korkusu yüreğinin bir köşesine geçip oturdu. Fakat o bu korkuya rağmen yapmak istediği şeyden vazgeçmedi. Hayal kurmaya devam etti."¹¹² Kemal'in bir diğer bakış açısı ise geçmişiyile yüzleştiği ana aittir: "Bu aynıyle adâletti hem de ilâhî adâlet! Sen misin başkasının karısını kaçıran! O zaman al sana ibret: Evladım saydığın dar-ı dünya da İclal'den sonra en fazla sevdiğin, rahmetli asker arkadaşın Fehim'in kendi çocukların gibi gördüğün, hatta arkadaşının hatırasına duyduğun saygıdan dolayı çocuklarından daha ileri tuttuğun Hayri, karını baştan çıkardı, ya da karın onu baştan çıkardı! Ben dedi, elalemin karısını, kızını baştan çıkarırsam, başkası da benim karımı kızımı doğru yoldan çıkarır!.." ¹¹³

Romanda yer verilen bakış açılarından biri de İclal'in bakış açısıdır. Refik'e olan sevgisi ve Kemal'e olan tutkusu arasında kalmışlığını yazar, bir iç monologla okura nakleder: "Elini yüzüne götürerek terini sildi, soğuk bir terdi bu. 'Kemal, şeytan kim, sen mi ben mi?' sorusuna cevap bulamadı ama kendisiyle olan konuşmasını sürdürdü: 'Çocuğumu bırakıp sana nasıl kaçırım?..sevgimi öldürmemi istiyorsun demek!'" ¹¹⁴

Asım'ın teslimiyetçi tavrına ve olaylara bakış açısına ise romanın ortalarında rastlanır. Asım köyde yaşananlarla ilgili üst üste gönderilen mektupları almış fakat hiçbir harekette bulunmamıştır. Bunu ailesinin selameti için uygun bulmuş ve onları Allah'a havale etmiştir. Herkes Asım'ın bu davranışını korkaklık olarak nitelese de bu aslında Asım'ın Allah'a olan güvenidir. Nitekim Asım, köy odasında toplanmış olanlara aldığı kararı açıklarken "Hislerim İclal ve Kemal'in öldürülmesini istiyordu. İçime hükmeden ses ise kuvvetli şekilde hayır

¹¹² Sabrın Suskun Sesi, s.23

¹¹³ Sabrın Suskun Sesi, s.141

¹¹⁴ Sabrın Suskun Sesi, s.40

diyordu. Koğuştan çıkararak garaja gittim ve oradaki nöbetçiyi yatmaya yolladım. Hem nöbet tuttum hem de düşünmeye devam ettim: içimdeki hayır sesi bir korkaklığın ifadesi değil, kendimin, anamın ve tüm akrabalarımın selâmetini işaret eden Hakk'ın sesiydi. Şafakla birlikte benim kararım ortaya çıkmıştı: sabredecek ve dâvamı adalet sahibi Allah'a havale edecektim!.."115 der.

Romanda yer alan bir diğer bakış açısı ise Asım'ın komutanının bakış açısıdır. Yazar, komutanı sözcüsü kılmış, vermek istediği mesajı komutan aracılığıyla okura nakletmiştir. "Asım, dedi. Sana köyüne git ve olaya sebep olanları öldür diye bir söz söylemek ancak cahil insanların yapacağı bir harekettir. Gelen mektupları okudum ve fevkalade üzüldüm. Benim bir yakınımın başına da böyle bir olay gelmişti. Şuna inanıyorum: İçinde yaşadığımız toplumun güvenilir kalabilmesi için toplumun çoğunluğunca kabul edilen ahlak ve namus kurallarının titizlikle yaşatılması, bu kuralları ihlal edenlerin yasalar önünde en ağır şekilde cezalandırılması gerekir! Sessiz kalırsak, adaletin gerçekleşmesi için çalışmazsak, zulüm dalga dalga genişler ve Allah korusun tüm toplumu bir veba gibi sarar ve tamamen çökertir."116

Romandaki bakış açılarından biri de Asım'ın baba tarafından akrabası Fevzi Efendi'ye aittir. Fevzi Efendi Asım'ın yaşananlar karşısında sessiz kalmasına epey içerlemiş ve kendince bir yöntem bulmaya çalışmıştır. "Kendi bildiği, yapılacak yapılır ondan sonra da tevekkül. Böyle kurudan kuruya tevekkül de ne oluyordu. Allah'a şükür kendisi de Müslümandı. Yaşını başını almış, iyi kötü gün görmüş, nice cahil ve âlim tanımıştı, tecrübe sahibi olmuştu ve Asım'ın tevekkülü gibi bir tevekkülü ne kendisi yapmış ne de başka akli başında insanlarda görmüştü!"117 Bir başka monolog ise Fevzi Efendi'nin vicdan muhasebesidir. İclal ve Kemal ile ilgili yaşananları Cellat Vehbi'ye anlattığına pişman olmuş, iki insanın ölümüne sebep olacağı için de inancını sorgulamaya başlamıştır.

Yazar romanda sık sık bir takım özdeşimlere de yer vererek anlatımı etkileyici kılma çabası güder. Örneğin, Fevzi Efendi'nin tuz kağnisını bir insana benzetir. "İnsan da mazi gibiydi, yükü arttıkça ıstırabı ve şikâyeti artıyordu. Hatta insan maranlara da benziyordu; yükü ağır olanın izi de derin olmaz mıydı?"118 Yahut Kemal hayvanlarının tepkisiz ve alık bakışını Asım'a benzeterek "donuk ve kahredici sessizlik" olarak tanımlar. Köydeki derenin akışı,

¹¹⁵ Sabrın Suskun Sesi, s.109

¹¹⁶ Sabrın Suskun Sesi, s.59

¹¹⁷ Sabrın Suskun Sesi, s. 65

¹¹⁸ Sabrın Suskun Sesi, s. 67

rüzgarın esişi veya gökyüzünün sonsuzluğu gerçek bir karakter gibi insanın her haline şahittir. “Derenin suyu İclal’in önünden yaşlı bir adamın ağır başlılığıyla akıp gidiyordu.”¹¹⁹

Yazar İbrahim Hakkı Hazretleri’nin Tefizname’sinin bazı kıtalarını romana dâhil ederek alıntılama da yer vermiştir.¹²⁰

2.3.4. Mekân

Türk romanında köy ve köylüye yaklaşım Mithat Efendi’nin *Bahtiyarlık* adlı uzun hikâyesiyle başlar denebilir. Bazı araştırmacılar, bu hikâyeyi ilk köy romanı olarak değerlendirirse de Orhan Okay, bir uzun hikâye olarak değerlendirmiştir. Bu hikâyede köy ve köylünün huzur verici hali, doğallığı, üretim, bereket gibi köyün güzel yanları işlenmiş olsa da köy ve köylüyü ele alan romanlar genel itibarıyla köylerin harap hallerine, kokuşmuşluğuna, ihmal edilmişliğine değinirler. Uzunyaylalı’nın köye yaklaşımı ise hepsinden ayrıdır. Romanında bir namus meselesini işleyen yazar, köylünün değerlerine, ilahi adalete ve toplumsal yapısına dair unsurları okura aktarır. Bu sayede okur bir Erzurum köyü hakkında bilgi edinir. Yazar romanında köyü ve köylüyü küçümsemek gibi bir amaç taşımaz, köylünün içler acısı halini yansıtmayı amaçlamaz. Yazar şehirde de geçebilecek bir olayın mekânını köy olarak belirlemiştir. Çünkü köylü insanlar kalıplarına göre yaşarlar ve bu normlar neyi gerektirirse onu yaparlar. Örneğin Kemal, kendisini aldatan eşi İclal’i öldürerek kaybettiği itibarını geri kazanmıştır. Bir insanın katledilmesinin acı sonuçlarından çok Kemal’in namusunun temizlenmesi köylü tarafından daha fazla değer ifade eder; fakat bu ne kadar doğrudur. Kemal’in bir zamanlar Asım’a yaptığı kötülük dönüp dolaşıp kendisini bulmuştur. Mekân olarak pozitif bir bakış açısını içeren bu köy tablosuna rağmen yine de bir hukuksuzluğun hüküm sürdüğü dikkati çeker. Örneğin Asım’la evlenen İclal’in resmî nikâhı yoktur. Bu sebeple Kemal ile kaçtığı için de herhangi bir ceza almaz.

Romanlarında Erzurum ve çevresini mekân olarak belirleyen yazarın, bu romanında da Pasinler’in Kavaklı köyü başlıca mekândır. Romanda Kavaklı köyünden yazar şu şekilde bahseder: “Kavaklı köyü yaşlı dağların eteklerinde kurulmuş eski bir köydü. Gür suları, verimli arazisi, geniş dağ otlakları ile diğer komşu köylerden daha imtiyazlı ve daha gözde bir yerd. Çevredeki köylerden çok sayıda ailenin şehirlere göç etmesine rağmen Kavaklı köyünden pek kimse ayrılmamıştı; gidenler on aile bile değildi.”¹²¹ Romanda köyden kente göçlerin az

¹¹⁹ Sabrın Suskun Sesi, s.35

¹²⁰ Sabrın Suskun Sesi, s.8-9

¹²¹ Sabrın Suskun Sesi, s. 11

olmasının vurgulanması ise genel köy romanlarının aksine köyün kokuşmuşluğunu değil de güzelliğini ve yaşanılabilirliğini belirtme amacını taşır.

Romanın mekânları genel itibariyle açık mekânlardır. Köylülerin iş zamanı olması ve tarlalarda çalışması bu durumun başlıca sebebidir. Örneğin bir çoban olan Kemal günlerce dağlarda kalır. Yıldızları seyretmek, yayla havası almak onun için huzur vericidir. Kemal'in vicdanıyla baş başa kaldığı yer genellikle bir dağın başıdır. Açık mekânlara bir başka örnek ise Fevzi Efendi'nin Cellat Vehbi'yle karşılaştığı Deveboynu mevkîsidir. Mekân noktasında özele indiğimizde ise Kavaklı köyünden Asım'ın ve Kemal'in evi, köy odası mekân olarak verilirken Suönü köyünden ise Kemal'in arkadaşı Fehim'in evi ve buradaki bir bostan tarlası mekân olarak kullanılır. Kemal'in evi ile ilgili yazar "Evinin ön kısmında ağıl ve basmalık yeri vardı. Basmalıktaki dört tezek odası çam ağacı gibi yükselmişti. İçeri girdi. Uzun avluya geçerek mutfak olarak kullanılan, içinde tandır ve erzak dolaplarının bulunduğu kısma geldi."¹²² ifadelerini kullanır. Romandaki ilginç mekânlardan biri de Asım ve İclal'in düğününde kadınların toplandığı "davar komu"dur. Yazar romanda, kadınları alacak genişlikte bir yer olmadığı için davar komunda yapıldığını ifade etse de, erkekler köyün en geniş odasında toplanmışken kadınların bir ahırda düğün yapmaya çalışması ise bir kez daha kadının toplumdaki yerini sorgular niteliktedir. Önemli kapalı mekânlardan biri de Asım'ın evidir. İclal'in Refik'i öldürdüğü ve Kemal'le buluştuğu bu evin tasvirini yazar şu şekilde verir: "Dikdörtgen şeklindeki ahırın sağ üst köşesinde oturma sekisi vardı. Sekiye çıkan merdiveni tutan ve tavana kadar uzanan direğin üstündeki fiske lambasının pamuk fitilinden kalın bir is tavana doğru yükseliyordu. Solgun ışığı çevreye cansız, titrek bir aydınlık veriyordu. Ahırda yan yana bağlanmış altı inek, onların yanında da yaşlı bir at vardı. Karşı sırada ise çevresi kırık dökük odun ve tahtalarla kesilmiş bölmede koyun ve keçiler duruyordu."¹²³ Fevzi Efendi'nin evi ve konak odası da önemli mekânlardan biridir. Romanda bu odanın bir tasviri yer alır. "Yazlık odanın çevresi bir metre yüksekliğinde duvarlarla çevriliydi. İçerisinde yaşlı söğüt ağaçları ile birkaç kavak vardı. Fevzi Efendi'nin evi yazlık odanın hemen bitişiğindedeydi."¹²⁴ Kapalı mekânlar aynı zamanda köylünün ekonomik durumunu da yansıtır. Örneğin düğünde erkeklerin oturduğu Muhtar İsmail'in konak odası bir zenginlik belirtisi olarak tasvir edilmiştir: "Amcasının yazlık odası köyde ün salmıştı. Ünü büyüklüğündeydi. Köyde hemen herkes

¹²² Sabrın Suskun Sesi, s. 129

¹²³ Sabrın Suskun Sesi, s. 26-27

¹²⁴ Sabrın Suskun Sesi, s.90

düğününü burada yapıyordu. Yazlık oda, ayrıca köyle ilgili meselelerin görüşüldüğü, uzun kış günlerinde de yaşlıların sohbet ve hatim okumak için kullandıkları bir yerdi.”¹²⁵

Bir mekân özelliği olarak kar, doğuda rahmet ve bereketin sembolüdür. Öyleki insanlar karı bir eğlence unsuru olarak görürler. Yazarın sıklıkla değindiği bu durum romanda da şu sözlerle yer alır: “Köylüler her günkü giysilerine bir iki parça daha ilave ederek evlerinden çıktılar. Birbirlerine uğrayarak kardan kıştan konuştular. Ellerini taze karla oğuşturdular. Bazı kadınlar ve kızlar çinko sahanlarına temiz kardan bolca doldurarak iştahla yediler.”¹²⁶

Berna Moran köy romanlarını “Anadolu Romanı” olarak adlandırır ve bu romanlarda mekânların genel olarak ele alınışını şu şekilde değerlendirir. “Anadolu romanında sorunsalın belirlediği bir özellik de mekân ile ilgilidir. Köy, kasaba ve yabanıl doğa, ezen /ezilen çatışması açısından bazı özellikler ifade eden coğrafya bölgeleridir. Köy idealize edilmiş pastoral bir tabloyu akla getirmez, çünkü gerçekçi bir yaklaşımla canlandırılmıştır. Yoksulluğun, cehaletin, ilkel yaşam koşullarının hüküm sürdüğü, insanların sömürüldüğü bir yerleşim alanıdır. Kasaba da değişik bir anlam taşır, çünkü egemen sınıfın o bölgedeki güç merkezidir. Bundan ötürü köylü açısından kasaba, karakol, dayak, işkence, hapisane demektir. Köy, yabanıl doğa ile kasaba arasında yer alır, çünkü kasabanın erişebileceği, denetleyebileceği, ama gücünü ve baskısını sürekli uygulayamadığı bir mekândır. Bununla birlikte bir kolu kasabada olan ağanın egemen olduğu bir bölgedir.”¹²⁷ Ancak Uzunyaylalı’nın romanında bir güç yarışı temel alınmamıştır. Örneğin İnce Memed romanında ezilen tarafta yer alan İnce Memed’in yavuklusu Hatce muhtara verilince Memed dağa çıkmış, köylülere adalet dağıtmaya çalışmıştır. Burada ise durum daha farklıdır. Asım köyün itibarlı ailelerinden birine mensupken Kemal köyün çobanıdır. Kemal Asım’ın imam nikâhlı karısını kaçırmış, köy romanlarında süregelen bu geleneği tersine çevirmiştir. Çünkü yazarın amacı okura bir çatışmayı nakletmek değil, Allah’ın adaletinin er geç tecelli edeceğini göstermektir. Bu yönden roman dinî bir nitelik taşır. Kahramanların namaz kılmaları, duaya sığınmaları ise romanın diğer dinî boyutudur.

Yazarın mekân tasvirlerindeki şiirsellik ve benzetimler her romanında olduğu gibi bu romanda da dikkati çeker. Örneğin Fevzi Efendi’nin geçtiği yol boyunca kendisini takip eden dere ve kayalıklar hakkında şu yorumu yapar: “İhtiyar kayalıkların arkasından yükselen ayın

¹²⁵ Sabrın Suskun Sesi, s. 6

¹²⁶ Sabrın Suskun Sesi, s.6

¹²⁷ Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.7-21

sarı ışıkları, bozarmış yamaçlara, gri tepelere, derenin her iki yakası boyunca uzayıp giden solgun ağaçlarına ve derenin gümüş renkli sularına cömertçe düşüyordu.”¹²⁸

Romandaki mekânlardan biri de İclal’in sık sık uğradığı dere kenarıdır. İclal burada hem bulaşık ve çamaşır yıkar hem de Kemal ile haberleşir. Ev işlerinin dere suyuyla yapılması devrin sosyal yapısı hakkında da bilgi verir. 1940’lı yıllarda köylerin alt yapı sorunlarını ve ihmal edilmişliğini gözler önüne serer. Bu da köy romanlarının genel özelliklerinden biri olmasına rağmen bir eleştiri sayılmaz. Yalnızca devrin sosyolojik yapısından haber verir.¹²⁹

Romanda yer alan mekânlardan biri de Kemal’in kaldığı hapishanedir. Hapishane hakkında herhangi bir tasvir verilmemekle birlikte zorluklarından bahsedilir. “Hapishane kolay yer miydi? İnsanları işledikleri veya işlemedikleri suçlardan dolayı bir eve koyuyor ve senelerce orada yaşamaya mahkûm ediyorlardı.”¹³⁰

2.3.5. Zaman

Roman, bir akşam vakti Asım ve İclal’in düğünüyle başlar. Düğünden iki hafta sonra ise köy halkı yaylaya çıkar. Haziran ayının ilk günleridir ve düğünün üzerinden iki hafta geçmiştir. Romanda bu durum şöyle anlatılır: “Haziran ayının ilk günleriydi. Köylüler gruplar halinde yaylaya çıkıyorlardı. Yaylacılar Eylül ayının ortalarına kadar oradaki derme çatma evlerde kalır, hem kendileri hem de piyasa için yağ ve lor hazırlarlardı... Bu yaz yaylacıların arasına Asım ve iki haftalık eşi İclal de katılmıştı.”¹³¹ Bu durumda romanın başlangıç zamanı Mayıs ayının son günleridir. Romanın sonuna doğru verilen bir başka ipucu ise olayların 1939 yılının Mayıs ayında başladığını gösterir: “1975 yılının Mayıs ayında Kemal yedi buçuk yıl yattıktan sonra hapisten çıktı.”¹³² Romanda verilen bu tarihten yedi buçuk yıl geri gidildiğinde 1968 yılına ulaşılır. Yazarın vak’a zamanını yirmi yedi yıl ileri aldığını hesaba kattığımızda ise 1941 tarihine ulaşılır. Romanda olayların yoğun olduğu ve belirli zaman ifadelerinin olduğu kısım ise iki buçuk yılı kapsar. Bütün bu hesaplamalar ise romanın başlangıç tarihinin 1939 yılının Mayıs ayının son günleri olduğunu gösterir.

Romanda olaylar kronolojik bir sırayı takip eder fakat zamanda atmalar ve geriye dönüşler de oldukça fazladır. Örneğin, Kemal ve İclal’in kaçmasından ve Asım’ın, dayısının kızı Gülpaşa ile evlenmesinin üzerinden yirmi yedi yıl geçmiştir. Yazar bu geçen sürede neler

¹²⁸ Sabrın Suskun Sesi, s. 68

¹²⁹ Sabrın Suskun Sesi, s.161

¹³⁰ Sabrın Suskun Sesi, s.161

¹³¹ Sabrın Suskun Sesi, s.11

¹³² Sabrın Suskun Sesi, s. 157

olduğunu ise Kemal'in zamanda geçmişe doğru yaptığı bir yolculukla verir. "Zaman Asım'ın da kolunu bacağına budamamış mıydı? Hani nerde jandarmaları peşine takan ve kendisine kök söktüren İsmail Efendi? Nerde gece gündüz kendilerine beddua okuyan Seniha Hanım? Sülalesinin diğer yaşlıları tek tek hep toprağa karışmamışlar mıydı? Ölüm gibi bir hakikat varken Asım bu kini daha ne kadar sürdürecekti? İşte ikisinin ayağı da kabre doğru kayıyordu gel gel diyordu!.."133 Romandaki geriye dönüşlerden biri de Asım'ın aile büyüklerinden Eşref Efendi'ye aittir. Eşref Efendi, Asım'ın tepkisizliği üzerine Seniha Hanım'a İclal'in yaptıklarını haber vermediği için çıkışı: "Hatamız bu işi anında hükümete intikal ettirmeyişimizdir. Bunun mesulü de Asım'ın annesi olarak sensin! Çocuğun boğularak öldürüldüğünden şüphe ettiğini bize zamanında söyleseydin bebeği toprağa vermezdik. Hükümetin doktoru, savcısı gelir gerekeni yapardı. Ay bacayı geçtikten sonra söyledin olan oldu."134 Oysa Seniha Hanım, İclal'in Refik'i Kemal'le kaçmak için öldürdüğünü söylemiş fakat Muhtar İsmail, otopsi şartlarının zorluğundan bahsetmiş ve bu durumun aile itibarlarına zarar vereceğini öne sürmüştü.* Yazar bu noktada bir çelişkiye düşmüştür.

Roman zamanında yazar genellikle süre gelen zaman ifadelerini kullanır. Köy insanının rutin yaptığı işlerden bahseder. Bu durum romanda bir takım zaman atlamalarına sebep verir. Böylece roman yaklaşık otuz yıllık bir zaman dilimini kapsamış olur. Örneğin İclal ve Kemal'in beraber kaçtıktan sonraki hayatlarını anlatırken şu ifadeleri kullanır: "Haziran ve Temmuz ayları çabucak gelip geçti. Kemal, sabah erkenden, İclal ile birlikte evden çıkıyor. Suönü köyünden Fikret Bey'in on yedi dönümlük bostan ve patates ekili tarlasında çalışmaya gidiyorlardı. Akşama kadar tarlada çalışıyor, bazı geceleri de tarlanın yanındaki damda yatarak geçiriyorlardı. Böylece yapabildikleri kadar köyden uzak geçiriyorlardı."135 Zamanın akıp gittiğine bir diğer örnek ise Kemal'in artık köy halkı tarafından kabul görmesi ve olayların küllenmesiyle ilgilidir: "Aylar akıp gitti... Kemal'in babası ve Asım'ın akrabaları yeniden konuşmaya ve komşuluk yapmaya başladılar. Daha önceleri halkın arasına pek karışmayan Kemal, artık serbestçe insanların arasına sokuluyor ve onlarla konuşuyordu."136 Ancak yazar bu kısımda İclal'den hiç haber vermez. İşler Kemal açısından yoluna girmişti de peki ya İclal? Romanın geneline bakıldığında ise romandaki asıl suçlunun İclal olduğu varsayılırsa köylü kadınların İclal'i kolayca kabullendiğini söylemek mümkün görünmemektedir.

¹³³ Sabrın Suskun Sesi, s.123

¹³⁴ Sabrın Suskun Sesi, s.106

*Seniha Hanım'ın olayın en başında yaptığı uyarı ise romanın 45. sayfasında yer alır.

¹³⁵ Sabrın Suskun Sesi, s.62

¹³⁶ Sabrın Suskun Sesi, s.113

Romandaki önemli zamanlardan biri de Refik'in öldüğü, İclal ve Asım'ın evlenmesinden bir yıl sonraki Mayıs ayıdır. İclal, Kemal'e olan tutkusu için bir Mayıs gecesinde oğlunu boğarak öldürmüştür. Bu karanlık olayın bir gece vakti meydana gelmesi ile yazar, karanlık ve kötülük arasındaki benzerliği vurgulamıştır, denebilir. İclal'in kafasındaki çelişkili düşüncelere bağlı olarak ay ışığının bir kaybolup bir görünmesi ve Refik'in ölmesiyle birlikte tamamen kaybolması ise İclal'in karanlık ve aydınlık düşüncelerini yansıtır. “Gözleri irileşti. Bulutlardan kurtulan ayın ışıkları yeniden içeriye doldu ve kendi yüzündeki o korkunç ifadeyi de yanına alarak kayboldu. İclal ani bir hareketle Refik'i ters çevirdi ve başını yastığa bastırdı... Dışarıda uğultuya benzer bir rüzgâr ay ışığıyla birlikte camdan içeriye bakarak çekip gitti. İclal donuk gözlerini cama dikti ve gaybın kulağına itiraf etti: ‘Ben bir melek öldürdüm!..’”¹³⁷

Romandaki önemli zamanlardan biri de Mayıs ayının son günleridir. İclal ve Kemal Refik öldükten dört hafta sonra kaçarlar ve önce Kemal'in evine, babasının kabul etmemesi üzerine de Suönü köyündeki arkadaşı Fehim'in evine sığınır. Bu olay romandaki diğer olayların başlangıcıdır. İclal ve Kemal bir ay boyunca Fehim'in evinde kalır. Bu süre zarfında İclal, Fehim'in ve Deniz'in oğlu Hayri'yle ilgilenir. Haziran'ın sonunda ise Kemal ve İclal, Kemal'in abisi Ali ve Fehim eşliğinde köye geri dönerler.

Romanda yazar, bir eş zamanlılığa da yer vermiştir. Örneğin Asım'ın askerde yaşadıklarını okura nakleden yazar aynı zamanda köyde olup bitenle ilgili de bilgi verir. “Köyde ise konu tamamen durgunluk içine girmişti. İşlerin en sıkı zamanıydı. Herkes tarlasında, çayırında gün boyu çalışıyordu.”¹³⁸

Bir diğer eşzamanlılık ise romanın sonunda yer alır. Yayladan köyüne dönen Kemal ile Cemil Bey'in yaşlı atının çıldırması bir şekilde yaylaya doğru koşması eş zamanlılık ile verilir: “Yayla ile köyün arası iki saat kadar çekiyordu. Yokuş aşağı incekleri için fazla yorulmayacaklardı. Yavaş adımlarla yürümeye başladılar. Aynı saatlerde köy... Köyün varlıklı kişilerinden Cemil Bey, artık iyice ihtiyarlanmış kıratını eğerlemiş, ilçeye gitmeye hazırlanıyordu. İşte o anda bir şey oldu: bir inek kadar uysal olan yaşlı at, hiçbir sebep yokken parladı!”¹³⁹

Romanda anlatıma dinginlik kazandıran önemli zamanlardan biri de Fevzi Efendi'nin Cellat Vehbi ile karşılaştığı ve olayları bir çıkmaza soktuğu Eylül ayının ikinci haftasıdır. Yazar

¹³⁷ Sabrın Suskun Sesi, s. 40-41

¹³⁸ Sabrın Suskun Sesi, s. 61

¹³⁹ Sabrın Suskun Sesi, s.173

İclal ve Kemal'in hikâyesine bir de Cellat Vehbi'nin eşkıyalık öyküsünü katarak romana bir hareketlilik kazandırmıştır.

Romandaki önemli zamanlardan biri de Kemal'in İclal'i öldürdüğü bir Temmuz gecesidir. Kemal İclal'i, yine karanlık bir eylemi, bir gece yarısı öldürür. Gelini Fazilet olanlara şahit olan tek isimdir. Kemal, okurun aklından geçenlere tercüman olur ve Fazilet'e hitaben şöyle söyler: "Bu alçak zamanında Asım'a ihanet etmiş, çocuğunu da bana kaçmak için boğmuştu! Bunu yapması için ben de ona yardımcı olmuştum! Şimdi iyi bak, Allah Asım'ın ve Refik'in intikamını bizden nasıl alıyor?! Biz sandık ki, yaptığımız yanımıza kaldı!.. ibret alın, herkes de alsın!.. Kızım bu gördüğün dünyadaki kepezeliğimiz, bakalım ahirette ne olacak!?"¹⁴⁰ Bu sözleri söyledikten sonra Hayri'nin ardından karanlığa karışır.

Bir diğer önemli zaman dilimi ise Kemal'in hapisten çıktığı 1975 yılının Mayıs ayıdır. Yazar, bu defa zamanı yedi buçuk yıl ileri taşır. Bu sürede Kemal'in hapiste yaşadıklarına ve dışardaki hayattan haber veren ifadelere yer vermiştir. Kemal'in bütün çocukları evlenmiş, kendi yuvalarını kurmuşlardır. Oğlu Raşit tahmin ettiği gibi çoban olmuştur. Kemal'in hapisane hayatı ise bir aydınlanma sürecidir. Farklı insanlar tanıyıp, farklı hayatlara şahit olan Kemal köyün dışı açılan kapısı gibidir. "hapisane yılları Kemal için yeni bir hayat gibi oldu; içeride onlarca değişik mahkûm tanıdı. Her türden adam! Neler neler işitti! Diğerlerinin hayatı da kendininki kadar ilginçti. Hapisane de öğrendikleri daha önce bildiklerinden kat kat fazlaydı! Hayatı, insanları, yeniden keşfetmiş gibi oldu."¹⁴¹ Ancak bu geçen süre Kemal'i fazlaca değiştirmiştir. Hapisten çıktıktan sonra kendisini tanımayan köylüleri Kemal'in bu gerçekle yüzleşmesine sebep olmuştur.

Romanda verilmek istenen mesajı içeren bir diğer önemli zaman ise Kemal'in attan düşüp acı bir şekilde öldüğü 13 Ağustos sabahıdır. Kemal'in böyle acı bir şekilde ölmesi, Asım'ın ahi olarak kabul edilen romanda bu gerçek Asım'ın sözleriyle yansıtılır. "Kemal, siz üçünüz olaylardan ders çıkarmayı bilen insanlara yıllarca ibret olacaksınız. Kemal, İclal! Beni duyuyor musunuz? Bu benim sabrımın zaferidir!.. Kemal! Kemal! Kemaal! Seni ben öldürseydim, böyle öldürebilir miydim!?"¹⁴² Kemal'le son konuşması da gece yarısı bu mezarın başında olur. Sabrının karşılığını aldığını, ilahi adaletin yerini bulduğunu ifade eder.

¹⁴⁰ Sabrın Suskun Sesi, s.149

¹⁴¹ Sabrın Suskun Sesi, s.155

¹⁴² Sabrın Suskun Sesi, s.178

2.4. TAHT VE BAHT

2.4.1. Romanın Tanıtımı

Yakın geçmişten günümüze kadar birçok tarihî olay veya şahısların yorumlanmaya açık tarafları, tartışmalara ve kutuplaşmalara sebep olmuştur. Mustafa Kemal Paşa ve Sultan Vahdettin arasında yaşananlar da bu tartışmalardan biridir. Taraflı tarih yıllarca Sultan Vahdettin'i ülkesini ateş çemberinin ortasında bırakıp İngiltere 'den sığınma dileyen bir vatan haini olarak anlatırken, başarılı bir politikacı ve başarılı bir komutan olan Mustafa Kemal'i ise Türk milletinin tek kurtarıcısı, ulu önderi olarak anlatmıştır. 2006 yılında kaleme aldığı *Paylaşılamayan Topraklar* romanıyla tarihî belgelere dayanarak Ermeni Meselesinin Erzurum'daki yankılarını anlatan yazar *M. Talat Uzunyaylalı* dördüncü romanı olan *Taht ve Baht*¹⁴³ romanıyla da yine tarihî belgeler ışığında Türk tarihinde önemli yer edinmiş iki kahramanın karanlıkta kalan taraflarını aydınlatmak amacını taşır. Nitekim yazar romanın başında yer alan "Takdim" kısmında da bu konuya değinir: "İşte bu roman da, peşin verilmiş hiçbir önyargıya sahiplenmeden, yakın tarih adına yazılmış, söylenmiş, gerçekler ve yalanlar arasından kendisine bir yol, bir iz açarak ortaya çıktı. Sultan Vahdettin'in yanında, Mustafa Kemal'in karşısında yer almadı. Osmanlı'yı yüceltip Türkiye'yi aşağılamadı. Tarihî olayları doğru olarak görmeye çalıştı. Çünkü Osmanlı tarihi Türkiye Cumhuriyeti tarihi gibi bizimdir; iyi ve kötü yönleriyle, iyi ve kötü yöneticileriyle, sevap ve günahlarıyla bizim...Taht ve Baht romanı, velisiyle delisiyle "bizim eve" sahiplenmeyi, evi ve ev halkını doğru olarak tanımayı ve tanıtmayı, millet ve devlet olarak devam etmemizin en önemli şartı saydı." Yazar her ne kadar tarafsız olduğunu ifade etse de yine de yer yer Sultan Vahdettin'den ama genellikle Kazım Karabekir Paşa'dan taraf olmuştur.

Elli bölümden oluşan romanında yazar "*Tahtına oturmayan bahtına oturur.*" Türk atasözünü epigraf olarak kullanır. Bu söz payitaht'tan apar topar Niş'e gönderilen Veliiaht Abdülmecid'in de son sözüdür. " Bizde ne güzel bir atasözü vardır. «Tahtına oturmayan, bahtına oturur» çok doğru, bana Osmanlı saltanatı mukadder olmadı, tahtıma oturamadım, elbet de bahtıma oturdum o da bu kadarmış... Yine Cenabı Hakk'a şükrederim ki, son padişah Vahdettin Efendi gibi Avrupa'da büyük bir sefalet ve sıkıntı içinde yaşamıyorum."¹⁴⁴

¹⁴³ M. Talat Uzunyaylalı, *Taht ve Baht*, Beka Yayınları, İstanbul, 1995, 380 s. (Çalışmamızdaki alıntılar eserin bu baskısındadır.)

¹⁴⁴ <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/23944/001583992010.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Son Erişim Tarihi: 24.10.2019)

Romanın birinci bölümü ‘Perapalas’ta Beklerken’ başlığını taşır. Aralık 1917 tarihiyle başlayan bölümde Suriye cephesinde Yıldırım Orduları komutanı olan Mustafa Kemal Paşa, istifa etmiş, İstanbul’a dönmüştür. İstanbul’un en lüks oteli olan Perapalas’ta kalmaktadır. Bir yandan pistte dans eden Türk, Rum ve Yahudi halktan insanları izlerken bir yandan da Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından istifasına kadar geçen sürede yaşadıklarını hatırlar. Bölümde dikkati çeken durum vatanları çetin bir savaşta olduğu halde eğlenmelerinden taviz vermeyen Türklerin durumudur. Mustafa Kemal Paşa da bu durumu şaşkınlıkla karşılar: “Bu aslında trajikomik bir durumdu. Çılgınca eğlenen ecnebler, Osmanlı’nın savaşı kaybetmek üzere olduğunu görüyor ve o nedenle bu kadar eğleniyorlardı. Peki, ama ya Türkler? Onlar niye bu kadar mutluydular? Devletin bütün topraklarında savaş, kan, gözyaşı, açlık ve sefâletten başka ne vardı ki? Zıplayıp duran Türklerin tablosu aslında her şeyin değiştiğini açıkça gösteriyordu. Osmanlı, eski Osmanlı, Türkler de eski Türkler değildi. Hoş kendisi de bu tablonun içindeydi ya!”¹⁴⁵ Romanın ikinci bölümü ‘Köşkün Münzevisi’ başlığını taşır. Bu bölümde yazar Veliht Vahdettin’den bahseder. Mustafa Kemal ve Veliht Vahdettin’in ilk karşılaşması anlatılır. Almanya seyahatine katılacak olan Veliht Vahdettin’e, Mustafa Kemal Paşa ve hocası Naci Paşa eşlik edecektir. Mustafa Kemal Paşa’ya göre geleceğin padişahı Veliht Vahdettin, bir ülkenin başına geçemeyecek kadar acizdir. Ancak romanın sonraki bölümlerinde Mustafa Kemal’in bu düşüncesi değişir. Yazar romanın üçüncü bölümüne ‘Seyahatle Başlayan Sıcak İlişkiler’ başlığını vermiştir. Bu bölümde Almanya seyahati sırasında Mustafa Kemal ve Veliht Vahdettin arasındaki muhabbet ele alınır. Bu seyahat vesilesiyle iki iyi dost olan Mustafa Kemal Paşa ve Veliht Vahdettin bu dostluklarını uzun süre korurlar. Ancak bu dostluğun çıkar ilişkisine dayanması yıllardır devam eden tartışmaların da temelini oluşturur. Bu bölümde Mustafa Kemal Paşa’nın daha önce padişahlık sorumluluğunu alamayacağını düşündüğü adam, yetenekli ve zeki bir devlet adamı olup çıkmıştır. Onu bu yönüyle ağabeyi Sultan Abdulhamid’e benzetir.

Dördüncü bölüme ise yazar ‘Veda Öpücüğü’ başlığını vermiştir. Aylardır hasta olan ve son zamanlarında yatağından dahi çıkamayan Sultan Reşad, padişahlık süresi boyunca yaşadıklarını anlatır. Özellikle İttihatçı hükümetin zorbalığına karşı koyamayan Padişah Mehmed Reşad, Vahdettin Efendi’yi de yaşayacağı zor zamanlarla ilgili uyarır. Ağabeyinin alınına küçük bir öpücük konduran Vahdettin, bunun son öpücüğü olduğunun da farkındadır. Bölümün en manidar kısmı ise iki kardeşten birinin taht için hazırlanırken bir diğersinin son yolculuğuna hazırlanmasıdır: “Eski başbakanlardan hısımlı Tefvik Paşa ile Ayan Meclisi Üyesi

¹⁴⁵ Taht ve Baht, s.10

ve kız kardeşi Mediha Sultan'ın kocası Damat Ferid Paşa'yı kabul ederek görüştü. Daha sonra refakatindekilerle birlikte Hırka-ı Saadet dairesine geçti, Gelenek gereği burada dua edildi. Bitişik odada ise sultan Reşad'ın kefenlenmesi işi bitmek üzereydi. Vahdettin, koridora çıkınca duvara yaslatılmış tabutla yüz yüze geldi. Girerken yoktu, demek yeni getirmişlerdi. Bir an duyguları karıştı. Gözleri dolu doluydu. İçinden, 'İşte, diye söylendi, taht ve baht sâhiplerinin girdiği hep bu tahta kutu!.. Allahım!.. Ben, saltanat değil, -dünyada ve ahirette sadece hayırlı bir baht istiyorum!' Bakışlarını tabuttan çekti ve temin edilen bastona abanarak dışarı çıktı."¹⁴⁶

Romanda makam ve mevkînin bir öneminin olmadığını, herkese kalanın bir avuç toprak olduğunu gösteren bu olay, romanın geneline hâkim olan gurur, ihtiras ve makam sevdasının da özeti gibidir. Yazar en son söyleyeceğini en başta söylemiştir denebilir. Beşinci bölüm ise "Padişah Olmanın Gereği" başlığını taşır. Bu bölümde padişahlık adetleri uygulanır. Sultan Vahdettin, tahta oturarak hükümet hakkında bazı kararlar alır. Kendisi padişah olmadan önce ülkede neler olduğunu anlamak için saatlerce çalışır. Özellikle anayasanın kendisine verdiği haklara çok dikkat eder. Çünkü ona göre ağabeyi Sultan Reşad anayasanın ona verdiği yetkileri kullanamamış, bu yüzden yalnızca imza yetkisi olan bir makam haline gelmiştir. Bu sebeple ittihatçı hükümetle başa çıkmanın tek yolunun da bu olduğunu düşünür.

Romanın altıncı bölümü "Mustafa Kemal'in Hüznü" başlığını taşır. Böbrek rahatsızlığından dolayı yurtdışında tedavi gören Mustafa Kemal, Vahdettin'in tahta çıkışında yanında olamamıştır. Bu durumdan dolayı üzgün olan Mustafa Kemal, Vahdettin'i siyasi beklentilerini karşılayacak isim olarak görür: "Siyasi beklentilerini gerçekleştirebileceği kişi tahta çıkmıştı ama kader kendisini ondan uzakta tutuyordu. Halbuki şu anda onun yanında, yakınının da olmalıydı. Böyle değişiklik anlarında insan göz önünde olmazsa pek çok fırsatı kaçırmış olurdu. Şu anda devlet çarkının tepesine yerleşen Vahdettin'in acaba başını kaşıyacak ve kendisini hatırlayacak vakti var mıydı? Canı iyice sıkıldı."¹⁴⁷

Romanın yedinci bölümü "Sürtüşme Günleri" başlığını taşır. Hükümet ve Sultan Vahdettin arasındaki ilk anlaşmazlıklar başlar. Başbakan Talat Paşa, Sultan Vahdettin'in Mehmed Reşad gibi itaatkâr bir padişah olmadığını farkındadır. Bu durumdan da oldukça rahatsızdır. Çünkü Sultan Vahdettin, Talat Paşa hükümetinin hareket özgürlüğünü kısıtlayacaktır. Öte yandan Sultan Vahdettin ise İttihatçı hükümete karşı her türlü önlemi almaya çalışır. Öncelikle İttihat ve Terakki cemiyeti taraftarı devlet adamlarını saraydan

¹⁴⁶ Taht ve Baht, s.64-65

¹⁴⁷ Taht ve Baht, s.77

uzaklaştırır. Yerine hanedana sadık olduklarını düşündüğü tecrübeli kişileri getirir. Hükümet ve Sultan'ın anlaşılamadığı ilk nokta ise Hatt-ı Hümayun kararlarıdır. Romanın sekizinci bölümü “Ümitle Dönüş” başlığını taşır. Tedavisini bitirip yurda dönen Mustafa Kemal'in Sultan Vahdettin ile olan görüşmesi anlatılır. Mustafa Kemal Paşa, padişahın ordunun yönetimini hükümetten devralmak gibi büyük girişimlerde bulunmasını ister. Fakat ihtiyatlı davranmak gerektiğini düşünen padişah Mustafa Kemal'in bu kararını onaylamaz fakat böyle başarılı bir komutanla da ters düşmek istemez. Bu sebeple ona ‘öyleyse biraz düşünelim!’¹⁴⁸ der. Dokuzuncu bölüm “Meclis Önünde” başlığını taşır. Bu bölümde Cülus Hattı'nın meclise sunulduğu anlatılır. Bu metinde Vahdettin'in padişahlığı itibarıyla verdiği kararlar ve temennileri meclise sunulur.

Onuncu bölüm “Kılıç Alayı” başlığını taşır. Bu bölümde taht geleneklerinden birine yer verilir. Sultan Vahdettin'in kılıç kuşanma töreni anlatılır. Bu törende yeni padişaha devrin ya da ülkenin ileri gelen din adamları tarafından kılıç kuşandırılır. Ancak burada Osmanlı Devleti'nin son yıllarında baş gösteren sorunlardan birine daha değinilir. Payitahtta Sultan Vahdettin'e kılıç giydirecek Müslüman bir din âlimi yoktur. Kendinden önceki padişahlara şeyhülislam giydirmiştir fakat şeyhülislam Musa Kazım Efendi mason olduğu için onun giydirmesini istememektedir. Bu sebeple Bingazi'den Şeyh Sunusî getirilmiştir. Müslüman bir devletin dinî önderinin mason olması ise tartışılmaya oldukça müsait bir durumdur. Bu durumun sebebi Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin İttihatçı olmasıdır. Romanın on birinci bölümüne ise yazar, “İki Zeki Adam” başlığını vermiştir. Bu bölümde Mustafa Kemal Paşa ile Sultan Vahdettin'in bir karşılaştırması yer alır. Mustafa Kemal Paşa, ordu hakkındaki düşüncelerini yineler fakat bu defa Sultan Vahdettin'i o kadar zorlar ki sonunda padişah “Paşa, ben gereken şeyleri Talat ve Enver Paşalarla görüştüm!”¹⁴⁹ diyerek bu bahsi kapatır. Yazar padişahın bu tavrını Mustafa Kemal'in bu baskısını bertaraf edecek bir cevap olarak nakleder. Fakat ülkenin içinde bulunduğu durumdan ittihatçı hükümeti sorumlu tutan ve onlara karşı açıkça düşmanlık besleyen padişahın Mustafa Kemal'i saf dışı bırakan bu tavrını baskılardan kurtulmak olarak nitelemektense yanlış politika olarak nitelemek daha doğru olur. Çünkü padişah bu sözleriyle Mustafa Kemal'in sınırlarını hatırlatır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa da böyle düşünür: “Beyni hızla çalışıyordu. Vahdettin, söylediklerinde samimi olamazdı, belki sadece kendisinin çok ileri gittiğini düşünmüş ve böyle politik bir cümleyle bir çeşit ihtarda

¹⁴⁸ Taht ve Baht, s.90

¹⁴⁹ Taht ve Baht, s.104

bulunmak istemişti. Evet! Evet! Söylediklerinin altında yatan anlam bu olmalıydı. Aslında kendisi de hatalıydı, biraz fazla üzerine gitmişti.”¹⁵⁰

Romanın on ikinci bölümü “Cuma Selamlığı” başlığını taşır. Bu bölümde de yine bir padişahlık geleneğine yer verilir. Sultan Vahdettin, Yıldız Camii’nde devlet erkânıyla birlikte Cuma namazını kılar. Kendisi, yaveri ve şehzadeler etrafı kafesle örtülü bir mahfilde kılar. Bu da bir gelenektir. Cuma selamlığındaki bir başka gelenek ise on kişiden oluşan Hademe-i Şahane’nin “Uğrun hayır ola!.. Yolun açık ola!.. Saltanatına mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var!”¹⁵¹ sözleridir. Bu grup padişahın camiye girişinde ve çıkışında aynı sözleri tekrarlayarak saltanatın geçiciliğini hatırlatırlar. Bu bölümün bir diğer olayı ise Sultan Vahdettin’in Talat Paşa ve Enver Paşa’nın da baskısıyla Mustafa Kemal’i tekrar ordusunun başına, Suriye cephesine göndermesidir. Mustafa Kemal bu duruma Enver Paşa’nın sebep olduğunu düşünür: “Anlaşılan Vahdettin’le bir araya gelmelerinden Talât ve Enver Paşa huylanmıştı. Böyle bir görev için Vahdettin’i ikna ederek kendisini İstanbul’dan uzaklaştırmak isteyen onlardı. Genelkurmay Başkanı olmayı beklerken yine karşısına en zorlu savaşların yapıldığı Güney cephesi çıkmıştı. Yani çıkarılmıştı! İstifa ederek ayrıldığı eski ordusunun başına yeniden tayin ediliyordu. Aslında sathi bir bakışla konuya yaklaşıldığında büyük bir İltifata mazhar olmuştu, sevinmesi gerekirdi. Ama öyle düşünmüyordu; bu Enver’in bir komplosuydu, bu yolla kendisini merkezden uzaklaştırmak istiyorlardı.”¹⁵²

On üçüncü bölüm ise “Yıkılışa Doğru” başlığını taşır. Bu bölümde olaylar İngiliz Karargâhında geçmektedir. İngiliz General Allenby, aylardır hazırlığını yaptığı saldırı için artık hazırdır. Osmanlı’nın yıldırım ordusunu büyük bir bozguna uğratacaktır. Bu hazırlığın tamamlanmasındaki en önemli etken ise İngiliz casus Lawrens’in çalışmalarıdır. Lawrens, bölgede bulunan Arap aşiretlerini Osmanlı’ya karşı kıskırtmış ve İngiltere’nin yanında savaşa girmeye ikna etmiştir. Bir yandan da Türk ordusunun stratejik köprülerini, demiryollarını havaya uçurarak, her türlü yardımı engellemeye çalışmışlardır. On dördüncü bölüm ise “..Ve Yıkılış” başlığını taşır. Bu bölümde Osmanlı ordusunun Suriye cephesinde savaşan yıldırım ordularının, nasıl darmadağın edildiği anlatılır. İngilizlerin çalışmalarından habersiz olan askerler, bunların yalnızca birer taciz ateşinden ibaret olduğunu düşünürler. Ancak durum sandıkları gibi değildir. Düşman gözetleyen keşif erleri daha ne olduğunu anlamadan şehit edilmiş ve Osmanlı ordusu da gafil avlanmıştır. Yedinci ordu komutanı Mustafa Kemal Paşa,

¹⁵⁰ Taht ve Baht, s.104

¹⁵¹ Taht ve Baht, s.107

¹⁵² Taht ve Baht, s.111

askerlerine geri çekilme emri vermiştir. Paniğe kapılan askerlerin bir kısmı kurtulurken büyük bir kısmı ya şehit olmuş ya da İngiltere'ye esir düşmüşlerdir. Yazar bu olaydan bahsederken 'tarihte eşi benzeri görülmemiş olay' der: "Gerçekten yaşanan bozgunun Osmanlı tarihinde bir benzeri daha yoktu. Bu trajik durum, erinden subayına kadar, herkesin vicdanını kanatıyordu. Tabur İmamları, Alay Müftüleri, bazı şeyhler ve dindar subaylar, kaçan askerlerin önüne geçerek, yaptıkları tesirli konuşmalar ve sarf ettikleri olağanüstü gayret sonucu, Halep'in kuzeyindeki Fatıma'da ricat belli ölçüde durduruldu ve mevzi tutulmasını sağladılar. Ama artık iş işten geçmiş, İngilizler, plân hedeflerine ulaşmışlardı."¹⁵³

Bu bölümde dikkati çeken bir diğer durum ise, her adımını dikkatli atan Mustafa Kemal Paşa'nın bir tedbirsizlikle Avrupalı gazetecilere yaptığı açıklamadır: "Evet, taarruz gecesi şunu anladım ki, bütün kıta ve cepelerde komutanlık kalmamıştır. Bundan dolayı, mecnunane sayılabilecek şu emri verdim: Şam'da bıraktığımız kuvvetler Albay İsmet'in, Rabak civardaki kuvvetler ise Ali Fuat Paşa'nın emrinde olarak, bu kuvvetlerin hepsi, Kuzey'e doğru hareket etsinler. Şu anda yaptığımız budur!"¹⁵⁴ Mustafa Kemal'in bu sözleri, Avrupa gazetelerinde Osmanlı ordusunun Kuzey'e kaçtığını yayan haberlerin çıkmasına sebep olmuştur. Genç ve başarılı bir komutan olan Mustafa Kemal'in bu başarısızlığı romanın birçok yerinde vurgulanır. Romanın on beşinci bölümü, "Çöken İstanbul'dur" başlığını taşır. Bu bölümde Mustafa Kemal Paşa ve diğer komutanların Suriye cephesinde aldığı yenilginin İstanbul'da ve bütün ülkede uyandırdığı yankılar ele alınır. Bu büyük yenilginin karşısında ne yapacağını bilemeyen Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı kurşuna dizdirmeyi teklif eder. Ancak Fevzi Çakmak bu durumda diğer komutanlara ve Alman komutanlara da aynı cezayı vermek gerektiğini ileri sürer. Bu sözlere karşılık Enver Paşa bir cevap veremez. Romanın başından beri ülkeyi bir çıkmaza soktuklarını kabullenmeyen Enver Paşa, artık memleketin yok oluşuna sebep olduklarının farkındadır: "Enver Paşa da Sigara yakmıştı. Parmakları titriyordu. Sesini çıkarmadı. Fevzi Paşa haklıydı. Aslında bütün cephe komutanları ve kendileri de kusurluydu. Sigarasını titreyen dudaklarının arasından çekerek yere attı ve çiğnedi. Çıkışa doğru yürürken, titreyen sesiyle söyleniyordu: 'Allah'ım!.. Allah'ım!.. Memleketi mahvettik!.'"¹⁵⁵

On altıncı bölüme "Endülüs Korkusu" adı verilmiştir. Bu bölümde Padişah Vahdettin'in savaşın geldiği noktayla ilgili düşüncelerine yer verilir. Sultan Vahdettin, ülkenin yeni bir Endülüs olmasından korkmaktadır. Bu korkularından Genelkurmay Başkanı Enver Paşa'ya

¹⁵³ Taht ve Baht, s.125

¹⁵⁴ Taht ve Baht, s.125

¹⁵⁵ Taht ve Baht, s.128

bahsederken bir yandan da Almanya sevdalısı hükümet üyelerinin, sebep olduğu durumun hesabını vereceklerini vurgular. On yedinci bölüm ise “Darbe Hazırlığı” başlığını taşır. Savaşın kötü gidişatı sonucu Sultan Vahdettin, halk, basın ve ittihatçı karşıtı diğer bürokratlar tarafından köşeye sıkıştırılan Talat Paşa hükümeti, istifa etmemek için Sultan Vahdettin’i tahttan indirmeye karar verirler. Bu konuyla ilgili birçok fikir sunulmuşsa da Talat Paşa Veliiaht Abdülmecid’le anlaşmaya karar verir. Bu bölümde hükümet üyelerinin öne sürdüğü fikirler de tüyler ürpericidir: “Bahattin Şakir, aceleci bir tavırla araya girdi: ‘En iyi yol öldürmektir! Bir kişinin ölümü, bir memleketi kurtaracaksa, tarihin bizi nasıl yargılayacağı hiç önemli değil. Öldürme, işini şimşekleri üzerimize çekmeden yapabiliriz! ..’ ‘Nasıl?’ ‘Bir dış olay olarak plânlarız. Biz öldürürüz, fakat yabancı ajan tarafından yapılmış bir suikast görüntüsü veririz. Bu işten en çok hangi ülkenin çıkarı varsa o yaptı deriz. Meselâ ipuçlarını Yunanlılara, İngilizlere, hatta Ermenilere doğru yöneltiriz!’”¹⁵⁶

Romanın on sekizinci bölümü “Abdülmecid’in Öfkesi” başlığını taşır. Bu bölümde Talat Paşa hükümetinin padişahlık teklifi karşısında Abdülmecid Han’ın tepkisi anlatılır. Sultan Vahdettin’den pek hoşlanmayan ve batılı bir yaşam tarzını benimsemiş olan Veliiaht Abdülmecid’in bu yönlerinden faydalanmak isteyen Talat Paşa, sarayın başmabeyncisi Lütfü Simavi Bey, İsmail Canbolat Bey ve Hüseyin Tosun Bey’i gizli bir şekilde Veliiaht Abdülmecid’e, tahta davet için gönderir. Fakat Abdülmecid Han, onların bu teklifini reddetmekle kalmaz, insafa davet eder: “Beyefendi! Osmanoğlu'nun en beceriksizi bile bu memlekete toprak katmış, halk katmıştır. Bu memleketin sorunu Padişahlar değildir. Hepinizi insafa davet ederim.”¹⁵⁷ der. Romanın on dokuzuncu bölümü “Gaflet ve Gurur” başlığını taşır. Bu bölümde mekân Kafkas Cephesi karargâhıdır. Kazım Karabekir Paşa, bir yandan gazetelerden savaşın seyrini öğrenmeye çalışırken bir yandan da ülkenin nasıl bu hale geldiğini düşünür. Enver Paşa, o kadar başarıya ve mücadeleye rağmen savaşın kaybedildiğini bildirmiştir. Oysa Kazım Karabekir, ülkenin bu savaştan yenik çıkacağını ve savaşa girmenin doğru olmadığını defalarca söylemiştir. Yüzbinlerce vatan evladı ne için ve ne uğruna vatanından ve canından olmuştur? Kazım Karabekir Paşa’nın bu sorulara verecek cevabı ordunun ve hükümetin başındaki yöneticilerin gururları ve ihtiraslarıdır. Özellikle Enver Paşa ile ilgili şu düşüncelere sahiptir: “Enver Paşa hak etmeden kaderin bir cilvesi olarak yükselmiş Türk ordusunun bir numaralı adamı olmuştur. Ne var ki, her emeksiz nimet gibi zirvedeki insan olmak da Enver Paşa'yı gurura zebun etmişti. Gururun ve kibrin insanların en güzel özelliklerini

¹⁵⁶ Taht ve Baht, s.137

¹⁵⁷ Taht ve Baht, s.144

mahvettiğine defalarca şahit olmuştu. Enver de aynı derde yakalanmıştı; ama faturasını vatan ve millet ödemişti.”¹⁵⁸

Yirminci bölüm “Hükümet İstifa Ediyor” başlığını taşır. Bu bölümde Velihaht Abdülmecid ile ilgili planlarını gerçekleştiremeyen Talat Paşa hükümeti, ülkeyi bir çıkmazda bırakıp çareyi istifa etmekte bulurlar. Artık ne halkın ne de yönetici kesimin gözünde hiçbir değeri kalmayan ittihatçılar, kendi köşelerine çekilmeye karar verirler. İstifa kararını Sultan Vahdettin’e sunan Talat Paşa yine de iki ittihatçı bakanın kabinede görev almasını ister. Halisane bir niyetle bildirdiği bu ricası gerçekten halis midir, tartışılır. Yirmi birinci bölüm ise “Mustafa Kemal’in İsteddiği Başbakan” başlığını taşır. Bu bölümde yazar, aslında Sultan Vahdettin’in Mustafa Kemal’in isteklerini ne kadar dikkate aldığını ve bu konudaki hassasiyetini gösterir. Mustafa Kemal Paşa, başbakanlığa İzzet Paşa’nın gelmesinin doğru olacağına Sultan Vahdettin’i ikna eder. Oysa Sultan Vahdettin dünürü Tefvik Paşa’yı uygun görmüştür. Fakat Tefvik Paşa, kabinede ittihatçı bakanların varlığından haberdar olunca görevden vazgeçer. Sonunda Mustafa Kemal’in de etkisiyle İzzet Paşa, başbakan olur. Yirmi ikinci bölüm “Zor Saatler!..” başlığını taşır. Bu bölümde Osmanlı Devleti itilaf devletlerinden bir ateşkes talep eder. Çünkü aksi takdirde İtilaf Devletleri’nin Anadolu’ya girişini engelleyecek hiçbir kuvvete sahip olmayan Osmanlı Devleti tamamen yok olabilir. Bunun için Kut’ulâmere’de esir düşen İngiliz General Towshend’in de aracılığıyla İngiltere ve diğer devletler anlaşmaya ikna olurlar. Bu bölümde yazar, Mustafa Kemal Paşa’nın Savunma Bakanı olarak merkeze geçmek istemesine de değinir: “Şifrelerden biri Mustafa Kemal’e aitti. İzzet Paşa, bir yandan İçişleri Bakanı Ali Fethi Bey’i dinlerken bir yandan da Mustafa Kemal’in şahsına geçtiği şifre metnine göz atıyordu. Paşa, diyordu ki, ‘...bu hükümette Savunma Bakanı olarak görev almayı samimi bir lisanla istemiştim. Düşüncelerimi uygulayabilmek için bu hükümette yer almak ve bütün ordunun komutasının bana verilmiş olmasının lüzumuna kanaat etmiş bulunuyordum. Cevabınızda, ‘barıştan sonra birleşmemiz Allah’ın lütuflarından umulur’, diyerek görevimde bırakıldığımı belirtiyorsunuz. Fakat barışa kadar çok bunalımlı günler geçireceğiz. Bu bunalım zamanında vatanıma ciddi hizmet edebilmek için Savunma Bakanlığı görevini talep etmiştim. Yoksa barıştan sonra, huzur içinde, Savunma Bakanlığı’nı herkes yapar. Bu nedenle barıştan sonra birlikte olmamızı hiç de zaruri, hatta lüzumlu görmüyorum! ’ İzzet Paşa’nın yüzü hafiften gölgelendi. Kendi kendine söylendi, ‘Sanki vatana hizmet, sadece hükümete bakan olmakla yapılıyor! ..’ ”¹⁵⁹

¹⁵⁸ Taht ve Baht, s.150

¹⁵⁹ Taht ve Baht, s.175

Yirmi üçüncü bölüm “İngiliz Kralı Arkadaşımdır!..” başlığını taşır. Bu bölümde ise Mondros Mütarekelerine katılacak olan heyet belirlenir. Sultan Vahdettin, hanedanın haklarını koruması için Damat Ferit Paşa’yı da heyete dâhil etmek ister. Damat Ferit Paşa ise görüşmelere katılmasının devletin lehine olacağını düşünür. Ona göre ölen İngiliz kralıyla olan dostluğu görüşmeleri kolaylaştıracaktır. Yirmi dördüncü bölüm “Ya Damat Ferit Ya Hükümet!” başlığındadır. Bu bölümde Sultan Vahdettin, Damat Ferit Paşa’nın da görüşmelere katılmasını istediğini hükümete bildirir; fakat İzzet Paşa hükümeti bunu kabul etmez. Sultan Vahdettin de fazla ısrar etmez, çünkü o da Damat Ferit Paşa’ya pek fazla güvenmemektedir. Yazar romanın yirmi beşinci bölümüne “Yıkılış Belgeleniyor” başlığını vermiştir. Bu bölümde Mondros mütarekelerinin ağır şartları ve anlaşmanın imzalanma süreci anlatılır. Bahriye Bakanı Rauf Bey’in başkanlığında Kurmay Yarbay Sadullah Bey, Ali Bey, Müsteşar Raşit Hikmet Bey’den oluşan heyet, Midilli adasına gitmek için Peykişevket gemisiyle yola çıkarlar. Kendilerini, İngilizleri Liverpool gemisi karşılar. Heyet gece saat onda Mondros Limanı’na ulaşır. İtilaf Devletleri adına ise, Amiral Seymur, Amiral Calthrope, Albay Labens, Binbaşı Dikson ve genç bir teğmen görüşmelerde yer almıştır. Türk heyeti Mondros Ateşkesi’nin maddelerinin ülkeyi işgale açık bir hale getireceğinin farkındadır. Ancak bu maddelere direnmenin de bir işe yaramayacağını düşünmektedirler. Hükümet ve padişahla da bağlantı kuramayan Rauf Bey ve diğerleri, bu zor şartlar altında anlaşmayı kabul etmişlerdir. Romanda Rauf Bey’in İngilizlere gözü kapalı güvenmesi eleştirilen bir durum olsa da esasen Rauf Bey’in de bu durumda yapabileceği hiçbir şey yoktur. Her türlü donanıma sahip olan İtilaf Devletleri, anlaşmanın kabul edilmemesi durumunda Osmanlı Devleti’ni tek seferde yok edebilir. Bu anlaşmayla en azından İtilaf Devletleri’nin saldırıları durmuştur. Sultan Vahdettin de bu durumu ülkenin lehine kullanmış ve Anadolu’da yeniden bir ordu yapılanmasını sağlamıştır. Romanın yirmi altıncı bölümü “Sultan Asabileşiyor” başlığını taşır. Bu bölümde Mondros görüşmeleri süresince heyetten bir haber alamayan Sultan Vahdettin ve İzzet Paşa’nın gerginlikleri ve müzakerelerle ilgili düşünceleri yer alır. Yirmi yedinci bölüm, “Ateşkes Hasta Ediyor” başlığını taşır. Antlaşmadan sonra yurda dönen Rauf Bey ve ekibi, hem İzzet Paşa’yı hem de Sultan Vahdettin’i bitkin bir halde bulur. İkisi de hastadır. İzzet Paşa, Rauf Bey’e yüklediği sorumluluktan dolayı teşekkür etse de Sultan Vahdettin kendisiyle görüşemez ve Lütfü Simavi Bey’i görevlendirir. Rauf Bey bu durumun kendisini bir protesto olduğunu düşünür. Bu bölümde dikkati çeken durum Rauf Bey’in basın açıklamasıdır. Rauf Bey’in İngilizlere olan güveni, gazetelerin tepkisine sebep olmuştur. Yurda döndüğünde kendisini karşılayan gazetecilerin sorularını şu şekilde cevaplandırır: “Minber gazetesi muhabiri Ali Bey, atıldı: ‘Rauf Bey, bu kadar iyimser olmanızın sebebi nedir? Yaptığınız bu antlaşmanın maddelerine

bakılırsa durumumuz hiç de iç açıcı değildir!..' Ceride-i Havadis gazetesi yazarı Ali Sacid Bey, notlarını yazdığı kâğıdın ıslanmaması için başına şemsiye tutan yaşlı adama sıcak gözleriyle baktı. Ardından yüzünü Rauf Bey'e çevirdi: 'Efendim, dedi, arkadaşlar haklılar. Ben de onlar gibi düşünüyorum; İngilizlere biraz çok güvenmiyor musunuz?' Rauf Bey, sinirlenmişti: 'Kardeşim sizler nasıl düşünürseniz düşünün! Fakat İngilizler sözlerine güvenilir insanlardır. Dostluklarım var, içlerinde uzun süre kaldım. Onları iyi tanırım!..' ”¹⁶⁰ der.

Bu bölümde anlatılan bir diğer olay da İttihatçıların bir Alman gemisiyle yurtdışına kaçmalarıdır. Halk ise ülkeyi savaşa sürükleyen ittihatçıların bir an önce yakalanıp cezalandırılmalarını istemektedir. Romanın yirmi sekizinci bölümü, "İzzet Paşa İstifa Ediyor" başlığını taşır. İttihatçıların yurtdışına kaçmalarından kabinedeki ittihatçı bakanları sorumlu tutan Sultan Vahdettin, kabine üyelerinin değiştirilmesini ve İttihat ve Terakki yanlısı bakanların çıkarılmasını ister. Daha önce Tefik Paşa'nın çekindiği durum tecelli etmiş, Sultan Vahdettin'in önemsemediği ittihatçılar, sorun teşkil etmeye başlamıştır. Bu durumda İzzet Paşa, kabineyi dağıtmak yerine hükümet olarak istifa etmeyi tercih etmiştir. Sultan Vahdettin yeni hükümeti kurma görevini oldukça yaşlı olan Tefik Paşa'ya verir. Yirmi dokuzuncu bölüm, "Düşman Gemileri İstanbul'da" başlığını taşır. İtilaf devletleri, Mondros Ateşkes Antlaşması adı altında İstanbul'a girmişlerdir. Ancak bu durum anlaşmadan çok işgaldir. Sultan Vahdettin, İngilizlerin sanıldığı kadar güvenilir olmadıklarıyla ilgili şunları söyler: " 'Hayıflandığım şey şudur: yüz yıldır, devlet adamlarımız, bu Avrupalılarla işbirliğini kadim bir dostluğa çevirmek istiyorlar ama bu bir aldatmaca. Hıristiyan Avrupa, asla Müslüman Osmanlı'nın dostu olmayacaktır. Bunu hâlâ göremeyenler var! Felâketlerin başımızdan eksik olmaması, bu hallere düşmemizin asıl nedeni, bu anlayışın iktidar olmasıdır!..' Tefik Paşa'nın, aniden rengi kaçtı, Kendisi de İngilizlere yakın bir siyasetçiydi. Acaba kendisini mi kastediyordu? Vahdettin, onun yüzündeki ifadeden düşündüğünü anlamıştı: 'İzzet Paşa Hükümetini kastediyorum, dedi. Özellikle ateşkes anlaşmasına Başkanlık yapan Rauf Bey'i!. Mondros'tan döndüğü gün, iskelede, gazetecilere, "Sizi temin ederim ki, İstanbul'a bir tek düşman askeri bile çıkmayacaktır!.. İngilizler, şöyle sözlerinin eridir, böyle sözlerinin eridir!.." şeklinde beyanlar verdi. Çok önemli bir şeymiş gibi İngiliz Amirali Calthrop'un bir mektubunu da bize ilettiler. Çocuk kandırır gibi heyetimizi kandırdılar.”¹⁶¹

Romanın otuzuncu bölümü Mustafa Kemal'in Hayal Kırıklığı" başlığını taşır. Mustafa Kemal Paşa, bu ve bundan sonraki bölümlerde etkin bir karakter olarak karşımıza çıkar.

¹⁶⁰ Taht ve Baht, s. 224

¹⁶¹ Taht ve Baht, s.242-243

Hükümeti yönetme işini devralan Tevfik Paşa'nın bu görevi yürütemeyeceğini ve İstanbul'a giren İtilaf Devletleri'yle baş edemeyeceğini düşünen Mustafa Kemal ve arkadaşları, Tevfik Paşa hükümetinin meclisten güvenoyu almasını engellemeye çalışırlar. Görüşmelerde kendilerine Tevfik Paşa hükümetini desteklemeyerek olumlu cevap veren meclis üyeleri, hükümetin güvenoyu almasını sağlayarak Mustafa Kemal ve arkadaşlarını hayal kırıklığına uğratar. Mustafa Kemal, İzzet Paşa hükümetinin istifa etmesini de doğru bulmaz. Bu durumla ilgili düşüncelerini dile getirdiğinde İzzet Paşa şu karşılığı verir: “İzzet Paşa, sakindi: ‘İstifamız daha büyük bir kriz çıkmasına engel olmak içindi. Ülke hesabına doğru bir iş yaptığımızı düşünüyorum.’”¹⁶² der. Romanın otuz birinci bölümü “Beyaz Atlı General” başlığını taşır. Bu bölümde bir fatih edasıyla şehre giren Fransız General Franchet d'Esperey anlatılır. Bu durum hükümet ve padişahta büyük bir üzüntüye sebep olur. Bu arada işgal devletleri arasında bir rekabet de hâsıl olur. Sultan Vahdettin bunu bir oyuna çevirerek, devletlerarası bir politika izler, fakat Fransızlar bunun bir oyun olduğunu anlar. Bu arada basın ve işgal kuvvetleri, savaşa sebep olan İttihatçıların bir an önce cezalandırılması için Tevfik Paşa'ya baskılarını artırırlar. Sultan Vahdettin ise bunu fazla önemsemez: “Başbakan Tevfik Paşa, işgalcilerin ve basının baskıları karşısında iyice bunalmıştı. O da artık bir an önce suçluların yargı önüne çıkarılmasını istemeye başlamıştı. Fakat Sultan Vahdettin, bu konuda, Hükümet'in istediği yetkiyi vermekte acele etmiyordu. Tevfik Paşa'ya, her defasında, ‘Belki işgalci devletlerin arasında bir anlaşmazlık çıkar, biraz daha oyalayalım...’ diyordu. Ama sonunda Fransızlar, bu oyalamanın taktik gereği olduğunu anlamışlardı. General, Franchet d'Esperey, siyasî nezaket kurallarına aykırı olarak, Başbakan Tevfik Paşayı konsolosluk binasına çağırarak, tehditlerde bulunmuş, hatta bir tabur askerle saraya giderek, Sultan'a, istedikleri şeyleri zorla yaptırabileceklerini söylemek küstahlığından geri durmamıştı. Bu tehdit karşısında, hükümetin gösterdiği telâşa rağmen, Sultan Vahdettin, böyle bir şeyi yapmayacaklarını söyleyerek, tehdidi ciddiye almamıştı.”¹⁶³

Otuz ikinci bölüm, “Mustafa Kemal Vahdettin'i Zorluyor...” başlığını taşır. Bu bölümde Mustafa Kemal Paşa, Tevfik Paşa hükümetiyle ilgili itirazlarını Sultan Vahdettin'e iletir fakat sultan bir türlü ikna olmaz. Mustafa Kemal Paşa, Tevfik Paşa'nın yalnızca iyi bir idareci olduğunu ancak düşman kuvvetleri karşısında cesur, kararlı ve güçlü bir hükümete ihtiyaç olduğunu savunur. Padişah ise Tevfik Paşa ve hükümetine biraz zaman vermekten yanadır. Bu bölümde Sultan Vahdettin, Anadolu'ya yönelme fikrini Mustafa Kemal Paşa'ya da açar. Mustafa Kemal, bu fikre pek sıcak bakmamakta, eğer Savunma Bakanı olursa vatana daha

¹⁶² Taht ve Baht, s.245

¹⁶³ Taht ve Baht, s.252-253

iyi hizmet edeceğini düşünmektedir. Otuz üçüncü bölüm “Tek Dağ Başı Mezar Olana Kadar” başlıklıdır. Bu bölümde Kazım Karabekir Paşa da orduların dağıtılması sebebiyle İstanbul’a çağrılır. Ancak Kazım Karabekir, komutanların İstanbul’da toplanmasını doğru bulmaz, ona göre Anadolu’da yeniden bir ordu kurup, ülkeyi silah gücüyle savunmak gerekir. Emrindeki subaylarla birlikte Batum’dan İstanbul’a gitmek üzere yola çıkar. İstanbul’a vardığında düşman gemileri ve İtilaf Devletleri’nin dalgalanan bayraklarıyla karşılaşır. Bu durum karşısında büyük bir hüsrana uğrar; ancak bir ordu komutanı olmanın verdiği sorumluluk ve inançla, kendini toparlayarak emrindeki askerlere şöyle seslenir: “Karabekir’in yorgun omuzları üzerindeki başı dikleşti. Uçları kıvrık bıyıkları, yüzündeki heybeti daha da artırıyordu. Kararlı bir ses tonuyla cevap verdi: ‘Tek dağ başı mezar oluncaya kadar mücadele edeceğiz!’ Karabekir’in gür ve kararlı sesi güvertedeki tüm subayların dikkatini çekmişti. Konuşmalarını kesmiş, yüzlerini ona dönmüşlerdi: ‘Her ne pahasına olursa olsun istiklâlimizi kurtaracağız. Ben, şu dakikadan itibaren bunu vicdanıma karşı ahdediyorum...’ Karabekir, âdeta haykırdı: ‘Ya istiklâl ya ölüm!’ Tüm subaylar heyecanlanmıştı, bir ağızdan bağırıyorlardı: ‘Ya istiklâl ya ölüm!..’ ”¹⁶⁴

Kazım Karabekir İstanbul’a vardikten sonra arkadaşı Albay İsmet’le buluşur. Albay İsmet ise vatanın geleceğinden tamamen umudunu kesmiş, bir köye yerleşmeyi düşünmektedir. Otuz dördüncü bölüm ise, “Milli Nüve” başlığını taşır. Kazım Karabekir Anadolu’ya yönelme fikrini Sultan Vahdettin’e açar. Sultan Vahdettin de aynı fikirdedir. Kazım Karabekir Paşa, Anadolu’daki ordusunun başına dönerek orda ‘Milli bir Nüve’ kurmak istediğini ifade eder. Sultan Vahdettin, kendisiyle aynı düşünceye sahip bu komutanını destekler. Kazım Karabekir de Mustafa Kemal Paşa gibi İzzet Paşa’nın başbakanlıktan istifa etmesini doğru bulmaz ve bunu İzzet Paşa’ya da bildirir. İzzet Paşa ise Mustafa Kemal Paşa’ya verdiği tepkiden daha farklı bir tepkiyle karşılık verir: “Ayrıca son hafta içerisinde Genel Kurmay Başkanı Cevat Paşa ile eski Başbakan İzzet Paşa’yı da makamlarında ziyaret etmişti. Onlara da yüksek rütbeli subayların İstanbul’da toplanmasını bir gaflet olarak gördüğünü söylemişti. Hatta İzzet Paşa’ya, ‘Milletin bağımsızlığı ortadan kaldırılmak isteniyor. Buna ancak Doğu’dan engel olabiliriz. Beni buraya getirmeniz hata oldu. Vakit kaybetmeden ordumun başına iademe yardımcı olun. Ben, orada her türlü hazırlığı yapıp geldim ve gidip tedbirlerimi daha da artırmak niyetindeyim. Bölge halkının bana büyük sevgisi ve itimadı var. Elimdeki birlikler, silâh, cephane ve halk ile pek çok şeye muktedir olacağımızdan zerre kadar şüpheniz olmasın. Ayrıca bu hassas dönemde sizin de iş başından uzaklaşmanız doğru değil...’ demişti. Bu samimi sözleri karşısında İzzet

¹⁶⁴ Taht ve Baht, s.260

Paşa, duygulanmış ve yaşlı gözleriyle bilmeden hata yaptığını söylemişti. Paşa, ayrıca çok doğru düşündüğünü, hatanın düzeltilmesi için girişimde bulunacağı sözünü de vermişti.”¹⁶⁵

Otuz beşinci bölüm, “Sultan Vahdettin İkna Olmuyor” başlığını taşır. Bu bölümde Mustafa Kemal ve Sultan Vahdettin, birçok konuyla ilgili görüş alışverişinde bulunurlar. Sultan Vahdettin yine Mustafa Kemal Paşa’ya olan güvenini yineler. Ancak Mustafa Kemal Paşa’nın talep ettiği devletin yüksek kadrolarına yerleşmesi için herhangi bir girişimde bulunmaz. Mustafa Kemal Paşa’nın genelkurmay başkanlığı ya da savunma bakanlığı görevlerine gelmek istemesi romanın birçok yerinde vurgulanır. Romanda yalnızca vatan sevgisiyle dolu olan tek insan Kazım Karabekir Paşa’dır. Bu bölümde dikkati çeken durum Sultan Vahdettin’in Talat Paşa ile ilgili görüşlerinin değişmiş olmasıdır. Onun iyi bir devlet başkanı olduğunu düşünmeye başlamıştır: “Koca devlet adamları birbirlerinin aleyhlerinde bulunmaktan bile çekinmiyorlar. Bu memleketi biraz da bu karakter bozukluğu bu hale getirdi. Düşününüz ki, sizin aleyhinizde bile mektuplar alıyorum!.’ Mustafa Kemal’in hafif kızarmış yüzünde tebessüm belirdi. Bunların bir kısmını kendisi de biliyordu: ‘Ne yazık ki, bu, millet olarak kötü bir huyumuz Efendim!’ ‘Maalesef! Fakat ben, bu tür mektuplar veya sözlerle etkilenecek biri değilim. Eğer öyle olsam, milletin ve devletin işlerini yürütecek insan bulamayız. Ancak, bir şeyi de kendime itiraf ediyorum; bu memleketi idare etmek için meğer iki adamın izinden yürümek gerekliymiş; biri Ağabeyim Sultan Abdülhamid Han, diğeri de Talât Paşa!’ Mustafa Kemal, şaşkınlıkla başını kaldırdı. Vahdettin onun yüzündeki ifadeyi görmüştü: ‘Öyle! Öyle! Onlar bu ülkenin halkını, idarecilerini; aydınlarını iyi tanımışlardı, Ama ben, onlar gibi eli sopalı idarecilik yapamam. Bu bir zaaf da olsa, sorunları, sistem içinde kalarak, Anayasa çerçevesinde çözmeye çalışacağım.’ Bir saatten fazla bir süre konuşmuşlardı. Mustafa Kemal Paşa, huzurdan çıkarken yine kendi lehine bir gelişme sağlamamıştı ama Zatişahane kendisine karşı büyük bir itimat duyduğunu bir kere daha vurgulamıştı!”¹⁶⁶

Romanın otuz altıncı bölümü ise “Sultanlar da Ağlar” başlığını taşır. Bu bölümde ülkenin padişahı Sultan Vahdettin, ülkenin dört bir yanından gelen işgal haberlerinin ve kendisinden yardım bekleyen ülke halkının harap halinin ağırlığını taşıyamaz ve ağlamaya başlar. Sultan Vahdettin her ne kadar güçlü görünse de asırlarca bütün dünyaya hükmetmiş bir devletin çöküşüne şahit olmak onun da kaldırabileceği bir yük değildir. Ancak aynı zamanda güçlü bir tevekküle de sahiptir: “Biz, elimizden geleni yapmaya, tedbir namına ne varsa almaya devam edelim. Evet, gerisine elbette Mevlâ’mız kerimdir. O ne dilemişse olacak olan sadece

¹⁶⁵ Taht ve Baht, s.269

¹⁶⁶ Taht ve Baht, s.277

odur.”¹⁶⁷ diyerek gözyaşlarını dindirir. Otuz yedinci bölüm, “Fener Rum Patrikhanesi’nde Coşku” başlığını taşır. Bu bölümde Osmanlı’nın artık resmen yok olduğunu düşünen Rumlar, kilisede bir kutlama yaparlar. Patrik Dorotius, İstanbul’un artık gerçek sahiplerine verileceğini ve hedeflerine ulaştıklarını duyurur. Sinod meclisi toplanır. Yunanlı Yarbay Polinikis ise onu destekleyerek İtilaf Devletleri’nin İstanbul’u Rumlara vereceğini ifade eder. Bu mecliste Ayasofya Camii’ne yapılacak bir saldırı da kararlaştırılır. Otuz sekizinci bölüm, “Ayasofya’ya Bombalar Yerleştiriliyor” başlığını taşır. Yazar bu bölümde Ayasofya Cami’nin ehemmiyetine dikkat çeker. Bir fetih sembolü olan Ayasofya Camii hiçbir şekilde Rumların eline geçmeyecek ve kiliseye dönüştürülemeyecektir. Camii muhafızı Muhtar Bey, bunun için gerekli önlemleri almış, Ayasofya’nın dört bir yanına bombalar yerleştirmiştir. Bu şu demektir: Ayasofya’ya yapılabilecek herhangi bir saldırıda cami yerle bir edilecek ve Rumların eline geçmesi engellenecektir. Ancak Türklerin hem maddi hem de manevi olarak Ayasofya’yı savunmaya hazır olduğunu gören Rum birliği, saldırıya cesaret edememişlerdir.

Otuz dokuzuncu bölüm ise, “Saraya Damat Olmak” başlığını taşır. Bu bölümde Mustafa Kemal Paşa’yı devletin yüksek kadrolarına yerleşmek için birtakım çareler düşünürken buluruz. Bu fikirlerden biri de saraya damat olmaktır. Çünkü ona göre Sultan Vahdettin yalnızca hanedana dâhil olan hısım, akrabasına güvenmekte ve onların yönetimde yer almalarını istemektedir. Mustafa Kemal Paşa’yı da kızı Sabiha Sultan ile evlendirmeyi düşünmektedir. Fakat Sabiha Sultan’ın gönül verdiği başka biri olduğu öğrenilince bu fikir de geçerliliğini yitirir. Bu bölümde yer alan bir başka olay ise İttihatçıların komitacı destekçilerinden Kara Kemal’in Mustafa Kemal ile görüşmek istemesidir. Ancak Fethi Bey bu duruma pek sıcak bakmaz.

Romanın kırkıncı bölümü, “Yine Darbe Girişimi!” başlığını taşır. Fethi Bey ve Mustafa Kemal Paşa ile buluşan Kara Kemal, onlarla aynı görüşte olduğunu ve Tevfik Paşa hükümetini istemediğini bildirir. Bu sorunun çözülmesi için de Tevfik Paşa’yı kaçırmayı talep eder. Kara Kemal bunun için her türlü hazırlığı yapmıştır. Ancak Mustafa Kemal ve Fethi Bey bu fikri kabul etmezler. İsmail Canbolat ve Rauf Bey ise odanın kapısından konuşulanları işitir ve şiddetle karşı çıkarlar.

Romanın kırk birinci bölümü ise “...Ve İdam!” başlığını taşır. Bu bölümde Tevfik Paşa hükümeti istifa etmiş, yerine Damat Ferit Paşa hükümeti kurulmuştur. Basının ve İtilaf Devletleri’nin baskılarına daha fazla dayanamayan hükümet idam kararlarını onaylar. Ancak

¹⁶⁷ Taht ve Baht, s.281

Sultan Vahdettin, bu konuda çekimser davranır. Çünkü ona göre bu işte haklıyı ve haksızı ayırmak oldukça güçtür. Bu sorumluluğu tek başına yüklenmek istemeyen Sultan Vahdettin, Şeyhülislam Sabri Efendi'den bu konuyla ilgili fetva ister. Bir gün sonra Şeyhülislam Sabri Efendi fetva verdiğini bildirerek idamları meşru hale getirir. İlk idam edilen kişi ise yalnızca üstlerinden verilen emirle hareket eden, görevini yapmaktan başka bir suçu olmayan Boğazkesen Kaymakamı Kemal Bey'dir. Bu bölümde şeyhülislamın söz konusu bir insanın hayatı dahi olsa kolayca fetva vermesi ve işlenecek her türlü eylemin dine uygun hale getirilmesi ise dikkati çeken bir zafiyet durumudur. Romanın kırk ikinci bölümü "Beyoğlu Geceleri" başlığını taşır. Bu bölümde Mustafa Kemal Paşa'nın eğlence hayatına değinilir. Romanda Tefik Paşa hükümetinin istifa etmesiyle de istediği görevleri elde edemeyen Mustafa Kemal Paşa, bir yandan yine siyaset yapmaya, ülkenin felaha ermesinin güçlü bir hükümetle mümkün olacağını savunmaya devam ederken bir yandan da İstanbul'un sosyetik çevreleriyle vakit geçirir. Bu eğlence meclislerinde içtiği şişeler dolusu içkiyi bünyesi kaldıramaz ve mide kanaması geçirir: "Lüks otel, köşk ve yalı salonlarının pırıl pırıl yanan ampulleri ve kristalleri altında, rengârenk tuvaletli kadınların, sırmalı üniformalı subayların, kruvaze takım elbiseli, redingotlu, saçları briyantınli erkeklerin arasında gün ışıyınca kadar devam eden eğlencelerde tükettiği şişler dolusu içki, sonunda kendisini hasta etmişti. Doktor Rasim Ferit'in, 'Paşam, biraz az içiniz!..' sözlerine kulak asmadığı için mide kanaması geçirmişti."¹⁶⁸ Mustafa Kemal Paşa, eğlenceye bu kadar düşkün olmakla birlikte bir yandan da Kazım Karabekir Paşa'nın Anadolu'ya geçmek fikrini değerlendirir. Bunun gerçekten işe yarayıp yaramayacağı konusunda şüpheleri vardır ancak Sultan Vahdettin de böyle istemektedir. Bu bölümde Millî Mücadele Dönemi'ndeki İstanbul'un sosyal yapısına da değinilir: "Savaş yılları boyunca rüşvet, kaçakçılık, karaborsa ve vurgunlarla büyük miktarlarda para kazanan yeni sosyete de Beyoğlu, Şişli ve Nişantaşı'ndaki eski sosyetenin yanına eklenmişti. Bu semtlerdeki evlerde hemen her gece sabahlara kadar devam eden eğlenceler tertip ediliyor, partiler veriliyordu. Bu eğlencelere katılan, pahalı elbiseler içindeki Türkler ve gayrimüslimler, savaştan ve ülkenin içinde bulunduğu feci durumdan etkilenmemiş gözüküyorlardı... Müslüman halk, bu semtlere ne gece ne de gündüz artık çıkmaz, çıkamaz olmuştu. Özellikle Beyoğlu, âdeta Paris'in işlek bir caddesi haline gelmişti. Ağa Camii'nde kısık sesle okunan ezan sesleri de olmasa, insan, düpedüz Hıristiyan bir ülkede olduğu düşüncesine kapılabilirdi."¹⁶⁹

¹⁶⁸ Taht ve Baht, s.322

¹⁶⁹ Taht ve Baht, s.320

Kırk üçüncü bölüm, “Kurtuluş Savaşını Başlatan Adam” başlığını taşır. Bu bölümde Kazım Karabekir Paşa'nın Anadolu'ya geçerek orada kurulan bölgesel müdafaa cemiyetleriyle buluşması ve onları desteklemesi anlatılır. Kazım Karabekir bütün engellemelere rağmen, Anadolu'ya geçmekte kararlıdır. Diğer başarılı subaylarla da görüşerek, onları da Anadolu'ya geçmeleri konusunda ikna etmeye çalışır. Kazım Karabekir Paşa, Sultan Vahdettin ile görüşüp onunda desteğini aldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek için Şişli'ye gider. Ancak Mustafa Kemal'in, düşüncelerini pek dikkate aldığını düşünmemektedir. Yine de onu ikna etmeyi başarır. Son olarak İsmet Bey'le de görüşerek Erzurum'a gitmek üzere yola çıkar. Romanın kırk dördüncü bölümü “Silah kuvvetiyle Kurtulacağız” başlığını taşır. Bu bölümde ise Kazım Karabekir, ilk durağı olan Trabzon'a ulaşmış, burada Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti'nin üyeleriyle bir araya gelmiştir. Bu cemiyet Pontus Rum Cemiyeti ve onların taşkınlıklarına karşı, Trabzon'u korumak için kurulmuştur. Cemiyet üyeleri bu sebeple İtilaf Devletleri'ne Trabzon'un Türklere ait olduğunu gösteren tarihî belgeler göndererek, onlardan adaletli davranmalarını isterler. Ancak Kazım Karabekir, bunun doğru olmayacağını vatani silah gücüyle savunacaklarını bildirerek cemiyete destek olur. Bütün cemiyetlerin bir araya gelmesi gerektiğini ifade eder. Romanın kırk beşinci bölümü “...Ve Vatanı Kurtaran İl!” başlığını taşır. Kazım Karabekir, Trabzon'dan sonra Erzurum'a geçer ve burada Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleriyle buluşur. Romanda cemiyet üyelerinin tamamına yer verilir. Bu cemiyet Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden farklı olarak, Doğu'yu Ermenilere vermemek için sonuna kadar savaşmayı tercih etmişlerdir. Kazım Karabekir Paşa'dan önce Asteğmen Erzurumlu Cevat Bey, Erzurum'a gelmiş ve burada bu cemiyetin kurulması için çalışmalar yapmıştır. Bu bölümde dikkati çeken durum ise Kazım Karabekir Paşa'nın hassasiyetidir. Kazım Karabekir Paşa, milli mücadele hareketini kendisinin başlattığının bilinmesini istemez, çünkü ona göre bu durum bir paşanın isyanı olarak bilirse hem payitaht zor durumda kalır hem de direniş planları bozulur. Bununla ilgili cemiyet üyelerini sıkı sıkıya tembihler. Erzurum halkının kararlı duruşu ve vatan sevgisi ise Kazım Karabekir Paşa'yı daha da cesaretlendirir. Erzurum halkı ile ilgili yanında duran Albay Rüştü Bey'e şunları söyler: “Karabekir, yanında dayanan Albay Rüştü Bey'e döndü: ‘Rüştü, dedi, biliyor musun, bu Erzurum halkı, dayanıklı, sabırlı, sadık ve cefakâr bir halktır. İnsan bunlarla her şeye sıfırdan başlayabilir. Bu şehrin bu vasfını bilerek buraya geldim. Ne kadar isabetli davrandığımı bir kez daha görüyorum.’ ‘Haklısınız. Gerçekten öyledirler.’ ”¹⁷⁰

¹⁷⁰ Taht ve Baht, s.350

Kırk altıncı bölüm ise “Mustafa Kemal Paşa Görevi Kabul Ediyor” başlığını taşır. Sultan Vahdettin İstanbul’da yapacak bir şeyin kalmadığını ve bu sebeple Samsun’a çıkmasını ister. Siyasetin tıkanıp artık kendisi de inanan Mustafa Kemal Paşa, bu görevi kabul eder. Ancak, Sultan’ın istediğinden çok daha farklı bir düşünceyle: “Savunma Bakanı Şakir Paşa, birkaç gün önce kendisini çağırarak Padişah adına Samsun görevini vermişti. Artık İstanbul’da yapacak bir şey kalmadığına inanması nedeniyle bu görevi kabul etmişti. Asıl önemli olan bu gelişmeyi lehine kullanabilmesiydi. Görevi kabul ederek Anadolu’da, siyasî görüşleri doğrultusunda bir hareket başlatabilir miydi? Kazım Karabekir’le, 11 Nisan’da yaptıkları görüşmeden sonra, bu konu, kafasına iyice yerleşmişti. Evet, ortam buna elverişliydi: Anadolu’da, hanedanı dışlayan, kendi düşünceleri doğrultusunda yeni bir devlet, bir cumhuriyet neden kuramasındı?! Aklı ve hisleri buna evet diyordu. Anadolu’ya geçmesi konusunda Kazım Karabekir gibi Fevzi Paşa, Cevat Paşa, Ali Fuat, Rauf ve Rafet Bey de kendisini zorlamış ve ikna etmişlerdi. Son birkaç aydır esen bütün rüzgârlar kanatlarının altını şişiriyordu. Bu fırsat asla kaçırılmazdı.”¹⁷¹

Romanın kırk yedinci bölümü olan “Sultan da Anadolu’ya Geçmek İstiyor” başlıklı bölümde ise, Sultan Vahdettin’in Mustafa Kemal Paşa’ya verdiği geniş yetkiler, Başbakan Damat Ferit Paşa’yı rahatsız eder. Ona göre Mustafa Kemal de İttihatçılarla aynı düşüncelere sahiptir ve hanedanı ortadan kaldıracaktır. Bu durumu Sultan Vahdettin’e de açar. Fakat Sultan’ın Mustafa Kemal Paşa’ya güveni her koşulda tamdır. Sultan, Mustafa Kemal Paşa’nın saltanatı sevmese de hanedana ve kendisine bağlı kalacağını düşünür. Nitekim Mustafa Kemal de kendisini bu konuda te’min eder. Damat Ferit Paşa’nın bu konuyla ilgili kaygılarına karşılık Sultan Vahdettin, “Damat Paşa! Biz burada İtilâf Devletleri’nin elinde esiriz, esir! Vatan kıyısından bucağından elden gidiyor. İşgal kuvvetleri bana da hükümete de diledikleri baskıyı yapıyor. Bunlar hakikat mı? Evet! Hakikat! Öyleyse bu şekilde bu vatanı kurtarma ihtimalimiz çok zayıftır. Vatanı kurtarmak için silâhlı mücadele gerekecektir. Bu işi başaracak ve derde dava olacak birkaç komutandan birisi de Mustafa Kemal Paşa’dır. Evet, O ve arkadaşları eski İttihatçı’dırlar, Avrupaî fikirlere sahiptirler, şöyle böyle düşünmekte, şöyle böyle söylemektedirler, fakat ne yapalım, böyledir diye bu İnsanların hizmetinden yararlanmayalım mı? Vatan millet tamamen mahv mı olsun?”¹⁷² der.

Kırk sekizinci bölüm ise “İngilizler Ayaklanma Bekliyor” başlığını taşır. Bu bölümde Sultan Vahdettin’in Osmanlı ordusunun güçlü subaylarını birer ikişer Anadolu’ya göndermesi İngilizlerin dikkatini çeker. Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’da çıkan karmaşayı dindirmek

¹⁷¹ Taht ve Baht, s.357

¹⁷² Taht ve Baht, s.366

bahanesiyle başkentten çıkmasına izin veren İngiliz General Allenby, Türklerin ayaklanmasından şüphelenir. Ancak emrindeki subay, bütün orduları dağıtılmış bir devletin tekrar ayaklanabileceğine ihtimal vermemektedir. General Allenby yine de Mustafa Kemal'in yakın takipte tutulmasını emreder. Yazar romanın kırk dokuzuncu bölümüne “Gözyaşlarına Boğulan Padişah” başlığını vermiştir. Sultan Vahdettin'in korktuğu başına gelmiş, Yunanlılar İzmir'i işgale başlamıştır. Bu durum karşısında vahdettin odada bulunanlardan müsaade ister ve hıçkırığa hıçkırığa ağlamaya başlar. Bir yandan da dua ederek Allah'a sığınır: “Allahım!.. Allahım!.. Yüzbinlerce şehidin, gazinin, evliyanın, ümmet-i Muhammed'in istinatgâhı olan memleket ne hale geldi?.. Allahım! Kalbim, fikrim sana açık!.. Allahım! bu olaylara şahit olmaktansa yaşamamış olmayı tercih ederdim!.. Ya Rabbi! Memleketin bu neticeye gelmesinde benim bir günahımın olmadığına sen şahitsin!.. Allahım!.. Allahım! Din-i Mübin-i İslâm'ın bu kahraman ve cefakâr milletini, yurtsuz yuvasız, başsız ayaksız, elsiz kolsuz, devletsiz düzensiz bırakma!.. Allahım! Bizi mahvetme!.. Şehitlerin, gazilerin yurdunu kâfirlere çığnetme!.. Allahım! Milletime tez zamanda imdad-ü inayet kıl Allahım!..”¹⁷³

Romanın son bölümü olan ellinci bölümü ise “Sultan'a Veda!..” başlığını taşır. Mustafa Kemal Paşa, hazırlıklarını tamamlamış, yola çıkmadan önce arkadaşlarıyla vedalaşmaya başlamıştır. Sultan Vahdettin, Mustafa Kemal'le gurur duymakta ve onu cesaretlendirmektedir. Mustafa Kemal'e vatan ve milletin özgürlüğü yanında saltanat ve hilafetin korunmasıyla ilgili şüphelerini de dile getirir. Mustafa Kemal ise Sultan Vahdettin'den kendisine güvenmesini ister. Mustafa Kemal, son olarak Prenses Şivekâr'la da görüşür. Ona, Anadolu'da kendisinden bekleneni değil de vicdanının emrettiğini yapacağını söyleyerek kendisini bekleyen Bandırma vapuruna yönelir. Mustafa Kemal ve emrindekilerin Samsun'a ulaştıkları haberini Sultan Vahdettin gözyaşları içinde alır. Vatanın kurtulması ve milletin özgürlüğe kavuşması için ilk adım atılmıştır. Osmanlı topraklarının düşman elinden kurtulması için her türlü fedakârlığı yapan Sultan Vahdettin, kendisini ve ailesini de feda etmiştir. Roman, şu satırlarla son bulur: “Osmanlı Devleti'nin son padişahı, İslâmların halifesi ve Türklerin hakani Sultan Vahdettin Han'ın kalbinin derinliklerinden yükselen bu duası kabul oldu; vatan kurtuldu. Ama kendisi gurbette, yokluk içinde hayata gözlerini yumdu. Cenazesi, alacaklıları tarafından haczedildi. Yakınları tarafından kaçırılan naaşı atalarının yurdundan uzakta, yad ellerde toprağa verildi. Bir Osmanlı paşası olan Mustafa Kemal ise inandıklarını yaptı. Osmanlı Devletine son verdi ve Cumhuriyet'i kurdu. Ankara'da Anıtkabir'e defnedildi.”¹⁷⁴

¹⁷³ Taht ve Baht, s. 372

¹⁷⁴ Taht ve Baht, s.380

Romanda yer alan önemli konulardan biri gazeteciliktir. Dönemin hassasiyetine rağmen düşmanca hislerle yazılar kaleme alan gazeteler, halkın galeyana gelmesine ve kıskırtılmasına sebep olur. Bazı gazeteler, ittihatçıların cezalandırılmasıyla ilgili ısrarlarını şiddetlendirerek itilaf güçlerine yaranmaya çalışırken bazı gazeteler, Tevfik Paşa hükümetinin güçsüz olduğunu ileri sürerek hükümeti istifaya çağırırlar. Bazı gazeteler ise Türk ırkına yakışmayacak şekilde Amerika'nın veya İngiltere'nin himayesiyle kurtuluşun mümkün olduğunu savunurlar. Mustafa Kemal Paşa'nın finanse ettiği Minber gazetesinde de Tevfik Paşa hükümetini eleştiren yazılar yazılmakta, hükümet istifaya davet edilmektedir¹⁷⁵. Asıl amacının toplumu eğitmek ve ülkede yaşanan olaylardan halkı da haberdar etmek amacını taşıyan gazeteler Milli Mücadele döneminde hedefinden uzaklaşmış, halkı galeyana getiren birer kıskırtma makinesine dönüşmüştür. Kazım Karabekir ise gazeteciler hakkında şunları söyler: “Yüzünde acı bir tebessüm doğup battı. Savaşın başından beri Alman ve Avusturya gazetecileri, âdeta birliklerin bir uzvu gibi, kendileriyle dolaşmış ve çok şeye şahit olmuşlardı. Haberlerini görerek, yazılarını yaşayarak yazmışlardı. Kendi milletlerini ve kamuoyularını gerçekçi ve doğru haberlerle bilgilendirmek için çaba sarf etmişlerdi. Cephelerde haber peşinde koşarken yaralanan ve ölen gazeteciler vardı. İstanbul'dan ise, ne bir gazeteci ne bir milletvekili yanlarına gelmişti. Halbuki Türk askeri ve Türk subayları, dört yıldır, emsalsiz cefalara ve çilelere katlanarak, oradan oraya koşup durmuştu. Anadolu'daki milletin ve devletin temeli olan Müslüman ailelerin, neredeyse, hane başına, bir iki şehidi vardı. Her aile, büyük bir metanet içinde, son fert kalana kadar vatanını korumak için şehit olmaya hazırdı. Yokluk, ölüm, hiç bir şey, bu insanların maneviyatını ve metanetini bozamıyordu. Erzincan'da, Erzurum'da, Kars'ta, Gümrü'de, Karakilise'de daha onlarca vatan bucağında, aynı şeyleri görmüş ve yaşamıştı. İstanbul'da oturup gazetecilik ve politika yapan, orduları yöneten insanlar acaba bunları biliyor muydu? Kendi kendine söylendi: "Bunlar için titremeyen kalpleri Allah titretsin!.." ¹⁷⁶

Yazar, bir gazeteci olarak hem onların tarihin bu en kritik döneminde oynadığı role dikkat çekmiş hem de dönemin en etkili gazeteleri hakkında bilgi vermiş olur: “Gazeteler değişik görüşler ileri sürüyorlardı. Aslında gazetelerde yer alan siyasî nitelikteki manşet haberler ve makaleler, siyasî partilerin görüşlerini yansıtıyordu. Gazetelerin bazıları, mesela Tasvir-i Efkâr, Vakit, İstiklal ve Tarık gazeteleri, Avrupa'ya bile Amerika'nın baktığını yazarak bu ülkenin mandası altına girilmesini savunuyordu. Alemdar, Peyam, Sabah, Mes'uliyet,

¹⁷⁵ Taht ve Baht, s.300

¹⁷⁶ Taht ve Baht, s.148

Türkçe İstanbul gazeteleri ise Osmanlı'yı kurtaracak olanın İngiltere olduğunu ileri sürüyor ve bu ülkeye olmadık yağı çekiyorlardı.”¹⁷⁷

Romanda eleştirilen bir diğer konu ise Mustafa Kemal Paşa'nın eğlence hayatına ve içkiye olan düşkünlüğüdür. Öyleki fazla içmekten mide kanaması bile geçirmiştir. Ülke, büyük bir savaşın içindeyken Mustafa Kemal Paşa'nın eğlencesinden taviz vermemesi romanın birçok yerinde eleştirilir. Mustafa Kemal'le ilgili bir diğer eleştiri ise Suriye cephesinde savaşan ordusunu istifa ederek bırakıp gelmesidir. Bu durum ordunun disiplinini kaybederek yenilgiye açık bir hale gelmesine sebep olmuştur. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa ordunun başına dönmüş fakat Arap kabilelerinin aklını çelerek Türklere düşmanlık beslemelerine sebep olan İngilizler için Yıldırım Ordularını dağıtmak hiç de zor olmamıştır. Özellikle İngiliz casus Lawrens'in çalışmaları Arap kabilelerini karşı karşıya getirmiştir. Mustafa Kemal'in komuta ettiği ordu mağlup ordulardan biridir. İngiltere'nin güçlü direnişinin karşısında durmak Mustafa Kemal'e göre de bir mucizedir. Ancak Sultan Vahdettin'in verdiği bu görevi de reddedemez: “Dudakları hafifçe aralandı. Ona, ‘Padişah Hazretleri, bana öyle bir görev veriyorsunuz ki, o görevi yapmakla görevli komutanlar şu anda mevkilerindedir. Beni onların üstünde bir Başkomutanlığa mı tayin ediyorsunuz? Eğer böyle ise, memnuniyetle iradenizi kabul edeceğim. Fakat şüphe etmiyorum ki, bunun farkında bile değilsiniz. Vaktiyle istifa edip haklı sebeplerden dolayı bıraktığım bir orduya ki, bu ordu orada bulunan bütün ordular gibi mağlup olmuştur. Beni onun başına gönderiyorsunuz, o halde bütün bu ifade buyrulan vazifeleri yapmaya nasıl muktedir olurum?’ diyecekti ama vazgeçti. Çünkü bu gereksiz bir tartışma olacaktı. Görevi reddetmek ise her açıdan kendisini bitirebilirdi.”¹⁷⁸

Romanda dikkati çeken bir diğer husus ise yönetimin büyük bir kısmının İngiltere'ye olan güvenidir. İttihatçıların Almanya'ya olan güveni gibi, saraydan ve hükümetten de birçok devlet adamı, İngiltere'yi güvenilir bir devlet olarak addetmektedirler. Sultan Vahdettin, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ni yok etmek istemediğini düşünürken bir yandan da Avrupaî devletlere güvenmenin büyük bir hata olduğunu savunur. Örneğin İzzet Paşa hükümeti Bakanlar Kurulu toplantısında İngiltere'nin himayesiyle ilgili bir karar alır: “Yemekten sonra toplantı yeniden başladı. Tartışmalı bir oturum sonunda İtilâf Kuvvetleri tarafından işgal edilen Osmanlı topraklarındaki, devletten ayrılmak isteyen, çeşitli ırk ve dine mensup halkların idarî özerkliklerinin kabul edilmesi, ülkenin siyasî, iktisadî ve malî bağımsızlığının korunması, bunalımın önlenmesi için gerektiğinde Türkiye'ye malî yardım yapılmasının sağlanması ve

¹⁷⁷ Taht ve Baht, s.312

¹⁷⁸ Taht ve Baht, s.111

bu esaslar dâhilinde barış yapılması için İngiltere'nin korumasının temin edilmesi kararlaştırıldı.”¹⁷⁹

Romanda Sultan Vahdettin'in hanedanı ve saltanatı koruma çabaları ve bunun için aldığı yöntemler de geniş yer tutar. Fakat yazar bu durumlardan bahsederken eleştirel ifadeler kullanmaktan kaçınır. Sultan Vahdettin, hanedanı korumak adına sadrazamlığı Talat Paşa'nın istifasından sonra kendisine yakın olan hısımlarına vermeye başlar. Amacı sarayı İttihat ve Terakki cemiyeti gibi dış kuvvetlerin baskısından korumaktır. Nitekim bu amaçla Mondros Mütarekesi'ne katılan Türk heyete hanedanın haklarını koruması için Ayan Meclisi üyesi olan ve aynı zamanda saraya damat olan Damat Ferit Paşa'yı da dâhil etmek istemiş fakat İzzet Paşa hükümetinin kabul etmemesi üzerine bu kararından vazgeçmiştir. Bununla birlikte Sultan Vahdettin, oldukça zeki ve uyanık bir padişahtır. Yazar, padişahın bu yönünü romanda birçok kez vurgular. Bu özelliğinin yansıtıldığı olaylardan biri de Mustafa Kemal Paşa ve Naci Paşa'nın da eşlik ettiği Almanya seyahatidir. İlk karşılaşmada silik bir karakter izlenimi veren Padişah, Almanya seyahati sırasında tam tersi bir karaktere sahip olduğunu gösterir. Örneğin kendisinden bilgi almaya çalışan Alman basınının sorularını ustalıkla cevaplar: “Bir İngiliz gazeteci, mağrur bir eda ile sordu: ‘Haklısınız Veliht Hazretleri, gerçekten her ülkenin sorunları var. Fakat bir şey daha var, Avrupa ülkeleri savaşın galiba olacaklarından eminler. Paris’te, Londra’da halk, şimdiden zaferlerini kutluyor. Almanya, Bulgaristan ve Avusturya'nın yenilmesi belki sadece hükümetlerin ve siyasi rejimlerinin değişmesiyle son bulacaktır ama Osmanlı'nın, savaşı kaybetmesi halinde, çok büyük toprak kaybına uğrayacağı ileri sürülüyor. Hatta Yunan, Fransız ve İngiliz gazeteleri İstanbul'un bile yeniden Kostantinopol olacağı günlerin sayılı olduğunu yazıyorlar!’ Vahdettin'in yüzünde alaycı bir tebessüm doğdu. Parlak, ateşli gözleriyle gazetecilere tek tek baktı. Tok bir sesle cevap verdi: ‘Baylar, dedi. Sizi anlıyorum. Ancak, bilmelisiniz ki, Osmanlı Devleti, her hal ve şartta, milli varlığını koruma güç ve yeteneğine sahiptir. Biz, altı asırlık bir devletiz. Pek çok badireler atlattık, bunu da atlatacağız!’ Vahdettin gazetecilerin sorularını, gayet sakin, zekice kurulmuş cümlelerle cevaplandırıyor. Mustafa Kemal, zaman zaman Naci Paşa ile bakışarak Vahdettin'in verdiği cevaplardan duyduğu memnuniyeti gösteriyordu”¹⁸⁰

Romanda dikkati çeken bir diğer konu ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin “komitacı” üyeleridir. Ülke yalnızca işgal kuvvetlerine karşı değil kendi içinde de bir mücadele halindedir. Ülkede yönetimi ele geçiren İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin üyeleri, Almanlara olan

¹⁷⁹ Taht ve Baht, S.178-179

¹⁸⁰ Taht ve Baht, s.43

güvenleriyle savaşa dâhil olmuşlar fakat umduklarını bulamamışlardır. Sultan Vahdettin ve Mustafa Kemal Paşa'nın anlaştığı nokta da burasıdır. Ülkeyi bu çetin savaşın kucağında bırakıp yurtdışına kaçan İttihatçı Talat Paşa hükümeti ile ilgili yazar, şu düşüncelere sahiptir: “Meclislere ve hükümete hâkim oldukları on yıl boyunca, özellikle milletvekili seçimlerinde takip ettikleri dar particilik politikası, kendi adamları dışındaki hiçbir siyasetçiye değer vermemeleri, düşünce ve söz hürriyetini kısımları herkesi yıldırılmıştı. Ülke anayasalı bir meşrutiyet yönetimine sahipti ve bunu kendilerinin sağladığını söylüyorlardı; ama partiyi ve kendilerini eleştirmeye cesaret edenleri öldürüyorlardı! Öldürmediklerini ise vatana ve rejime hıyanetle suçluyorlar ve yargılanarak çeşitli cezalara çarptırılmalarını sağlıyorlardı.”¹⁸¹

Romanda geleneksel unsurlara da bolca yer verilmiştir. Örneğin sultan Vahdettin'in tahta çıkışı birbirini izleyen törenlerle gerçekleşir. Padişahın kılıç kuşanması, cülus töreni, Cuma Selamlığı denilen ilk Cuma namazını kılması birer dinsel tören hükmündedir. Ancak burada dikkati çeken unsur, ülkenin savaş halinde olmasının, bu adetlerin yerine getirilmesine herhangi bir engel oluşturmamasıdır. Bu durum, padişah ve padişahlık makamına gösterilen hassasiyetin devamlılığına işaret eder.

Romanda batılılaşmanın etkilerine de fazlaca yer verilir. Örneğin Sultan Vahdettin robdöşambr giyinir ve her zaman şıklığına özen gösterir: “Loş koridoru sendeleyerek geçtiler. Vahdettin'in kompartımanı vagonun son odasıydı. Refik Bey, kapısını vurarak açtı. Vahdettin ayakta duruyordu. Pantolonun üzerine yakalı beyaz gömlek, onun üzerinde de Fransız işi kalın bir robdöşambr giymişti. Fesini çıkarmış saçlarını özenle geriye doğru taramıştı. Şık görünüyordu. Tavandaki ampulden yayılan sarı ışık alnını ve omuzlarını aydınlatıyordu. Başını kaldırınca gözlüklerinin camı daha da parladı. Elini samimi şekilde uzattı: ‘Buyurun Paşa! Buyurun!’”¹⁸² Yine bir yerde Damat Ferit Paşa'dan söz edilince onun kıyafeti ve uzattığı serçe parmağının tırnağına dikkat çekilir: “9 Mayıs 1919/ Yıldız Sarayı/ Çalışma Odası... Başbakan Damat Ferit Paşa, çalışma masasının kapıya dönük olan koltuğunda oturmuştu. Dizlerine kadar inen lacivert renkli, çok düğmeli yelekli bir ceket giymişti. Yakalı beyaz gömleğinin üzerindeki yeşil tonlu ipek kravatı yeleşinin üzerine doğru devrilmişti. Sol elinin uzun tırnaklı serçe parmağıyla gür bıyıklarını burnuna doğru itti. Vahdettin, onun en çok da serçe parmağındaki bu uzun tırnağından nefret ediyordu. Bu, bir Avrupa züppeliği idi. Düpedüz midesini bulandırıyor.”¹⁸³ Şehzadeler ve bakanlar ise redingotludur.

¹⁸¹ Taht ve Baht, s.227

¹⁸² Taht ve Baht, s.24

¹⁸³ Taht ve Baht, s.360

2.4.2. Kişiler

Romanda yer alan kişilerin hemen hepsi tarihsel gerçekliğe sahip kişilerdir. Romanın tarihî bir olayı ele alması bu durumun kaçınılmaz bir sonucudur. Romanın ana karakterleri Sultan Vahdettin ve Mustafa Kemal Paşa olmakla birlikte Kazım Karabekir Paşa da romanda geniş yer tutar. Romanın geneline bakıldığında Milli Mücadele tarihinin asıl kahramanı Sultan Vahdettin ve Kazım Karabekir Paşa'dır.

Sultan Vahdettin

Romanın ana karakterlerinden biridir. Ülkeyi savaşmaktan yorulmuş ve yenik bir vaziyetteyken devralan sultan Vahdettin vatanın kurtuluşunu yegâne amaç saymış ve bu amaç uğruna saltanatından vazgeçmeyi de göze almıştır. Tarihin tozlu sayfaları onu bir vatan haini olarak yansıtmış olsa da gün geçtikçe Sultan Vahdettin'in karanlık yönü de aydınlanmaya başlamıştır. Yazar romanında aslında hiçbir şeyin bilindiği gibi olmadığını anlatmaya ve Sultan Vahdettin'in karanlıkta kalan yönünü aydınlatmaya çalışır. Sultan Vahdettin anayasaya bağlı, isabetli kararlar alan başarılı olarak nitelenebilecek bir devlet adamıdır. Ancak ülkenin o günkü harap hali Sultan Vahdettin'in çabalarını sonuçsuz bırakmıştır. Sultan Vahdettin ile ilgili önemli bir nokta da savaş halindeki ülkenin yönetimini devralmış bir padişah olarak savaş meydanlarına olan yabancılığıdır. Bu durumun oluşmasında Osmanlı veliahtlarının yönetime dahil olmadan kafes usulüne göre yetiştirilmeleri etkili olmuştur. Bu durum Osmanlı devletinin yıkılış sebeplerinden biridir. Örneğin Sultan Vahdettin'in askerî hiçbir bilgiye sahip olmadığı romanda bahsedilen konulardan biridir: “ Üç saat kadar tozlu bir yoldan gittikten sonra nihayet cephenin on kilometre kadar içerisindeki bir piyade karargâhına ulaştılar. Araçları burada durdu. Top seslerine fazla uzak olmayan bir mesafedeydiler. Hatlara düşen mermilerin parıltısı, çıkardıkları toz duman ve gürültü, Vahdettin'i hafif sarsmıştı. Hayatı boyunca ilk kez savaş denilen hadiseyi bu kadar yakından izliyordu. Dikkatli ve heyecanlı yüzüyle çevresine bakıyor, her şeyi görmeye çalışıyordu. Karargâh komutanı, subaylarıyla beraber, kısa cümlelerle cephedeki Alman ve düşman birliklerinin konumu ve durumunu anlattılar. Daha sonra üzeri kum torbalarıyla güçlendirilmiş yeraltı karargâhına indiler. Burada masa üzerine yayılmış ve özenle işlenmiş haritada Vahdettin'e durum yeniden izah edildi.. Askeri literatüre yeterince vakıf olmayan Vahdettin, Mustafa Kemal'e sordu: ‘Paşa, sen ne diyorsun?’ ‘Efendim harita

üzerinde gösterilen durumu yerinde görme arzusu izhar ediniz!’ Vahdettin ona hak verdi. Ateş hattına biraz daha yaklaşmak istediğini söyledi.”¹⁸⁴

Mustafa Kemal Paşa ise Sultan Vahdettin hakkında şu düşüncelere sahiptir: “Baş başa kalmışlardı. Mustafa Kemal, hızlı düşünüyordu. Şu anda yanında oturduğu bu zat kendisi için çok önemli bir şans, bir fırsattı. Kendisine bir padişah lazımdı, işte o yarının padişahı olarak karşısındaydı! Ona da bir paşa lazımdı ve o paşa da kendisi olacaktı! İttihatçı karşıtı olarak birbirlerine hava, su kadar gerekiydiler. Askerlerden destek alamayan bir padişahın etkili olması hemen hemen imkânsızdı. O da bunun farkında olduğu için kendisine karşı özel bir ilgi gösteriyordu.”¹⁸⁵

Mustafa Kemal Paşa

Romanın ana karakterlerinden biridir. Otuz sekiz yaşında, ihtiraslı ve inandıklarını başarabilen bir Osmanlı komutanıdır. Oldukça cesurdur. Sultan Vahdettin’in de en beğendiği huyu budur. Örneğin Almanya seyahati sırasında kendilerini Ermeni sorunuyla ilgili zor durumda bırakmaya çalışan Almanların bu niyetlerini siyasî yeteneğiyle tersine çevirmiştir: “İşini bitiren Vali, onlara dönünce Mustafa Kemal, heybetli gözlerini Vali’nin gururlu yüzüne dikti: ‘Almanya’nın seçkin bir bölgesinin kıymetli olduğundan şüphe etmediğim valisinin bulabildiği konuşma konusunun Ermeni meselesi olması, doğrusu beni şaşırttı, Sayın Vali, önce şunu anlamak istiyorum, müttefikiniz olan ve bu ittifak uğrunda maddi manevi bütün varlığını mahveden Türkiye’ye karşı, tarihin bilmem hangi devrinde mevcut olduğunu iddia eden ve bu mevcudiyeti ihya etmek için yalanlarıyla dünya kamuoyunu yanlarına çekmeye çalışan Ermenilerin lehine konuşmak fikri size nereden geliyor!?’ Naci Paşa söylenenleri çevirdikçe Vali’nin yüzündeki şaşkınlık artıyordu. Telâşlı bir şekilde cevap verdi: ‘Hayır! Hayır! Yanlış anladınız, ben ve arkadaşlarım Ermeni davasının savunucusu değiliz. Sadece işittiklerimizin doğru olup olmadığını öğrenmek istemiştik, o kadar!’”¹⁸⁶

Mustafa Kemal Paşa, romanın başında vatan ve millet kaygısı taşıyan, vatan sevdalısı bir asker olarak çizilirken romanın sonuna doğru, tek derdi devletin üst kademelerinde (genelkurmaylık ya da savunma bakanlığı hatta başbakanlık) bir yer edinmeye çalışan, çıkarlarına göre politika benimseyen makam-mevkî sevdalısı bir devlet adamı olarak çizilmiştir: “Kafasına koymuştu bir kere; ya kendisi bir hükümet kuracak, ya kurulacak bir

¹⁸⁴ Taht ve Baht, s.37-38

¹⁸⁵ Taht ve Baht, s.53

¹⁸⁶ Taht ve Baht, s.40

hükümette Savunma Bakanı olacak ya da Meclise girerek politikaya atılacaktı. Bu amacına ulaşmak için İstanbul'da ve taşrada halâ güçlü bir teşkilâta sahip olan İttihatçılarla dirsek temasını ise hiç eksik etmiyordu. Çünkü eğer bir hükümet kurma şansını elde edebilirse, o zaman, işin içinde İttihatçıların bürokratları ve siyasi kadroları olmadan başarılı olması mümkün değildi. Son on yıl içerisinde Saray'a ve İttihatçılara bağlı iki ayrı bürokrasi ve aydın kadrosu doğmuş, Saray'a yakın duranların yaş ortalamaları ellinin üzerindedir. İttihatçı kadrolar ise, genç, dinamik, son on yılın siyasi olayları içerisinde pişmiş, komitacı ve Batılı kafa yapısına sahip insanlardı. Onlara dayanmadan bir şey yapmak ve başarmak mümkün değildi.”¹⁸⁷ İçkiye ve eğlenceye olan düşkünlüğü ise romanda eleştirilen bir yönüdür. Sultan Vahdettin, Mustafa Kemal'in bu alışkanlığından çok hoşlanmasa da onun genç yaşına rağmen savaşta gösterdiği başarılarını ve ne istediğini bilen bir komutan olmasını göz ardı edemez. Bu sebeple Mustafa Kemal Paşa'ya olan güveni tamdır..

Kâzım Karabekir Paşa

Romanın ortalarında okurla buluşan Kazım Karabekir Paşa'nın, tek derdi vatanın kurtulması, milletin selamete çıkmasıdır. Bunun için Kafkasya Cephesi'nde Ruslarla savaşmış, Rusların savaştan çekilmesiyle de Doğu illerini düşman elinden kurtarmayı başarmıştır. Kafkasya Cephesi'ndeki bu başarılar Türkler için umut vaat edici olsa da vatanın kurtarılmasına yetmemiştir. Orduların dağıtılacağı haberi üzerine İstanbul'a çağırılmıştır. Fakat Kazım Karabekir Paşa yenilgiyi kabul etmemiş, ordunun elindeki silahları güvenli bölgelere saklamıştır. Çünkü ona göre vatanı kurtarmak yalnızca Anadolu'da yeni bir Türk devleti kurmakla mümkündür. Bu düşüncesiyle Sultan Vahdettin'den de onay alan Kazım Karabekir Paşa, ordusunun başına Erzurum'a geri döner. Burada, bir cemiyet kurarak kendi topraklarını korumaya çalışan Erzurum ve Trabzon halkına destek verir. Kazım Karabekir Paşa bir direnişe öncülük etmekten çok bu direnişin öncülerinin emrine verilen bir komutan olma sorumluluğunu üstlenir. Örneğin Trabzon ve Erzurum'da kurulan cemiyetlere 'emrinizdeyim!' diyerek onlara olan desteğini gösterir. Romanda genel geçer bir tarihî olay olan Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkarak Milli Mücadele'yi başlattığı bilgisini yazar bu ifadelerle değiştirir. Bu durumda bir karşılaştırmaya gidilecekse Kazım Karabekir, yalnızca vatanın kurtuluşunu dert edinmiş, bunun için her şeyi yapmaya hazır, güçlü bir komutan;

¹⁸⁷ Taht ve Baht, s.271

Mustafa Kemal Paşa ise inandıklarını yapmaya azmetmiş, hayallerini gerçekleştirmeyi amaç edinmiş, kararlı ve cesaretli bir liderdir.

Sultan Reşad

Osmanlı Devleti'nin Sultan Abdülhamit'ten sonraki padişahıdır. Romanda hasta yatağındaiken karşımıza çıkar. Talat Paşa'nın yönettiği İttihatçı hükümete boyun eğmek zorunda kalmış, anayasanın kendisine verdiği yetkileri kullanamamıştır. Hükümetin imza memuru olmaktan ve sembolik bir makam olmaktan öteye gidememiştir. Sultan Reşad'ın bu kadar pasif olmasında İttihatçıların tehditkâr tavırları etkili olmuştur. Nitekim Sultan Reşad, İttihatçı Talat Paşa hükümetinin zorbaca tavırlarından şöyle bahseder: “Ben çok direndim ama bu adamlar anayasa, kanun dinlemiyor. Biliyorum, çoğu kişi bana sitem ediyor, gazetelerde de yazıyorlar, Meşrutiyet idaresinde Padişahın görevi hiçbir işe karışmamak mıdır?! Sultan neden bütün ipleri İttihatçı Hükümetin ve paşaların eline vermiş!.. Daha başka eleştiriler. Fakat mesele öyle değil; bu adamlar hep bahane aradılar, bugün de bahane arıyorlar. Eğer Anayasanın bana verdiği yetkileri tam olarak kullansam ki, bunun anlamı, onlarla yaka yakaya gelmektir, o zaman, yapacakları ilk iş, beni Konya'ya göndermek ve rejimi kökten değiştirerek Cumhuriyeti ilân etmek olacaktır. Bu yönde dolaylı olarak tehditler hatta açık ikazlara muhatap kaldım.”¹⁸⁸ Ölüm döşeginde olan Sultan Reşad bu sözleriyle aslında hiçbir şeyin sanıldığı gibi olmadığını, halkı yönetime dahil etmek amacıyla devleti mutlak monarşiden meşrutî sisteme geçiren insanların zorbalıkla devlete hakim olduklarını ifade eder.

Veliaht Abdülmecit

Batılı bir yaşam tarzına yatkın, çeşitli sanat dallarıyla ilgilenen hassas bir insandır. Sultan Abdülaziz'in oğludur. Romanda Talat Paşa'nın kirli oyunuyla ilgili olarak yer alır. Vahdettin'i çok fazla sevmemesi İttihatçıların dikkatini çekmiş, onu Vahdettin'i tahttan indirmek için bir araç olarak kullanmayı düşünmüşlerdir. Ancak veliaht bir Osmanoğlu gibi davranmış, İttihatçıların padişahlık tekliflerini geri çevirmiştir. Talat Paşa Veliaht Abdülmecit hakkında şunları söyler: “Abdülmecid, tam aradığımız Osmanoğlu'dur! Sanatçı bir insan. Her ne kadar beş vakit namazını kılıyorsa da Avrupaî fikirlere ve hayata açık bir kafası var. Çok iyi Fransızca ve Almanca biliyor. Farsçası ve Arapçası da iyi. Vaktini Bağlarbaşı'ndaki köşkünde resim yaparak, piyano çalarak, sanatçı dostlarını kabul ederek ve Çamlıca sırtlarında at gezintileri yaparak geçiriyor.”¹⁸⁹ Talat Paşa ayrıca Abdülaziz'in oğullarının asabi olduklarını

¹⁸⁸ Taht ve Baht, s.56

¹⁸⁹ Taht ve Baht, s.140

da belirtir. Nitekim Sultan Vahdettin'in yerine tahta davet edildiğinde de bu teklifi şiddetle reddetmiştir.

Talat Paşa

Sultan Vahdettin tahta oturduğunda başbakanlık koltuğunda bulunan Talat Paşa, İttihat ve Terakki partisinin liderlerindendir. On yıl boyunca hükümeti yönetmiş, II. Abdülhamid Han'ı tahttan indirerek sürgüne göndermiştir. Yerine V. Mehmed Reşad'ı tahta çıkarmıştır. Böylece devlet içinde yaptığı yeniliklere ve değişimlere müdahaleyi de engellemiştir. İttihatçıların Almanlara olan hayranlığı sonucu savaş dışında kalabilecekken Almanya'nın müttefiki olarak I. Dünya Savaşı'na katılmışlardır; ancak savaştan ağır kayıplar vererek yenik çıkmışlardır. Ülkeyi içine düşürdükleri durumun ağırlığını taşıyamayan Talat Paşa ve hükümeti istifa etmiş ve ülkeyi bir çıkmazın içinde bırakıp Enver Paşa'yla birlikte yurtdışına kaçmışlardır.

Enver Paşa

Genelkurmay Başkanı'dır. İttihat ve Terakki Cemiyeti üyesi olan Enver Paşa, aynı zamanda saraya damat olmuştur. Bu sayede hak etmeyerek zirvede yer almayı başarmıştır. Ülkenin Birinci Dünya savaşına katılmasına sebep olmuş, savaşı kaybettikten Sultan Vahdettin'in yaşananlarda sorumlu olduklarını ve er ya da geç cezalarını çekeceklerini hatırlatması üzerine çareyi yurt dışına kaçmakta bulmuştur. Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı pek sevmez ve bu sebeple onu İstanbul'dan uzak tutmak için istifa ettiği Suriye'deki ordusunun başına geri gönderilmesini sağlar. Romanın sonlarına doğru tekrar ortaya çıkarak, Mustafa Kemal hakkında Sultan Vahdettin'e bir uyarı mektubu gönderir: "Başbakan, bir an için gözlerini camdan yana çevirerek mavi gökyüzüne baktı. İçi birazcık rahatladı: 'Başmabeyinci Lütfü Bey bahsetti. Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya gönderilmemesi konusunda Zatiâlinize bir uyarı mektubu göndermiş!..' Sultan Vahdettin, zile bastı ve içeri giren hizmetçiye kahve getirmesini söyledi. Bakışlarında bir parça sert bir ifade birikmişti: 'Evet, böyle bir mektup aldım!.. Damat Paşa, Anadolu, Osmanlı Devleti'nin gövdesidir. Bu gövdede, vatan ve millet aşkıyla dolu binlerce şeyh efendi, on binlerce hoca efendi, medrese âlimi, devletin sadık memuru, subayı, hamiyetli aydını ve milyonlarca fedakâr millet efradı barınmaktadır. Bu gövdeye istinat etmeyen hiçbir şey, mevcut olamaz. Enver Paşa, mektubunda bu noktalara değinerek, taa 1915 yılından itibaren, her ihtimali düşünerek, Anadolu'da bazı tedbirler aldıklarından söz ediyor. Eğer büyük bir tehlike ile yüz yüze kalınırsa Anadolu'da dağ ve çete savaşları yaparak, en az elli yıl mukavemet edilebileceğini belirtiyor. Şu anda

Anadolu'da, İstanbul'da, her yanda kurulmaya başlayan müdafaa cemiyetlerinin teşkilatlanmasında İttihatçı kesimlerin ve Teşkilât-ü mahsusa elemanlarının öncülük ettiğini belirtmiş. İfadelerinde gerçek payı var. Ayrıca Mustafa Kemal'in Anadolu'ya gönderilmesinin bir felâket olacağını, çünkü İstanbul'da birtakım kişilerle bir heyet kurduklarını, Saltanatı yıkacaklarını da yazmış! Fakat Mustafa Kemal'le ilgili söylediklerine katılmıyorum. Eğer ben, Mustafa Kemal Paşayı bir tehlike olarak görsem, üzerinde bu kadar durur muyum hiç? Biliyorsunuz, Enver Paşa ile Mustafa Kemal Paşa'nın araları eskiden beri açıktır. Baştan beri birbirlerini çekemiyorlar. Haklı uyarılarının yanına hissiyatını da eklemiş Enver. Netice itibariyle söyleyeceğim şudur: Bizim vazifemiz akıllı ve isabetli kararlar almaktır. Şeyhimin yıllar önce söylediği bazı hususlar hep tahakkuk etti. Sonunda Allah'ın takdiri ne ise o olacak. Emin olduğum husus şudur: Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçer geçmez, İtilâf devletlerinin oldu bittilerine karşı başlayan direnişi en iyi şekilde örgütleyecektir. Şimdilik istediğimiz budur.”¹⁹⁰

Romanda, yalnızca kendi hırsının ve çıkarlarının kurbanı olan ve hemen bütün toplumun nefretini kazanan Enver Paşa, romanın sonunda kahramanlığı bölüşmüştür. Enver Paşa'nın yaptığı hazırlığa ve bu hazırlıklarında başarılı olacağına inanıyorken bir gece yarısı kaçarcasına vatanını terk etmesi ise merak konusudur.

Makbule Hanım

Romanda kadın karakterler yok denecek kadar azdır. Makbule hanım da bu kadın karakterlerden biridir. 'orta yaşlarda uzunca boylu kibar bir hanım' olarak tasvir edilir. Mustafa Kemal Paşa'nın kız kardeşidir. Oldukça merhametli ve güler yüzlü bir kadındır. Ağabeyisine karşı derin bir muhabbet beslemektedir. Romanda da bu yönüyle yer alır: “Mustafa Kemal iyice şaşırılmıştı. Makbule Hanım'ın getirdiği ihlamurları aldılar. İkisi de susuyordu. Mustafa Kemal, şeker katarak ihlamurunu tatlandırdı. Bir iki yudum aldı. Hoşuna gitmemişti. Bardağı kız kardeşine uzattı: ‘Makbule, şekeri çok oldu galiba, içemeyeceğim, alır mısın?’ ‘Değişeyim mi?’ ‘Hayır! Daha sonra...’ İyice toplandı ve bağdaş kurarak yatağın içinde oturdu, Makbule Hanım, Mustafa Kemal'in kahverengi ipek pijamasının açık olan en üstteki düğmesini kapattı: ‘Üşüyeceksin!’ dedi. ‘Yok yok, iyi!’ ‘Ben yine de robdöşambrını getireyim!’ Mustafa Kemal, kardeşine sıcak bir yüzle baktı. Makbule Hanım, cam kenarında divanın üzerindeki

¹⁹⁰ Taht ve Baht, s.363-364

robdöşambrını getirip sırtına örttü. Karabekir'in, rengi uçuk, ceviz sehpa üzerindeki boş bardağını doldurmak üzere aldı ve dışarı çıktı.”¹⁹¹

Prenses Şivekâr

Romadaki kadın karakterlerden bir diğeri de Prenses Şivekâr'dır. Mustafa Kemal Paşa'nın sosyete gecelerinden tanıdığı ve değer verdiği bir hanımdır. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçmeden önce Prenses Şivekar'a uğrayarak Anadolu'da yapacaklarından bahseder.

Salih Fansa ile Selma Fansa

Mustafa Kemal'in Halep'te tanıştığı yakın arkadaşlarıdır. Perapalas otelden çıktıktan sonra bir süre Fansa'ların konağında kalır ancak diplomatik açıdan rahat hareket edemediği için Şişli'ye taşınır. Oldukça misafirperver olan Selma Fansa'nın tek derdi ise Mustafa Kemal Paşa'yı evlendirmektir. “Ee, Paşam, dedi Selma Fansa. Bakın, ev hayatının insana ne kadar çok yararı var! Bilmelisiniz ki, hayatınızın düzene girmesi ve rahat etmeniz için sizi mutlaka evlendireceğiz. Yıllardır cepheden cepheye koşuyorsunuz. Artık mesut bir yuvaya kavuşmak, çoluk çocuğa karışmak, sizin de hakkınız.’ Mustafa Kemal Paşa, tebessümle gülüyordu: ‘Valla Selma, Akaratler'e gidiyorum anam ve kız kardeşim, buraya geliyorum siz! Yahu, bu kadar üzerime gelmeyin, elbet biz de bir gün evleniriz; evde kalacak değiliz ya!’ ”

İngiliz Casus Lawrens

Mustafa Kemal Paşa'nın komuta ettiği Suriye Cephesi'ndeki yıldırım ordularının bozguna uğramasında en önemli görevi üstlenen İngiliz casustur. Lawrens, Arap kılığına girerek Emir Faysal'ın emrindeki Arap kabilelerini özerklik ve sarı İngiliz lirası karşılığında Osmanlı'ya karşı kışkırtmış ve savaşta etkin rol oynamışlardır. Bu hizmetleri karşılığında İngiltere hükümeti kendisine Rolls Rollys marka bir otomobil vermiştir. Lawrens, otuz beş yaşlarında, orta boyda, mavi gözlü, oldukça neşeli ve İngiliz istihbaratının da gözbebeği olarak tasvir edilir.

İngiliz General Allenby

İngiliz Ordusunun Suriye cephesindeki komutanıdır. Uzun boylu, sert ve mağrur bakışlı bir komutan olarak çizilir. Yaklaşık bir yıl hazırlık yaparak Türklerin Suriye'deki ordusunu

¹⁹¹ Taht ve Baht, s.335

dağıtır. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İstanbul'a gelerek işgal kuvvetlerine komuta etmiştir. Sultan Vahdettin'in Anadolu'da başlattığı direnişten şüphelenmiş fakat önemsememiştir.

Tevfik Paşa

Sultan Vahdettin'in hısımlı olan Tevfik Paşa, Damat Ferit Paşa'nın da babasıdır. İzzet Paşa'dan sonra hükümeti kurma görevi kendisine verilmiş, fakat İtilaf Devletleri'nin ve basının baskılarına dayanamayarak istifa etmiştir. Tecrübeli ve başarılı bir devlet adamı olmakla birlikte oldukça yaşlıdır. Yaşlılığı İtilaf Devletleri ile mücadele etmesini olumsuz etkilemiştir. Sultan Vahdettin'in Tevfik Paşa hakkında şu düşüncelere sahiptir: "Harp okulundan Süvari Teğmen olarak çıkan ve kısa süre sonra da hariciye mesleğine giren Tevfik Paşa, çeşitli sefaretlerde bulunmuş, sonra da İstanbul'a dönerek mecliste ve hükümetlerde görev alarak sonunda Başbakan olmuştu. Ömrünü devlet yönetiminde geçiren ve oğlu da sarayın damadı olan Tevfik Paşa'nın tecrübesinden çok şey beklemişti ama maalesef umduğunu bulamamıştı. Gerçi Paşa'nın, bu görevi çok daha önce bırakacağı kulağına çalınan haberlerdendi. Yakın çevresine, 'Hemen çekileceğim de Padişahı kime bırakacağım. En çok da bu zoruma gidiyor!' şeklinde sözler de sarf etmişti Tevfik Paşa. Kendisine ve hanedana bağlı bir zattı. Başarısız olarak istifası içinde burukluk meydana getirmişti."¹⁹²

Rauf Bey

İzzet Paşa hükümetinde Bahriye Nazırı olarak görev yapan Rauf Bey, Mustafa Kemal'in de yakın arkadaşlarından. Mondros Mütarekesi'ne katılan heyetin başkanıdır. Ancak görüşmelerden umduğunu alamamıştır. Romanda dikkat çeken yönü İngiliz hayranlığıdır. Damat Ferit Paşa'ya göre uzun süre İngilizlerin içinde kaldığı için İngilizlerin dilini iyi bilmek yanında siyasetlerine de inanmıştır.

Damat Ferit Paşa

Sultan Vahdettin'in kız kardeşi, Mediha Sultan'ın eşidir. Tevfik Paşa'dan sonra hükümeti devralır. Mecliste deli olarak anılan tuhaf huyları olan bir adamdır. Mustafa Kemal'e verilen geniş yetkilere karşı çıkması ve Sultan Vahdettin'in Mustafa Kemal'e gözü kapalı güvenmesi, Sultan Vahdettin ile aralarının açılmasına sebep olmuştur. Sultan Vahdettin, Damat Ferit Paşa'yı şu cümlelerle tanımlar: "Vahdettin kararsızdı. Bu adamda hem zekâ hem de

¹⁹² Taht ve Baht, s.311

bayağı aptallık vardı! Bazı cümleleri akıllı adam sözüne, bazıları da aptal insanların ifadelerine örnek olabilecek cinstendi.”¹⁹³

İzzet Paşa

Talat Paşa hükümetinin istifa etmesi üzerine Mustafa Kemal’in de isteği ile Sultan Vahdettin yeni hükümeti kurma işini kendisine vermiştir. Hızla çalışmalara başlayan İzzet Paşa, millet için de yeni bir umut olmuştur. Ancak bir süre sonra İttihatçıların ülkeden kaçmaları üzerine, Sultan kabinedeki İttihatçıların da çıkmasını istemiş, İzzet Paşa ise böyle bir çözüme gitmektense çareyi istifa etmekte bulmuştur. Romanda İzzet Paşa “Sakalsız yüzü traşlıydı. Gür bıyıklarının uçları hafifçe etli yanaklarına doğru burulmuştu.”¹⁹⁴ cümleleriyle tanımlanır.

2.4.3. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Yazar romanında her şeyi gören ve bilen ilahi bir bakış açısına sahip yazar anlatıcıyı seçmiş olsa da karakterlerin ve halkın bakış açılarına da yer vererek çoklu bir bakış açısını benimsemiştir. Romanda bazen bir karakterin bazen de bir olayın roman kişileri açısından yorumlanması yazarın da düşünceleriyle benzerlik gösterir. Özellikle Kazım Karabekir Paşa ve halkın olaylara yaklaşımı yazarın yaklaşımıdır. Sultan Vahdettin’in olaylara bakış açısı da romanda fazlaca yer alır. Örneğin Sultan Vahdettin, ağabeyisi Mehmed Reşad’ın ölümüyle Osmanlı Devleti’ni birbirine benzetir: “Sultan Vahdettin, bastonuna ağırlığını vererek, ağabeyinin arkasından, ağır adımlarla yürümeye devam ediyordu. Onun için bu cenaze töreni aslında mahvolan bir devletin cenaze töreni gibiydi. Atası Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra, devlet, artık o muhteşem gücünü kaybetmişti. Sonraki devirlerde gösterilen bütün çabalar, devletin varlığını koruma, yok olmama çabasıydı. Onda da başarılı olunamamış, memleket ardı arkası kesilmez savaşların sonunda budandıkça budanmıştı. Asıl korktuğu şey, İspanya topraklarından sonra, ikinci bir Endülüs olayının Anadolu topraklarında yaşanmasıydı. Kalbi titredi. Gözlerini bir an için yumdu ve böyle bir felâketi devlete, millete göstermemesi için Allah'a, ta kalbinin derinliklerinden yükselen bir feryatla dua etti. Cenaze alayı, Topkapı Sarayı'nın Ayasofya'ya bakan Bab-ı Hümayun kapısından çıktı. Bu kapı, aynı zamanda Saltanat kapısıydı! Gözlerini tabuttan hiç ayırmıyordu. Dudaklarında belli belirsiz acı yüklü bir tebessüm doğup battı.”¹⁹⁵

¹⁹³ Taht ve Baht, s.189

¹⁹⁴ Taht ve Baht, s.166

¹⁹⁵ Taht ve Baht, s.67

Romanda bakış açısına yer verilen bir diğer isim ise Kazım Karabekir Paşa'dır. Örneğin, Enver Paşa ile ilgili bir bakış açısına yer verilmiştir: “Enver Paşa ile arkadaşlıklar. Tehlikeli pek çok işte birlikte olmuşlardı. Almanlar için içine girinceye kadar Enver'in itimat ettiği subayların başında kendisi geliyordu. Ama Almanların Türk Genel Kurmayını ele almalarından sonra tamamen değişmişti. İş, o hale gelmişti ki, artık orduyla ilgili faaliyetlerde kendisine ve diğer subaylara bir şey söylenmez ve sorulmaz olmuştu.”¹⁹⁶ Sultan Vahdettin'in Mustafa Kemal ile ilgili bir değerlendirmesi ise şöyledir: “Birkaç saniye sessizlik oldu. Vahdettin, başını daha da kaldırdı ve gözlerini Mustafa Kemal'in gözlerine dikti. Düşünceliydi. Yaman biriydi şu Mustafa Kemal Paşa! Ne var ki, gökten zembille de inmemişti. Bu kadar subay, asker, memur, millet evlâdı, vatanın kurtuluşu için kanıyla, malıyla mücadele ediyordu. Arka arkaya gelen Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya savaşlarında yüzbinlerce vatan evlâdı ölüp gitmişlerdi. Nihayet Mustafa Kemal'de binlerce Osmanlı subayından birisiydi. Kader, Almanya seyahatinde kendilerini bir araya getirmiş, İttihatçı karşıtı olmaları aralarında samimiyetin doğmasına neden olmuştu. Şimdi o zamanki samimiyetten cesaret alarak, kendisini isteklerini yapmaya zorluyordu; orduyu istiyordu; hatta siyasi iktidarı İttihat ve Terakki'nin elinden almak istiyordu. Dudaklarında belli belirsiz bir tebessüm belirdi. İçinden, "Yoksa Paşa'nın istediği Padişah'ın adamı olmak değil, tam tersi Padişah'ın kendisinin adam olmasını ve her dediğini yapmasını İstiyor!" diye söylendi.”¹⁹⁷

Mustafa Kemal'in İttihatçılarla ilgili düşünceleri de kahraman bakış açısına örnek verilebilir: “Ama şurası bir gerçek: İttihat ve Terakki'nin despot tutumu Meclis'te ve kamuoyunda muhalif partilerin doğmasına ve teşkilatlanmasına fırsat vermedi. Rejimimiz Anayasalı bir Meşrutiyet. Yasama ve Yürütme kuvveti seçimle gelmiş meclislerin iradesinde. Yargı bağımsız. Padişahlık makamının gücü kırılmış. Tüm bunlar, müspet şeyler. Bu noktaya üç çeyrek asırda gelebildik; fakat bu sistemin sağlıklı bir şekilde işlemesine, İttihatçı önderlerin tutumu engel oldu. Hatırlarsınız, itttihat ve Terakki karşıtı olarak gelişen Ahrar Partisi, siyasi fikir ve kanaatlerini gerek meclis çatısı altında, gerekse kamuoyu önünde açık bir şekilde ortaya koyamadığı için, sonunda subaylara yanaştı ve en güzide ordumuz olan, Birinci Ordu'yu isyan ettirmeyi başardı. Bunlardan hiç kimse kazançlı çıkmadı, Hep ülke ve millet kaybetti. Bu olayları gördükten sonra bende bir kanaat hâsıl oldu ki, ileride üstümüze alacağımız vazifeleri yaparken, nüfuz ve salahiyetlerimizi, askerlerin siyasetle uğraşmalarını menedecek surette kullanmayı vatan ve milletin istikbali naktai nazarında en önemli ve kutsi bir vazife olarak kabul

¹⁹⁶ Taht ve Baht, s.149

¹⁹⁷ Taht ve Baht, s.103

edeyim. Evet, bunları düşündüm, kendime uzun süre ölçü olarak da kabul ettirdim. Ama azizim, işte her şeyi birlikte yaşıyoruz, değişen şartlar insanda fikir istikrarı mı bırakıyor? Şu anda meclis kapatılmış olmasına rağmen Hürriyet ve İtilaf Partisi ileri gelenleri birtakım askerlerle diyalog arayışında. Biz de bir grup hareketi içindeyiz. Ancak görüyorsun ben üniformamla değil, sivil elbiselerimle siyaset yapıyorum!”¹⁹⁸

Romanda iç monologlar da geniş yer tutar. Örneğin sarayın başkatibi Ali Fuat Türkgeldi’ye ait bir iç monolog şöyledir: “Vahdettin gibi, kadrosu olmayan bir insanın bunlarla baş etmesi çok zordu. Saray’da görev yapan insanlar nihayet işlerinin ehli devlet memurlarıydı. Şunun bunun adamı değillerdi. Ne var ki, gittikçe, devletin hemen her kademedeki makamı, ideolojik çatışma içindeki siyasi güçlerin eline geçiyordu. Ama en azından padişahlar ile hükümetler arasında tarafsız kalmayı beceren ve devletin çıkarları doğrultusunda iş yapan, kendisi gibi, birkaç bürokrat hâlâ vardı, hoş, kendilerinin de nesli tükeniyordu ya!” Osmanlı hanedanını korumaya çalışan Sultan Vahdettin’e ait bir iç monolog ise şöyledir: “Sultan Vahdettin, ona hak vermiyor değildi. Ateşkes süreci veya izleyen günlerde, İtilâf Devletleri, kendisini de tahttan düşürecek bir komplonun içine girebilirlerdi. Bu yönde Hükümete çeşitli dayatmalarda ve baskılarda bulunabilirlerdi. Böyle bir tehlikenin ortaya çıkma ihtimali gerçi çok azdı ama yine de ihtimaldi. O zaman kendisinden ailesinden yana olan, hükümette ve; meclislerde biraz "deli" olarak tanınan bu heriften neden yararlanma cihetine gitmesindi?! Görüşmeler sırasında kendisi ve ailesiyle ilgili bir gelişme ortaya çıkarsa, pekâlâ Saltanatın hukukunu koruyabilirdi.”¹⁹⁹

2.4.4. Mekân

Romanda genel olarak mekân payitaht İstanbul’dur. Ancak bununla birlikte Birinci Dünya Savaşı’nın sürdüğü cephelere, Almanya’ya yapılan gezi dolayısıyla Almanya’daki bazı mekânlara ve kurtuluş tohumlarının atıldığı Anadolu’ya da yer verilmiştir. Romandaki önemli mekânlardan biri Yıldız Sarayı’dır. Yazar romanda Yıldız Sarayı’nı bazen kişileştirerek bazen de önemli kararların alındığı bir mekân olarak yansıtır. Örneğin Sultan Reşad’ın ölümünü anlatırken Yıldız’ın hüznünden bahseder: “Sultanın dudakları belli belirsiz oynadı. Kelime-i şahadet dudaklarında belirdi. Ardından başı öne doğru devrildi. Başındaki parlak ak saçlarını örten beyaz örtü yere sarkmıştı. Osmanlı Devleti’nin otuz beşinci padişahı hakkın rahmetine kavuşmuştu. Doktor Ahmet Bey Sultan’ı hızla kendine çekti. Açık ağzından hayat uçup

¹⁹⁸ Taht ve Baht, s.325

¹⁹⁹ Taht ve Baht, s.190

gitmişti. Başını diğerlerine kaldırdı, ağlıyordu: ‘Efendimiz öldü!..’ içerdekiler irkildi. Ses fısıltılar halinde koridorları dolaşarak açık ve aralık kapıların arkasında bekleyenlere ulaştı: ‘Padişah öldü!..’ tüm Yıldız ağlıyordu.”²⁰⁰

Yıldız Sarayı’nda özellikle hususî oda Sultan Vahdettin’in özel misafirlerini kabul ettiği ve özel konuların konuşulduğu mekândır. Örneğin Sultan Vahdettin Mustafa Kemal’i hep hususî odada kabul etmiş ve ona ne kadar güvendiğini göstermek istemiştir. Nitekim Mustafa Kemal de bunun farkındadır. Romadaki bir diğer önemli mekân da “İstanbul’un en lüks oteli” olan Beyoğlu’ndaki Perapalas’tır. İstanbul’a döndüğü zamanlarda bu otelde kalan Mustafa Kemal Paşa’nın, gecelerini Perapalas’ta ve diğer sosyetik eğlence mekânlarında geçirdiği vurgulanır. Fakat bir yandan da buradaki Yahudi ve Fransızlarla eğlenen ülkesi işgal edilmiş, vatansız kalmakla burun buruna gelmiş Türkleri de eleştirir. İnsanların gamsızlığına şaşırır. Perapalas aynı zamanda batılılaşmayla özdeş bir mekân olarak verilir.

Romadaki önemli mekânlardan biri de Suriye ve Filistin cephesidir. Yıldırım ordularının İngilizler tarafından dağıtıldığı ve birçok vatan evladının gerek şehit olarak gerekse esir düşerek yok edildiği bu mekân ise romanda olumsuzluk barındırır. Romanda kapalı mekânların yanı sıra açık mekânlara da yer verilir. Örneğin Ortadoğu çölleriyle ilgili bir tasvir keşif erlerinden Bolulu Necati’ye aittir: “Önündeki kum yığınının azar azar ortadan kalktığını ilgiyle izleyen Bolulu Necati, bıyıklarındaki kum tozlarını parmaklarını tarak gibi kullanarak silkeledi. ‘Çöl, hayal âlemi gibi’ dedi. İnsanın hayallerinin nasıl bir hükmü yoksa çöldeki görüntülerin de bir hükmü yok. Biraz önce önünüzde duran bir tepecik bir süre sonra bir bakıyorsunuz bir başka yere taşınmış!.. Bu dünyanın her yanı aslından neticesi itibariyle bu çöl gibi; çölün dağı da olmaz bağı da!..”²⁰¹

Romadaki bir diğer önemli mekân Babıali’de bulunan başbakanlıktır. İttihatçıların zoruyla getirilen meşrutî sistem Padişahı mutlak güç olmaktan çıkarmış, gücünü hükümetle paylaşmak zorunda bırakmıştır. Ancak hükümet üyelerinin ataması ve onayı da yine padişaha aittir. Babıali de bulunan başbakanlık, devletle ilgili kararların alındığı bir mekândır. Sultan Vahdettin tahta çıktığında ittihatçı Talat Paşa ve onun kurduğu kabinenin elinde olan bu kurum Vahdettin’in padişahlığı süresince birçok defa el değiştirmiştir. En son Damat Ferit Paşa hükümeti kurulmuş olsa da başbakanlık köşkü olan Kırmızı Köşk, İngilizlerin elinde olduğundan Damat Ferit Paşa hükümeti saraydaki odasından yönetmiştir. Bir diğer önemli

²⁰⁰ Taht ve Baht, s.61-62

²⁰¹ Taht ve Baht s.121

mekân ise Kafkas Cephesidir. Kazım Karabekir Paşa'nın ordusunun bulunduğu bu cephe Doğu'da birçok başarı elde etmiş, Rusların savaştan çekilmesiyle daha önce kaybedilen Kars ve Batum'u da ele geçirmeyi başarmıştır. Romanda 1. Dünya Savaşı'nda başarılı olunan tek cephe olarak yansıtılır. Ancak bu, savaşın seyrini değiştirmeye yetmemiştir.

Bir diğer önemli mekân ise bu cephenin bulunduğu Erzurum'dur. Yazar Erzurum'dan bahsederken “vatanı kurtaran il” olarak bahseder. Kazım Karabekir Paşa'nın Sultan Vahdettin'in de isteğiyle Erzurum'a gelerek burada kurulan müdafaa cemiyetlerine öncülük etmesi ve depolarda bulunan silahların teslim edilmesini engellemesi üzerine kurtuluş savaşının ilk tohumları atılmıştır. Bir diğer önemli mekân ise Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı Midilli Adası'dır. Adaya giderken Türk heyetin İstanbul limanından hareket ettiği Peykişevket gemisi umuda doğru yola çıkan bir gemi olarak nitelenirken, İngilizlerin Türk heyeti karşıladığı Liverpool gemisi ise ihtişamıyla romanda yer alır. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı Agememnon zırhlısı ise sembolik bir mekândır. Çanakkale savaşı sırasında Osmanlı orduları tarafından batırılan gemi, bir süre sonra Osmanlı Devleti'nin en zor zamanına şahitlik etmiştir. İngilizlerin gururlu bir millet olduğu varsayılırsa antlaşma mekânı için özellikle seçtikleri söylenebilir.

Bir diğer önemli mekân ise Mustafa Kemal'in Perapalas'tan sonra kaldığı Libya'dan tanıştığı dostları Fansaların evidir. Mustafa Kemal bu evin üst katına yerleşmiştir. Arkadaşlarıyla bir araya gelerek vatanın kurtuluşu için siyaset toplantıları yapmış fakat siyasetin tıkanmış olması onun bu çabalarını sonuçsuz kılmıştır. Ancak burada rahat hareket edemeyen Mustafa Kemal Paşa, arkadaşlarının da yardımıyla Şişli'de bir apartman dairesine taşınır. Bununla birlikte Mustafa Kemal'in uğrak yerlerinden biri de kız kardeşi Makbule Hanım'ın evidir. Mustafa Kemal Paşa'yı çok seven Makbule Hanım, onun gece hayatından da oldukça şikâyetçidir. Mustafa Kemal Paşa Anadolu görevini kabul ettiğinde özellikle bu durumdan dolayı sevinir.

Romandaki bir diğer önemli mekân ise İşgal kuvvetlerinden destek alan Rumların toplandığı Fener Rum Patrikhanesi'dir. Burada Patrik Dorotius başkanlığında toplanan Rumlar, günlerdir işgal kuvvetlerinin şehre girişini kutlamakta, bundan sonra ne yapacaklarını kararlaştırmaktadırlar. Onlara göre İstanbul kendilerinin olacak, Ayasofya Camii de tekrar kiliseye dönüştürülecektir. Patrik Dorotius, Türkler inançlarını kaybederlerse bir daha kurulmamak üzere yıkılacaklarını, bu yüzden de Sultan Vahdettin'in başkent İstanbul'dan çıkarılması gerektiğini düşünür.

Ayasofya Camii ise romanda fetih sembolü olarak yer alır. Hem Müslüman halk hem de Padişah Vahdettin, Ayasofya'nın korunmasına özen gösterir. Ayasofya Camii'nin muhafızı Muhtar Bey'i çağırarak Yunanlıların Ayasofya'ya olası saldırılarına karşı gereken önlemi almasını ister. Şehrin imam ve müezzinleri günlerce camide yatıp kalkarak hatimler indirmişler, olası bir saldırıya karşı yoğun önlemler almışlardır. Nitekim İngiliz ve Fransız kuvvetleriyle desteklenen Yunan birliği Ayasofya'ya doğru yönelmiş fakat Türklerin kararlılıkları karşısında saldırmaktan vazgeçmişlerdir.

2.4.5. Zaman

Roman zamanı Aralık 1917 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye Cephesi'ndeki görevinden istifa edip İstanbul'a dönmesiyle başlar ve 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla sona erer. Vak'a zamanı yaklaşık bir buçuk yıllık bir zaman dilimini kapsayan romanda, anlatma zamanı da vak'a zamanıyla aynıdır. Roman zaman atlamalarıyla ve geriye dönüşlerle devam eder. 1995 yılında ise okurla buluşur. Bin bir umutla Mustafa Kemal Paşa'yı Samsun'a gönderen Padişah Vahdettin, Mustafa Kemal'e sonsuz güven duymaktadır. Mustafa Kemal'e verdiği sınırsız yetkiler de bu durumu gösterir niteliktedir. Fakat tarihî belgeler Anadolu'yu düşman işgalinden kurtarmış olsa da Mustafa Kemal'in Sultan Vahdettin'in güvenini boşa çıkardığını yansıtır. Sultan Vahdettin, Mustafa Kemal'in hanedanı koruyacağını düşünürken Mustafa Kemal, hilafeti ve saltanatı kaldırmış, Vahdettin'i de yurtdışına çıkmak zorunda bırakmıştır.

Yazar romanını kurgularken tarihsel verilerden fazlaca yararlanmıştı. Romanda zaman ve mekân birlikteliği olmakla birlikte tarihsel gerçeklik açısından ve roman kurgusu açısından önemli sayılabilecek dönemler vardır. Örneğin ülkenin kaderini değiştirecek olan Vahdettin'in tahta çıkışı önemli zaman dilimlerinden biridir. 3 Temmuz 1918 tarihinde tahta geçen Sultan Vahdettin, Anadolu'da milli mücadeleyi başlatan asıl isimdir. Tarih Mustafa Kemal Paşa'yı, doğudaki karışıklığı gidermek için gönderilmiş ve Anadolu'da Milli Mücadeleyi başlatmış ulu önder olarak yazmış olsa da Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a gönderiliş amacı zaten budur: “ ‘Bu vazifeyi kabul etmeden dolayı fevkalâde mutluyum.. Paşa! Umumi harbin içinde yer almamız ve müttefiklerle birlikte bizim de onların yanında savaşı kaybetmemiz üzerine doğan siyasi durum, büyük atalarımın mülkünü, hilâfet ve saltanat makamını, çetin ve korkulu bir yere sürüklemektedir. Müttefikler, Anadolu'yu parçalamak niyetindedir. İşte gördün, İzmir de elden gitti! Endişelerimde, korkularımda ne kadar haklı olduğum ortaya çıktı. Bazı kişiler nerdeyse beni aşırı vesveselikle suçlayacaklardı ama umarım Yunanlılar, herkesin gözünü açar!.. Şimdi

sıra nerede?.. Paşa, atandığımız bu vazifede, topyekun korkulu şeylerin define cehd ve gayret göstererek, milletimin dokunulmazlığını gerçekleştirmek ve memleketimin saldırganın elinden kurtarılmasını sağlamak için milletle tek vücut halinde büyük işler yapacağınızdan şüphe etmiyorum.”²⁰²

Bir diğer önemli zaman dilimi ise Mustafa Kemal Paşa ve Veliht Vahdettin arasındaki dostluğun oluşmasına zemin hazırlayan Almanya seferidir. Bu sefer sırasında Veliht Vahdettin ve Mustafa Kemal, birbirlerini daha iyi tanımış, bir güven ortamı oluşturulmuştur. Öyle ki Sultan Vahdettin, Mustafa Kemal ile ilgili asla şüpheye düşmemiştir. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı tarihi de romanın bir diğer önemli zamanı olarak kabul etmek gerekir. Bu olay Osmanlı'yı ya da Türkiye'yi bir yıkımdan ve yok oluştan kurtarmanın kapılarını aralamasının yanında Osmanlı'nın parça parça yok edilmesine de zemin hazırlamıştır. Mondros mütarekesinin ucu açık maddeleri itilaf devletlerince farklı yorumlanmış, minareye kılıf uydurmaya başlamışlardır. Ancak yine de ülkenin kapısına dayanan işgal ordularının ilerleyişini yavaşlatmıştır. Bu durumdan faydalanan Sultan Vahdettin, Anadolu'da yeni bir devlet kurma fikrini hayata geçirmeyi başarmıştır. Vahdettin'in Anadolu'yla ilgili umutlarına Kazım Karabekir de ortak olunca Anadolu'da millî bir Türk devletinin temelleri atılmaya başlanmıştır. Kazım Karabekir Paşa'nın Erzurum'a ordusunun başına gelmesi ve müdafaa cemiyetlerine destek vermesi de romanda önem arz eden zamanlardan biridir. Romanda yazar Mustafa Kemal Paşa'nın Suriye cephesinde İngilizler tarafından yıldırım ordusunun dağıtıldığı dönemde Paşa'nın da istifa edişini önemli zaman dilimlerinden biri olarak alır ve bunu disiplinsizliğe bağlar. Mustafa Kemal ise zaten yenilmiş bir orduyu düzlüğe çıkarmanın mucize olduğunu düşünür. Oysa yazara göre eğer Mustafa Kemal, Enver Paşa'ya ve Alman komutana kızıp istifa etmeseydi ordu böyle ağır bir yenilgiyi almayacaktı. Tarihî olayların yazarın zihninden kırılarak okura ulaştığı düşünülürse yazarın haklılık payı olabilir.

Bir fetih sembolü olan Ayasofya Camii'nin savunulması ise romandaki önemli anlardan biridir. Romanda İstanbul halkının ve camiinin muhafızı muhtar beyin kuvvetli imanı ve korkusuzluğu Ayasofya'nın düşman eline geçmesini engellemiştir. Romanda yazar işgal gemilerinin İstanbul limanlarında demirlediği döneme de yer verir ve bunu Osmanlı'nın verdiği büyük bir sınav olarak kabul eder. Osmanlı tarihinde görülmemiş olaylardan biri olan payitahtın işgali milletin yenilgiyi kabul etmesi yerine daha fazla hırslanmasını sağlar. Devletin önde gelenleri siyasî veya askerî bir çıkar yol aramaya başlarlar. Kimileri güçlü devletlerin

²⁰² Taht ve Baht, s.375

himayesine girmeyi savunurken kimileri de güçlü bir hükümet kurarak İtilaf devletleriyle mücadelenin mümkün olduğunu düşünür. Padişah Vahdettin ise Anadolu’da yeni bir Türk devleti kurmayı ve Anadolu’ya sığınmayı tek çıkar yol olarak görmektedir. Ancak tarih Vahdettin’i İngiltere’nin himayesini isteyen bir vatan haini olarak anlatır. Romandaki önemli dönemlerden biri de güçlü Osmanlı devletini bir heves uğruna batağa saplayıp çareyi bırakıp kaçmakta bulan İttihatçıların kaçıdır. İttihatçılar romanda yaşanan bütün felaketlerin müsebbibi olarak yansıtılır. Bu durum romandaki herkes için aynıdır fakat romanın sonuna doğru Vahdettin ittihatçıları iyi yad etmeye başlar. Padişah Vahdettin’in böyle bir çelişkiye düşmesi ilginçtir. Bütün dünyada hâkimiyet kurmuş fakat bilim ve teknolojiye ayak uyduramamış bir devletin top ve tankın karşısında insan gücüyle savaşa katılması ne kadar doğrudur. Vahdettin tüm bunların sorumlusu olmadığı halde bunun ağırlığını en derinden yaşamış tek padişaktır.

İttihatçı subayların ve paşaların idam kararının verildiği dönem de romanın önemli zaman dilimlerinden biridir. Romanda Damat Ferit Paşa’nın İngilizlerin hükümet üzerindeki baskısını azaltmak ve İngilizlere yakın olmak amacıyla verdiği bu karar Vahdettin’in Şeyhülislam Hayri Efendi’den fetva almasıyla uygulanmaya başlanır. Haksız yere asılan ilk isim ise Boğazkesen kaymakamıdır. Roman Mustafa Kemal Paşa’nın 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun’a adım atmasıyla sona erer. Mustafa Kemal’in Samsun’a ulaşması, Yıldız Sarayı’nda bayram havası estirir. Vahdettin, vatan ve millet ve hatta saltanat ve hilafet kurtulmuşçasına sevinir. Fakat Mustafa Kemal’in kendisine olan bağlılığı umduğu gibi olmaz. Mustafa Kemal Paşa Ankara’da Türkiye Cumhuriyeti devletini kuracak, saltanatı ve hilafeti kaldıracak Vahdettin’in yurtdışına çıkmasını zorunlu hale getirecektir. Ve bunun adı asırlar sonra vatan hainliği olarak tarihe not edilecektir. Oysa romanda Vahdettin Mustafa Kemal Paşa’nın adının tarihe altın harflerle yazılacak olmasıyla gururlanırken Mustafa Kemal Atatürk’ün Sultan Vahdettin’i vatan haini olarak tanımlamasına yazar, romanın başında eserini takdim ederken söylediği şu sözlerle dikkat çeker: “Yıllardır devletin ve rejimin rantını yiyen çevreler, son Osmanlı padişahı Sultan Vahdettin Han’ı "vatan haini", bir Osmanlı paşası olan Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Paşa’yı da, nerdeyse ulülazim bir peygamber, büyük bir kurtarıcı olarak takdim ettiler.”²⁰³

Romanda eş zamanlı gelişen olaylara da yer verilmiştir. Örneğin, Sultan Vahdettin’in tahta çıkmak için hazırlandığı sürede Sultan Reşad da yan odada kefenlenmektedir. Yazar bu

²⁰³ Taht ve Baht, s.3-4

iki durumu eşzamanlı olarak anlatırken yaşam ve ölüm arasındaki ince çizgiyi de vurgulamak istemiştir. Bir başka eş zamanlılık ise Almanya seyahatiyle ilgilidir. Sultan Vahdettin, Osmanlı Devleti'nin geleceğini düşünürken Almanya seyahatine katılacaklar da birer ikişer köşke gelmektedir: “Veliaht Vahdettin, düşünceleriyle baş başayken ön bahçeye de Almanya seyahatine katılacaklar gelmeye devam ediyordu. Köşkün önünde otomobil ve faytonlar vardı. Her iki yanında fenerleri yanan, üzeri kapalı bir kupa fayton girişte durdu. İçinden resmi üniformasını giymiş Mustafa Kemal indi. Onu dış kapıda Veliaht'ın teşrifatçısı İhsan Bey'le biraz önce gelen Naci Paşa karşıladı. Naci Paşa, Mustafa Kemal'in Harbiye'den hocasıydı. Saçı sakalı beyaz sevimli bir ihtiyardı. Hürmet ettiği ve değer verdiği bir insandı. Almancayı çok iyi konuşuyordu. Saygıyla elini sıktı. Ayaküstü hal hatır soruştuktan sonra, İhsan Bey'in gösterdiği yoldan içeriye doğru yürümeye başladılar.”²⁰⁴

Romanda geriye dönüşler de fazlaca yer tutar. Romanda geniş zaman atlamalarının olması zamanda geriye dönüşleri de zorunlu kılar. Örneğin savaşın seyriyle ilgili okuru bilgilendirmek için yazar karakterlerini zamanda yolculuğa çıkarır. Bu geriye dönüşlere Mustafa Kemal Paşa'nın şu iç monoloğu örnek verilebilir: “Düşüncelerine döndü. Savaş iyi gitmiyordu. Suriye, Filistin ve Hicaz bölgesindeki kendi ordusunun da içinde bulunduğu Yıldırım Orduları grubu, Deniz Kuvvetleri'nin desteğinde, İngilizlere karşı büyük bir mücadele veriyordu ama düşmanın üstün kuvvetler karşısında yenilmek kaçınılmaz gözüküyordu. Zaten bölgedeki Arap aşiretlerinin büyük bölümü İngilizlerin döktükleri paralara ve bağımsızlık propagandalarına kanarak onların yanına geçmişti. Yıldırım Orduları Grubu'na komuta eden Alman Generali Falkenhayn'la anlaşamıyorlardı. İstanbul'a ona kızdığı için dönmüştü zaten. O, İngilizlerin Filistin cephesindeki güçlerini kırmak için taarruz yapmayı plânlıyordu. Bunun için kendisinin komuta ettiği Yedinci Orduyu Suriye'ye göndermek istemişti. Sorun da bu noktada çıkmıştı. Suriye'deki arazi elverişsizdi. Ayrıca bu noktada İngiliz savunmasını aşmak nerdeyse imkânsızdı. Taarruz fikrine bu yüzden karşı çıkmıştı.”²⁰⁵

Romandaki önemli geriye dönüşlerden biri de Sultan Vahdettin'e aittir. Vatanın geleceğiyle ilgili şeyhinin sözlerini hatırlar: “Durgun gözleri, bahçenin orta yerindeki yaşlı çınara takılıp kalmıştı. Kırk yıl kadar önce, henüz genç bir delikanlıyken terbiyesiyle ilgilenen şeyhinden, bu ağacın altında, garip bir kehânet dinlemişti. Şimdi, içinde kabaran bir his, o kehânetin gerçekleşme zamanının yaklaşmakta olduğunu fısıldıyordu. Hiçbir zaman unutmadığı ve bir masal adamı gibi, hayalinde hep saklı kalan bu muhterem insan, bir yaz

²⁰⁴ Taht ve Baht, s.15

²⁰⁵ Taht ve Baht, s.8

ikindisi, gölgelerin bahçeye indiği, bülbüllerin sohbete başladığı bir demde, çınarın serin dalları altında, birlikte otururlarken, kendisine, geleceğiyle ilgili açıklamalarda bulunmuş, bir gün Padişah olacağını müjdelemişti. Hepsi bu kadar değildi. Korkutucu bazı şeyler de söylemişti. ‘Vahdettin Efendi, demişti. Osmanlı tahtına oturacaksın, fakat memleket düşman işgaline uğrayacak, İstanbul ve Hükümet ecnebi hükmü altına girecek. Sonra bir sahibi huruç çıkacak, milletin önüne düşecek, düşmanlar perişan edilip vatan yabancıardan temizlenecek. Ancak din ve vatan düşmanlarıyla birlikte sen de vatanından, tahtından ve tacından ayrı düşeceksin, Ama bu ayrılık çok sürmeyecek, yine vatanına dönecek, tahtına, tacına, saltanatına, milletine kavuşacaksın...”²⁰⁶

Romandaki önemli geriye dönüşlerden biri de Kazım Karabekir Paşa’ya aittir. Hükümeti savaşa girmemek konusunda uyarılmış, fakat sözünü dinletememiştir: “Savaştan iki ay kadar önce Genel Kurmay İstihbarat Dairesi Başkanı olarak, 28 Mayıs 1914’te, Viyana, Münih, Berlin, Hamburg, Paris ve İsviçre’ye seyahat etmişti. Gördüğü Avrupa’nın her tarafında siyasi gerginlik ve savaş hazırlığıydı. Büyük tatbikatlar yapılıyor ve Avrupa başkentlerinde dev orduların resmigeçitleri alkışlanıyordu. Silâh fabrikaları 24 saat süreyle çalışıyor, savaş gemileri, uçak filoları kuruluyordu. Ayrıca çeşitli sınırlara askeri birlikler kaydırılıyordu. Elli günden fazla süren bu gezisinde dünyanın, beklenen bir genel harbe doğru âdeta koşarak ilerlediğini hiçbir tereddüde yer kalmadan görmüştü. Durumu detaylı bir raporla genelkurmayın başındaki iki isme Hafız Hakkı Paşa ile Enver’e anlatmış, savaş çıktığında Boğazları sıkıca korumak ve mecbur edilmedikçe de savaşa girmemek gerektiğini söylemişti. Ama Enver, kendisini değil, Almanları dinlemiş ve sonunda memleketi onların emrinde savaşın kucağına atmıştı.”²⁰⁷

2.5. EFSANE KADIN NENE HATUN

2.5.1. Romanın Tanıtımı

*Efsane Kadın Nene Hatun*²⁰⁸, M. Talat Uzunyaylalı’nın beşinci romanıdır. Tarihî roman türüne örnek teşkil eden roman Erzurum’un Rus ordularına karşı savunmasında önemli görevler üstlenen kadın kahramanlarımızdan Nene Hatun’un, 93 Harbi olarak bilinen Osmanlı- Rus savaşında mahalle halkıyla birlikte Aziziye Kalesi’ni savunmasını anlatır. Roman 11 bölümden

²⁰⁶ Taht ve Baht, s.13

²⁰⁷ Taht ve Baht, s.149-150

²⁰⁸ M. Talat Uzunyaylalı, Efsane Kadın Nene Hatun, Nesil Yayınları, İstanbul, 2016, 256 s. (Çalışmazdaki alıntılar eserin bu baskısındadır.)

oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla “Kuşburnu Gölgesinde, Toparlık Zaviyesi’ndeki Narlı Taşlar, Erzurum Surlarının Önünde, Hacılar Hanı’nda, Eylül Hicretleri, Ejder’in Karları, Koçeri Barı, Şehrin Uğultusu, Deveboynu Bozgunu, Cendere, Kanlı Bar” dır. Bununla birlikte bölümler de kendi içinde parçalanarak numaralandırılmıştır. Romandaki bu bölümler, okurun olaylara yoğunlaşmasını kolaylaştırır. Romanın sonunda ise Nene Hatun’un hayatına dair tarihî bilgi ve Nene Hatun’un ailesiyle ve devlet erkânıyla çekildiği fotoğraflar yer alır. Bu fotoğraflar da romanda var olan gerçeklik algısını güçlendirir. Biyografik romanda, öncelikle belge gerçekliğine yaslanmak ve belgeyi esas almak gereklidir. Biyografiyi destekleyecek her türlü birincil kaynak anı, günlük, hatırat, fotoğraf arşivi romanda kullanılabilir.²⁰⁹ Nene Hatun romanı bu açıdan bir biyografik roman örneği de sayılabilir.

Edebiyatımızda tarihî romanlar önemli bir yer tutmaktadır. İlber Ortaylı’ya göre geçmişe yönelimin, “halden memnun olmama” durumuyla yakın ilgisi vardır ve insan “ kendi yaşadığı dönemde değerlerin kaybolup gitmesine duyduğu öfke” ile hareket etmektedir.²¹⁰ Tarih ve roman ilişkisi hem Tarih bilimi hem de Edebiyat sanatı açısından üzerinde fazlaca tartışılan konulardan biridir. Edebî bir tür olan romanın tarihî şahıs veya olayları ana tema olarak kabul etmesi, onun asıl özelliği olan kurgusal yönünün ikinci plana atılmasına sebep olarak romanın tarihî bir belge niteliğine bürünmesi, bu tartışmaların kaynağını oluşturur. Tarihî roman ve tarihî metin tartışmasının yanında bir de tarihsel roman ve tarihî roman farklılığı vardır. Bu da romanın içeriğine göre değişir. Örneğin Erol Toy tarihî roman ile tarihsel roman arasında kesin bir ayırım olmadığını, fakat tarihî romanın genellikle hüküm verilmiş kahramanlar üzerinde durduğunu, tarihsel romanın ise taşıdığı toplumsal boyut nedeniyle, tarihin dikkate almadığı bir takım değer ve vak’aları topluma sunmakla görevli olduğunu düşünür. Dolayısıyla yazar istese de istemese de tarihî roman ile tarihsel roman arasında ayırım yapmış olur. Ahmet Yurdakul ise iki kavramın birbirine karıştırılmaması gerektiği yönündeki tezi ile kavramların farkını baştan kabullenmiş olur. Yurdakul da kabulünü gerçeklik kavramı üzerine kurar ve tarihî romanda gerçekliğin aktarılan bir durum olduğunu, tarihsel romanda ise gerçekliğin bir yöntem olarak kullanıldığını ifade eder.²¹¹ Nene Hatun romanını hem biyografik hem de tarihin hakkında hüküm verdiği bir kahramanı ele alması açısından tarihî roman olarak değerlendirdiğimizde ise başka bir tabirle karşılaşırız: biyotarihî roman. Rol, model ve ideal benlikler ekseninde kurgulanan bu romanlar, gelecek nesiller için yönlendirici olması amacıyla kaleme alınır.

²⁰⁹ Dilek Çetindaş, Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s. 92

²¹⁰ Gökay Durmuş, 1960-1980 Dönemi Türk Romanında Tarihsel Algı ve Türk Tarihinin Önemli Aşamaları, Ekin Yayınları, Bursa, 2017, s.45

²¹¹ Gökay Durmuş, 1960-1980 Dönemi Türk Romanında Tarihsel Algı Ve Türk Tarihinin Önemli Aşamaları, Ekin Yayınları, Bursa, 2017, s.47

Özneye ait hayat detaylarının ötesinde onun dönemi ile ilişkileri ve şahsından çok biyografi yazımına neden olan başarıları ele alınır... Bu anlatıların kökeninde Nadel'in ulusal biyografi dediği tür vardır ve tür bir ileri aşamada etno-biyografi olarak adlandırılır.²¹² *Efsane Kadın Nene Hatun* romanını biyotarihî roman olarak değerlendirmek mümkün olmasına rağmen hayatının tarihe konu olan kısmını ele aldığı için kesit biyoman olarak da değerlendirilebilir. "M. Talat Uzunyaylalı tarafından kaleme alınan Nene Hatun romanı, Erzurum ili ağız özelliklerini ve etnografik dökümünü yansıtan bir biyografik anlatı/romandır."²¹³

Romanın içeriğine geçmeden önce gerçek bir tarihî kahraman olan Nene Hatun'un destanlaşan hayatı hakkında bilgi vermek doğru olacaktır.

Rus işgaline karşı Türk direnişinin bir sembolü haline gelen Nene Hatun 1857 yılında Erzurum'un Çeperli köyünde doğmuştur. 8 Kasım 1877 tarihinde düşmanın Aziziye Tabyası'nı ele geçirdiği haberinin cami minarelerinden duyurulması üzerine beşikte bebeğini bırakarak tabyalara koşmuştur. Yaşanan çarpışma sırasında da yaralanmıştır. Muharebe'nin ardından Erzurum'un Eminkurba mahallesine yerleşen Nene Hatun'un dört erkek, iki kız çocuğu olmuştur. Oğulları'ndan ikisi I. Dünya Savaşı sırasında şehit düşmüştür. Öte yandan 1952 yılında kendisine 3. Ordunun Nenesi ünvanı verilmiştir. Nene Hatun, zatürre teşhisiyle tedavi gördüğü hastanede 22 Mayıs 1955 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Cenazesi, resmi törenle Aziziye Şehitliği'nde toprağa verilmiştir.²¹⁴

"*Efsane Kadın Nene Hatun*"u Uzunyaylalı şöyle anlatıyor: "Nene Hatun, ordu-millet birliğini temsil ediyor. Nene Hatun cepheye su taşımamış, elinde satır, düşmanla gırtlak gırtlığa savaşmıştır. O, Türk milletinin savaşçılık ruhunu, vatan savunmasında yurt insanını temsil ediyor."²¹⁵ Uzunyaylalı'nın romanına Nene Hatun adını vermesi Erzurumlu bir yazar olarak milliyetçi bir yaklaşımının ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Nene Hatun'u romanın başkarakteri olarak kabul ettiğimizde bir başkaraktere ait unsurların eksikliği dikkat çeker. Örneğin romanda Nene Hatun'a ait bir iç çözümleme ya da çok yönlü bir karakter analizini göremeyiz, bu da romanda bir başkarakter arayışının sonuçsuz kalmasına sebep olur. Bu açıdan denebilir ki roman, Nene Hatun'un hayatını ele alan bir romandan ziyade Osmanlı-Rus savaşının Anadolu halkı üzerindeki etkilerini ele alan bir savaş romanıdır. Örneğin romanın ikinci bölümü olan "Toparlık Zaviyesi'ndeki Narlı Taşlar" başlıklı bölümde yalnızca Fatih

²¹² Dilek Çetindaş, Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı Ve Romanlar, Kesit Yayınları, İstanbul,2016, s. 257

²¹³ Dilek Çetindaş, Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı Ve Romanlar, Kesit Yayınları, İstanbul,2016, s. 292

²¹⁴ https://www.yeniakit.com.tr/kimdir/Nene_Hatun (Son Erişim Tarihi: 04.01.2019)

²¹⁵ <https://www.milligazete.com.tr/haber/732852/nene-hatun-un-hayati-roman-oldu> (Son Erişim Tarihi: 04.02.2019)

Çavuş'u görürüz. Herkesin ihtiyaç duyduğu bir sıhhiye çavuşu olan Fatih Çavuş, aslında romanın bütün bölümlerinde görülür. Esasen bu bir başkarakter özelliğidir; ancak Fatih Çavuş da bir başkarakter değildir. Romanda Erzurum'un savunmasındaki savaş tasvirleri, yörenin coğrafi şartları ve bir takım ağız özellikleri ya da köy hayatı gibi kültürel özellikler daha fazla yer alır. Bu açıdan yaklaştığımızda ise romanın aynı zamanda Erzurum yöresinin tanıtımını da yaptığı söylenebilir.

Roman Nene Hatun'un hayatının tamamından ziyade 1877- 78 yıllarında gerçekleşen, halk arasında 93 Harbi diye de bilinen Osmanlı-Rus savaşını konu edinmektedir. Bu dönemde Nene Hatun yirmi yaşında genç bir gelindir. Erzurum yakınlarında yer alan Çeperli Köyü'nde eşi kayınbabası ve bir oğluyla yaşamaktadır, aynı zamanda da hamiledir. Roman hep birlikte tarlaya gitmek için hazırlık yapımlarıyla başlar. Romanda kültürel özelliklere çok sık rastlanır. Yöresel ağızda yer alan kelimelerin kullanıldığı durumlarda ise kelime anlamları dipnotlarla verilir. Öyle ki bu sözcüklerden küçük bir sözlük oluşturulabilir.

2.5.2.Kişiler

Türün en önemli problemlerinden olan tarihî roman ve biyografik roman ilişkisine Stone şu şekilde açıklık getirir: “biyografik romanın mahiyet itibariyle en yakın olduğu roman türü tarihî roman olmakla birlikte tarihî romanın karakterleri kurgu iken biyografik romanın karakteri gerçektir. Tarihî romanda odak tarih iken biyografik romanda odak kişidir.”²¹⁶ *Efsane Kadın Nene Hatun* romanı ise her ne kadar biyografik bir roman olarak yola çıkmış olsa da içerik açısından bu amacına ne kadar ulaştığı tartışılır. Roman daha çok bir savaş romanını anımsatır. Karakterlerin romanda işlenişinin zayıf kalması romanın biyografik roman çizgisinden uzaklaşmasına sebep olmuştur.

Nene Hatun

Romanda Nene Hatun genç yaşına rağmen oldukça cesur bir kadın olarak çizilmiştir. Örneğin Türkân tarlada dünyaya gelmiştir. Ve Nene Hatun o acıları hiç çekmemiş gibi yeni doğan Türkân'ın ilk bakımını da kendisi yapmıştır. İri kahverengi gözlü ve buğday tenli, güler yüzlü, güzel bir kadındır. 93 harbi sırasında yirmili yaşlarda taze bir gelindir. Türkân ve Yusuf adlarında iki çocuğu vardır. Çeperli köyünde yaşayan Nene Hatun, Türkân doğduktan kısa bir süre sonra kayınbabası Fatih Çavuş'un çağrısı üzerine eşi ve çocuklarıyla birlikte Erzurum'a

²¹⁶ Alıntılayan: Dilek Çetindaş, Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s. 96-97

taşınırlar. Kafkasya cephesinde savaşın kızışması üzerine, kısa bir zaman önce şehit olan kardeşi Hasan'ın kıyafetlerini giyinir ve saçını da arkadan keser. Hasan'ın tüfeğini de alıp mahalle halkıyla birlikte tabyayı savunmaya gider ve en önde savaşır. Öyle ki bu durum romanda Ahmet Muhtar Paşa'nın da dikkatini çeker. “Dürbünü gözüne dayamış Ahmet Muhtar Paşa, ayyuka çıkan top ve tüfek sesleri arasında yanbaşındaki kendisi gibi dürbünle bakarak kaçan düşmanı ve onları takip eden askerleri ve Erzurum halkını izleyen Kaptan Mehmet Paşa'ya şaşkın ve heyecanlı sesiyle sordu: ‘Kaptan Paşa şu sağ taraftaki kadınlara bir bak hele gördün mü?...’ ‘Evet gördüm paşam!’ ‘Önlerindeki tüysüz oğlana bir bak, yetişip bir Rus’u daha devirdi işte!’ ‘o tüysüz, bir kadın, genç bir kadın, paşam!’ ”²¹⁷ Aziziye tabyasını savunmaya gittiğinde Türkan daha üç aylık bir bebektir. “Millî kimlik inşası noktasında kaleme alınan biyografik romanların büyük çoğunluğunun kadınlar ekseninde ilerlemesi de dikkat çeken bir husustur. Kadınlar çoğunlukla topluluğun ve topluluk sınırlarının kültürel sembolleri olarak, topluluğun şerefine taşıyıcısı olarak ve topluluk kültürünün nesiller arası yeniden üreticileri olarak kurulurlar.”²¹⁸ Romanda Nene Hatun'un savaştan sonraki hayatına da yer verilmiştir. Erzurum'un Ruslara karşı savunulmasından sonra Nene Hatun Erzurum'a yerleşir. Eşini ve yakınlarını kaybettikten sonra çocuklarıyla yaşamaya başlar. Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale'de oğlu Yusuf şehit olur. Ermeni mezaliminin de şahitlerindedir Nene Hatun.

Fatih Çavuş

Nene Hatun'un kayınbabasıdır. Kırım savaşı sırasında sıhhiye çavuşluğu yapmıştır. Daha sonra köyüne dönmüştür. Köyde yaşadığı sürede hem köy halkının hem de hayvanların sağlık sorunlarıyla ilgilenmiştir. 93 Harbi sırasında da tekrar göreve çağırılmıştır. Neşeli, babacan bir insandır ve çevresi de oldukça geniştir. Torunu Yusuf ile eğlenmeyi çok sever. Romanın başkarakteri gibidir. Hemen her bölümde karşımıza çıkan bir karakterdir. Savaş sürecinde yaralı askerlerle en güzel şekilde ilgilenmiş, iyileşmelerini sağlamıştır. Hayatı boyunca edindiği tecrübeler sayesinde çevresinde sözü dinlenir. Ordunun sağlık personeline ihtiyacının olması üzerine Yarbay Cerrah Salih Bey'in de isteğiyle sıhhiyelik görevine geri dönmüştür. Erzurum'da yaralı askerler için tahsis edilen bir hastanede görev yapmaya başlamıştır. Askerler ve diğer sağlık personeli tarafından oldukça sevilmiş, hızlı ve becerikli olması yönüyle de oldukça beğenilmiştir. “Doktor Charles Fetherstonhaugh, pansuman odasında, elleri beyaz önlüğünün cebinde, yaralı askerin göğsündeki sargıyı değiştiren Fatih Çavuş'u meraklı bir

²¹⁷ Efsane Kadın Nene Hatun, s. 241

²¹⁸ Dilek Çetindaş, Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s. 258

bakışla izliyordu. Askerin sağ memesinden sırtına doğru inen dikişli, derin bir yara vardı. Fatih Çavuş, yarayı özenle temizlemiş, antiseptik sargıyla kapatıyordu. Doktor Fetherstonhaugh yapılan işi beğenmişti. Ellerini cebinden çıkarmış ve parıltılı gözlerini Fatih Çavuş'un tebessümle aydınlanmış gözlerine dikmişti. Bir araya topladığı sağ elinin parmaklarını övgüyle sallayarak, Türkçe: 'Çok güzel, çok güzel' dedi ve mutlu bir yüzle odadan ayrıldı."²¹⁹

Nalbant İbrahim

Romanda Nene Hatun'un eşi olarak yer alır. Osmanlı-Rus savaşı devam ederken savaşta bacağından yaralanmıştır. Babasının Erzurum'a, göreve gitmesinden sonra bir müddet kayınbabası Hüseyin ile rençberlik yapmışsa da babasının çağrısı ve Rusların köyleri ele geçirmesi üzerine Erzurum'a göç etmek zorunda kalmıştır. Ancak savaş sebebiyle köyden şehre yapılan bu göçler çok hoş karşılanmamaktadır. Öyle ki Nene Hatun, zaman zaman köylü kadınların alaycı ifadelerine maruz kalmıştır. Bu durum romanda "Yalnız taş duvar olmaz." atasözüne binaen köylü tarafından duvardan taş düşürmek olarak tanımlanır. Ancak birkaç ay sonra Nalbant İbrahim ve Nene Hatun Aziziye Tabyasını kahramanca savunup taşı yerine koyarlar.²²⁰

Yusuf ve Türkan

Nene Hatun ve Nalbant İbrahim'in çocuklarıdır. Yusuf, Osmanlı-Rus harbi sırasında küçük bir çocuktur. Özellikle Fatih Çavuş'un Yusuf'la eğlenceli oyunları romanın savaş psikolojisi üzerine kurulu dramatik havasını biraz olsun dağıtır. Romanın sonunda Yusuf'un Çanakkale Zaferi'nde şehit olduğu bilgisi verilir.

Romanda aktif olarak yer alan bu kişiler dışında roman kadrosu fon karakter açısından oldukça kalabalıktır. Başkarakterin fikirlerinin derinleşmesini sağlayan bu karakterler mahallî rengin yansıtılmasında rol oynayan sosyal hayatın sunumunda, kahramanın toplumsal bir varlık olarak aktarımında önemli bir rol üstlenen kahramanlardır.²²¹ Roman kahramanlarını üç grupta toplamak mümkündür.

Köy Halkı

Hoca Sabri(Çeperli köyünün imamı), Memiş(köyün çobanı), Bahtiyar(okuyucu/hoca), Şeref Efendi(değirmenci), Rasime(Nene hatun'un annesi), Cemile(Nene Hatun'un kardeşinin

²¹⁹ Efsane Kadın Nene Hatun, s. 74-75

²²⁰ Efsane Kadın Nene Hatun, s.246

eşi), Hasan(Nene Hatun'un kardeşi), Kemal Emmi(komşu), Fikret Dadaş(komşu), Elif Abla(komşu)

Esnaf

İpekçi Ahmet Efendi (Erzurum'da kumaş ticareti yapan bir tüccar), Rüstem Şirazi, Cemal Ağa(Ahmet Efendinin dâimi müşterisi olan köylü bir ihtiyar), Cennetzâde Ziya Bey(kadı), Eczacı Levon, Oduncu Karabat

Askerler

Tahsin (sıhhiye doktoru), Halil Çavuş, Doktor Salih Bey, Ahmet Muhtar Paşa, Kâzım Çavuş, Albay Doktor Yusuf(baştabib), Fetherstonhaugh (İngiliz doktor), J. Daniston(İngiliz doktor), Risalettin Çavuş, Huri Çavuş, Âdem(sağlık başmemuru), Lütfü(hasta bakıcı)

2.5.3.Anlatıcı ve Bakış Açısı

Roman, olayların bir kısmının geçtiği Çeperli köyünün ayrıntılı tasviriyle başlar. Köy hayatından manzaralar sunan anlatıcı genel itibariyle olaylara, roman kahramanlarına ve kahramanların iç dünyasına hâkim bir bakış açısına sahiptir. Ancak romanda yer yer farklı bakış açılarını görmek de mümkündür. Tarafsızlığa en müsait anlatım tarzı olarak üçüncü şahıs anlatım ve bakış açısı kullanılsa da, karşı biyografik romanın söz konusu olmadığı tüm anlatımlar, benimsetici ve onaylatıcıdır.²²² Örneğin romanda yer alan Nene Hatun karakterinin 64 yıl önce yaşamış ve günümüzde de hükmü verilmiş bir karakter olması onunla ilgili çizilen çerçevenin dışına çıkılmasına imkân vermez. Her hâlükârda Nene Hatun tarihî belgelerle sabit bir kahramandır. Tarihî bir konu ya da kişiyi ele alan romanların anlatıcısıyla ilgili olarak Turgut Gögebakan, “ ilkin yazar tavır alışına, dünya görüşüne uygun bir tarihsel konu seçiyor. Bunun için önünde iki seçenek var yazarın. Ya dünya görüşüne uygun ya da var olan bir duruma göndermede bulunmasına olanak sağlayan bir konu seçecektir. Bunu yaparken okur beklentilerini de göz önünde bulunduracaktır. Çünkü hem kendi mesajlarını yayacağı hem de kendisinden beklentileri olan bir okur kitlesini tatmin edebileceği bir yapıt yaratmak zorundadır.”²²³ der.

Roman daha çok olay merkezli olduğu için kahramanların iç konuşmaları çok fazla yer bulmamakta romancı, bazen mekân tasvirleriyle, bazen savaş tasvirleriyle, bazen de bir

²²² Dilek Çetindaş, Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s.105

²²³ Turgut Gögebakan, Tarihsel Roman Üzerine, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004,s. 55

köylünün dinsel bir eylemiyle kendini hissettirmektedir. Örneğin “Bahtiyar, besmele okuyarak çıplak elini ateşin içine sokmuş, narlaşmış yedi taştan ilkin, yanma belirtisi göstermeden avucuna almıştı. Sakin bir eda ile getirip Fatih Çavuş’un tuttuğu bakraca bıraktı. Ortaya çıkan su buharını Tahsin’in başına doğru avucuyla iterken, bakraçta ıslattığı parmaklarındaki suyu da yüzüne doğru serpiyordu. Bu işi her yaptığında, ‘Niyet-i şifa! Niyet-i şifa’ diyerek dua okuyordu. Tahsin, yüzüne ve vücuduna serpilen suyla irkiliyor ve gülüyordu.”²²⁴ Keramet ehlerinden olan Bahtiyar Dayı’nın bu davranışları, İslamcı bir yazar olan Uzunyaylalı’yı eleverir. Roman bir Nene Hatun romanı olarak nitelendirilse de genel itibariyle Osmanlı- Rus savaşından bahsetmektedir. M. Talat Uzunyaylalı romanıyla ilgili olarak, “Şanlı bir tarihe sahibiz. Üç kıtada insanları en adil şekilde hiçbir etnik baskı yapmadan asırlarca idare etmişiz. Bu şanlı tarihimizi anlatacak edebi eserler üretmek zorundayız. Tarihimizle ilgili dünya çapında ses getirecek filmler çekilmesi gerekli. Bu düşünceyle tarihi Türk kadını simgeleyen Nene Hatun’un romanını yazdım.” der ve romanın on yıllık bir çalışmanın ürünü olduğunu da ekler.²²⁵ Biyografik romanda anlatıcının konumu önemlidir. Nadel, kahramanı ile arasındaki ilişkiyi bir kahraman olarak vurgulayan, insan merkezli anlatıcıyı dramatik ve izlenimci; kendisini bütünüyle dışarıda tutarak bilimsellikten hareket eden ve merkezine kronolojik bilgiyi alan anlatıcıyı objektif ve akademik; özne ile ilişkisi sübjektif müdahaleye sahip ancak sınırlılığı olan anlatıcıyı da inceleyici ve analiz edici anlatıcı olarak tanımlarsa da bu anlatıcıların hiçbiri, saf olarak anlatıda yer almaz.²²⁶ Bu açıklamalar ışığında üçüncü kişi ilahî bakış açısına sahip anlatıcı dramatik ve izlenimcidir. Olaylara dışarıdan bakan anlatıcı iyi bir gözlemcidir. Örneğin, Romanda geçen şu kısım bahsedilen durumu özetler niteliktedir: “Halil çavuş yaklaşarak doktor Salih Bey’in kulağına bir şeyler söyledi. Doktorun dudakları kederle büzülmüş, yüzü asılmıştı. Kısık bir sesle: ‘yanlarına git.’ Dedi, ‘dinlensinler. Ha, Halil, şu ekmekleri ve bakraçtakini de götür. Bir şeyler yemeye çalışsınlar. Az sonra kalkıyorum ben de...’ bir an durup nefeslendi. Bakışları gözenin ayağından akan parıltılı suya takılıp kalmış, yüzü durgunlaşmıştı.”²²⁷ Romandaki mekân tasvirlerinde de izlenimci özelliği görmek mümkündür. Bunda tabii ki Talat Uzunyaylalı’nın yöresel özelliklere hakim olması da etkilidir: “ Kaleye yakın bir noktadan başlayan iç surlar, bir bohça gibi, Taşmağazaların arkasından aşağıya doğru devam ederek, Gürcükapısı’na, oradan Pastırmacıyan Hamamı’nın yanından

²²⁴ Efsane Kadın Nene Hatun, s.59

²²⁵ <https://www.milligazete.com.tr/haber/732852/nene-hatun-un-hayati-roman-oldu> (Son Erişim Tarihi: 17.12.2018)

²²⁶ Aktaran: Dilek Çetindaş, Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s.104-105

²²⁷ Efsane Kadın Nene Hatun, s.40-41

Subaşı Kulpu'na, Odun Pazarı'ndan Yakutiye Kışlası'nın batı yakasına, daha sonra da Taşanbarlar'dan Çifte Minareli Medrese'ye kadar uzanıyor ve Tebrizkapısı'nda sonlanarak Erzurumu çepeçevre kuşatıyordu.”²²⁸

Romanda anlatıcı noktasında dikkati çeken bir başka unsur ise roman kahramanlarının bakış açılarına da yer verilmesidir. Örneğin Kars'ta devam eden savaş Yarbay Salih Bey'in bakış açısıyla verilir: “Ahmet Muhtar Paşa, Kızıltepe'nin üstünde, askerle yan yana.Şeyh Şamil'in oğlu Gazi Muhammed Paşa'nın Dağıstan süvarileri, Maksut ve Ahmet Ağalar'ın kumanda ettikleri Kars bölgesinin Camadanlı, Zeylanlı ve Kaskanlı aşiret süvarileri... hepsi de aslanlar gibi saldırıyor ve düşmanı kırarak tepeden aşağı döküyorlar. Güneşin ilk ışıkları kanlı kılıçlarda yansıyor. İşte işte!.. üç erimiz şanlı bayrağımızı tepeye diktiler. Elhamdülillah... Kızıltepe artık piyadelerimizin elinde.”²²⁹ Romanda yer alan bir diğer bakış açısı ise Fatih Çavuş'a aittir: “Tahsin, küçük, sarımsı sakalını parmaklarıyla tarıyordu. Dudaklarında mutlu bir gülümseme belirmişti: ‘Fatih Çavuş’ dedi elini alnına siper etmiş şehre bakarken, ‘Erzurum güzel şehir, güzel şehir de, şu yosunlu surlar şehri hapsetmiş gibi...’ Fatih Çavuş tebessümle bakıyordu ona: ‘ Haklısın, fakat gözüm, keyfinden değil, zorundan! Erzurum’un dış dokunur iki düşmanı var: Biri Rus, biri de kış! Aha şu gördüğün heybetli kale ve onu her yandan saran şu surlar, etraftaki şunca tabya, hepsi de Urus’un şerrinden emin olmak için. Aylarca süren kar yağışı ve soğuk ise evlerin iç içe girmesine yol açmış gözüm.”” satırları Fatih Çavuş'un Erzurum ile ilgili bakış açısını verir.

Anlatıcı kişilik özelliklerinden çok hayatın gerçeklerini, tezatlarını acılıklarını, arayışlarını anlatmayı seçtiğinden anlatırken bir kişide takılmaz. Birinden öbürüne geçer, uzaktan gözlemler, içine girer, sonra diğerine geçer. Böylece bir onu merkeze alır bir diğerini.²³⁰ Romanın ilk bölümlerinde Nene Hatun ön planda iken sonraki bölümlerde Fatih Çavuş, savaş tasvirleri sebebiyle ön plana çıkmıştır. Romanın son bölümlerine doğru ise cepheye gidip gelen Nalbant İbrahim, etkin bir karakter olarak karşımıza çıkar. Anlatıcı bazı anlarda ise tamamen genel bilgiler verir bu noktada bazen bir tarihçi gibi devrin özelliğini anlatır, genel gidişi yorumlar, sonunda sözü kahramana bağlar.²³¹ Örneğin romanda geçen “Deveboynu'na karla karışık yağmur hafif bir yağmur yağıyordu. Saat sabahın onu olmuştu. Yedide başlayan Rus taarruzu tüm cephe boyunca devam ediyordu. Karargâhı Deveboynu sırtlarındaki Osmanlı ordusunun ileri hatlarının her noktasına taarruz eden Rus kuvvetleri,

²²⁸ Efsane Kadın Nene Hatun, s.67-68

²²⁹ Efsane Kadın Nene Hatun, s.43

²³⁰ Mehmet Törenek, Başka Hayatlar Peşinde, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum,2006, s.30

²³¹ Mehmet Törenek, Başka Hayatlar Peşinde, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum,2006, s.30

saldırılarını özellikle Toparlak köyü önündeki toprak mevzilere yoğunlaştırmıştı.”²³² ifadeleri romanın kurgusal yönünden ziyade tarihsel yönünü işaret eder. Bir başka tarihsel sahne ise yüz doksan dokuzuncu sayfada geçer: “Ağır bombardımana tutulan Uzunahmet mevzilerindeki asker, başını bir an kaldırmak ve ateş etmek için top ateşinin susmasını beklerken, Toy Çayı deresine dağılan Rus piyade ve süvarileri de hızla ilerleyerek Toy köyünü ele geçirmişlerdi. Buradan Çobandede yamaçlarındaki Türk toplarına anî ateş açmış ve büyük kısmını susturmayı başarmışlardı.”

2.5.4. Mekân

Romanda olaylar başlıca iki mekânda geçer; ancak romanın sonuna doğru birden fazla olayın ele alınması mekân çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir. Yer alan ilk mekân, Erzurum sınırındaki Çeperli köyüdür. Nene Hatun, ailesiyle bu köyde yaşamaktadır. Kayınbabası eşi ve henüz küçük olan oğlu Yusuf’la birlikte tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaktadır. Bir sınır köyü olan Çeperli köyü Osmanlı-Rus savaşı dönemleri olduğu için ordunun güzergâhı durumundadır. Romanın köyde geçen kısımlarında çevre tasvirleri oldukça geniştir. Örneğin romanın birinci bölümü “Pasin Ovası’nın güneyini bir duvar gibi kesen Palandöken Dağı’nın eteklerine yaslanmış Çeperli köyünde sıcak bir gün başlamıştı.” cümleleriyle başlar. Romanın ilk üç bölümü köyde geçtiği için bu bölümler de köy ve çevresini tasvir ağırlıklıdır. Hemen yanı başında Erzurum-Kars yolu geçmektedir ve bu nedenle cephe hattıyla bağlantılı olarak hareketlidir. Ancak romana yansıyan cepheye gidenler yahut dönenler olur. Bunlar da köylülerin bulunduğu bu yerde bir konaklama ihtiyacı duyarlar. Böylece gelen gidenin hareketliliği romana yansımış olur. “Şose yolu doldurmuş yüzden fazla eşek ve katır, semerlerinin her iki yanına asılı sandıklarda top mermisi taşıyorlardı. Boyunlarından birbirine bağlanmış ve arka arkaya gruplar halinde dizilmiş yorgun hayvanlar, başları önlerinde, küçük adımlar atarak, çıkardıkları toz bulutu içinde ilerliyorlardı. Fatih Çavuş yola nazır bir tümseğe oturmuştu. Çıkardıkları bağırta ve şamatayla eşekleri hizada tutmaya çalışan refakatçi çoban, atlı subay ve erlerin yükselen bağırtilarından ürkmüş Yusuf’u bacakları arasına alarak göğsüne yaslamıştı.”²³³ Satırları bu duruma örnektir. Bu nedenle köyün tasviri ve yöreye özgü kültürel unsurlar geniş yer tutar. Romanda geçen “tezek, gandara, tırhiç, zığva, eğiş, kurun, coruş...” gibi kelimeler Erzurum yöresi halk ağzında yer alan kelimelerdir. Dördüncü bölümden itibaren roman mekânı değişmeye başlar. Fatih Çavuş’un Erzurum’a çağrılmasıyla birlikte romanda

²³² Efsane Kadın Nene Hatun, s.196

²³³ Efsane Kadın Nene Hatun, s.17-18

ikinci mekân olarak Erzurum'daki Hacılar Han'ı karşımıza çıkar. Burası tüccarların dükkânlarının bulunduğu alandır. Yerli halkın yanında Osmanlı İmparatorluğu'nun farklı bölgelerinden gelen insanlar da ticaret yapar. İşyerlerinin kendinden çok buralardaki alışveriş ve ilişkiler daha ağırlıklıdır. Örneğin kumaş ticareti yapan İranlı tüccar Rüstem Şirazî, İpekçi Amet Efendi'nin dükkânında getirdiği mallardan, yol durumundan bahseder, kervanların yaşadığı sıkıntıları anlatır: “Kumaşın altında kalan bir başka topu yukarı çekmişti. ‘Bakın... bu lahurî şallar da yabana atılır şeyler değil hani!kuzenlerim Pakistan’dan getirdiler bunları. Hepsisi de Erzurum iklimine uygun kumaşlardır.’ İpekçi Ahmet Efendi, malları kurcalayan tezgâhtarlara seslendi: ‘Evladım... Rüstem Efendi’ye sandalye versenize...’ Girişteki çuvallara bakıyordu. ‘Epey de mal getirmişsin. Bu zor zamanda bu malları nasıl bu tarafa geçirebildin?’ ‘Hiç sorma!’ dedi Rüstem Şirazî yeniden, sırma işlemeli siyah cübbesini sandalyeye otururken kucığında toplayarak. Başındaki siyah sarığı çıkarıp dizine koymuştu. Tepesini kaşdı ve sarığı yeniden örttü. ‘Savaş ne yol bıraktı, ne yol güvenliği... Çektiğim sıkıntıyı, gördüğüm eza ve cefayı, bir Allah biliyor bir de ben...’²³⁴ satırları örnek olarak verilebilir.

Romanın beşinci bölümünde ise mekân tekrar Çeperli köyüdür. Bu bölümde Nene Hatun, annesi Rasime ve gelini Cemile tandır evinde erişte kesmekte ve et kavurması pişirmektedir. Burada yine Erzurum yöresine ait kültürel unsurları görmek mümkündür. Örneğin tandır evi köylerde tandır denilen bir kuyunun içinde yemek yapılan yerdir. Erişte ise yumurtalı hamurdan yapılan kış hazırlığı sayılan yiyecektir. Daha sonra mekân tekrar değişir ve bu defa da köyün harman yeri olur. Burada Nalbant İbrahim ve Hüseyin Emmi buğdayı samandan ayırma işlemini yaparlar buna yöresel ağızda “tığı yığmak” denir. Kadınların bulunduğu tandır evi kapalı bir mekândır. Erkeklerin bulunduğu harman yeri ise dış mekândır. Bu açıdan bakıldığında hem köydeki iş bölümünü hem de kadın ve erkeklerin mekân üzerinden ayrımını görürüz. Beşinci bölümün dördüncü kısmında yine kültürel bir unsurla karşılarız, türkülere de konu olan “höllük elemek”. Köy hayatının zorlu şartları insanları tabiatla barışık yaşamaya mecbur kılmıştır denebilir. Nene Hatun ‘un yeni doğan bebeği Türkân’ın altına höllük denen ısıtılmış toprak elemesi de bunlardan biridir. “İkinci güneşi, söğüt ve kavak yapraklarının arasından huzmeler şeklinde sızarak bahçeyi aydınlatıyordu. Sac ocağında höllük ısıtan Nene Hatun, minderin üzerine yatırdığı Türkân’ın kundak bezindeki eski toprağı değiştirmekle meşguldü.”²³⁵ Beşinci bölümde karşımıza çıkan bir başka mekânsa köy camisidir. Burada imam, Ruslara karşı köyü savunma konusunda fetva vermekte, köylünün köyü terketmesini

²³⁴ Efsane Kadın Nene Hatun, s.90

²³⁵ Efsane Kadın Nene Hatun, s.114

engellemeye çalışmaktadır. Ancak buna rağmen bir kısım köylü köyü terkederken bir kısım köylü de kalıp köyü savunmayı seçmiştir. Altıncı bölümde mekân hem Erzurum hem de Çeperli köyüdür. Fatih Çavuş'un Erzurum'a gitmesinden sonra yazar, bir askerî hastaneyi mekân olarak alır. Hastanede tedavi gören yaralı askerler ve sağlık memurlarının konuşmaları yoksul bir ordunun verdiği mücadelenin ağırlığını yansıtır türdendir. “...of anam of! Ne yeterince doktor var, ne sıhhiye, ne hademe ne de ilaç! Bakımsızlıktan yaraları kokup çürüyenini mi ararsın, yarasının kurtları vücudunda gezenleri mi, uzatıldığı yerde ölmüş olanı mı, kesilip operasyondan getirilmiş ve şiltelere uzatılmış, kanlar içinde baygın yatanı mı? Daha neler neler!..” iç geçirdi ve uzanıp sigarasını közde yaktı. İmkânsızlık ne zor şeymiş! Ben bunu Kars'ta, hastane denilen o korkunç yerlerde bir kere daha gördüm ve iyice anladım.”²³⁶ Zaten çok çalışkan bir insan olan Fatih Çavuş, hastanede etkin görevler üstlenir. Hem İngiliz hem de Türk doktorlar tarafından takdir edilir; ancak burada yardımcı bir karakter olan Fatih Çavuş'un fazlaca yüceltilmesi yine karakterlerin işlenişi açısından bir zafiyet olduğunu gösterir. Bu açıdan bakıldığında romanda Fatih Çavuş bir başkarakter olacak kadar etkindir.

Romanın yedinci bölümünden itibaren ise Nalbant İbrahim ve Nene Hatun'un Erzurum'a taşınmasıyla birlikte mekân Erzurum olur. Erzurum'da yaşamaya başlayan Nene Hatun ve ailesi burada da yoksulluğun hüküm sürdüğü bir ortamda geçimlerini sağlamaya çalışmaktadırlar. Romanda geçen “Nene Hatun, silindir şeklinde küçük, paslı sac kabın içine su koymuş ve üzerine birkaç parmak kalınlığında zeytinyağı dökmüştü. Mantarlı şamandırasını takarak fitili yaktı. Ahır sekisi, güçsüz titrek bir ışıkla aydınlanmıştı.” cümleleri vaziyeti açıklar niteliktedir ve savaş döneminde Erzurum halkının sosyal hayatı resmedilir. Örneğin köyden şehre göç etmek zorunda kalan Ilgar dayı ile Fatih Çavuş'un konuşmaları da bir çaresizlik ve yoksulluğun resmidir. “‘Kim bilir daha neleri yakacak! Fatih Çavuş, şehit oğul değil züğürtlük belimi büküyor benim...’ Bakışlarını kaldırmıştı. Gözleri ilkbahar bulutları gibi dolmuştu Ilgar'ın. ‘Eve gidemiyorum, şehidin bebeleri yüreğimi yakıyor. Para yok...’”²³⁷ *Efsane Kadın Nene Hatun* romanını çekici kılan özelliklerin başında kültürel unsurların ustaca işlenmesi gelir. Örneğin yine yedinci bölümde bir keçeci dükkânında desenli keçe halı sanatının incelikleri nakledilir: “yerdeki büyükçe bezin üzerine, taranmış beyaz yün, belli bir kalınlıkta ve eşit olarak yayılmıştı. Başına sardığı mendilin kenarı açılarak terli boynuna doğru sarkmış genç işçi, dizlerinin üzerinde dikkatlice hareket ederek, kırmızı ve vişne çürüğü renkteki boyalı yünlerle keçenin beyaz yünü arasına çeşitli çizgiler ve çiçek desenleri yerleştiriyordu.”²³⁸ Yine yedinci

²³⁷ Efsane Kadın Nene Hatun, s.164

²³⁸ Efsane Kadın Nene Hatun, s.154

bölümün devamında dikkat çeken bir başka mekânsa Gürcü Paşa Camii'nin yanındaki kahvedir. Pastırmacıyan Hamamı'ndan çıkan askerlerin uğradığı ve “insanların çubuklarını tütürerek savaşı konuştukları kahve, bu konuşmalar açısından oldukça ilginçtir. Örneğin, deli mi veli mi olduğu belli olmayan Boruzen Asım ve onunla dalga geçen askerler, kahveci Seyfi ve ihtiyarın konuşmaları ve hepsine seyirci olan Fatih Çavuş. Bölümün bu kısmında daha çok esrarengiz olaylara değinir Uzunyaylalı. “ihtiyar eliyle başımı tutmuştu: ‘ Seyfi Ağa’ diyordu. ‘ son zamanlarda şu sol tarafımda bir ağrı peydahlanıyor, iflahımı kesiyor. Geceleri hiç uyuyamıyorum. Acaba bir muska mı yaptırısam ?.. yoksa bir afsuncuya mı gitsem?.. böyle giderse öleceğim ben! ‘ ‘ Tuzcu Hacı Süleyman, baş ağrısına mih çakar.’ dedi Kahveci Seyfi, ihtiyarın önündeki boş bardağı alırken. ‘ Biiznillahiteâla ağrıyı kıt diye keser. ..” Görüldüğü üzere tıp ilmiyle alakası olmayan bu konuşma insanların savaş psikolojisiyle her açıdan Allah’a sığınmasının örneğidir. Özellikle Kahveci Seyfi'nin Boruzen Asım hakkındaki hassasiyeti de duruma örnektir. Bundan sonraki bölümlerde ise birden fazla mekânla karşılaşmak mümkündür. Örneğin “Deveboynu Bozgunu” başlıklı dokuzuncu bölüm savaş meydanındaki mücadeleyi nakleder: “Erzurum'dan kopup gelen silahlı halkın öncü kısmı bu sırada Deveboynu'na ulaşmıştı. Subayların yönlendirmesiyle hemen Toparlak köyü istihkamlarında sıkıştırılmış erlere yardım için o tarafa gönderildiler. Yamaçlardan aşağı akan gönüllüler, sağında solunda patlayan top güllerinin arasında ilerleyerek siperlere ulaşmış, askerle omuz omuza, Ruslara ateş etmeye koyulmuşlardı.”²³⁹ Burada Rus saldırısından kaçan askerler onuncu bölümde şehrin kapısına dayanmış bir halde karşımıza çıkar. bu bölümde cephenin her yanından manzaralar çizilir. Rus ordularının her yandan saldırdığı Osmanlı Rus savaşının en kızgın zamanıdır. Türk ordusu tüm zorluğa ve sayıca az olmalarına rağmen dört bir yandan şehri savunurlar. Romanda geçen cephele Deveboynu, Toparlak Köyü, Uzunahmet Tabyası'dır. Roman, on birinci bölümde Aziziye tabyasının Nene Hatun ve Erzurum halkı tarafından savunulması ve Rusların Erzurum sınırlarından çıkarılmasıyla son bulur. Romandaki etkileyici tasvirlerden biri de şehri savunmak için Aziziye Tabyalarına koşan halkın halidir. “ Emire, Münire, Fatma, Habibe, Gülizar, Şerife, Munise... daha onlarca kadın onlara katılmıştı. Kiminin ayağında çarık, kiminde potin vardı. İhramını çıkarmış, yün hırka ve ceketler giymişti kimi. Kimi de erkekler gibi, beline şal kuşak sarmış ve ayağına tozluk giymişti. Kimi üst üste yazma ile sararken, kimi de tiftikle örtmüştü başını. Her biri elindeki baltayı, nacağı havaya

²³⁹ Efsane Kadın Nene Hatun, s.197

kaldırılmış, sokaklara dökülmüş, kimi ağlayan, kimi korkuyla donup kaldığı yerde ne olup bittiğini anlamaya çalışan insanlara seslenerek, kendilerini takip etmelerini istiyorlardı.”²⁴⁰

2.5.5. Zaman

Romanın vak'a zamanı 93 Harbi olarak adlandırılan Osmanlı-Rus savaşlarının devam ettiği 1877-1878 yıllarıdır. Uzun süre devam eden Osmanlı-Rus savaşının Kafkasya Cephesi'nde verilen savunmaların kahramanı olan Nene Hatun, tarihe geçmiş kadın kahramanlardan biridir. Roman, Çeperli köyünde sıcak bir günle başlar. Köylüler, kendi dünyalarında ekin biçim işleriyle uğraşır. Nene Hatun ve ailesi de bunlardan biridir. Romanda olaylar kronolojik bir şekilde devam eder. Zamanın durmaksızın akışında anlatıcı yer yer savaş meydanından da haberler vermektedir. Roman, Nene Hatun ve Erzurum halkının Aziziye Kalesi'ni kahramanca savunması ile sona erer. Romanda olayların anlatımı Ağustos ayında başlar. Köylüler tarlalarında çalışmakta ürün kaldırma işleri ile uğraşmaktadırlar. Ancak köylülerin kendi aralarındaki konuşmalar ve Nene Hatun'ların bulunduğu tarlanın yakınındaki şosedan gelip geçenler, etraftaki yabancılar üzerinden Kars bölgesinde devam eden savaşın yansımaları romana taşınır. Romanda olayların zamanıyla ilgili roman içerisinde herhangi bir tarih verilmemekle birlikte sonbahar ve kış mevsimlerini kapsayan bir zaman diliminden bahsetmek mümkün. bu da yaklaşık altı aylık bir döneme tekabül eder. Çünkü roman Nene Hatun ve ailesinin ekip yetiştirdikleri ürünleri toplamak için tarlaya yönelmesiyle başlar ve soğuk bir kış günü aziziye tabyasının savunulmasıyla sona erer. Ahmet Muhtar Paşa, ordusu ve Erzurum halkı, üstün bir savunma savaşı vererek Rusların Erzurum'a girmesini engeller. “Deveboynu Muharebesi, ağır Osmanlı kayıpları, Rus zaferi ile sonuçlanmasına rağmen Ruslar ardından ilerleyerek Erzurum'a doğru taarruz etmelerine karşın bu savunma hattını geçemediler. Nene Hatun ve diğer Erzurumlu vatandaşlar Aziziye Tabyası'nda savunma yaptı. Türk kamuoyunda bu olay, kahramanca gösterildi.”²⁴¹

Romanda olaylar kronolojik olarak anlatılsa da bazen karakter konuşmalarında bazen de savaş tasvirlerinde geriye dönüşler görülür. “Trabzon'dan çok sayıda hayvan ve kağrı, yüklendikleri cephanelerle her gün Dördüncü Ordu Karargâhı'na, Erzurum'a doğru yola çıkarılıyordu. Bu zorlu yollarda ordunun aylardır gece gündüz demeden yük taşıyan ve iyice yorgun düşen nakliye hayvanları arasında telefata artmıştı. Bu sabah Laleli Beli'nde kendilerinin

²⁴⁰ Efsane Kadın Nene Hatun, s.238

²⁴¹ <https://devletialiyeyi.com/93-harbi-1877-1878-osmanli-rus-savasi-sayfa-4.html> (Son Erişim Tarihi:20.02.2019)

iki eşegi daha ölmüştü. Halbuki hayvan ve araba ihtiyacı her saat artıyordu.”²⁴² İfadeleri savaşın zor şartlarda devam ettiğini gösteren birkaç aylık bir geriye dönüştür. Bir diğer zamanda geriye dönüş ise Yarbey Salih Bey ve Nalbant İbrahim arasında geçen bir konuşmada yer alır: “‘Evet öyle olmuştu.’ dedi İbrahim. ‘evlere ahır ve merelere yerleşip istirahate çekilmiştik. Meğer üç alay düşman süvarisi, atlarının terkisine birer piyade eri de alarak, gelip köyü kuşatmışlar! Halil Çavuş’un dediği gibi, girişlere karakol da koymadığımız için düşmanın köye girişini farketmedik tabii. Gafil avlandık vesselam. Gece yarısı aniden saldırdılar.’”Nalbant İbrahim’in birliğinin uğradığı bu baskın Mayıs’ın yirmisinde meydana gelmiştir.²⁴³ bu durumda yaklaşık iki aylık bir geriye dönüştür.

Roman, tarihsel bir konu üzerine konumlandırıldığı için kurgusal açıdan zayıf kalmıştır. Geçmiş bir zamanda gerçekten yaşanmış olan bir olayın kurgulanması tarihî bilginin zarar görmesine sebep olacağı için yazarın yorumu sınırlıdır. Ancak roman sanatının yapısal unsurlarından zaman unsuru diğerlerine göre daha esnektir. Örneğin romanda yazar, savaş şartlarının zorluğunu okura hissettirmek için yoğun kar yağışı altında savaşan askerlerin durumundan bahseder. Romanda çok yönlü bir sosyal hayat yer alır. Hem köy hayatında hem de şehir hayatındaki problemler savaş dönemindeki zorlukların panoraması gibidir. Örneğin şehir esnafından İpekçi Ahmet Efendi, Fatih Çavuş ve Kadı Efendi’nin aralarında geçen bir konuşma şöyledir: “ ‘Hırsızlık arttı. Boşanmalar da öyle... aile içi hırgürden her gün üç-beş kişi geliyor. Mahkemede nefes aldığımız yok! ’ Fatih Çavuş’a dönmüştü. ‘ Köylerde durum nasıl Fatih Çavuş?’ ‘Şu ana kadar kayda değer bir durum yoktu Kadı Hazretleri. Ancak son zamanlarda cephe kaçınları çoğaldı. Bunlar yol boyunca köylere sarkıyor, zorla öteberi ve mal almaya çalışıyor.’ ”²⁴⁴ bu konuşmalar savaş ortamının sosyal hayat üzerindeki olumsuz etkilerini gösterir niteliktedir.

Romanın içeriğine göre Efsane Kadın Nene Hatun romanını tarihî roman kategorisinde değerlendirdiğimizi yukarı da belirtmiştik. Ancak M. Talat Uzunyaylalı’nın romanını kaleme alırken biyotarihî roman olarak tasarlaması da romanda karşılaşılan bir durumdur. Biyotarihî roman, zaman zaman da bir dönemi temsil eden şahsiyet ekseninde o dönemin açıklamasını yapmak ya da şahsiyeti dönem içerisinde konumlandırarak tarihsel vurguların daha da yerleşmesini sağlamak gayesi güder.²⁴⁵ Bu yüzden Nene Hatun karakteri gerçek tarihî bir kişi

²⁴² Efsane Kadın Nene Hatun, s.18

²⁴³ Efsane Kadın Nene Hatun, s.35

²⁴⁴ Efsane Kadın Nene Hatun, s.

²⁴⁵ Dilek Çetindaş, Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016, s. 233-234

olması yönünden Türk kadınına örnek teşkil eder. Bu açıdan yaklaşıldığında hem tarihî belge hem de tarihî roman birer anlıklaştırıcıdır. Anlıklaştırma, anlatı zamanının geçmiş ve gelecek eksenini sürekli yazarın şimdisine taşıırken, bir yandan da bu şimdii okurun şimdisiyle örtüştürür.²⁴⁶ Okurun şimdisiyle yazarın şimdisinin örtüştüğü anda eser yıllar sonra da okunsa okur kendinden bir şeyler bulabilir. Efsane Kadın Nene Hatun romanını okuyan her insan kendisini bir savaşın ortasında hissedebilir ve yaşadığı zamandan geriye gidebilir.

2.6. PAYLAŞILAMAYAN TOPRAKLAR

2.6.1. Roman Tanıtımı

Yazarın altıncı eseridir. Tehcir kanununun arka yüzünü ele alan roman, tarihî bir romandır. Roman yazarın okura bir notuyla başlar. Yazar bu notunda romanı yazarken karşılaştığı psikolojik zorluklardan (çünkü Ermeni zulmü, insanın düşünce sınırlarını zorlayan katliamlar noktasında ciddi boyutlara ulaşmıştır.), yararlandığı kaynaklardan ve yaptığı araştırmalardan bahseder. Uzunyaylalı, romanın başında yer alan notunda “1914-1922 yılları arasında Doğu, Güneydoğu, Orta Anadolu illerinin, Kafkas Müslümanlarının yaşadıkları felaketlerden bir kesit sunan ve tehcirin arka planını gösteren bu romanı tamamlayarak sizlere sunabilmiş olmaktan dolayı Allah’a şükrediyorum.”²⁴⁷ sözleriyle romanın konusu hakkında bilgi vermiştir.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında gayrimüslim bir Ermeni cemiyeti olarak kurulan Hınçak-Taşnak cemiyeti ve diğer Ermenilerin, Osmanlı topraklarında(Erzincan, Erzurum, Bayburt ve Kars) Türklere yaptıkları zulümler romanın ana temasını oluşturur. Romanda olaylar kronolojik bir sırayı takip etse de yer yer geriye dönüşler görülür. Roman tekniği ve kurgusu açısından başarılı bir roman sayılan “Paylaşılamayan Topraklar” Ermeni zulmünü anlatan romanların da ilklerindedir.²⁴⁸ Romanın hem Ermeni hem de Türk tarafı vardır. Olayları hem Ermeniler hem de Türkler kendi açılarından değerlendirirler. Altı bölüm ve üç yüz kırk bir sayfadan oluşan romanın her bölümünün başında Bayburtlu Zihnî'nin Bayburt'a döndüğünde Rus işgalinin memleketi Bayburt'u harap ettiğini gördüğü sırada yazdığı “Vardım ki yurdundan ayağ göçürmüş” dizesiyle başlayan koşması epigraf olarak verilmiştir.

²⁴⁶ Jale Parla, Don Kişot'tan Bugüne Roman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, S. 248

²⁴⁷ Paylaşılamayan Topraklar, s.5

²⁴⁸ <https://www.gazetepusula.net/2015/10/29/zirvaladin-clooney/> (Son Erişim Tarihi: 20 Şubat 2019)

Birinci bölüm “Vardım ki yurdundan ayag göçürmüş” dizesiyle başlar. Bu bölümde Rus ve Ermeni çetelerinin zulmünden kaçan köylü halkın Erzurum’a göç etmesi ve Erzurum’ daki bir kısım halkın da başka şehirlere göç etmesi, Erzurum’daki ordunun çekilmesi ve Rusların şehre girmesi anlatılır.

İkinci bölüm “Camlar şikest olmuş meyler dökülmüş” dizesiyle başlar. Burada olaylar Erivan’da bir meyhanede geçmektedir. Ermeni çeteleri meyhanede toplanmış Erzurum’a yapacakları baskını konuşmaktadırlar. Bu bölümde, Ermeniler’in Osmanlı’ya ihaneti, Ermeni ve Türk tarihine dair bilgiler ve Türk yanlısı bir Ermeni olan Tüccar Garbis Sarkis’in, oğlu Doktor Ruben Sarkis tarafından öldürtülmesi anlatılır.

Üçüncü bölüm ise “Yavru gitmiş ıssız kalmış otağı” dizesiyle başlar. Bu bölümde de Ermenilerin Rusların yardımıyla gelip Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerine yerleşmesi, halka zulmetmeye başlaması, evleri talan etmesi, Müslüman kadın ve çocuklara yapılan işkenceler anlatılır. Bu bölümde gerçek bir tarihi kişilik olan Rus hemşire Tatyana Karameli önemlidir. Savaştan sonra Rusların ve Ermenilerin Türk şehirlerinde yaptığı tahribatla ilgili verdiği rapor, Ermeni zulmünü belgeler niteliktedir. Yine gerçek bir tarihî kişilik olan Arşak Paşa ve Popof da bu bölümdedir.

Dördüncü bölüm, “Laleyi, sümbülü, gülü har almış” dizesiyle başlar. Romanın en dehşet verici bölümüdür. Yazar vermek istediği mesajları bu bölümde verir. Bu bölümde de yine gerçek bir tarihî kişilik olan General Antranik’in Erzurum’a gelmesi, Ermenilerin yaptıkları katliamlar, kıyımlar, Genceli Seyidov’un katledilmesi yer alır.

Beşinci bölüm “Süleyman tahtını sanki mar almış” dizesiyle başlar. Bu bölümde ise Erzincan’dan, Bayburt’tan yaklaşan Türk ordusunun önünden kaçan Ermenilerin yaptıklarıyla karşılaşan ordunun yaşadıkları üzüntü ve şaşkınlık, Erzurum sınırında gerçekleşen Ermeni-Türk savaşı, General Antranik ve diğer Ermeni çetelerinin acınası halleri anlatılır.

Romanın son bölümü olan altıncı bölümde ise roman boyunca devam eden bütün düğümler çözülür. Romanın ana karakterlerinden biri olan Yüzbaşı Salim’in memleketine dönmesi, zulüm ve esaretten sonra Erzurum halkının son durumu ve halkın, yaralarını sarmaya çalışması anlatılır. Bayburtlu Zihnî’nin bahsedilen koşması bu bölümde memleketinin harap haliyle karşılaşan bir muhacir tarafından da seslendirilir.

Uzunyaylalı, romanıyla ilgili verdiği bir röportajında şunları söyler: “1916 Şubat ayından başlıyor. Rus ordusunun Erzurum’u işgal etmesiyle birlikte bu bölgeden tehcir yoluyla gitmiş

silahlı Taşnak Ermenileri de Ruslar ile birlikte Erzurum'a geliyorlar. Romanda, buraya gelen Ermenilerden onların milli kahramanı olan Antranik Paşa ciddi bir karakter olarak yer alıyor. Onlarla birlikte hareket eden işleri güçleri masum insanları öldürmek olan Taşnaklar da var. Türk kahramanların içerisinde ise subaylar, Erzurum ahalisinden insanlar var. Roman bu tarihi karakterler üzerinden Ermeni mezalimini anlatan bir çalışmadır. Osmanlıyı Avrupa topraklarından atmak isteyen fikre tekabül eden Şark meselesi, 19. yüzyılda peş peşe patlak veren meselelerle Osmanlıyı iyice yıprattı. Ermeniler 93 Harbi'nden sonraki ilk isyanlarını 20 Haziran 1890 yılında Erzurum'da başlatıp Anadolu'nun her tarafına yaydılar. Romanımda onların kaynakları ve bizim kaynaklarımızla Ermeni mezalimi ele alınmaktadır.”²⁴⁹

Romanda tarihî bir olayın işlenmesi yazarın kurgu alanını kısmen daraltmış olsa da konuyu kapsamının geniş olması ve Ermeni tehcirinin gerçekliğinin hâlâ tartışılıyor olması, romanın kurgulanmasını da kolaylaştırmıştır. Romanda çok fazla olay örgüsünün bulunması kişi ve mekân sayısını da aynı oranda etkilemiştir. Hem Türk hem de Ermeni karakterler ve bunların yaşadıkları, savaştıkları alanlar romanda geniş yer tutar. Roman, yaşadıkları yerleri terk edip şehre göç etmek zorunda kalan köylülerin “Urus geliyor!” “Taşnaglar köyleri basarak halkı katlediyor, evleri yakıyor!” nidalarıyla başlar.

Muhafazakâr bir yazar olan Uzunyaylalı, diğer romanlarında olduğu gibi bu romanında da geleneksel unsurlara ve dinî motiflere sıklıkla yer vermiştir. Örneğin romanda bir leit-motiv olarak tekrar edilen “işte müezzinler ezan-ı Muhammedî’yi terennüm ediyordu gene, şükür vatan ve millet hürdü!” ifadeleri okura bir ülkenin özgürlüğünün minarelerden yayılan ezan sesiyle mümkün olduğunu bildirir. Romanın on sekizinci sayfasında ise Hz. Hacer kıssasına değinilir. Romanda geçen bir başka geleneksel ritüel ise barış ve huzuru simgeleyen ekmeği tuza banma ritüelidir. Rus Prens Nikolaviç, ekmeği tuza banıp yiyerek şehirde huzur ve güven ortamını sağlayacağını teminatını vermiş sayılır. Ancak bu karşılamanın akabinde askerler resmî kurumlara yerleştirilir, camiler ve evler soyulur. Romandaki bir başka geleneksel motif ise hoca fehim’in ard arda sıraladığı atasözleridir: “ ‘Salim Bey evladım bilmez misin a, balık baştan kokar! At sahibine göre kişner!’ dedi. Sesi gölgelendi. ‘Zehirden şifa umulur mu ki oğul? Hiç karga karganın gözünü oyar mı?’ ”

Uzunyaylalı, Erzurum gazetesi’ne verdiği bir röportajda romanın Genceli Seyidov ve Arkadaşlarının hayatını anlattığını ifade etmişse de bu karakterler, romanda etkin olarak yer

²⁴⁹<http://www.erzurumajans.com/ermeni-mezaliminin-romanini-yazdi-1153h.htm> (Son Erişim Tarihi:25.02.2019)

almaz. Genceli Seyidov, yalnızca romanın dördüncü bölümünde görünür ve bölümün sonunda da şehit edilir. Okur Genceli Seyidov'la ilgili kısaca nasıl Erzurum'a geldiğini, neler yaptığını ve nasıl şehit olduğunu öğrenir. Ancak romanın evrensel mesajlar içermesi ve asıl Ermeni Mezalimi'ni roman sanatı aracılığıyla ortaya çıkarması yönünden son derece önemlidir. Nitekim Uzunyaylalı da yine aynı röportajında romanın nasıl ortaya çıktığını şöyle anlatır: “‘Paylaşılamayan Topraklar’ roman diliyle gerçeği görmezden gelenlere bir kez daha gerçekleri anlatıyor.

Paylaşılamayan Topraklar, Doğu Anadolu'da yaşanan Ermeni hadiselerini ve Tehcir'in arka planını anlatan bir roman. Kitapta Türk ve Ermeni karakterler üzerinden tarihi gerçekleri anlatmaya çalıştım. Romanda mekân İstanbul, Karadeniz ve Doğu Anadolu illerini kapsamaktadır. 1914-1924 yılları arasındaki memleketin genel durumu da romanda arka plan olarak gösterildi. Bugünleri anlayabilmek için o günlerin o günkü ortamında herkes tarafından bilinmesi gerekir. Bu çalışmayla Ermeni meselesi, Tehcir konusu ve Ermenilerin Doğu Anadolu'da yaptıkları fenalıklar romanlaşmış oldu” Başka bir röportajında ise Ermeni meselesine ülke olarak gerektiği kadar önem vermediğimizi, bu yüzden de Türklerin Ermenileri katlettiğine dair yerleşmiş yanlış inancı kıramadığımızı ifade eder: “Sorun bizde; bugüne kadar 1915'te ne olduğunu, neden Anadolu Ermenilerinin bir kısmını o zaman bizim toprağımız olan Suriye'ye gönderdiğimizi dünya kamuoyuna anlatamadık. Dünya bu konuda Türk tarafının tezlerini bilmiyor. Amerika'ya göç eden diaspora Ermenilerinin ürettiği tek taraflı bilgileri insanlar gerçek sanıyor... Fakat bu çağrılar bir yankı bulmuyor; çünkü kimse gerçeğin peşinde değil. Yıllardır söylüyorum, bu konuda yapmamız gereken en önemli çalışma dünya sinema ve TV'lerinde gösterilebilecek kalitede bir tehcir filmi çekmek ve dünya kamuoyuna gerçeği bu yolla aktarmaktır. Bu gün bu konunun akademisyenler tarafından çalışılmadık, karanlık bir noktası yok; lehte aleyhte, her şey ortada. Ne var ki akademik çalışmalar üniversite kütüphanelerinin raflarında kalıyor. Bu yüzden dramın edebiyatını da üretmemiz gerekir. *Paylaşılamayan Topraklar* romanı, bildiğim kadarıyla bir ilk. Tehcirle ilgili daha çok edebiyat eseri üretilmelidir ve bunların çeşitli dillere çevrili de yaptırılmalıdır. Vicdanlı insanların objektif bir kanaate ulaşabilmeleri için her iki tarafın tezlerini dinlemeleri, okumaları ve seyretmeleri gerekir. Bunu bize sağlayacak olan da sinema ve edebiyattır.” Yazar romanında bu konudaki serzenişine Yüzbaşı Salim aracılığıyla dikkat çeker. “...lâkin neden bir gazete muhabiri olsun gelip yurdun bu katledilmiş köşelerini gezmiyordu, kalan birkaç yaralı evladını ziyaret edip hallerini hatırlarını sormuyordu, karda kışta haftalardır yürüyen kolorduları ziyaret edip kahraman evlatlarını tebrik etmiyor, kolorduların öykülerini İstanbul'da anlatmıyordu?

Birkaç mebus, Ayan'dan bir iki zat, birkaç münevver gelseler ve buralarda yaşananları, olup biteni gözlerle görseler, âleme de gösterebilirler fena mı olurdu? Nafile yere yaklaşan kalabalık arasında böyle birini arıyordu gözleri.” Yazar bu iç monologla devrin yönetiminin Anadolu'dan, memleketin topraklarında gerçekleşen insan kıyımlarından ve yaşanan zor zamanlardan bîhaber olmasına sitem eder. Romanda verilmek istenen mesajlardan biri de budur.

2.6.2. Kişiler

Kişi kadrosu açısından oldukça zengin olan romanda hem kurgusal, hem de gerçek tarihî kişilikler yer almaktadır. Romanda genelde kronolojik bir sırayla verilen olaylar kalabalık bir kişi kadrosunu da beraberinde getirmiştir. Roman, kişilerin kurgulanması ve tanıtılması yönlerinden ise başarılı sayılır. İki kişi arasında geçen bir konuşma veya birtakım geriye dönüşlerle okura tanıtılan roman karakterleri roman akışında ustaca yer alırlar. Fakat Ermeni mezalimi çerçevesinde kurgulanan romanın ana karakteri yoktur, ana karakterleri vardır. Her bölümde bir karakter ön plana çıkmaktadır. Örneğin ilk bölümde Fırıncı Aslan ana karakter sayılabilecekken son bölümde bir savaş gazisi olarak memleketine dönen Yüzbaşı Salim, ana karakter sayılabilir. Romanda karakter kadar tipler de yer almaktadır. Semih Gümüş'ün tip ve karakter ayrımıyla ilgili yaklaşımı dikkate değerdir: “Tip kişiden farklı ama eninde sonunda kişiye açılan bir kavram, tip aynı zamanda kişi değil miydi? Oysa ne olduysa oldu, toplumcu gerçekçiliğin düzleminde tip temsil yetileri gelişirken bir ‘ölü-kışı’ ye dönüşmüş oldu. Tip inorganik, kişi organikdir organik roman içinde.”²⁵⁰ Romanda özellikle Genceli Seyidov ve arkadaşları, kahraman- alp tipine; Ermeni meyhaneci Gazaplı Zohrap Stepanyan, meyhaneci tipine; ve Ermeni çetesi olan “Yüzbaşı Yervant Seropyan, Tavit Pacacı, Mıgırdıç Dabagyan ve daha birkaç kartlaşmış silahlı Taşnag kâfiri” eşkıya tipine örnek verilebilir. Bu eşkıyalar romanda bir leit-motiv gibi sürekli tekrar edilir.

Genceli Seyidov

Rus hâkimiyetinde olan Azerbaycan Türklerinin kurduğu Cemiyet-i Hayriye'nin Erzurum'daki Türklere yardım etmesi için gönderdiği temsilcisidir. Gerçek bir tarihî kişilik olan Seyidov, romanda yiğit bir kahraman olarak tanıtılır. Hem tip, hem karakterdir. Romanda okur, Seyidov'un kim olduğunu Fırıncı Aslan'dan öğrenir: “Seyidov henüz yirmi dört yirmi beş yaşlarında, uzunca boylu, genç bir delikanlıydı. Başına her vakit siyah deri bir kalpak

²⁵⁰ Semih Gümüş, Roman Kitabı, Can Yayınları, İstanbul, 2011, s. 30

örtüyordu. Parıl parıl, apaydınlık, ışıklı, kara gözleri ve güleç bir çehresi vardı... Seyidov, üniversite eğitimini Rusya’da yapmış Genceli bir aydıdı. Evet gençti; fakat hem o gün hem de aralarından hiç ayrılmadığı bir yıldır, her vakit güngörmüş bir aksakallı gibi konuşmuş ve davranmıştı.”²⁵¹ Genceli kahraman Seyidov için yapılmış çalışmaların birinde kendisinden şöyle bahsedilir: “Cemiyet-i Hayriye temsilcileri Rus ve Ermeni askerlerin Türklere karşı yaptıkları, hakaret ve saldırıları engellemeye çalışarak ve gerekirse bu askerleri komutanlarına şikâyet ederek, Türk halkını koruyorlardı. Özellikle Seyidov'un Türklere korumak için yaptıkları hakkında Kantarcızâde Hacı Mustafa şunları anlatmaktadır: ‘Bu milletvekili Seyidov, genç, çalışkan, cesur bir Türk evladı idi. Bir Türk’ün burnunun kanamamasına çalışırdı. Hatta çarşılarda gezerken bir Ermeni bir Türk’e ufak bir harekette bulunduğu vakit, bu Ermeni’ye karşı koyar, bağırır ve söylerdi ki, "Şark'taki Büyük Türkistan, Kafkasya, Azerbaycan buradaki Türk kardaşlarına sahiptirler.”²⁵²

Fırıncı Aslan

Romanda karşımıza çıkan ilk karakter Fırıncı Aslan’dır. Ermeni ve Rusların baskı ve zulümlerine dayanamayıp köyden şehre göç eden bir kabileye öncülük etmekte, onları şehre ulaştırmaya çalışmaktadır. Aynı zamanda Erzurum’un belediye heyetine de üyedir. Ermenilerin yaptığı katliamlardan sağ çıkan nadir insanlardan biridir. “Erzurum’da fırın işletir, un tüccarlığı yapardı Fırıncı Aslan. Pek çok insan tarafından tanınıp bilinirdi. İçlerinde olunca subaylarla beraber önde gitmek ona düşmüştü. Yaşı ellisini geçkindi, fakat güçlü, kuvvetli dayanıklı biriydi.”²⁵³

Nigâr Hanım

Fırıncı Aslan’ın annesidir. Kışları Erzurum’da oğlunun yanında geçirmekte, yazın ise Pasinler ovasına, köyüne, dönmektedir. Görmüş geçirmiş, bilgili bir kadındır. Kışın ortasında köyden göç eden kabileyi cesaretlendirir. Uzunyaylalı karakterini şu şekilde tanıtır: “Pasin eşrafından rahmetli olmuş Alaeddin Bey’in kızıydı Nigâr Hanım. Babasından hatırı sayılı bir arazi kalmıştı kendisine. Bahar güneşi ıslıl ıslıl bakıp göz kırpmaya, toprak ısınıp tav tutmaya başladı mı toz dumanın cirit attığı Erzurum’da artık kimse onu tutamazdı. Hemen, çiçekli böcekli Pasin Ovası’nın yolunu tutardı. Yaz boyu taş konakta oturur, araziye ortaklarına

²⁵¹ Paylaşılamayan Topraklar, s. 192-198

²⁵² Betül Aslan, 1. DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA AZERBAJYAN TÜRKLERİ’NİN ERZURUM AHALİSİNE YAPTIĞI "KARDAŞ KÖMEĞİ (YARDIMLARI)"

(http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1751014834_13.pdf (Son Erişim Tarihi:10.05.2019)

²⁵³ Paylaşılamayan Topraklar, s. 13

ektirip biçtirirdi. Hayırhah birisiydi zaten. Gelirini ihtiyaç sahipleriyle paylaşmaktan mutluluk duyardı.”²⁵⁴

Yüzbaşı Salim

Erzurum’un yerli esnafından Kuyumcu Nihat’ın oğludur. Annesi, babası, kızkardeşi ve karısından oluşan ailesiyle Erzurum’da yaşar. Ancak Osmanlı ordusunun geri çekilmesiyle birlikte o da ailesini bırakıp orduyla birlikte Erzincan’a gitmek zorunda kalır. Üsteğmen Ferit’le birlikte, çekilen ordunun işlerini halletmek için Pasinler’de kalmış, göç eden kafiye katılmışlardır. Yazar kahramanını şöyle tanıtır: “Yüzbaşı Salim uzunca boylu, zayıf, esmer çehreli, kalın bıyıklı, karakaşlı ve berrak gözlü birisiydi. Üsteğmen Ferit de onun ikizi gibiydi.”²⁵⁵ Romanın sonunda Yüzbaşı Salim, kolunu savaşta kaybetmiş bir gazi olarak memleketine geri döner.

Üsteğmen Ferit

Erzurum’un yerli esnafından Aktar Ahmet’in oğludur. Ordu mensubu olan Ferit, Kars’ın kurtuluşunda görev aldığı sırada Vasgen’in saldırısıyla yaralanmıştır. Romanın sonunda bir savaş gazisi olarak karşımıza çıkar. Yüzbaşı Salim’in kız kardeşi Nimet’in de nişanlısıdır. “Üsteğmen Ferit ise, Gürcükapı’da dükkân işleten Aktar Ahmet’in oğluydu. Onun babasıyla da eskiden beri bir merhabası vardı. Şimdi bu iki subayın sorumluluğunu da bir yük gibi omzunda hissediyordu Fırıncı Aslan.”²⁵⁶ Yazar romanında Üsteğmen Ferit ve Yüzbaşı Salim’in şaşılacak derecede benzer olduğunu da vurgular.

Nimet

Yüzbaşı Salim’in kız kardeşidir. Ferit’in de nişanlısıdır. Aynı zamanda bir aşk üçgeninin de merkezinde yer alır. Babası kuyumcu Nihat’ın yanında çırak olan Ermeni Vasgen tarafından kaçırlır. Kurtulmaya çalışırken Vasgen tarafından öldürülür. Ferit son anda yetişir ancak kurtaramaz.

Meral

Yüzbaşı Salim’in eşidir. Yüzbaşı Salim, orduyla beraber giderken Meral hamiledir. Romanın sonunda bir oğlan çocuğu annesi olarak karşımıza çıkar. Yüzbaşı Salim giderken Meral ve annesi Yazgül Hanım’a birer silah vermiştir. Meral’e verdiği silahın adı “Namus

²⁵⁴ Paylaşılamayan Topraklar, s. 13-14

²⁵⁵ Paylaşılamayan Topraklar, s. 14

²⁵⁶ Paylaşılamayan Topraklar, s. 14

kurtaran” , anasına verdiği silah ise “can kurtaran” dır. Bu silahlar sayesinde Meral ve Yazgül Hanım korkunç Ermeni zulmünden sağ çıkan nadir insanlardandır.

Gazaplı Zohrap Stepanyan

Göçmen meyhanesinin sahibidir. Sınırlı, aksi ve inatçı bir adamdır. Bu yüzden Gazaplı lakabıyla anılır. “Tabii Doktor Ruben Sarkis hariç; onun yeri başkaydı, ona kayıtsız itaat ederdi suratsız Gazaplı Zohrap Stepanyan... Doktor Ruben Sarkis’in karakaşının ne dediğini, ela gözünün ne istediğini, ince uzun parmağının neyi işaret ettiğini, Gazaplı ezbere bilirdi.”²⁵⁷

Vasgen Sakayan

On altı on yedi yaşlarında Ermeni bir gençtir. Erivan’da annesiyle birlikte yaşamaktadır. Taşnagsutyun Cemiyeti’nin karargâhı olan Göçmen Meyhanesi’nde saki olarak çalışır. Yaşının genç ve zihninin işlenmemiş olması Türk düşmanlığıyla doldurulmasını kolaylaştırmıştır. Bu da demek oluyor ki gençler ve çocuklar eskiden beri terör örgütlerinin hedefidir. Vasgen de bunlardan biridir. Çabuk alev alabilen genç ve dinamik bu zihin babasının intikamını Türklerden almak için Erzurum’a gitmek istemektedir. Ermeni çete üyelerinin doldurduğuna gelen Vasgen, Doktor Ruben Sarkis’in isteği üzerine Türk yanlısı Ermeni Tüccar Garbis Sarkis’i öldürmüştür. Romanın ilerleyen bölümlerinde Vasgen Sakayan, adam öldürmeyi alışkanlık haline getirmiş bir cani olarak karşımıza çıkar. Erzurum’da yaşadıkları zamanlarda kuyumcu Nihat’ın kızı Nimet’e âşık olur, yıllar sonra intikam için Erzurum’a döndüğünde Türklerden kaçarken Nimet’i de kaçıır. Nimet’in nişanlısı Üsteğmen Ferit tarafından öldürülür. Yazar romanında Vasgen Sakayan’a geniş yer verirken şöyle bahseder: “ Güçlü kuvvetli, çam yarması, biraz asabi genç bir çocuktü Vasgen. Lakin öyle bir çocuktü ki körkütük sarhoş olup zıvanadan çıkanları, hesaba kitaba hır gür edenleri, kolundan, paçasından yakaladı mı bir solukta meyhanenin önündeki sal taşın üstüne kordu. Bu yüzden kimse Vasgen’e bulaşmak bir de yakasını kaptırmak istemezdi... Bir çocuğun gözünde gönlünde yalnızca duygu ve sevgi olabilirdi zaten, başka ne olabilirdi ki? Evet, Vasgen’in buğulu mavi gözlerinde şu an parlayan duygu ve sevgiydi, bir de iman aydınlığı vardı yüzünde, evet öyle.”²⁵⁸

Duacı Gevorg

Göçmen Meyhanesi’nin müdavimlerinden olan Duacı Gevorg, Erivan’da yalnız yaşamaktadır. Karısını tehcir sırasında Suriye sınırlarında hastalıktan kaybetmiştir. Kızı Nune

²⁵⁷ Paylaşılamayan Topraklar, s. 67

²⁵⁸ Paylaşılamayan Topraklar, s. 64

ise komşularının oğluna kaçarak evlenmiş Müslüman olmuştur. Duacı Gevorg kızına bu yüzden çok öfkeli. Onu kendi elleriyle öldüreceğini söyler durur nitekim öyle de olur. Kızını, kaçan diğer Müslüman kadınlardan sanıp farkında olmadan öldürür. Ağzı dualı, âlim bir insandır Duacı Gevorg. Yazarın Gevorg ve Vasgen'i inançlı olarak nitelemesi bir ironidir. Romanın ilerleyen bölümlerinde bu karakterlerin Müslüman halka yaptıklarını gördükçe bu ironi daha iyi fark edilir. “Erivan’da iki yıldır yalnız yaşıyordu Duacı Gevorg. İki üç haftalık silahlı bir eğitimden sonra her gün yüzlercesi Anadolu’ya gönderilmeye devam edilen Batı Ermeni İntikam Taburları gönüllülerine kilise bahçesinde propaganda konuşmaları yapıyordu. Uyku, talim ve propaganda çalışmaları dışındaki zamanını meyhanede içerek ve sefer emrinin çıkmasını bekleyerek, bir de Doktor Ruben’in babası, meyhanenin dişli adamlarından Erzurumlu Tüccar Garbis Sarkis’in “hezeyan!” dediği görüşlerine karşı çıkmakla geçiriyordu.”²⁵⁹

Doktor Ruben Sarkis

Erivan’daki Ermeni çetelerinin öncülerindendir. Ermeni gençleri örgütlenerek ve kışkırtarak Anadolu topraklarına gönderir. Sözde büyük Ermenistan’ın kurulması için çalışmaktadır. Göçmen Meyhanesi’nde nutuklar çekerek gençleri galeyana getiren bir provokatördür. Aynı zamanda da kendisiyle tamamen karşıt görüşlere sahip Erzurumlu Tüccar Garbis Sarkis’in de oğludur. Babasının Türk yanlısı olmasına dayanamaz ve onu Vasgen’e öldürtür. Romanın ilerleyen bölümlerinde tekrar karşımıza çıkan Doktor Ruben Sarkis, babasının ne kadar haklı olduğunu farkına varır ve belki hırsından belki de vicdan azabından dolayı Türklerden kaçarken intihar eder.

Tüccar Garbis Sarkis

Osmanlı yanlısı bir Ermeni Olan Tüccar Garbis Sarkis, bu özelliğinden dolayı Taşnag Ermeniler tarafından hiç sevilmez ancak Doktor Ruben’in babası olduğu için öldürmeye de yanaşmazlar. Uzunyaylalı, Ermeni cephesinden Türk yanlısı bir karakter oluşturarak aslında Ermeni soykırımının ne kadar haksız bir niteleme olduğunu, yer yer tarihi bilgiler vererek de gözler önüne sermiştir. Erzurumlu Tüccar, tecrübeli, her şey hakkında bilgisi olan biridir. Ve en önemlisi de Türklere karşı düşmanlık besleyen Ermeniler gibi o da bir zamanlar Rum çetelerinde yer almış ve Türklere hainlik etmiş, fakat yaptığı hataların da farkına varmıştır. “Doktor Ruben Sarkis’in babası Erzurum tüccarlarından yetmişlik bunak –Taşnaglar öyle diyordu- Tüccar Garbis Sarkis Göçmen Meyhanesi’nin müdavimlerindendi... Fakat aslına

²⁵⁹ Paylaşılmayan Topraklar, s. 69

bakılırsa gayet ölçülü bir adamdı Tüccar Garbis Sarkis. Erzurum isyanına katılmış, yargılanmıştı. Çok güngörmüşü. Çok şeye tanık olmuştu. Okuryazar birisiydi. Her şeyden de haberi vardı... Taşnakları, öteki Ermeni örgütlerini eleştirdiğinden, arada sırada Osmanlıyı kimi işlerinde haklı bulduğundan, herkesi cin küfür ederdi Tüccar Garbis Sarkis.”²⁶⁰

Kazak Yüzbaşı Popof

Kazak asıllı Rus Yüzbaşı Popof, Bayburt'ta hâkimiyet kurmuş, işgal sırasında birçok köy evini yağmalamış, Müslüman kadınlara saldırmış ve her türlü ahlaksızlığı ve zorbalığı yapmıştır. Ele geçirdiği ganimetler sayesinde de iki yılda zengin olmuş, birçok ev ve arsa almıştır. Yüzbaşı Popof'un savaşı kendi lehine çevirerek yoksul halkı sömürüp zengin olması, kısmen köy romanlarındaki ağa motifiyle benzerlik gösterir. Ağaların halkı yoksul bırakıp zenginleşmesi ve onlara hükmetmesi Popof'ta da görülür. “ Esasen adliye memuru olan Kazak Yüzbaşı Popof, Bayburt'taki Rusların en kıdemlisiydi. Kendini her yerde iyi bir Ermeni dostu diye tanıtıyordu... Popof insanları kişisel çıkarları için kullanıyordu, gerçek buydu.”²⁶¹ Yazar, romanında Popof gibi daha birçok karaktere yer vererek Birinci Dünya Savaşının getirdiği işgal yıllarında işgalci devletlerin, Osmanlı topraklarındaki yasadışı sömürüleri, halka yapılan işkenceleri yasal gibi gösterip Osmanlı Devleti'ni, silah gücü yanında bir de böyle haince oyunlarla nasıl yok etmeye çalıştığını göstermiştir.

Anna

Popof'un, romanda geçtiği şekliyle “metresi” dir. Yüzbaşı Popof ve Doktor Nikitin kendisine talip olmuş, ancak o ihtiraslarının kurbanı olmuş ve oldukça zengin olan Popof'u tercih etmiştir. Diğer Ruslara göre daha merhametli olan genç Rus hemşire Anna, Popof'un yaptığı ahlaksızlıklara daha fazla dayanamamış ve Doktor Nikitin'in çağrısına uyarak Rusya'ya kaçmıştır.

Tatyana Karameli

Bayburt'ta Ermeni ve Türk yetimlerin kaldığı bir yurttaki müdirelik yapmaktadır. Kızılhaç hemşiresi olan Tatyana Karameli, gerçek bir tarihî kişiliktir. Savaşın sonuna Ermeni çetesi ve Rus subayların Bayburt'ta Müslüman halka yaptığı işkenceleri kanıtlar nitelikte bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor, Ermeni mezaliminin önemli belgelerindendir. Romanda merhametiyle ön plana çıkan Tatyana Karameli müdireliğini yaptığı yurttaki Türk ve Ermeni çocuklar için

²⁶⁰ Paylaşılamayan Topraklar, s. 76-77

²⁶¹ Paylaşılamayan Topraklar, s.124

Türkleri yok etmeye çalışan Popof ve Arşak Paşa'yla mücadele etmekte ve bunu öncelikle Rus şerefini korumak için yapmaktadır. Türklerin Bayburt'u kurtarmak için geldikleri sırada Bayburt'u terk eder. "Türlere karşı yaptıkları hıyanetten dolayı harbin ilk devirlerinde Rusya'ya hicret eden ve alî cenap Türkler tarafından tehçir esnasında himaye edilip korunmuş olunan Ermeni erkek, kadın ve kızları hemen umûmuyla yerli yerlerine gelmiş idiler. Bu nankörler, diğler vahşileri itidal ve sükûnete teşvîk edecekleri yerde bilakis ön ayak olarak diğleriyle birlikte her türlü mezalime iştirak ediyorlardı.²⁶²

Arşak Paşa

Romanda ilk olarak Anna'nın doğum gününde "apoletsiz bir Rus üniformasıyla"(yazar bunu özellikle vurgular) karşımıza çıkan Arşak Paşa, Ermeni çetelerinin komutanı olarak Bayburt'a gelir. General Antranik'in Erzurum'da yaptığı zulmü o da Bayburt'ta yapar. Halkı un vermek bahanesiyle meydanlara toplayıp öldürür, her tarafı yakıp yıkar. Tatyana Karameli, hatıratında Arşak Paşa'dan şu şekilde bahseder: " Arşak, Erzincan'daki Antranik'den emir alıyordu. Bu canavarın Erzincan'da yaptığı fecayi'i Arşak da Bayburt'ta tekrara başladı. Erzak dağıtılacağı her tarafa il'an olunarak, köylüler Bayburt'ta davet olundular. Ermenilere itimat ve emniyet olunamayacağını pek çok defalar acı sûrette tecrübe etmiş olan Türklerin bir kısım erkekleri her ne vesîle ile olur ise olsun Bayburt'a toplanacak insanların akıbetinin feci olacağını bildikleri cihetle karla kaplı olan sarp dağlara, kayalıklara iltica ettiler ve Türk ordusuna haberler göndererek imdat talep ettiler.²⁶³

General Antranik

Romanın dördüncü bölümünde bütün vahşetiyle ortaya çıkan General Antranik, Erzurum Erzincan ve Bayburt'taki bütün katliamların düzenleyicisidir. Gerçek tarihî kişiliklerden olan Antranik, Erzurum'dan Erzincan'a, kendisine göre daha anlayışlı olan General Ağamalyan'ın yerine gelmiştir. Bu sıralarda Seyidov da Erzurum'da Belediye Heyeti üyesidir. Kısa süre içerisinde katliamlara başlamış, şehri ve içindeki neredeyse bütün halkı yakmış, kesmiş ve süngülerle öldürtmüştür. Yiğit kahraman Genceli Seyidov da bunlardan biridir. Kantarcızâde Hacı Mustafa, Türk Ordusu Erzurum'a girdikten sonra şehirde katliama uğrayan ahaliyi tespit için çalışmalar yapılırken, bir binanın kapısında asılı Antranik imzalı şu yazıyı bulduklarını kaydetmektedir: "Ey Belediye Heyeti siz eğer muvafakat etmiş olsa idiniz,

²⁶² <http://www.bayburtpostasi.com.tr/yazihane/madam-tatyana-nin-anilari-h10471.html> (Son Erişim Tarihi: 10.06.2019)

²⁶³ <http://www.bayburtpostasi.com.tr/yazihane/madam-tatyana-nin-anilari-h10471.html> (Son Erişim Tarihi: 14.06.2019)

İstanbul Kapısı'nda talimgâh mevkiine eğer halk gelmiş olsa idi, Türk'ün Erzurum'da bir tek halkı kalmayacak ve alacağımız intikamımız Ermeni tarihine yazılacaktı. Sebep siz oldunuz. Şimdi siz burada yatınız. Ben yarın yine sizden intikam almağa Hasankale'ye gidiyorum."²⁶⁴ General Antranik romanın sonunda Türk ordusunun önünden kaçarken bir mağaraya sığınmış halde okurla tekrar buluşur. Ancak o da artık Ruslar için Ermenilerin bir ehemmiyeti olmadığını anlamıştır. Antranik eğitim görmemiş bir çeteci olarak yetişmiş, düzenli Türk birlikleri karşısında hiçbir zaman duramamıştır. Onun muhatap kabul ettiği düzenli birlikler değil, masum ve savunmasız halktı ve savaş kanunları kesinlikle yok etmek üzerine kuruludur. Kendi adını taşıyan marşta da bu açık bir şekilde dile getirilir: "Antranik kardeş, gidelim Türkiye'ye Kıralım Türkleri olsun Ermenistan"²⁶⁵ Romanda da Antaranik'in katliamları Haluk Selvi'nin bu görüşüyle aynı doğrultudadır.

Belediye Heyeti

Belediye Heyeti, romanın yalnızca dördüncü bölümünde okurla buluşur ve yine dördüncü bölümün sonunda, barış görüşmeleri için Trabzon ve Tiflis'e göndermek bahanesiyle General Antranik tarafından öldürtülür. Yalnızca Fırıncı Aslan'ın yaşadığı romanın sonunda ortaya çıkar. Belediye Heyeti üyeleri, Genceli Seyidov ve arkadaşı Selman Han Abdulmabud, Belediye Reisi Hakkı Paşa, Fırıncı Aslan, Narman Mahallesi imamı Ziya, Kâbe Mescidi imamı Mehmet, Hafız Davut Hacı Ahmet, Komiser Ali, Hacı Kâzım, Ağazade Tevfik, Haşmet Bey ve halktan birkaç kişidir. Bu isimler halkın önde gelenlerindedir. Bu kişilerden Fırıncı Aslan dışındaki isimler gerçek tarihî kişiliklerdir. Bunlardan biri olan Hacı İbrahim, Erzurum'daki katliam hakkında şunları söyler: "....Ermeniler sırf benim mahallemden 15 haneye girmişler, bu hanelerde ele geçirdikleri 45 kişiyi kılıç ve baltalarla katletmişlerdir. Tiflis'e götürüldüklerini zannettiğimiz Belediye Reisi Hakkı Paşa'yı, arkadaşlarını ve o koca hastahaneyi dolduran masum halkımızı onar onar götürdükleri kabristan aralarında türlü işkencelerle katletmişler vakıa bu maktülleri ben de gördüm..."²⁶⁶

²⁶⁴ Betül Aslan, 1. DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA AZERBAIJAN TÜRKLERİ'NİN ERZURUM AHALİSİNE YAPTIĞI "KARDAŞ KÖMEĞİ (YARDIMLARI)" (http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1751014834_13.pdf) (Son Erişim Tarihi:10.05.2019)

²⁶⁵ Haluk Selvi, Hangi Antranik (<http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/Antranik.pdf>) (Son Erişim Tarihi: 20.06.2019)

²⁶⁶ Betül Aslan, 1. DÜNYA SAVAŞI ESNASINDA AZERBAIJAN TÜRKLERİ'NİN ERZURUM AHALİSİNE YAPTIĞI "KARDAŞ KÖMEĞİ (YARDIMLARI)" (http://www.turkiyatjournal.com/Makaleler/1751014834_13.pdf) (Son Erişim Tarihi:10.05.2019)

Erzurum Halkı

Romanda bütün bu ana karakterlerin yanında çeşitli rollerle yer alan fon karakterler de vardır. Örneğin Erzurum müftüsü Hoca Fehim ve Muhammed Lütfü Efendi, romanın manevi boyutunu temsil eder. Fırıncı Aslan'ın kafilesine Laleli düzünde yol gösteren ve Yüzbaşı Salim'in geleceğinden önceden haberdar olan Hoca Fehim, romandaki derviş tipidir. Bununla birlikte Aktar Ahmet(Üsteğmen Ferit'in babası), Kuyumcu Nihat(Yüzbaşı Salim'in babası), Gülbeyaz Hanım(Yüzbaşı Salim'in annesi), Nune(Gevorg'un kızı), Nermin(Yüzbaşı Salim'in komşularının kızı), ve Taşnag gazeteci Cibrayel(Doktor Ruben Sarkis'in casusu ve Taşnagsutyun çetesinin habercisi), Tetkik Heyeti Başkanı Abdullah Bey ve Necati, Muhacir Lütfullah Ağa, Mehdi Efendi Mahallesi imamı Mustafaoğlu İbrahim, Mülazım Nuri, Yüzbaşı Mehmet romanın diğer fon karakterleridir.

2.6.3. Anlatıcı ve Bakış Açısı

Bilge Ercilasun'a göre tarihî romanlar 1990'lı yıllarda yazılmaya başlamış, 2000'li yıllarda ise bir patlama yaşamıştır. Bunu, roman türünün henüz yaygınlaşmamış olmasının yanında insanın psikolojik haline de bağlar ve bu durumla ilgili "Büyük bir yangından çıkmış, trajik bir yıkım yaşamış bir toplum, hürriyetine kavuştuktan sonra, varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek için, yaşadığı kötü olayları unutmak, hafızasından silmek isteyebilir. Bu süre zarfında yaşanan hadiselerin çok acı olması, henüz çok taze bir şekilde hafızalarda yer etmesi, insanın direncini kırabilir, çalışmasını ve ilerlemesini engelleyebilirdi." ifadelerini kullanır.²⁶⁷ *Paylaşılamayan Topraklar* da Ercilasun'un bahsettiği olaylardan birini konu alır.

Türk tarihinde, hatta belki dünya tarihinde eşi benzeri görülmemiş işkencelere, zulümlere ve kıyımlara ev sahipliği yapmış Anadolu'nun, içler acısı halini romanına taşıyarak özellikle Ermeni Mezalimi ve Rus işgali'nin iç yüzünü dünya kamuoyuna göstermeyi planlayan yazar M. Talat Uzunyaylalı, romanını psikolojik konuşmalara ve iç çözümlemelere yer vermeyen gösterme yöntemine bağlı kalarak yazmıştır. Romanın tarihsel bir olay üzerine kurulması kurgu açısından yazarı sınırlandırmıştır. Buna rağmen edebiyat ve özellikle roman sanatının tarihî vesikalarda yer almayan kişi ve olaylara yoğunlaşması tarihsel olayların yorumlanmasını da beraberinde getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında *Paylaşılamayan Topraklar* romanındaki gerçek tarihî kişiliklerle birlikte örneğin Fırıncı Aslan veya Tüccar Garbis Sarkis de romanın kurmaca kişilerindendir. Özellikle Tüccar Garbis Sarkis, romanda yazarın sözcüsü gibidir. Ermeni

²⁶⁷ Bilge Ercilasun, *Romanda Birinci Dünya Savaşı*, Akademik Bakış, C.7, S.14, Yaz 2014, s. 247-262

ihaneti, Rusların Ermenileri yüzüstü bırakması gibi daha birçok olay, Tüccar ağzından okura iletilir. Yazar, romanında böyle bir karakter oluşturarak Ermenilerin yaşanan olaylar karşısındaki duruşunu gözler önüne serer, bir yandan da Ermenilerin düştüğü hataları, Osmanlı'ya ihanetleri de yine bu roman kişisi aracılığıyla okura bildirir.

Roman anlatıcısı yazar anlatıcı olmakla birlikte bakış açısı yer yer değişebilmektedir. Anlatıcı bazen gözlemci bakış açısına bazen de ilahi bakış açısına bürünebilmektedir. Örneğin romanın sonunda “Yüzbaşı Salim, ihtiyarın enerjisini gönlünde ta derinlerde hissetti. Bir oğul da kendisinin vardı, ne gamdı? Nihat'ın ışıklı yüzü birden mıknaş gibi kendisini çekti. Yerinden doğruldu hemen. Evinde ve babadan kalma harap mağazada yapacak çok iş vardı. Yüreğinin sitemlerini İstanbulkapı'ya döküp evinin yolunu tuttu.” İfadelerini kullanan yazar, karakterinin her hal ve düşüncesinden haberdar olan ilahi bir bakış açısına sahiptir. Kişilerden çok olaylara dikkat çeken romanda bir ana karakter olmamasına rağmen romanın bazı bölümlerinde karakterler ve onların bakış açısı ön plandadır. Örneğin romanın birinci bölümünde olaylara Fırıncı Aslan açısından yaklaşılırken, altıncı bölüm olan son bölümde olaylar Yüzbaşı Salim'in bakış açısından nakledilir. Bu bir anlatıcı karmaşasından ziyade iyi kurgulanmış bir romanın özelliğidir. Bugün postmodernist romanlarda sıklıkla kullanılan çoklu anlatıcı ve çoklu bakış açısı M. Talat Uzunyaylalı'nın romanında da ustaca yer almıştır. “İstanbul'da bir buçuk milyon insan yaşıyordu, fakat şu an hiçbir evin penceresinden titrek bir lamba ışığı dahi sızılmıyordu. Bu durum savaş nedeniyle başvurulmuş bir karartma uygulaması değildi; gerçi dört yıldır süren harp pek çok ihtiyaç maddesi gibi gazyağını da tüketmişti fakat her gün bir parçası elden çıkan vatan toprakları, şehit olan yüz binlerce asker ve subayın işitilen kara haberleri, payitahtlıların kanayan yarasını daha da derinleştirdiğinden, birazcık gazı olanlar da memleketin hâlini düşünüp lambalarını yakmıyor, karanlıkta oturmayı tercih ediyordu.”²⁶⁸ ifadeleri Yüzbaşı Salim'in İstanbul'u seyrederken aklından geçen düşüncelerdir.

Romanın bütününe hâkim olan ana duygu acı, dram, çaresizlik ve hüzdür. Romanın her sayfasında bunu hissetmek mümkündür. Örneğin ordunun Erzurum'dan çekilmesini yazar şöyle tasvir eder: “ordunun halkı bırakıp geri çekilmesi közün üstüne sanki gazyağı dökmüştü; yaşamayan bilemezdi böyle bir şeyi. Ne demektir bu; biçare kalmak, sahipsiz, elsiz ayaksız, kolsuz bacaksız kalmak demektir. Ordu yoksa can emniyeti de yoktu, mal emniyeti de; ordu yoksa ırz emniyeti de yoktu vicdan emniyeti de.”²⁶⁹

²⁶⁸Paylaşılmalı Topraklar, s. 263

²⁶⁹Paylaşılmalı Topraklar, s. 39

Yazar romanında bir takım tesadüflere de yer verir. Örneğin romanın birinci bölümünde yer alan Aktar Ahmet, Kuyumcu Nihat gibi karakterler, Tüccar Garbis Sarkis'in komşularıdır. Vasgen ise Kuyumcu Nihat'ın çıracıdır ve kızı Nimet'e de âşıktır. Bir başka örnek ise Duacı Gevorg'un kızı Nune, Gevorg'un öldürdüğü Müslüman kadınlardan biridir. Gevorg bunu farketmişinde kızı kollarında can verir. Romanda yer alan bu döngü, merak unsurunu diri tutar. İkinci bölümün sonunda Osmanlı hayranı bir Ermeni olan Tüccar Garbis Sarkis, Vasgen tarafından öldürülür. Bu sırada Ermeni çocuklar da ilahilerle Hz. İsa'nın doğumunu müjdelemektedir. Yazar bunu bir ironi olarak kullanmıştır. Gerçeği haykıran bir insan öldürülürken, aynı tarihte gerçeği haykıran bir başka insan doğmuştur. İkisinin ortak yanı ise önce hor görülüp haklı olduğunun farkına varıldıktan sonra değer verilmesidir. Romandaki bir başka ironi ise yüz ellinci sayfada yer alır. Arşak Paşa ve Yüzbaşı Popof, Bayburt Kalesi, Büyük Çan Kulesi ve Büyük Cami önünde bir fotoğraf çekilirler. Bu fotoğraf Osmanlı'daki karma kültürün ve aslında iki farklı dinî inanişaya sahip insanların kardeşçe yaşadıklarının bir göstergesi sayılabilir. Yine Antranik'in elinde tesbih taşıması da kültür aktarımının bir örneğidir.

Romanın en önemli bölümü dördüncü bölümdür denebilir. Bu bölümde Ermenilerin yaptıkları kıyımlar en korkunç haliyle anlatılmıştır. Seyidov ve belediye heyetinin diğer üyeleri de bu bölümde bir tuzağa düşürülerek katledilmişler, baltalarla doğranmışlardır. Yazarın katliam ve kıyımlara romanda tüm ayrıntılarıyla anlatması Ermenilerin yaptığı vahşeti gözler önüne serer.

Yazar romanında bir mektuba da yer vermiştir. Özellikle modern romanlarda kullanılan mektup türü romanda akıcılığı artırır. Reşat Nuri Güntekin'in Çalılıkusu romanı bunun en güzel örneği sayılır. Üsteğmen Ferit'in Fırıncı Aslan'a gönderdiği mektup, romandaki bütün düğümleri çözer. Bu açıdan bakıldığında yazar romanını kurgularken öykü türüne has olan serim, düğüm ve çözüm bölümlerini dikkate alarak kurgulamıştır denebilir. Üsteğmen ferit, mektubunda okurun merak ettiği bir durum olan Nimet, Vasgen ve Duacı Gevorg'a ne olduğunu, Kars'ın nasıl kurtarıldığını anlatır. Bu mektupta bakış açısı Ferit'e aittir. Kars'ın savunulması Ferit'in bakış açısıyla verilir. Roman, vatanına kavuşan bir muhacirin dualarıyla sona erer.

2.6.4.Mekân

Romanda başlıca mekânlar Erzurum ve çevre köylerdir. Bununla birlikte Bayburt, Erivan ve Erzincan da romanda mekân olarak yer alır. Ermeni Mezalimi'nin hüküm sürdüğü her yer roman mekânıdır. Bu nedenle romanda olaylar geniş bir alanda gerçekleşir. Romanın her

bölümünde mekânlar farklılaşır. Ancak bir savaş ekseninde kurgulanan romanda özellikle Erzurum köyleri geniş yer tutmaktadır. Türk ordusunun çekilmesinden sonra tamamen sahipsiz kalan köyler Rus ve Ermeni çeteleri tarafından yakılıp yıkılmış, yok edilmiştir. Savaşın en korkunç yüzüyle karşılaşan köy ve köylü romanın merkezinde yer alır. Örneğin romanın son bölümünde Erzurum kurtulduktan sonra şehre gönderilen tetkik heyeti başkanı Abdullah Bey ve Necati'nin, geceyi geçirmek için uğradıkları bir köyde şahit oldukları manzaralar tüyler ürpertir. Abdullah Bey yaşadıklarını şöyle anlatır: “ ‘Bir emniyet mensubu olarak nice cinayetler gördüm ben’ dedi. Kederli bir ses tonuyla yüzünü çevirmeden konuşarak. ‘Trabzon’da Gümüşhane’de Bayburt’ta nice felaketler işittim, fakat Cinis’te o mazlumların, o bahtı karaların, kurumuş kanlarını çiğnemek, toprağın dışında kalmış kolları, bacakları görmek açıkçası Necati gibi beni de pek müteessir etti.’” Romanda bunun gibi pek çok manzarayla karşılaşmak mümkündür. İsmail Suphi Bey ise TBMM’deki bir konuşmasında köy ve köylüyle ilgili şunları söyler: “Türk köylüsü meşrutiyetten evvel ne ise yine o halde kalmıştır. Yine Türkiye köylüsünün başında jandarma, yine Türkiye köylüsünün başında bitmez tükenmez harpler, vergiler başlamış ve devam etmiştir. Türkiye köylüsü yine Balkan’da, yine Karadağ’da, yine Şark cephesinde, yine Yemen’de ölmüş, ölmüş, ölmüştür. Dâhilde Türk köylüsü Kürt köylüsü, alelumum bu memleketin köylüsü harap olmuştur.”²⁷⁰ Romandaki köylünün durumu ise bu sözleri doğrular niteliktedir. Yazarın romanında yer verdiği mekânların gerçekliği ve güçlü mekân tasvirleri, romandaki gerçeklik algısını da güçlendirir.

Romanın birinci bölümü bir mekânla başlar. “Birkaç gündür yoğunlaşan söylentiler, Pasin kasabası ve köylerindeki Müslüman ahaliye, korkuyu fırtınalı denizin dalgaları kabarttığı gibi kabarttığından, kimse kara kışa bakmadı artık. Vesvesesine yenik düşenler vasıtalı vasitasız Erzurum soşesine koştu.”²⁷¹ Pasinlerden kaçanların Erzurum’a ulaşmasıyla mekân değişir ve Erzurum olur. Erzurum’a gelen halk, evlere yerleştirilir bir kısmı ise orduyla birlikte İstanbul kapı’dan çıkarak şehri terk etmeye koyulur. Bu bölümde karşılaştığımız bir başka mekân ise şehri işgal eden Rusların giriş yaptığı Karskapı’dır. Burada toplanan Ermeni halk Rusların gelişini kutlamakta, sanki yıllardır Osmanlı topraklarında esaret hayatı yaşamışlar gibi kurtulduklarına sevinmektedirler. Burada okur, Ermeni ihanetinin bir başka örneğiyle de karşılaşmaktadır.²⁷²

²⁷⁰ Gökay Durmuş, 1960-1980 Dönemi Türk Romanında Tarihsel Algı ve Türk Tarihinin Önemli Aşamaları, Ekin Yayınları, Bursa, 2017, s.249

²⁷¹ Paylaşılamayan Topraklar, s. 9

²⁷² Paylaşılamayan Topraklar, s. 43-45

Roman mekân tasvirleri açısından da oldukça başarılıdır. Okurun gözünde canlanan mekânlar okurun roman akışında yer almasını da kolaylaştırır. Örneğin Yüzbaşı Salim'in bulunduğu alanın tasviri romanda bir tablo gibi yer alır. “oturdukları bahçeye kadar inen çam ağaçlarının arasındaki kavak ve söğütlerin ölgün güz yaprakları güneşin serptiği son kızılıktan nasibini cömertçe aldığından, bahçe gözüne bir tablo gibi gözüktü; hazan bahçesinde kırık bir masa ve kırık sandalyeler etrafında toplanmış, közde pişmiş patates kebabı yiyen yorgun askerlerin resmedildiği bir tablo.”²⁷³ Erzurum ovasıyla ilgili bir başka güzel tasvir ise romanın üç yüz yirmi altıncı sayfasında yer alır: “Kocaman gümüşten bir kuşak gibi ovanın ortasını ele geçirmiş sazlığın sularının parıltılarını seyre koyuldu. Her yanda renk renk, körpe kır çiçekleri yükselmiş, yumuşak rüzgârda boyun kırıp sallanıyordu.”²⁷⁴

Romanın ikinci bölümünde mekân Erivan'da bir meyhanedir. Taşnagsutyun Cemiyeti'nin karargâhı olan bu meyhanede toplanan Ermeniler yiyip içmekte, Garin Kale'ye(Erzurum) döndüklerinde yapacakları eylemleri planlamaktadırlar. Romanın üçüncü bölümün de ise mekân Bayburt ve köyleridir. Bayburtlu olan Duacı Gevorg, Arşak Paşa'yla birlikte doğduğu topraklara geri dönmüştür. Katliamlara başlayacak ve kıyılmadık can bırakmayacak olan Duacı Gevorg, Bayburt'un her köyüne Yüzbaşı Popof'la baskınlar düzenlemiş, bir yandan da kızı Nune'yi aramıştır. Romanda geçen köyler bir tasvirden çok ya isim olarak ya da yapılan işkencelerin ev sahibi olarak yer alırlar. Örneğin Bayburt'un Kotis köyü bunlardan biridir. Bu köyde evlere girilmiş, muhtar ve oğlu ve daha birçok köylü öldüresiye dövülmüştür.

Romanın geçtiği bir diğer mekân ise Bayburt'ta bir taş konaktır. Burada Anna'nın doğum günü kutlanmakta, Ermeniler ve Ruslar, yiyip içip, dans etmektedir. Bu kutlamaya katılan Arşak Paşa ise Popof'la Bayburt'taki Müslüman halkı nasıl yok edeceğinin planlarını yapmaktadır. Bu bölümdeki bir başka mekân ise Bayburt Kalesi taraflarıdır. Arşak Paşa, Popof ve diğer Ermeni askerler burada Bayburt Kalesi, Büyük Camii ve Büyük Çan Kulesi'nin önünde fotoğraf çekilirler. İki ayrı dinî unsurun bir arada bulunması Osmanlı'daki kardeşçe yaşamının en güzel örneğidir. Bir diğer mekân ise Popof'un evidir. Taşnag Ermenileri yakaladıkları insanları getirip bu evin bahçesindeki kulübeye kilitlemekte, öldüresiyle dövmektedirler. Türk ve Ermeni yetimlerin kaldığı Eytamhane de romanın önemli mekânlarından. Tatyana Karameli, buradaki yetim çocukları korumaya çalışmakta fakat başarılı olamamaktadır. Ermenilerin katliam yaptığı bir başka mekân da burasıdır. Romanda Eytamhane katliamı şöyle

²⁷³ Paylaşılamayan Topraklar, s.53

²⁷⁴ Paylaşılamayan Topraklar, s.326

anlatılır: “Tatyana Karameli kapıyı açıp dikkatlice baktı; sokağın açık kapısından yayılan kar aydınlığında Vasgen’i, Duacı Gevorg ve diğerlerini gördü. Ellerinde geniş ağızlı bıçaklar, çıldırmış bir şekilde feryat eden ve tahta merdivenden sağa sola kaçmaya çalışan Türk çocuklarını ve onlarla kalan kadınları, bahar kuzuları gibi yere yatırıyor ve hemen boyunlarını kesip bırakıyordu.”²⁷⁵ Bayburt’taki katliamlarına hız veren Ermenilerin yakıp yıktığı her yer roman mekânıdır. Şehir meydanı, taş konaklar, mağazalar romanın bu bölümündeki diğer mekânlardır. Ermeniler buralara doldurdukları insanları ya kesmişler ya da ateşe verip yakmışlardır.

Romanın dördüncü bölümüne gelindiğinde mekân Erzurum’da bir Ermeni konağıdır. Antranik Erzurum’a gelmiş ve çetenin önde gelenleriyle bir toplantı yapmaktadır. Daha sonra ise Erzurum Belediye Heyeti de buraya getirilerek tuzağa düşürülmüş ve katledilecekleri yerlere gönderilmişlerdir. Belediye Reisi Hakkı Paşa, Seyidov, Ağazade Tefvik, Kâbe Mescidi imamı Mehmet, Başkâtip Ahmet ve Haşmet, Topçuoğlu mahallesindeki bir handa katledilmişlerdir. Bir diğer mekân ise tren istasyonunun yakınlarındaki tahta barakalardır. Diğer belediye üyeleri de burada yakılmıştır ancak Fırıncı Aslan, cenazelerin altına gizlenerek hayatta kalmayı başarmıştır.

Romanın beşinci bölümü Erzurum’a doğru ilerleyen Kazım Karabekir komutasındaki Türk ordusunun Sansa Boğazındaki kar mücadelesiyle başlar. Sansa Boğazı ve Bağır Paşa Dağları’nın tasvirine de yer veren yazar, dağların aşılmaz ve yüksek oluşundan bahseder: “Sansa Boğazı’nın sağ tarafında yükselen sarp kayalıklı Bağır Paşa Dağları, griliğin koynunda sessizliğe batmış Mısır sfenksi gibi ürkütücü ve manalı göründü gözüne.”²⁷⁶ Romanın bu kısmında ordunun yol boyunca köylerde şahit oldukları korkunç hadiseler anlatılır. Örneğin Mamahatun köyü bunlardan biridir. Gördüğü manzara karşısında Miralay Kazım Karabekir, askerlerine şöyle seslenir: “... Hiçbir kuvvet, hiçbir kale sıkılan yumruklarımızın darbesi altında uzun süre dayanamayacaktır. Bu manzaraları bize armağan bırakan Taşnag çeteleri, yalnız kendi ordularının değil, Ermeni milletinin mevcudiyetine dahi suikast hazırlamışlardır. Elleri bağlı, karınları deşilmiş, çıplak vücutlarından başları, kolları, bacakları koparılmış şu sabilere reva görülen muameleye bir kere daha bakın; bu muamele, bu yavruların, şu genç kızların, şu anaların hangi suçlarının cezasıdır? Böylesi bir vahşeti insan türüne mensup birileri nasıl yapabilir? Bir canavar, belki.”²⁷⁷ Ermeni vahşetini bütün korkunçluğuyla yaşamış

²⁷⁵ Paylaşılamayan Topraklar, s.159

²⁷⁶ Paylaşılamayan Topraklar, s.231

²⁷⁷ Paylaşılamayan Topraklar, s.240

köylerden biri de Alaca köyüdür. Ordu köye ulaştığında köy hâlâ yanmakta ve sağ kalan insanlar feryad u figân etmektedirler. Ordunun bundan sonraki mekânı Harputkapı ve İstanbulkapı'dır. Harputkapı'da Ermenilerle sıcak savaşa girilmiş ve İstanbulkapı'dan şehre girerek şehri Ermenilerden temizlemiştir. Karskapı'dan Ruslarla birlikte şehre giriş yapan Ermeniler yine aynı kapıdan kaçarak şehri terk etmişlerdir.

Romanın iki yüz elli altıncı sayfasında ise bir mağara mekân olarak kullanılır. Türk ordusundan kaçan Antranik, bu mağaraya sığınmış, ısınmaya çalışmaktadır. Sözde Ermeni davasına gönül vermiş ve bu uğurda babasını öldürtmüş olan Doktor Ruben Sarkis ise Çobandede Köprüsü'nde karşımıza çıkar. Babasından af dileyerek, bin pişmanlıkla intihar eder ve yazarın deyimiyle Aras Nehri'nin kirli bulanık sularına karışır. Romanın altıncı bölümünde artık gaziler ve muhacirler, Ermenilerden temizlenmiş memleketlerine dönmektedirler. Yüzbaşı Salim de bunlardan biridir. Bölüm Yüzbaşı Salim'in, İstanbul'da bir Giresun vapurunun güvertesinde yaşadıklarını sorgulamasıyla başlar. Erzurum yolcularını ulaştırmak üzere yola çıkan gemi kömür almak için Zonguldak'a uğrar. Şehirde işgal kuvvetleri ve gayrimüslimler hüküm sürmektedir. Özellikle gayrimüslimlerin işlettiği baloz adı verilen içkili eğlence yerleri ahlâki çöküntünün de bir örneğidir. Bir sonraki mekân Trabzon limanıdır. Erzurum yolcuları buradan sonrasını yaya gideceklerdir. Yol boyunca harap olmuş köyler, geniş ovalar, Ruslar tarafından yapılmış tren yolları muhacirler tarafından şaşkınlıkla seyredilmiştir. Mekân aracılığıyla bir başka gerçeğe de yer verir yazar. Türk köylerinin aksine Rum köyleri bütün güzelliği ve bereketiyle hayatına devam etmekteyken kendi toprağında Türk köylüleri zulüm ve işkencenin muhatabı olmuştur. Eşleri veya evlatları Ermeni çetelerine katılmış Rum kadınlarına Türk askeri hiçbir zarar vermezken, kocaları orduya katılan Türk kadınları ve anaları ise Rum çeteleri tarafından her türlü eza ve cefaya maruz kalmışlardır. Romanda bu asil tavır şöyle yer alır: "Evleri yakılıp yıkılmış her türlü fenalığa maruz kalmış Müslüman köylerin halkı, askerler, bu mesut ve bereketli köyleri basıp kendilerine yapılanların intikamını almıyordu. Altı yüz yıldır bu insanlar şu andaki gibi saadet ve refah içinde yaşıyordu."²⁷⁸ Erzurum'a ulaşana kadar daha birçok köy ve yol aşan Yüzbaşı Salim, Erzurum'a ulaştığında memleketini tanınmaz bir halde bulur. İlk olarak Hoca Fehim'in evine uğrar, daha sonra kendi evine geçer. Romanda harap olmuş Erzurum sokakları evler, taş binalar, mekân olarak verilse de üzerinde fazla durulmaz. Son olarak tekrar İstanbulkapı, muhacirlerin şehre giriş yaptığı

²⁷⁸ Paylaşılamayan Topraklar, s. 282

mekân olarak verilir. Ermeni ve Rus zulmünden kaçan insanlar, çıktıkları kapıdan tekrar memleketlerine dönerler.

2.6.5. Zaman

“Edebiyat bir milletin devamlılığını sağlayan, kimliğini oluşturmasına yardımcı olan, istiklal ve hürriyetini pekiştiren en etkili sanat dallarından biridir. Toplumun hayatını tehdit eden bunalımların, yıkıntıya ve yok oluşa sebep olan savaşların, Türk varlığını ve kimliğini tehdit eden, hatta yok etmeyi amaçlayan saldırıların, edebiyata aksetmemesi düşünülemezdi.” der Bilge Ercilasun. Semih Gümüş ise roman sanatı ve tarih bağlamından şu şekilde bahseder: “Bir de tarihin zamanı var romanın başlıca ilgi alanlarından biri. Bu anlamda tarih zamanın kaldıracıdır. Zamanın uzamı içinde, Enis Batur da tarih ve edebiyat bağıntısını önemseyen bir açıklama getirir. ‘ Tarih zamanın giyinmiş, bir kılığa sokulmuş biçimidir edebiyatçının gözünde. Merakla kurcalar onu bazı bölgelerine yolculuklar düzenler, zaman ile tarihin içinden de boy ölçüşmeye soyunur.’”²⁷⁹ Uzunyaylalı ise Türk toplumunun zihninde yer etmiş geçmişte bir zaman dilimini günümüze taşımış, atalarımızın yaşadıklarından bizleri haberdar etmiştir.

Romanda karşılaştığımız ilk zaman ifadesi on iki Şubat 1915’dir. “On iki Şubat bin dokuz yüz on beşinin soğuk, tipili bu kış gecesinde, yeni bir muhacir kfilesi saatlerdir yoldaydı. Lakin neredeyse fasılasız yağın kar, yürümelerini ve vasıtalarının hareketini güçleştirdiğinden, üstelik şoseyi de yer yer kaybettiklerinden, iflahları söküldü.”²⁸⁰ Romanın vak’a zamanı bu tarihte başlar ve Erzurum’un kurtuluşundan üç ay sonrasına kadar devam eder. Roman bir kış mevsiminde başlar. Erzurumlu yazar Uzunyaylalı, romanında Erzurum’un zorlu kış şartlarından sıklıkla bahseder. Bu sayede romanın dramatik yapısı daha da güçlenir; çünkü sert ve keskin kış şartlarında hem savaş, hem zulüm ve işkenceler, hem de kıtlık hayatta kalmayı zorlaştırır. Bazen de kar ve karın meşakkatine mutasavvıf bir bakış açısıyla yaklaşarak “kar zahiren meşakkat sayılsa da gerçekte rahmetti; kar su idi, su ise hayatın kendisi. Bu yüzden akıllı erenlerin dinî bütün Müslümanların kardan şikâyet ettiği görülmezdi bu topraklarda.”²⁸¹ ifadelerini kullanır. Karın yağışı romanın bazı kısımlarında leit-motiv olarak kullanılır. Örneğin sayfa iki yüz yirmi sekiz de karın yağışı “hafif ince bir kar yağıyordu Erzurum’a, elekten elenir gibi bir kar.” tasviriyle verilir.²⁸²

²⁷⁹ Semih Gümüş, Roman Kitabı, Can Yayınları, İstanbul, 2011, s. 202

²⁸⁰ Paylaşılmayan Topraklar, s. 9

²⁸¹ Paylaşılmayan Topraklar, s.30

²⁸² Paylaşılmayan Topraklar, s. 228

Romanın tarihsel bir roman olması romanda yer yer tarihî bilgilerin verilmesini de beraberinde getirir. Okur, Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşananları bir de edebiyatçının gözünden dinler. Yüzünü tarihe kolayca dönebilme şansına sahip olan roman, tüm insanlık için yardımcı kahraman niteliği kazanır. Roman tarihsel bilinç hatta bilgi için yükselen bir değerdir ve sinema ile birlikte insanlık adına bir misyon yüklenmesi söz konusudur.²⁸³ *Paylaşılamayan Topraklar* romanı da bu misyondan hareketle Ermeni mezaliminin gizli kalmış yönlerini hem roman kişileri hem de olaylar aracılığıyla okura nakleder. Örneğin romanın yüz üçüncü sayfasında Tüccar Garbis Sarkis, Ermenilerin Ruslar tarafından nasıl kandırıldıkları hakkında şu bilgiyi verir: “Büyük ağabeyi saydığımız Ruslar, 1829’da bize Ermeni devletini vermediler, halbuki onlara yardım ettikti, bunu vaad etmişlerdi, vereceklerdi; 1854 Kırım Harbi’nde de yardım ettik, o vakit de bize bunu vaad etmişlerdi; 1877-78 Harbi’nde de yardım ettik, daha kararlı bir şekilde hem de, öyle ki dağda bayırda önlerine düşüp yol gösterdik... Erzurum’u, Kars’ı, Ardahan’ı, Kafkas’ın her yanını istila etti Ruslar o zaman, ‘hadi bakalım gelin ey Ermeniler, buralar sizindir, buyurun, kurun şu Ermeni devletini’ demelerini bekledik. Peki dediler mi?”²⁸⁴ Romanda bunun gibi daha birçok tarihî bilgi nakledilir. Bu bilgiler, yazarın romanın ön sözünde bahsettiği geniş çaplı arşiv çalışmaları ve araştırmalarını gösterir niteliktedir. Romanın ikinci bölümü ise 5 Ocak 1918 tarihiyle başlar. Erivan’daki Ermeniler Osmanlı’ya baskın planı yapmaktadırlar. Yazar bu bölümde bir hesaplaşmaya da yer verir. Osmanlı taraftarı ve aynı zamanda eski Ermeni çetesi üyelerinden Tüccar Garbis Sarkis ve kendisiyle karşıt görüşe sahip Taşnaksutyun Cemiyeti’nin casusu olan Gazeteci Cibrayel, bu tartışma sırasında hem Ermeni hem de Türk tarihine dair birçok bilgi verir. Bu tarih aynı zamanda Ermenilerin Hz. İsa’nın doğumunu kutladıkları tarihtir.

Rusların Doğu Anadolu’ya hâkim olmasıyla birlikte Erzurum, Bayburt ve Erzincan’a geri dönen Ermeniler, zamanla Rusları da saf dışı bırakarak bütün egemenliği ele geçirmişlerdir. Bolşevik ihtilaliyle birlikte Ruslar Osmanlı’yla savaşı bitirmişler ancak bütün cephanelik ve halktan harp ganimeti adı altında cebren topladıkları ganimetleri de Ermenilere bırakmışlardır. Kin ve nefret yüklü Ermeniler, Doğu Anadolu’daki bütün hâkimiyeti ele geçirdikten sonra Osmanlı ordusuyla savaşamayacaklarını bildikleri için masum ve savunmasız Müslüman halkı muhatap alarak şehirleri ve insanları barbarca yakıp yıkmışlardır. Örneğin yüz elli altıncı sayfa da geçen 15 Şubat 1918 tarihinde Arşak Paşa, Bayburt’taki kısımlarına başlar. Halkı un vermek bahanesiyle meydanlara toplar ve tutuklar. Osmanlı askerinin şehre yaklaştığını haber alan

²⁸³ Gökay Durmuş, 1960-1980 Dönemi Türk Romanında Tarihsel Algı ve Türk Tarihinin Önemli Aşamaları, Ekin Yay., Bursa, 2017, s.42-43

²⁸⁴ *Paylaşılamayan Topraklar*, s. 103

Ermeniler on beş Şubat gecesi bütün Bayburt'u yakıp yıkmışlar, Müslüman halkı ise baltalarla, bıçaklarla kesmişlerdir. Ermenilerin icra ettikleri bu vahşet, olanları gözleriyle gören eytamhane müdiresi ve bir Kızılhaç hemşiresi olan Tatyana Karameli'nin raporunda da yer alır. Bu yaşananlar hikâye edilmiş bir romandan çok daha fazlasıdır. Tatyana Karameli ve yazdığı rapor tarihî bir belge olmasına rağmen taraflı tarih, Ermenileri tehcir mağduru, işkencelerin ve zulümlerin ve katliamların en kokuncuna maruz kalmış Müslüman Türkleri ise barbar ilan etmiştir. Bu dayanılmaz haksızlık karşısında yazarın da dediği gibi Türk evladına büyük görev düşmektedir.

Miralay Kazım Karabekir 9 Mart'ta karargâhını Karabıyık'a nakleder. 10 Mart Pazar sabahı Ermeni taarruzu başlar. Ancak Türkler karşılık verince dayanamamış kaçmaya başlamışlardır. Kaçarken de sağ insan ya da hayvan ve kullanılacak eşya bırakmamışlardır. 11 Mart Pazartesi Kazım Karabekir Paşa bütün kuvvetleriyle taarruz etmiş ve 12 Mart günü ise Erzurum'u Ermenilerden temizlemiştir. Romanın devamında karşımıza çıkan bir diğer tarih 18 Nisan'dır. Vatan ve millet hürriyete kavuşmuştur ve hem askerler hem de muhacirler memleketlerine dönmektedir. Yüzbaşı Salim ve muhacir Lütfullah Ağa'da bunlardan biridir. Romanda zaman ifadeleri kesin tarihler verilerek kullanılmıştır. Bu, romanın tarihî bir roman olmasından ileri gelen bir özelliğidir. Romanın sonunda ise savaşın üstünden üç ay geçmiş, muhacirler şehre dönmeye ve Erzurum yaralarını sarmaya devam etmektedir. Dolayısıyla romanda vaka zamanı yaklaşık üç yılı aşkındır.

Romanda olaylar kronolojik bir halde devam etse de özellikle tarihî olaylar geri dönüşlerle okura nakledilir. “Benim hatırladığım şu: Edirne antlaşması sonucu işgal ettikleri Batı Ermenistan topraklarını boşalttılar. Ermenileri de yüzüstü ortada bıraktılar. Daha sonra isteyen gelsin Rusya'ya götürelim tafraları da semeresiz kaldı. Hiçten bir yardım vaadi vardı, neticesi yoktu.”²⁸⁵ Bir başka zamanda geriye dönüş ise sayfa yüz kırk altıda yer alır: “Halkla irtibatı olan her Rus kadın görevliye, Müslüman halkla çekinmeden temas kurabilmeleri maksadıyla bir de Türk adı verilmişti. Anna'nın ve Tatyana'nın Türk adı 'Gülizar' dı. Tatyana Karameli arada Türk adıyla hitap etmekten hoşlanırdı Anna'ya. Gülizar ismini duyunca yüzünde kocaman bir tebessüm doğardı Anna'nın. Fakat şimdi yüzündeki koyu gölgede hiçbir değişiklik olmamıştı.”²⁸⁶

²⁸⁵ Paylaşılamayan Topraklar, s.99

²⁸⁶ Paylaşılamayan Topraklar, s.146

Romanda bir de romanın önemli karakterlerinden Yüzbaşı Salim’le ilgili bir geriye dönüş vardır: “Gittiği Galiçya cephesinde sol kolunu kaybetmişti Yüzbaşı Salim. Göğüs kemiklerinde kırıklar vardı. İstanbul’a getirilmiş ve Gülhane’de uzun süre tedavi görmüştü. Emekliliği şimdilik kabul edilmemiş, doğru dürüst haber alamadığı ailesine dönmekte ısrar edince tebdil-i hava kararıyla memleketine gitmesine izin verilmişti.”²⁸⁷ ifadeleri bir savaş gazisi olarak memleketine dönmek üzere yola çıkan Yüzbaşı Salim’in savaşta başına gelenlerden bahseder.

²⁸⁷ Paylaşılamayan Topraklar, s.263-264

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HİKÂYELERİN İNCELENMESİ

Yazar M. Talat Uzunyaylalı, asıl başarısını romanlarında göstermiş olmakla birlikte üç tane hikâye kitabı yazmıştır. Çocukların eğitimine yönelik olan ve bir ders verme amacı taşıyan hikâyelerinde de dinsel öğretiler ve nasihatlere yer verir. Kur'an'dan ayetler ve hadis-i şeriflerle desteklenen hikâyeleri kurgusal açıdan da başarılıdır. Hikâyelerinde işlenen başlıca konular, hayvana ve insana sevgi, saygı, şefkat ve merhamet, geleneklere bağlılık ve vefadır. Bunlardan farklı olarak *Melekler Aramızda* adlı kitabında uhrevî bir yolculuk anlatılır.

3.1. ALDATILAN LEYLEKLER VE KARGALARIN ZOR GÜNÜ

Yazarın 2014 yılında yayınladığı bu eseri birbirinin devamı iki hikâyeden oluşur. Birinci hikâye, Albay İhsan Bey'in çocukluğunda yaşadıklarını ve köyüyle ilgili bir efsaneyi içerir. İkinci hikâye ise Albay İhsan Bey'in kargalar ile ilgili çocuklar için yazdığı bir hikâyedir. Hikâye kendi içinde bölümlere ayrılır. İlk bölüm Abdurrahman Gazi Türbesi'nde, ikinci bölüm Taş Savaşı, üçüncü bölüm Köy Heyecanı, dördüncü bölüm Akrabalarla Buluşma, beşinci bölüm Viranköy'e Hareket, altıncı bölüm Aldatılan Leylekler başlığını taşır. Son bölüm ise Kargaların Zor Günü'dür. Yazar bu hikâyeyi Albay İhsan Bey'in yazdığı bir hikâye olarak okura sunar. Anlatıcı olarak bakıldığında ise yazar ilahi bakış açısına sahip yazar anlatıcılığı tercih etmiştir fakat olaylar, Albay İhsan Bey'in bakış açısıyla verilir.

Albay İhsan Bey, Erzurumlu olup yıllar önce İstanbul'a taşınmıştır. Tatilini geçirmek için Erzurum'a geldiği sırada Abdurrahman Gazi Türbesi'nin bahçesinde arkadaşı Camgöz Esat Bey ve ailesi ile oturmuş sohbet etmektedirler. Torunlarına küçükken yaptığı yaramazlıklardan oynadıkları oyunlardan bahseder. Yazar birçok oyun adından ve nasıl oynandığından da bahseder. Bu sayede devrin nasıl değiştiğinden ve sokak oyunlarının yerini alan bilgisayar oyunlarının çocukları nasıl eve hapsediğine ve asosyal oluşuna değinir. Yazarın bahsettiği oyunlardan biri de 'taş oyunu'dur. Albay İhsan Bey, bu oyunun çok tehlikeli bir oyun olduğunu başından geçen bir anısını anlatarak gösterir. Bu oyun sırasında attığı taş karşı takımdan bir çocuğun gözünü çıkarır. Küçük İhsan derin bir vicdan azabı çeker ve bir daha taş oyunu oynamaz. Bu çocuk daha sonra yakın arkadaşı olan Camgöz Esat Bey'den başkası değildir. Yazar geriye dönüşlere fazlaca yer verir.

Albay İhsan Bey, geçmişte yaşayan biridir. Albay İhsan Bey ve ailesi köylerine de bir ziyaret gerçekleştirirler. Köyden akrabaları kendisini çok sevmekte, hürmet göstermektedirler. Herkesin bir arada olduğu bu ortamda Albay İhsan Bey, çocukların meraklı bakışları eşliğinde, kendi köylerinin yakınlarında olan Viranköy efsanesini anlatmaya başlar. Yazar, Albay İhsan Bey'i oldukça bilgili bir karakter olarak çizmiştir. Bu efsanevi hikâye, insanlar korkunçluğunu ve hayvanların savunmasızlığını yansıtır. Viranköy halkı türlü oyunlarla hayvanlara işkenceler etmiş, onları kendilerine bir eğlence aracı olarak seçmişlerdir. Bunlardan biri de leyleklerdir. Efsanenin kahramanı Süslü Nedim, leylek yumurtası ile tavuk yumurtasını değiştirerek leyleklerin nasıl tepki vereceklerini izlemeye başlar. Ancak bu durum güdüleriyle hareket eden leyleklerin doğasına aykırıdır. Baba leylek anne leyleği bırakıp gider, çevredeki leylekler de köye toplanarak anne leyleğe destek olmaya meselenin iç yüzünü anlamaya çalışır. Allah'ın sessiz kullarının feryadı arşa ulaşmış olacak ki köy ve köylü Allah'ın gazabına uğrayarak yok olur. Köydeki iyi niyetli insanlar ise köylünün bu aşırılıklarına seyirci kalamamış, köyü terk etmişlerdir. Viranköy efsanesi, Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen, Allah'ın emirlerine karşı gelerek helak olan kavimlerin hikâyesiyle benzerlik gösterir.

Albay İhsan Bey, çocuklara hayvanlara karşı hassas davranmanın gerekliliğini ve onlara merhametin önemini anlattıktan sonra hikâyesini bitirir. Köy ziyareti tamamlanmıştır. Albay İhsan Bey giderken çocuklara da bir hikâye bırakır. Bu hikâyenin adı da Kargaların Zor Günü'dür. Bu hikâye de yine bir nasihat içerir. Soğuk kış günlerinde yiyecek bulamayan kargaların, tek tek ölümünden bahseder. Ancak bu hikâyede bakış açısı insanlara değil, kargalara aittir. Kargalar kendi aralarında soğuktan ve açlıktan ölen kargalar için 'düştü!' ifadesi kullanılır. En son Bay Umuta'nın düşmesiyle hikâye sona erer. Bu hikâyede yazarın özellikle değindiği konu çöpe atılan ağız bağlı torbalardır. Torbaların ağzının bağlı olması soğuk kış günlerinde kargaların yiyeceğe ulaşmasını engeller. Yazar bu konuyla ilgili de bir uyarıda bulunur.

3.2. NAR BAHÇESİ

Yazarın bu hikâyesi ise, bir günlük şeklindedir. Bir din kültürü öğretmeninin öğrencileriyle ve yakın çevresiyle ilgili yaşadıkları anlatılır. Kitap, 'bir öğretmenin günlüğü' notuyla yayımlanmıştır. Öğretmenin ağzından anlatılan olaylarda, öğrencilerinin yaşadığı durumla ilgili örnek teşkil eden ders verici hikâyeler anlatılır. Öğretmen öğrencilerini iyiye ve güzele yönlendirmeyi amaç edinmiştir. Kitapta geçen hikâyeler, kurgu içinde kurgu özelliği gösterir. İlk hikâye, 'Nar Bahçesi' adını taşır. Yasin ve ailesi oldukça kıskanç, başkalarının

varlıklarına göz diken insanlardır. Yasin'in babası bu huyundan dolayı canından olmuş, vefat etmiştir. Öğrencisini ziyarete giden öğretmen, bu durumla ilgili olarak Nar Bahçesi hikâyesini anlatır. Bu hikâyede bir köylü, bahçesine gelen mühendis ve çalışanlara bahçesinden kopardığı narlardan ikram eder. Mühendis, narları çok sever ve bahçenin güzelliğine hayran kalır. Köylüyü de böyle bir bahçesi olduğu için kıskanmaya başlar. Bu defa narların tadı da bozulur. Mühendis, köylüye bozuk nar verdiği için çıkışır. Köylü de 'bozulan benim narlarım değil sizin kalbinizdir.' der. Öğretmen bu hikâyeyi anlatarak kıskançlığın her şeyden önce insanın ağız tadını bozduğunu ifade etmeye çalışır. Yasin de hatasının farkına varır.

Bir sonraki hikâye 'Uykucu Adnan' başlığını taşır. Öğretmen, derste sürekli uyuyan Adnan'ın bu halinden şikâyetçidir. Bu durumun sebebini anlamak yerine kendi yaşadığı bir olayı anlatarak Adnan'ın uyuklamasına dikkati çeker. Okul çıkışı bir lokantaya gittiğinde Adnan'ın orada çalıştığına ve ailesinin zor durumda olduğuna şahit olur. Öğretmen, bu defa kendisi bu durumdan ders çıkararak ön yargının yanlışlığını hatırlar. Bir sonraki hikâye Son Ziyaretçi başlığını taşır. Bu hikâyede ise bir öğrencisinin dedesi Osman Amca, ölümden korkmaktadır. Öğrencisi İlhan öğretmenden dedesini teskin etmesi için yardım ister. Öğretmen Osman Amca'ya giderek ona Azrail ile ilgili bir hikâye anlatır. Hikâyeye göre, bir zamanlar, gönlü bol bir Hasan Ağa varmış, Azrail Hasan Ağa'nın karşısına ilk çıktığında bütün heybetiyle, ikinci çıktığında biraz daha yumuşak yüzle çıkar. Son çıktığında ise Hasan Ağa ve bu kim olduğunu bilmediği adam yakın dost olmuşlardır. Azrail Hasan Ağa'ya 'bir kere de sen bana gel' diyerek onu da alır ve geldiği yere geri döner. Hasan Ağa burayı daha çok sever ve geri dönmek istemez. Azrail de ona kim olduğunu anlatır. Öğretmenin bu hikâyesinden sonra, Osman Amca biraz daha teskin olur. İki gün sonra da vefat eder.

Bir sonraki hikâye Rezzan Hanım başlığını taşır. Rezzan hanım okulun sahibidir. Çocuklara sevginin değeri ile ilgili bir hikâye anlatır. Rezzan Hanım'ın anlattığı hikâye şöyledir: Bir gün Ayşe Hanım evinin önünde üç ihtiyar görür. Onları eve almak ister. Fakat bu insanlar evin reisi evde değilse biz gelmeyiz derler. Ayşe Hanım, kocası gelince ihtiyarlardan bahseder. Adam, aşağı iner ve ihtiyarları eve çağırır. İhtiyarlardan birisi adama, isimlerinin başarı, zenginlik ve sevgi olduğunu ve hangisini istiyorlarsa onun geleceğini söyler. Bunun üzerine adam eve giderek hangisini çağıracaklarını düşünürler ve sonunda sevgiyi çağırmaya karar verirler. Adam kararını ihtiyarlara bildirir. Sevgi, eve doğru yönelince diğerleri de onu takip ederler. Durumu şaşkınlıkla karşılayan adama da sevginin olduğu yerde zenginlik ve başarının da olacağını ifade ederler. Bu hikâyeyle Rezzan Hanım sevginin ne kadar güçlü olduğunu anlatmaya çalışır.

Yazarın beşinci hikâyesi, Fitneci Kazım başlığını taşır. Öğretmen bir öğrencisinin arkadaşları tarafından haksız yere dövüldüğünü ve bu yüzden de öğrencisinin intikam hırsıyla dolu olduğunu görünce Fitneci Kazım hikâyesini anlatmaya başlar. Bu hikâyede Kazım adında bir işçinin kıskançlık ve haset sonucu yanında çalıştığı zengin adamın yuvasını yıkmasıyla ilgilidir. Kazım adam ve eşi arasında bir oyun oynar ve adama karısının onu bıçakla öldüreceğini; kadına da kocasının kendisini aldattığını ve bu durumdan bir büyüyle kurtulacağını söyler. Gece olunca kadın, eşinin çene altından bir tüy almaya çalışırken adam uyanır ve her şeyi yanlış anlayarak kadını öldürür. Bunun üzerine kadının kardeşi de eniştesini öldürür. Böylece Fitneci Kazım, amacına ulaşmış olur.

Altıncı hikâye, Vecihe Hanım'ın Su Özlemi adındadır. Bir öğrencisinin annesi böbrek hastasıdır. Yeteri kadar su içememektedir. Öğretmen ertesi gün okula gittiğinde sigara içen öğrencilerini görünce üzülür. Onlara sağlıkla ilgili bir hikâye anlatır. Harun Reşid ile İmam Yusuf arasında geçen bu hikâyede Harun Reşid'in su istemesi üzerine İmam Yusuf eğer suyu içmeyince ölecek olsanız servetinizi verir misiniz der. Harun Reşid de evet der. İmam Yusuf tekrar peki içince böbrekleriniz çalışmazsa ve çıkaramazsanız yine servetinizi harcar mısınız der. Harun Reşid, tabii ki der. Bunun üzerine İmam Yusuf "Görüyorsunuz bir bardak su için servetler yetmiyor." diyerek karşılık verir. Öğretmen, öğrencilerine bu hikâyeyi anlatarak sağlığın önemini vurgular.

Bir sonraki hikâye, öğretmenin yaşlı bir tanıdığıyla ilgilidir. Öğretmen, eşi ve öğrencileriyle birlikte yalnız yaşayan Hakyemez Amca'yı ziyarete gider. Hakyemez Amca, yalnız başına ölmekten oldukça korkar. Bu korkusu sebebiyle gazetelerde yalnız başına yaşayıp, ölü bulunanlarla ilgili haberlerin altını çizmiştir. Bu hikâyede hikâye içinde hikâye yoktur. Modern çağın zararları ve insanları yalnızlığa sürüklemesi ele alınır. Kitabın sekizinci hikâyesi hayvanların konuşmasıyla ilgilidir. Okulda öğrencileriyle ders işlerken pencereye bir martı konar. Martıyı çok sevimli bulan çocuklar, hayvanların konuşmalarıyla ilgili fikir yürütmeye başlarlar ve hayvanları anlamamanın güzel bir şey olduğunu düşünürler. Oysa her varlık kendi yaratılış sırrıyla yaratılmıştır. Öğretmen de bununla ilgili bir hikâye anlatır. Hikâyeye göre, bir köylü hayvanları anlamak için bir bilgeden yardım ister. Bilge bunun doğru olmayacağını ifade eder. Ancak adam ikna olmaz. Sonunda bu ilme vakıf olur. Kedisi ve köpeğinin dilini anlamaya başlar. Kedi ve köpek atın öleceğinden bahsedince köylü götürüp atını satar ve zarar etmektan kurtulur. Ertesi günü kedi ve köpek, öküzün öleceğinden bahseder ve et yiyecekleri için sevinirler. Adam öküzü de satar ve yine kâr eder. Aradan zaman geçer. Bu defa kedi ve köpek, yarın sahibimiz ölecek derler. Adam çok korkar ve koşarak küçük

gördüğü bilgine gider. Bilgin hayvanları etten mahrum ederek sadaka vermedin oysa sadaka ömrü uzatırdı, der. Ertesi günü adam ölür. Hoca bu hikâye ile her şeyin ilminin Allah'a ait olduğunu, onun izin verdiği ölçüde vakıf olabileceğimizi ve bunun daha hayırlı olduğunu anlatmaya çalışır.

Dokuzuncu hikâye ise zengin bir baba ve hayırsız evlatlarıyla ilgilidir. Bu defa öğretmen, öğrencilerine değil Üsküdar'daki esnafa bir hikâye anlatır. Kitabın başından beri öğretmenin adı geçmez. İlk defa bu bölümde öğretmenin adının Ömer olduğu öğrenilir. Ömer Hoca, boş bir dükkânın önünde bir kadının evlatlarıyla tartıştığını görünce, çevresindekilerden kadının derdini öğrenir. İbrahim Bey adında zengin bir adamın hayırsız evlatları bütün serveti yok etmişlerdir. Kadın da bu yüzden evlatlarına karşı sinirli ve üzgündür. Ömer Hoca da bu durumla ilgili bir hikâye anlatır. Bir zamanlar zengin ve Allah'ın rızasını kazanmış bir adamın meyvesi bol bir bahçesi varmış. Adam bu bahçenin herkesin olduğunu ve diledikleri kadar meyve alabileceklerini söylemiş. Adam öldükten sonra çocukları babaları gibi yapmamışlar ve bahçeyi kimseyle paylaşmamışlar. Hasılatı gece toplamaya karar vermişler fakat ortanca evlat bu bahçenin bereketinin paylaşmaktan ileri geldiğini söyleyerek buna engel olmaya çalışmış. Ama kardeşleri dinlememiş. Ürünleri toplamaya gittiklerinde ise bahçenin harap haliyle karşılaşmışlar. Ortanca kardeş, bu durum karşısında Allah'ın verdiğini kendi malları sandıkları için ve onu Allah'ın kullarından esirgedikleri için böyle olduğunu ve tövbe etmek gerektiğini ifade eder.

Onuncu hikâye de ise Ömer Hoca'nın bir öğrencisinin sınıfta farkında olmayarak yanlış bir davranışta bulunması ve sınıfta alay konusu olmasıyla ilgilidir. Yazar bu hikâyeye geçmeden önce Ömer Hoca'nın bakış açısıyla bir bahar tasvirine yer verir. İstanbul'un güzelliğinden bahseder. Daha sonra Ömer Hoca okula vardığında İlhan adlı öğrencisinin bir kabahat işlediğini ve arkadaşlarının onu rencide ettiğini duyunca Kur'an kursundayken hocasının anlattığı hikâyeyi anlatır: Hatem'ül- Esam adında dinî konularda bilgili bir zatın yanına bir gün bir kadın gelmiş. Kadın bu zatın yanında farkında olmayarak bir kabahat işlemiş ve çok utanmış. Âlim zat, kadının utandığını anlayınca, sağır olduğunu ve biraz bağırması gerektiğini söylemiş. Böylece bu bilge adamın adı Sağır Hoca'ya çıkmış. Ömer öğretmen bu hikâye ile öğrencilerine ayıbı aşikâr etmek değil, örtmek gerektiği dersini vermiş. Hikâye mekânı genelde okul iken Ömer Hoca, kitabın on birinci hikâyesinde mekân olarak Üsküdar'da bir çay bahçesini tercih etmiştir. Bu bölümde ek bir hikâye yoktur. Ömer Hoca'nın bütün öğrencileri hikâyenin karakterleridir. Özellikle tüccarın oğlu Yasin ticarî zekâsıyla ön plana çıkar. On ikinci hikâye ise, tasavvufî özellikler taşıyan bir hikâyedir. Bu bölümde yazar, Ömer

Hoca'nın ailesiyle ilgili de bilgi verir. Ömer Hoca'nın, Gökçen adında bir eşi ve Ömer ve Zeynep adında iki çocuğu vardır. Çok kitap okuyan Zeynep ve Ömer kitapları bitince babaları tarafından ödüllendirilirler. Zeynep sahabilere olan hayranlığından ve cennette onlara kavuşmak istediğinden bahsedince babası Ömer Hoca da ona istemek ile ilgili bir hikâye anlatır. Hikâyeye göre, yıllar önce Üsküdar'da yirmi kişilik bir cemaat varmış. Aralarına katılmak isteyenlere ağzına kadar dolu bir bardak su vererek tam olduklarını anlatırlarmış. Tasavvuf konusunda yetkin birine de yine su vermişler. Bu ziyaretçi, bardağın üstüne kurumuş gül koyarak bardağın taşmasına engel olmuş ve huzursuzluğa sebep olmayacağını anlatmaya çalışmış. Böylece istemekle her şeyin mümkün olduğunu anlatmaya çalışmış.

Kitabın son hikâyesi, gurbetlik ile ilgilidir. Bu bölümde okur, Ömer Hoca'nın ailesinden başka bir bireyin hikâyesine şahit olur. Dayısı Ahmet Coşkun, Fransa'da yaşamakta fakat memleketine dönmek istemektedir. Ahmet dayının sıla hasretinden bahsedilir. Bu bölümde menkıbevi bir hikâye yoktur. Yalnızca Ahmet dayı bir anısını anlatır. Bölümün sonunda ise yazar, bir türküye yer vererek alıntılama yapmıştır.

3.3. MELEKLER ARAMIZDA

Yazarın 2015 yılında kaleme aldığı *Melekler Aramızda* adlı eseri ise, diğer hikâyelerine göre daha uhrevî bir olay örgüsüne sahiptir. Kitap dokuz bölümden oluşur. Birinci bölüm Melekleri Görme İsteğim, ikinci bölüm Ellerimin Konuşması, üçüncü bölüm Cebrail'in Yüzüşü, dördüncü bölüm Vah! Vah! Kime? , beşinci bölüm Hastane Melekleri, altıncı bölüm Kiramen Kâtibin Melekleri, yedinci bölüm Yeni İntisap ve Sohbet, sekizinci bölüm Cehenneme Yolculuk ve dokuzuncu bölüm, Cennete Yolculuk başlıklarından oluşur. Yazar hikâyesinde ben anlatıcıyı seçmiştir. Abid'in uhrevî bir yolculuğa çıkması ve uhrevî âlemin sırrına vakıf olması anlatılır. Kitapta geriye dönüşler fazlaca yer tutar. Hikâye kahramanı Abid, çocukluğundan beri melekleri merak etmekte, onlarla ilgili dedesine ve sık sık evlerine gelen şeyhine sorular sorarak bilgi almaya çalışmaktadır. Dedesi bir tarikat mensubu olduğu için üyeler sık sık evde toplanır. Abid de onların hikâyelerinden ve konuştukları konulardan etkilenir. Bu durum melekler ve mâna âlemiyle ilgili merakını perçinler. Yazar hikâyesine kahramanının hayatı hakkında bilgiler vererek başlar. Abid'in meleklerle olan ilgisini geriye dönüşlerle okura aktarır. Hikâye kahramanı dede mesleği olan eczacıdır. Oldukça dindar bir kişidir ve şeyhine karşı da hürmetlidir. Sonunda şeyhinin de izniyle meleklerin ilmine vâkıf olur. Bir sabah, namaza

uyandıĝında bütün uzuvlarının konuřtuĝunu görür. Böylece Abid, kendisini mana âleminde bulur. Hikâyenin devamında Abid, bütün melekleri müşahade etmeye başlar. İlk önce Cebrail aleyhisselamla karşılaşır ve onun yüzdüğünü görür. Daha sonra Müekkel melekleri görür. Abid'in camiye girip çıkışına kadar ona eşlik ederler, camide birlikte saf tutup namaz kılarlar.

Sonraki bölümde Abid, bir yakınıni ziyaret için hastaneye gittiğinde Hastane melekleriyle karşılaşır. Bu bölümde yazar, meleklerin birbirleriyle konuşmaları yoluyla Allah u Teala'nın müjdelerini de okura bildirir. Bir sonraki bölümde ise Abid, Kiramen Kâtibin melekleriyle karşılaşır. Bu bölümde yazar, Kiramen Kâtibin melekleriyle ilgili bilgi verir. Abid ve arkadaşları, muhabbet ederlerken başkalarının günahını almaya başlarlar. Bu durumda melekler bu insanları günahkâr olarak deftere kaydeder ve onlardan tövbe etmelerini beklerler. Abid'in uyarısıyla tövbe ederler ve günahları silinir. Abid, Cennet ve Cehennem'i de görmek istemektedir. Şeyhi bu isteĝinin de olacağını bildirir. Devam eden bölümde Abid ve tarikat mensubu arkadaşları 'büyüğümüz' diye hitap ettiği şeyhinin evinde toplanırlar. Şeyh, bu sohbette nefisten ve onun oyunlarından bahseder. Allah'a iyi bir kul olmanın yollarını gösterir. Bu bölüm dinsel öğretiler, taşır. Bu sırada Abid, mâna âleminde bir yolculuĝa çıkarak, Cennet ve Cehennemi temaşa eder. Bir melek eşliĝinde Cehennem'in ilk kapısına gelmiştir. Bu bölümde de yazar, Cehennem ve Cehennem halkı hakkında bilgi verir. Cehennem'in bütün katlarını gezen ve onlar hakkında bilgi alan Abid, uyandıĝında hâlâ sohbet ortamındadır. Şeyhin anlattıklarını dinlemeye devam eder. Sonraki bölümde aradan biraz zaman geçmiş ve Abid tekrar uykuya dalmıştır. Bu defa kendisini cennetin kapısında bulur. Bu bölümde Cennet'in kapıları hakkında ayrıntılı bilgi verilir. Bütün katları gezdikten ve güzelliklere şahit olduktan sonra şeyhin, ensesini tekrar şiddetli sıkmasıyla uyanır. Abid bu yolculuklarında, Cennet ve cehennem halklarının cezalarını ve ödülleriini görür. Bu yönüyle hikâyenin olay örgüsü, Dante'nin İlahî Komedyasıyla benzerlik gösterir. Yazar Talat Uzunyaylalı," insan nefse muhalefet etmedikçe halife olamaz," diyerek dikkat çekici bir cümleyle kitabını özetlemiştir.²⁸⁸

²⁸⁸ www.haberler.com/tyb-erzurum-subesi-nin-konugu-talat-uzunyaylali-9321947-haberi/ (Son Erişim Tarihi: 09.12.2019)

SONUÇ

Türk Edebiyatı'nın romanla tanışması Tanzimat yıllarına rastlar. Batı etkisiyle edebiyatımıza giren bu tür, edebiyat tarihimizde ayrıcalıklı bir yer edinir. Türün ilk örnekleri, kurgusal açıdan başarılı sayılmamakla birlikte, halkı bilinçlendirmek, roman ve hikâye okurlarına bir değer kazandırmak, insan hayatındaki belli dönemlere veya belli mekânlara dikkat çekerek kamuoyu bilinci oluşturmak amacını taşır. Örneğin taşra romanları buna örnektir. Romanların bilgi verme ve bir ideolojiyi yansıtmaya özelliği ise devamlılığını korumaktadır.

M. Talat Uzunyaylalı'nın romanları da bu özellikleriyle dikkat çeker. Muhafazakâr bir yazar olan *Uzunyaylalı*, romanlarında ve hikâyelerinde dinî hassasiyetlere ve ideolojik değerlere geniş yer verir. Onun roman yazmaktaki amacı okurlarını doğru yola iletmektir. Bu amacı gözeterek kaleme aldığı romanları, kurgusal açıdan zayıf bir görünüm arz eder. Ancak yazarın *Paylaşılamayan Topraklar* ve *Sabrın Suskun Sesi* romanları kurgu yönünden de zengin romanlardır. Örneğin *Sabrın Suskun Sesi* romanı, bir köy romanı olma özelliği gösterir. Köy romanları sınıfında değerlendirilen romanların aksine bu romanda köyün harap halinden çok gelenekselliğinden ve sınırlılığından bahsedilir. Yazar bir döneme damgasını vurmuş hidayet romanı örneği sayılabilecek eserler de kaleme almıştır. *Aydınlığı Bulan Adam* ve *Senatörün Kızı* romanları buna örnektir. *Aydınlığı Bulan Adam* romanında bir erkeğin bakış açısıyla din ve inancın toplumdaki yerini ele almaya çalışırken, *Senatörün Kızı* romanında topluma bir kadın çerçevesinden bakar. Kadının toplumdaki yeri ise yazarın her romanında sorgulanır. Yazarın kadını ele alış şekli, hem yetiştiği ortam hem de sosyal statünün kadına çizdiği sınırlarla ilgilidir.

Yazarın hikâyeleri ise daha çok çocuklara yöneliktir. Hikâyelerinde çocukların yaşam biçimlerini şekillendirerek, onlara bir takım değerleri kazandırmaya çalışır. Hikâyelerinin önemli özelliği ise kurgu içinde kurgu olmasıdır. Hikâyeler bu yönüyle Beydaba'nın *Kelile ve Dimne*'sine benzer.

Çalışma, yazarın hikâye ve romanlarının bu özelliklerinden yola çıkarak eserlerinin Edebiyat dünyasındaki yerini almasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte Erzurumlu bir yazar olan *Uzunyaylalı*, eserlerinde mekân olarak özellikle Erzurum'u kullanır. Bu çalışmayla edebiyat alanında Erzurum'la ilgili bir farkındalık oluşturmak da amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

- ASLAN, Betül, 1. Dünya Savaşı Esnasında Azerbaycan Türkleri'nin Erzurum Ahalisine Yaptığı "Kardeş Kömegi (Yardımları)"
- ÇETİNDAS, Dilek, Türk Edebiyatında Biyografik Anlatı ve Romanlar, Kesit Yayınları, İstanbul, 2016
- ERCİLASUN, Bilge, "Romanda Birinci Dünya Savaşı", Akademik Bakış, C.7, S.14, Yaz 2014
- GÖĞEBAKAN, Turgut, Tarihsel Roman Üzerine, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004
- GÜMÜŞ, Semih, Roman Kitabı, Can Yayınları, İstanbul, 2011
- GÜMÜŞ, Semih, Yazının Sarkacı Roman, Doğan Kitapçılık A.Ş, İstanbul, 2006
- KACIROĞLU, Murat, Türk Romanında Ermeni Sorunu ve Tehcir, Asitan Kitap, İstanbul, 2017
- KAPLAN, Mehmet, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2005
- KÜÇÜKÖMER, İdris, Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması, Profil Yayıncılık, İstanbul, 2010
- MORAN, Berna, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991
- PARLA, Jale, Don Kişot'tan Bugüne Roman, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000
- Recâizâde Mahmud EKREM, Ta'lîm-i Edebiyat, İstanbul: Mihrân Matba'ası 1299.
- SELVİ, Haluk, Hangi Antranik (<http://www.satemer.sakarya.edu.tr/pdf/Antranik.pdf>)
- TÖRENEK, Mehmet, Başka Hayatlar Peşinde, Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum, 2006
- UZUNYAYLALI, M. Talat, Aldatılan Leylekler ve Kargaların Zor Günü, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2014
- UZUNYAYLALI, M. Talat, Aydınlığı Bulan Adam, Beka Yayınları, İstanbul, 1993
- UZUNYAYLALI, M. Talat, Efsane Kadın Nene Hatun, Nesil Yayınları, İstanbul, 2006
- UZUNYAYLALI, M. Talat, Melekler Aramızda, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2015
- UZUNYAYLALI, M. Talat, Nar Bahçesi, Babıali Kültür yayıncılık, İstanbul, 2015

UZUNYAYLALI, M. Talat, Paylaşılamayan Topraklar, Babıali Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2009

UZUNYAYLALI, M. Talat, Sabrın Suskun Sesi, Beka Yayınları, İstanbul, 1992

UZUNYAYLALI, M. Talat, Senatör'ün Kızı, AHD Yayınları, Erzurum, 1986

UZUNYAYLALI, M. Talat, Taht ve Baht, Beka Yayınları, Erzurum, 1995

YILMAZ, Nusret, Türk Romanında Doğu Anadolu, Hiper Yayın, İstanbul, 2019

<http://www.bayburtpostasi.com.tr/yazihane/madam-tatyana-nin-anilari-h10471.html>

<https://devletialiyeyi.com/93-harbi-1877-1878-osmanli-rus-savasi-sayfa-4.html>

<http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/23944/001583992010.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

<http://www.erkurumajans.com/ermeni-mezaliminin-romanini-yazdi-1153h.htm>

[http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/133/M.-Talat-Geyik-\(Uzunyaylali\).asp](http://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/133/M.-Talat-Geyik-(Uzunyaylali).asp)

<https://www.gazetepusula.net/2015/10/29/zirvaladin-clooney/>

www.haberler.com/tyb-erkurum-subesi-nin-konugu-talat-uzunyaylali-9321947-haberi/

<https://www.milligazete.com.tr/haber/732852/nene-hatun-un-hayati-roman-oldu>

https://www.yeniakit.com.tr/kimdir/Nene_Hatun

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ebru SANCAR
Doğum Yeri ve Tarihi	KAĞIZMAN/ 02.03.1992
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üni. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü (2010-2014)
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üni. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı (2016-2019)
Bildiği Yabancı Diller	İNGİLİZCE
Bilimsel Faaliyetleri	Makale: Ahmet Kekeç'in <i>Yağmurdan Sonra</i> Romanı Üzerine Bir İnceleme
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	semenfam100@gmail.com
Tarih	25.12.2019